

DANMARKS STATISTIK

STATISTIQUE DU DANEMARK

STATISTISK TABELVÆRK

FEMTE RÆKKE, LITRA C Nr. 4

5me SÉRIE, Lettre C No 4

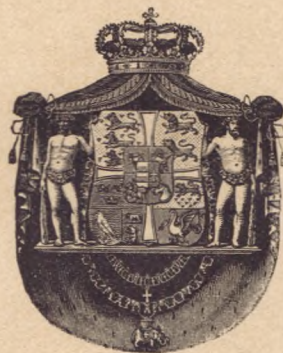
LANDBRUGSFORHOLD I DANMARK

SIDEN MIDTEN AF DET 19. AARHUNDREDE

L'AGRICULTURE EN DANEMARK DEPUIS LE MILIEU DU 19e SIÈCLE

UDGIVET AF STATENS STATISTISKE BUREAU

PUBLIÉ PAR LE BUREAU DE STATISTIQUE DE L'ÉTAT

KØBENHAVN

BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI

1911

DANMARKS STATISTIK
BIBLIOTEKET

Da 5
443
ex 3

Forord.

Avant-propos.

Det betydelige landbrugsstatistiske Stof, der i Tidens Løb er publiceret ad officiel Vej i Danmark, findes spredt i en Mængde forskellige Bind af «Statistisk Tabelværk» og «Statistiske Meddelelser» (jfr. Litteraturfortegnelsen Side 170), og om der end nu og da i de forskellige Tekstbehandlinger af Arealopgørelserne, Kreaturtællingsresultaterne m. v. findes tilbagegaaende Oversigter til Belysning af Udviklingen paa dette eller hint Punkt, har man dog hidtil savnet en samlet systematisk Fremstilling af Hovedemnerne i den danske Landbrugsstatistik.

I nærværende Bind har man — saa vidt det lod sig gøre — samlet de statistiske Hoved-Data fra forskellige Tidspunkter under fælles Tabelrammer, hvilket i mange Tilfælde vil lette Opsøgningen af de Oplysninger, man har Brug for. De til Benyttelsen af Tallene nødvendige Forklaringer ville findes i Teksten, som ledsager Tabellerne, og som iøvrigt paa sædvanlig Vis gennem Sammendrag og Beregninger gør Rede for de Hovedresultater, der kunne udledes af Tallene.

De Emner, der ere medtagne i dette Bind, ere: Statistikken over Arealets Benyttelse og Udsæden, Høststatistikken, Statistikken over Kreaturholdet samt over Landejendomssalg og Ejendomspriser. Af andre Emner, der vedrøre Landbrugsforholdene, har Bureauet allerede tidligere behandlet Kapitelstaksterne og Statistikken over Ejendommenes Fordeling efter Hartkornstilliggende og Besiddelsesmaade i særskilte Publikationer, omfattende saa langt et Tidsrum, som der forelaa Oplysninger fra (Statistiske Meddelelser, 4. Række, 15. Bind,

1. Hæfte: Kapitelstakster i ældre og nyere Tid, og 24. Bd. 2. Hæfte: Danmarks Jordbrug 1850—1905). Foruden de nys nævnte Emner har man endvidere ved Fremstillingen i nærværende Bind forbigaaet den Række af større og mindre Afhandlinger om landøkonomiske Forhold, der nærmest have Karakteren af Lejlighedsundersøgelser, og som i Tidens Løb have været offentliggjorte i «Statistiske Meddelelser», saaledes fra ældre Tid Redegørelser for Hoveriets og Naturaltiendens Aflesning, om Fæstegaardes Overgang til Selveje osv. og fra nyere Tid følgende Redegørelser, der alle findes i 4. Række af «Statistiske Meddelelser»: Oplysninger om Danmarks Ejendomme med Jordtilliggende 1901 (14. Bd., 6. Hæfte), Husmandsbrug oprettede i Finansaaarene 19⁰⁰/₀₁—19⁰⁴/₀₅ i Henhold til Lov af 24. Marts 1899 (21. Bd., 4. Hæfte), Fæste-, Leje- og Tjenestehuse 1899 (8. Bd., 1. Hæfte), Anvendelsen af Landbrugsmaskiner m. v. i Danmark, paa Grundlag af Arealopgørelsen af 1907 (34. Bd., 2. Hæfte), Skovbruget i Danmark, paa Grundlag af Arealopgørelsen af 1907 (32. Bd., 3. Hæfte), Landbrugets Andelsvirksomhed (22. Bd., 5. Hæfte og 36. Bd., 4. Hæfte), Tyende- og Daglejerlønnen i Landbruget (5. Bd., 8. Hæfte; 20. Bd., 2. Hæfte; 36. Bd., 3. Hæfte); endvidere den under Serien «Produktionsstatistik» optagne Fremstilling af Produktionsudbyttet af de vigtigste Landbrugsindustrier paa Grundlag af Industritællingen 1906 (30. Bd., 1. Hæfte).

Hvad endelig Ind- og Udførselen af Landbrugsprodukter angaar, har man ment, at en samlet Fremstilling af dette Emne for en længere Aarrække vilde

finde sin naturligste Plads indenfor Rammen af en historisk Redegørelse for Landets Udenrigsomsætning i det hele taget, — et Arbejde, som Bureauet haaber ved Lejlighed at kunne bringe til Udførelse som et naturligt Supplement til nærværende Bind og til den i 1905 udgivne Oversigt over Befolkningsforholdene i det 19. Aarhundrede (Statistisk Tabelværk, 5. Række, Litra A, Nr. 5).

Med Hensyn til Fremstillingens Begrænsning i

Tid er Regelen den, at man har fulgt hvert Emne saa langt tilbage, som brugelige Oplysninger findes. I Hovedsagen vil dette sige, at Fremstillingen omfatter de ca. 50 Aar fra 1860 til Nutiden; men ligesom mange specielle Forhold kun foreligge belyste for en Del af dette Tidsrum (Høststatistikken gaar f. Eks ikke længere tilbage end til 1875), har man paa andre Punkter kunnet medtage Oplysninger fra Tiden omkring 1840 (jfr. navnlig Afsnittet om Kreaturholdet).

Statens Statistiske Bureau, Marts 1911.

Michael Koefoed.

Adolph Jensen.

Indholdsfortegnelse.

	Pag.
I. Arealets Benyttelse og Udsæden.	
1. Indledende Bemærkninger:	
a. Arealopgørelserne.....	7
b. Landets samlede Areal.....	8
2. Landbrugsarealet. — Det dyrkede Areal.....	10
a. Kornarealerne.....	12
Hvede.....	16
Rug.....	18
Byg.....	20
Havre.....	22
Blandsæd til Modenhed.....	24
b. Rodfrugtarealerne.....	26
Kartofler.....	29
Foderroer.....	30
Andre Rodfrugter (Sukkerroer, Cikorierødder).....	34
c. Andre Høstarealer end Korn og Rodfrugter.....	34
d. Brakarealerne.....	38
e. Agermarkens Grøntfoder- og Græsarealer.....	44
f. Græsarealer udenfor Agermarken.....	50
3. Havearealer m. v.	53
4. Skovarealet.....	54
5. Arealer udenfor Landbrugs, Have- og Skovarealet.....	62
6. Det drænede og merglede Areal. — Arealer indvundne ved Udtørring og Mosekultur.....	66
7. Udsæden.....	68

II. Høstudbyttet.

1. Indledende Bemærkninger.....	72
2. Føldudbyttet:	
a. Sædafgrødernes Kærneudbytte.....	73
b. Rodfrugter.....	79
c. Halm og Hø.....	82
3. Høstens Mængdeudbytte:	
a. Sædafgrødernes Kærneudbytte.....	83
b. Udbyttet af Rodfrugter.....	87
c. Høstudbyttet af Halm og Hø.....	89
4. Høstens Værdi.....	90
5. Høstudbyttet, omsat i Kornenheder.....	93

III. Kreaturholdet.

1. Indledende Bemærkninger.....	98
2. Almindelig Oversigt over Antallet af de større Husdyr.....	99

Table des matières.

	Pag.
I. Emploi de la terre et les semences.	
1. Remarques introductives:	
a. Les relevés de l'emploi de la terre.	
b. Superficie du pays.	
2. Terrain agricole. -- Terrain cultivé.	
a. Terrains de céréales.	
Froment.	
Seigle.	
Orge.	
Avoine.	
Céréales mélangées.	
b. Terrains de racines.	
Pommes de terre.	
Racines fourragères.	
Betteraves à sucre. Chicorée.	
c. Terrains à autres produits.	
d. Jachères.	
e. Herbage vert, pâture.	
f. Prés, marais, pâtis etc.	
3. Jardins.	
4. Terrains de bois.	
5. Terrains en dehors de ceux de l'agriculture, du jardinage et de la sylviculture.	
6. Terrains drainés ou marnés. Terrains gagnés par des séchement ou par culture de marais.	
7. Semences.	

II. Produit des récoltes.

1. Remarques introductives.	
2. Rendement:	
a. Céréales. Produit en grains.	
b. Racines.	
c. Paille et foin.	
3. Quantités récoltées:	
a. Produit des céréales en grains.	
b. Produit des racines.	
c. Produit de la récolte en paille et foin.	
4. Valeur de la récolte.	
5. Le produit de la récolte converti en unités céréales.	

III. Bétail.

1. Remarques introductives.	
2. Les bestiaux principaux: aperçu général.	

3. Antallet af større Husdyr i Forhold til Folkemængde, Areal og Hartkorn	Pag. 104	3. Les bestiaux principaux par population, par superficie et par hartkorn.
4. De større Husdyrs Aldersfordeling, Raceforhold m. v.		4. Les bestiaux principaux par âge, par race etc.:
a. Heste:		a. Chevaux:
Alder og Køn	105	Age et sexe.
Fødte Føl. Bedækkede Hopper	112	Poulains nés. Juments étalonnées.
Raceforhold	113	Race.
b. Hornkvæg:		b. Espèce bovine:
Alder og Køn	114	Age et sexe.
Fødte Kalve	121	Veaux nés.
Raceforhold	121	Race.
c. Faar:		c. Moutons:
Alder og Køn	123	Age et sexe.
Fødte Lam	125	Agneaux nés.
Raceforhold	126	Race.
d. Svin:		d. Porcs:
Alder og Køn	127	Age et sexe.
Fødte Grise	130	Porcelets nés.
Raceforhold	130	Race.
5. Besætningerne af de større Husdyr	131	5. Les bestiaux principaux par exploitation.
6. Æsler, Geder, Kaniner:		6. Ânes, chèvres, lapins:
a. Æsler	137	a. Ânes.
b. Geder	137	b. Chèvres.
c. Kaniner	138	c. Lapins.
7. Fjerkræ	138	7. Volailles.
8. Bistader	142	8. Ruches.

IV. Landejendomssalg og Ejendomspriser.

1. Indledende Bemærkninger	144
2. Antallet af Salg	145
3. Landejendommenes Prisbevægelse 1845—1909:	
a. Almindelig Oversigt	148
b. Landejendommenes Prisbevægelse, efter Størrelsesgrupper og Landsdele	155
c. Besætning og Inventar	160
d. Behæftelser	161
4. Tvangssalg	164
5. Familiesalg	165
6. Salg af Fæsteejendomme	167

IV. Ventes et prix des exploitations agricoles.

1. Remarques introductives.
2. Nombre des ventes.
3. Prix des exploitations agricoles 1845—1909:
a. Aperçu général.
b. Prix des exploitations agricoles, par hartkorn et par partie du pays.
c. Bestiaux et inventaire.
d. Hypothèques.
4. Ventes par adjudication.
5. Ventes à de proches parents.
6. Rachat du cens.

Fortegnelse over officielle statistiske Publikationer, vedrørende de i nærværende Bind omhandlede Emner. Side 170.

Rettelse.

Side 112, 2den Spalte, er Antallet af bedækkede Hopper over 7 Aar paa Øerne i 1909 angivet 50 Stykker for højt. Tilsammen-Tallene for alle tre Aldersgrupper under eet og for hele Landet skulle rettes i Overensstemmelse hermed.

I. Arealets Benyttelse og Udsæden.

Emploi de la terre et les semences.

1. Indledende Bemærkninger.

Remarques introductives.

a. Areal-Opgørelserne.

Les relevés de l'emploi de la terre.

Den første Indsamling af Oplysninger om Jordernes Dyrkning, som er foretaget her i Landet, fandt Sted i Februar 1838, sammen med Fremskaffelse af Oplysninger om Kreaturholdet. Materialet tilvejebragtes ved at det paa Landet paalagdes Præsterne, hver i sit Sogn, at sørge for at et dertil udarbejdet Skema blev udfyldt «saa godt det lod sig gøre» enten af Præsten selv eller af Skolelæreren eller andre med Forholdene kendte Mænd, idet Præsten dog saa vidt muligt skulde kontrollere Undersøgelsens Nøjagtighed. For Købstædernes Vedkommende indsamledes lignende Oplysninger gennem Magistraterne eller Byfogderne. Oplysningerne omfattede i det væsentligste kun Udsæden, men derimod ikke Størrelsen af det dyrkede Areal. De indsamlede Oplysninger kunne, om de end efter Tidens Forhold maa anses for ret gode, dog næppe i Paalidelighed maale sig med de senere Opgørelser.

Først i 1861 foretoges paany en lignende Undersøgelse, men denne Gang henlagdes Tidspunktet for Undersøgelsen til Midten af Juli, hvilket Tidspunkt man senere har beholdt. Fremgangsmaaden ved denne Undersøgelse var den, at der gennem Sogne- og Byraadene uddeltes Skemaer til Udfyldning af hver enkelt Jordbruger i Landet, en Fremgangsmaade, der har været anvendt ved alle de senere afholdte Areal-Opgørelser.

De følgende Tællinger fandt Sted med 5 Aars Mellemrum i 1866, 1871, 1876 og 1881; derefter afholdtes Tællinger i 1888, 1896, 1901 og 1907, og efter den for Bureauet gældende Arbejdsplan skal der fremtidig foretages Arealopgørelser hvert femte Aar.

Undersøgelserne fra 1861 til 1876 omfattede kun det dyrkede Landbrugsareal, i 1876 dog tillige Havearealerne, men siden 1881 have Opgørelserne omfattet hele Landets Areal. Tællingerne ere efterhaanden blevne mere og mere detaillerede, dels fordi Landbrugets Udvikling krævede det, dels fordi den stigende Oplysning og Befolkningens større Øvelse i at besvare statistiske Spørgsmaal har gjort det muligt at faa brugelige Oplysninger paa Punkter, hvor dette ikke tidligere lod sig gøre. Samtidig hermed have Undersøgelsesresultaterne utvivlsomt vundet i Paalidelighed. Opgørelsen i 1901 var dog adskillig mindre udførlig end Opgørelserne i 1896 og 1907, idet man helt udelod Spørgsmaalene om Udsæden og i øvrigt ogsaa sammentrængte de andre Spørgsmaal, særlig for de udyrkede Arealers Vedkommende. Grunden hertil er, at der med Hensyn til de femaarlige landbrugsstatistiske Undersøgelser — ligesom med Hensyn til Folketællingerne — er truffet den Ordning, at hver anden Tælling gøres mindre omfattende end de øvrige, idet det herved gøres muligt at skaffe Tid og Midler til de forskellige Specialundersøgelser, som i de senere Aar ere blevne knyttede til Tællingerne. Saaledes blev der i Tilknytning til Arealopgørelsen i 1901 foretaget en Undersøgelse angaaende Ejendommenes Størrelse (i Tdr. Ld. og Tdr. Hartkorn) og Besiddelsesmaade, kombineret med Oplysning om Besiddernes Erhvervsforhold¹⁾, og til Opgørelsen i 1907 knyttedes en Undersøgelse af Benyttelsen af Maskiner indenfor Landbruget²⁾ samt en mere speciel Undersøgelse vedrørende Landets Skove³⁾.

¹⁾ Statistiske Meddelelser, 4. Række, 14. Bd., 6 Hæfte.

²⁾ Statistiske Meddelelser, 4. Række, 34. Bd., 2. Hæfte.

³⁾ Statistiske Meddelelser, 4. Række, 32. Bd., 3. Hæfte.

b. Landets samlede Areal¹⁾.

Superficie du pays.

Ved de før 1881 afholdte 4 Opgørelser over Arealets Benyttelse optaltes som foran nævnt kun det dyrkede Areal; til Angivelse af hele Landets Størrelse benyttedes et af A. F. Bergsøe i «Den danske Stats Statistik» offentliggjort Uddrag af Matriklens Beregningsprotokoller. Disse angav Resultaterne af Matrikelopmaalingerne 1806—22 til Brug for Hartkornsansættelsen. Ved Siden af Matrikelfortegnelsen fandtes en Fortegnelse over Søplanen, der ikke var medregnet paa det opmaalte Areal, udarbejdet af Landinspektørerne Morville og Bruun paa Grundlag af de til Videnskabernes Selskabs Kort over Landet i Aarene 1762—1805 foretagne Opmaalinge.

Ved Arealopgørelserne i 1881, 1888, 1896 og 1901 foretoges Udskrifter af de inden Tællingen saa vidt gerligt reviderede Matrikelprotokoller efter deres daværende Stand. I 1896 bragtes tillige Søplanen, ved en Revision foretagen i Matrikelkontoret, i saa nær Overensstemmelse med de virkelige Forhold som mulig. I al Almindelighed bragtes nu ved disse Tællinger de fra Sognene opgivne Arealtal, der ikke sjældent afveg fra Matrikelens Arealer, ved Korrektion af de enkelte Arealer i Overensstemmelse med Matrikelens Tal, men der viste sig dog for en Del Sognes Vedkommende betydelige Uoverensstemmelser, hvilket er ret naturligt, da Formaalet med Matrikelmaalingen kun var at opføre den Del af Areal, der havde Betydning som Beskatningsgrundlag. Da Mangelen af en nøjagtig Angivelse af hele Landets Fladeindhold og dettes Fordeleling paa de forskellige administrative Dele m. m. saaledes følte som en væsentlig Ulæmpe, blev det efter Bureauets Indstilling vedtaget at lade foretage en Opmaaling af Landets Areal efter Generalstabens Kort. Ved denne, der afsluttedes i 1906, opgjordes hele Landets Areal, Søplanen medregnet, til 7,067268 Tdr. Ld., medens man ved Opgørelsen i 1896 regnede med 6,971266.

Denne Afvigelse paa omtrent $1\frac{1}{3}$ pCt. af Landets samlede Areal genfindes med noget forskellig Styrke saa at sige hele Landet over; den er størst paa Lolland-Falster, hvor den naaer op til 2 pCt., og mindst paa Bornholm, hvor den ikke en Gang udgør 1 pCt., i øvrigt er den gennemgaaende lidt mindre paa Øerne end i Jylland (1,3 pCt. mod 1,4 pCt.).

¹⁾ Om Bestemmelsen af Landets Areal før og nu se i øvrigt Statistiske Meddelelser, 4. Række, 3. Bind, 2. Hæfte, Betænkning om Bestemmelsen af Danmarks Fladeindhold, samt 4. R., 20. Bd., 3. H. «Danmarks Areal».

Fra 1866 til 1896 var der ifølge de daværende Opgørelser en Forøgelse i Arealet af ca. 40000 Tdr. Ld. eller ca. 4 □ Mil. Denne Forøgelse er dels en virkelig Forøgelse — hidrørende fra større Landvinding end Landtab overfor Havet — dels, om end for den mindste Part, en tilsyneladende, opstaaet ved Gennemsyn og Regulering af det til Grund liggende Materiale. Imidlertid er det givet, at selv de virkelige Forøgelser af Arealet ofte have været tilstede en Aarrække forinden de, ved at optages i Matriklen, ere blevne medregnede til Landets Areal, saa at i alt Fald en stor Del af de skete Landvindinger eller Landtab ligger forud for de Arealopgørelser, hvor de for første Gang ere medregnede.

Ved Opgørelsen i 1907 blev Arealet bestemt paa Grundlag af den ovennævnte i 1906 afsluttede planimetrisk Opmaaling af Landet, idet der dog foretoges en Revision med Hensyn til forskellige Landstrækninger, som paa Grund af Bortskylninger, Tørlægninger m. v. ere underkastede Forandring i Udstrækning. Denne Revision gav til Resultat, at det forannævnte Tal maatte ændres til 7,064372 Tdr. Ld. I den følgende Fremstilling er man overalt gaaet ud fra, at Landets Areal paa ethvert Tidspunkt siden Territorialforandringen efter Freden i Wien 1864 har haft samme Størrelse som nu konstateret gennem den planimetrisk Opmaaling med efterfølgende Revision, altsaa det nys nævnte Areal af 7,064372 Tdr. Ld. Denne Forudsætning er naturligvis ikke ganske rigtig, men det er i hvert Fald sikkert, at dette Tal ligger nærmere ved Virkeligheden end de ved de enkelte Arealopgørelser før 1907 benyttede.

Af det samlede Areal er 102351 Tdr. Ld. Vandareal, d. v. s. Søer og Vandløb af over 5 Alens Bredde. Landarealet, hvorunder tillige er medregnet smaa Damme og Vandløb med almindelig Grøftebredde (indtil 5 Alen), udgør altsaa 6,962021 Tdr. Ld. Størrelsen af Land- og Vandarealerne i hver af Landets Overøvrighedskredse samt i de større Landsdele er anført i omstaaende Tabel 1 (Side 9).

For de Tællingers Vedkommende, der kun omfatte det dyrkede Areal, frembyder dette nu ingen Vanskelighed, idet Tilvæksten her maa føjes til de iforvejen opgivne Arealer. Anderledes derimod med de Tællinger hvor hele Arealet er opgjort. Her er der naturligvis den Mulighed, at de dyrkede Arealer i Virkeligheden have været noget større end opgivet, uden at der dog er nogen Mulighed for at korrigere dem, og for de udyrkede Arealers Vedkommende maa der jo til

Tabel 1. Arealets Fordeling efter Overøvrighedskredse og Landsdele 1907.
Superficie par département et par partie du pays 1907.

	Landareal	Vandareal	Samlet Areal (Land og Vand)		
	<i>terre</i>	<i>eau</i>	<i>superficie totale</i>		
	Tdr. Ld. <i>tnx de sol</i>	Tdr. Ld. <i>tnx de sol</i>	Tdr. Ld. <i>tnx de sol</i>	Geogr. □ Mil <i>milles carrés géogr.</i>	□ km ² <i>kilomètres carrés</i>
Hovedstaden (København og Frederiksberg) ..	14085	434	14519	1,5	80,1
Københavns Amt	206665	4366	211031	21,1	1164,2
Frederiksborg —	232328	14080	246408	24,7	1359,3
Holbæk —	305946	6163	312109	31,3	1721,7
Sorø —	263194	5163	268357	26,9	1480,3
Præstø —	305455	1445	306900	30,7	1692,9
Sjælland ...	1,327673	31651	1,359324	136,2	7498,5
Bornholm ...	106031	479	106510	10,7	587,5
Lolland-Falster ...	317405	7315	324720	32,5	1791,3
Svendborg Amt	299089	2725	301814	30,2	1664,9
Odense —	325902	2090	327992	32,9	1809,3
Fyn ...	624991	4815	629806	63,1	3474,2
Øerne ...	2,376100	44260	2,420360	242,5	13351,5
Vejle Amt	424010	2038	426048	42,7	2350,3
Aarhus —	442415	12671	455086	45,5	2510,4
Randers —	442221	3765	445986	44,7	2460,2
Sydøstlige Jylland ...	1,308646	18474	1,327120	132,9	7320,9
Aalborg Amt	529120	2500	531620	53,3	2932,5
Hjørring —	515451	1682	517133	51,8	2852,6
Thisted —	310677	11713	322390	32,3	1778,4
Nordlige Jylland ...	1,355248	15895	1,371143	137,4	7563,5
Viborg Amt	547109	7171	554280	55,5	3057,5
Ringkøbing —	824947	11902	836849	83,8	4616,4
Ribe —	549971	4649	554620	55,6	3059,6
Sydvestlige Jylland ...	1,922027	23722	1,945749	194,9	10733,5
Jylland ...	4,585921	58091	4,644012	465,2	25617,9
Hele Landet ...	6,962021	102351	7,064372	707,7	38969,4

²⁾ 1 □ km = 100 ha.

Arealer med uoplyst Anvendelse føjes de ved Maalingen konstaterede ret betydelige Arealforøgelser. Største Delen af disse kan da ogsaa med stor Sikkerhed formodes at falde ind under de uopdyrkede Arealer, dels fordi de dyrkede Arealers Størrelse paa Forhaand maa antages bedre bekendt end de udyrkedes, dels fordi de ældre Opmaalinge ikke vare fuldstændige, idet Søer, Vandløb, Veje, Jordvolde mellem Ejerlav m. v. hyppig ikke vare medtagne i Matrikelens Opgørelse. Opgørelsen i 1907 konstaterer da ogsaa, at den betydelige nominelle Landvinding for største Delen falder paa de udyrkede Arealer. For disse Arealers Vedkommende er en

Sammenligning fra Tælling til Tælling mellem de enkelte Afdelinger, hvori disse Arealer falder, dog kun mulig med store Forbehold, idet Grænserne mellem dem efter Sagens Natur for en stor Del ere udflydende.

For Tællingerne i 1861 og 1838 omfattede Tallene i det følgende ikke hele det daværende Kongerige Danmark, men kun den Del af det som nu hører til den danske Stat, altsaa bortses her fra de 6,74 □ Mil af Ribe Amt, der ved Grænsereguleringen ifølge Fredstraktaten af 30. Oktober 1864 afstod til Tyskland. De paagældende Tællinger omfattede kun Kongeriget, hvorfor der ikke her kan tilføjes Oplysninger for de ved

Grænsereguleringen i Kongeriget indlemmede Landstrækninger i Svendborg, Vejle og Ribe Amter. For de to Opgørelser før 1864 har man herefter regnet med et samlet Areal af 6,998457 Tdr. Ld.

2. Landbrugsarealet. — Det dyrkede Areal.

Terrain agricole. Terrain cultivé.

Den første specificerede Opgørelse af Landbrugsarealerne fandt som nævnt Sted i 1861; af ældre Opgørelser af dette Areal under eet foreligger der nogle af Morville og Bruun paa Grundlag af de Side 8 nævnte Kort foretagne Opgørelser¹⁾, men dels kunne disse ikke antages at være synderlig nøjagtige, dels blev Begrebet Landbrugsareal dengang ikke opfattet som nu, nemlig som det virkelig landbrugsmæssig benyttede Areal, men det blev taget i videre Betydning som alt det Land, der ikke kunde anses for uskikket til Opdyrkning eller var bevokset med Skov. Disse ældre Tal egne sig derfor ikke til Sammenligninger med senere Opgørelser.

Men selv om man lader de ældste Opgørelser ude af Betragtning, er Tallene for Landbrugsarealet dog ikke ganske ensartede fra Tælling til Tælling. Saaledes skal det nævnes, at de med Humle beplantede Arealer indtil 1888 inkl. regnedes til Landbrugsarealerne, men senere til Havearealet. Ligeledes vil der for enkelte andre Vækster, der snart dyrkes i Have, snart i Mark, være nogen Tvivl om, hvortil de ere henførte, men disse Arealer ere dog saa smaa, at de ere uden Betydning ved Sammenligningen af det hele Landbrugsareal ved de forskellige Tællinger. Noget anderledes stiller det sig med Hensyn til Afgræsningsarealerne udenfor Agermarken. Hertil henregnedes indtil 1888 inkl., hvad der af Fællede og Overdrev anvendtes til Afgræsning, medens der i 1896 og 1907 yderligere tilføjedes et Spørgsmaal om Kærjorder (d. v. s. Engkær, Mosekær o. lign.), der benyttedes til Afgræsning, og ogsaa disse Arealer ere medregnede under Landbrugsarealet. Hvor stor en Del af disse til Afgræsning benyttede Kærjorder, der ved tidligere Tællinger er bleven opført under Moser, og hvor stor en Del der muligvis er optaget under Fællede, Overdrev o. lign. kan imidlertid ikke afgøres. De nedenfor angivne Tal for Landbrugsarealets Størrelse ved hver Tælling siden

1861 kunne derfor kun betragtes som tilnærmelsesvis ensartede¹⁾.

Danmarks Landbrugsareal		
Aar:	Tdr. Ld.	Procent af Landets hele Areal
1861	4,437000	63,4
1866	4,510000	63,8
1871	4,705000	66,6
1876	4,907000	69,5
1881	5,130000	72,6
1888	5,244000	74,2
1896	5,268000	74,6
1907	5,291000	74,9

Som Tallene vise, er nu tre Fjerdedele af Landets Areal landbrugsmæssigt benyttet, medens det i 1861 kun var lidt over tre Femtedele. I de 41 Aar fra 1866 til 1907 er Landbrugsarealet blevet forøget med ca. 780000 Tdr. Ld. eller ca. 78 geogr. Kvadratmil. Denne Forøgelse falder naturligvis ganske overvejende paa Jylland (Hedeopdyrkningen), saaledes som det nærmere fremgaar af nedenstaaende Tal:

Landbrugsarealet			
Aar:	Øerne Tdr. Ld.	Jylland Tdr. Ld.	Hele Landet Tdr. Ld.
1866	1,880000	2,630000	4,510000
1907	1,955000	3,336000	5,291000
Forøgelse {	Tdr. Ld. ...	75000	706000
	pCt.	4,0	26,8
			17,3

Medens Forøgelsen i de 41 Aar for Øernes Vedkommende andrager $7\frac{1}{2}$ Kvadratmil eller 4 pCt. af Landbrugsarealet i 1866, er det for Jylland henimod 10 Gange saa stort et Areal, der er blevet inddraget under landbrugsmæssig Benyttelse, nemlig ca. 71 Kvadratmil eller over en Fjerdedel af Jyllands Landbrugsareal i 1866. For Landet som Helhed er Landbrugsarealet i de 41 Aar blevet forøget med noget over en Sjettedel. Forøgelsen falder ganske overvejende paa Tiden indtil 1888, for hele Landet 73 Kvadratmil, medens Landbrugsarealet fra 1888 til 1907 kun forøgedes med ca. 5 Kvadratmil.

Af større Interesse er det at betragte det egentlige dyrkede Areal (Agermarken, Plovlandet, Rotationsarealerne), det vil sige de i det foregaaende nævnte Arealer med Fradrag af Enge, Kærjorder, Fællede og Overdrev. I Tabel 2 (Side 11) findes en Oversigt over dette Areal's Størrelse ved Tællingerne fra 1861 til 1907. Det vil heraf ses, at medens i 1861 kun 3,792000

¹⁾ Disse Tal ere i det væsentligste de samme, som senere benyttes i Baggesens Danske Stat og i Bergsøes Den danske Stats Statistik, her dog med den Bemærkning at Tallene alle ere runde og «for Øjeblikket ikke meget paalidelige».

¹⁾ For 1901 kan de til Afgræsning benyttede Arealer af Kær, Fællede og Moser ikke udskilles fra de som Tørvemose benyttede eller helt ubenyttede.

Tabel 2. Det dyrkede Areal. 1861—1907.
Terrain cultivé 1861—1907.

	Sjælland	Bornholm	Lolland-Falster	Fyn	Øerne	Syd- østlige Jylland ¹⁾	Nordlige Jylland ¹⁾	Syd- vestlige Jylland ¹⁾	Jylland	Hele Landet
Aar:	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
1861.....	939292	56057	221136	459532	1,676017	776865	567777	673897	2,018539	3,694556
1866.....	959577	57640	224913	480409	1,722539	808883	572899	688027	2,069809	3,792348
1871.....	987244	61879	231219	490875	1,771217	849877	624561	752430	2,226868	3,998085
1876.....	993526	65750	233591	494097	1,786964	893071	677925	829187	2,400183	4,187147
1881.....	1,014113	69290	239723	496540	1,819966	932921	751372	924369	2,608662	4,428628
1888.....	1,017700	71307	242915	497241	1,829163	950074	809740	1,005079	2,764893	4,594056
1896.....	1,019891	71392	244642	490078	1,826003	956895	833543	1,067813	2,858251	4,684251
1901.....	1,016690	71722	245458	491533	1,825403	955756	837905	1,077809	2,871470	4,696873
1907.....	1,006569	72272	245894	490944	1,815679	946077	839130	1,076540	2,861747	4,677426

¹⁾ Ved det sydøstlige Jylland forstås her og i det følgende: Amterne Vejle, Aarhus og Randers, ved det nordlige Jylland: Amterne Aalborg, Hjørring og Thisted, ved det sydvestlige Jylland: Amterne Viborg, Ringkøbing og Ribe.

Tdr. Ld. var dyrket (under Plov), omfattede det dyrkede Areal i 1907 over 4,677000 Tdr. Ld. Forøgelsen var 885000 Tdr. Ld. eller 88½ geogr. Kvadratmil, altsaa betydeligt større end Forøgelsen i det samlede Landbrugsareal (jfr. ovenfor).

For hver af de i Tabel 2 anførte Arealopgørelser er det dyrkede Areals Procentandel af hele Arealet, særskilt for Øerne, Jylland og hele Landet, angivet i nedenstaaende Oversigt:

	Det dyrkede Areal i Procent af hele Arealet		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
	pCt.	pCt.	pCt.
1861.....	69,7	43,9	52,8
1866.....	71,2	44,6	53,7
1871.....	73,2	48,0	56,5
1876.....	73,8	51,7	59,3
1881.....	75,2	56,2	62,7
1888.....	75,6	59,5	65,0
1896.....	75,4	61,6	66,3
1901.....	75,4	61,8	66,5
1907.....	75,0	61,2	66,2

Det dyrkede Areal er altsaa i godt 40 Aar blevet forøget fra lidt over Halvdelen til henimod de to Trediedele af hele Landets Areal. At Tallene for de seneste Tællinger viser en ringe Tilbagegang, betyder naturligvis ikke, at gammelt Kulturland atter er opgivet, men kun, at Forøgelsen ved Inddragelsen af ny Jord under Dyrkning har været mindre end Afgangen til Jernbanelinier, Veje, Byggegrunde, Haver og lign. (jfr. i det følgende).

Tilvæksten har gennemgaaende været stærkest i de Landsdele, hvor oprindelig mindst af Landet var under Plov, saaledes særlig i det nordlige og sydvestlige Jylland samt paa Bornholm. Mindst har Forøgelsen været paa Fyn, men denne Landsdel staar dog nu som før med forholdsvis den største Del af sit Areal inddraget

under Agermarken, medens det sydvestlige Jylland har forholdsvis mindst Plovland, jfr. nedenstaaende Forholdstal:

	Det dyrkede Areal i Procent af hele Arealet	
	1866	1907
	pCt.	pCt.
Sjælland.....	70,6	74,1
Bornholm.....	54,1	67,9
Lolland-Falster.....	69,3	75,7
Fyn.....	76,3	78,0
Sydøstlige Jylland.....	61,0	71,3
Nordlige Jylland.....	41,7	61,2
Sydvestlige Jylland.....	35,4	55,3
Øerne.....	71,2	75,0
Jylland.....	44,6	61,6
Hele Landet.....	53,7	66,2

Rækkefølgen mellem de forskellige Landsdele var i 1866 følgende: Fyn, Sjælland, Lolland-Falster, Sydøstjylland, Bornholm, Nordjylland, Sydvestjylland, og denne Rækkefølge er bevaret i 1907, kun at Sjælland og Lolland-Falster have skiftet Plads; men Forskellen mellem Procenterne er aftaget stærkt.

I nedenstaaende Oversigt vises, hvorledes det dyrkede Areal procentvis fordelte sig mellem de forskellige Landsdele i 1866 og 1907:

	Procentvis Fordeling af hele Landets dyrkede Areal	
	1866	1907
	pCt.	pCt.
Sjælland.....	25,3	21,5
Bornholm.....	1,5	1,5
Lolland-Falster.....	5,9	5,3
Fyn.....	12,7	10,5
Sydøstlige Jylland.....	21,3	20,2
Nordlige Jylland.....	15,1	18,0
Sydvestlige Jylland.....	18,2	23,0
Øerne.....	45,4	38,8
Jylland.....	54,6	61,2
Tilsammen...	100,0	100,0

Det vil heraf ses, hvor store Forskydninger i For-
delingen den nysnævnte stærke Forøgelse af det dyrkede
Areal i Jylland har bevirket. Øernes Andel af det
samlede dyrkede Land er faldet fra 45,4 til 38,8 pCt.,
og med Undtagelse af Bornholm viser samtlige Lands-
dele paa Øerne relativ Tilbagegang; det samme gælder,
om end i ringe Grad, det sydøstlige Jylland, medens
det nordlige og navnlig det sydvestlige Jyllands Andele
ere blevne stærkt forøgede. Dette betyder jo, at en
forholdsvis betydelig større Del af det dyrkede Areal nu
hører til de magre og daarlige Jorder end tidligere,

hvilket bl. a. maa have i Erindring ved Sammenlig-
ninger mellem Høstudbyttet pr. Td. Ld. nu og i ældre
Tider.

Efter dets Anvendelse har man delt det dyrkede
Areal i 5 Grupper: Kornarealer, Rodfrugtarealer, Andre
Høstarealer, Brakarealer og Grønfoder- og Græsarealer.
En samlet Oversigt over Udstrækningen af hver af disse
Grupper ved hver enkelt Tælling og særskilt for Øerne,
Jylland og hele Landet under eet er givet i neden-
staaende Tabel 3.

Tabel 3. Sammensætningen af det dyrkede Areal 1861—1907.

Terrain cultivé par groupe 1861—1907.

	1861	1866	1871	1876	1881	1888	1896	1901	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Øerne:									
Kornarealer <i>céréales</i>	826889	853202	873355	885775	909200	908759	901048	895211	878443
Rodfrugtarealer <i>racines</i>	28346	33174	37514	38543	47393	83268	116099	140646	189970
Andre Høstarealer <i>autres produits murs</i> ..	93197	89948	74537	66232	53986	35575	20822	19853	20027
Brakarealer <i>jachères</i>	188619	194731	238645	242281	241333	232207	238151	195175	211260
Grønfoder- og Græsarealer <i>herb. vert, pâture</i>	538966	551484	547166	551133	568054	569354	549883	574518	515979
Tilsammen total...	1,676017	1,722539	1,771217	1,786964	1,819966	1,829163	1,826003	1,825403	1,815679
Jylland:									
Kornarealer <i>céréales</i>	896758	909020	962188	1,025697	1,098437	1,169889	1,209095	1,181707	1,156936
Rodfrugtarealer <i>racines</i>	31503	40205	50543	55131	68040	107385	137351	243043	369352
Andre Høstarealer <i>autres produits murs</i> ..	57812	58847	50850	56408	67026	75361	40871	44069	29054
Brakarealer <i>jachères</i>	135432	157631	192406	207552	228695	242999	259921	196741	206441
Grønfoder- og Græsarealer <i>herb. vert, pâture</i>	897034	904106	970881	1,055395	1,146464	1,169256	1,211013	1,205910	1,099964
Tilsammen total...	2,018539	2,069809	2,226868	2,400183	2,608662	2,764893	2,858251	2,871470	2,861747
Hele Landet:									
Kornarealer <i>céréales</i>	1,723647	1,762222	1,835543	1,911472	2,007637	2,078648	2,110143	2,076918	2,035379
Rodfrugtarealer <i>racines</i>	59849	73379	88057	93674	115433	190653	253450	383689	559322
Andre Høstarealer <i>autres produits murs</i> ..	151009	148795	125387	122640	121012	110939	61693	63922	49081
Brakarealer <i>jachères</i>	324051	352362	431051	449833	470028	475206	498072	391916	417701
Grønfoder- og Græsarealer <i>herb. vert, pâture</i>	1,436000	1,455590	1,518047	1,609528	1,714518	1,738610	1,760896	1,780428	1,615943
Tilsammen total...	3,694556	3,792348	3,998085	4,187147	4,428628	4,594056	4,684254	4,696873	4,677426

En nærmere Omtale af disse Tal vil finde Sted i
det følgende under de enkelte Afsnit. Her skal kun
anføres nogle Forholdstal for hele Landet, der i store
Træk give et Billede af den foregaaende Udvikling.

Sammensætningen af det dyrkede
Areal

	1866	1888	1907
	pCt.	pCt.	pCt.
Kornarealer	46,5	45,2	43,5
Rodfrugtarealer	1,9	4,2	12,0
Andre Høstarealer	3,9	2,4	1,0
Brakarealer	9,3	10,3	8,9
Grønfoder- og Græsarealer	38,4	37,9	34,6
Tilsammen...	100,0	100,0	100,0

Den væsentligste Forskydning i Anvendelsen af

det dyrkede Areal bestaar i, at Rodfrugterne fra at
dække knap 2 pCt. af Arealet i 1866 ere stegne til
12 pCt. i 1907. Denne stærke Udvidelse er sket paa
Bekostning af samtlige øvrige Grupper, idet disse alle
omfatte en forholdsvis mindre Del af det dyrkede
Areal nu end før.

a. Kornarealerne.*Terrains de céréales.*

Ved Kornarealer forstaas her og i det følgende
Arealer besaaede med Hvede, Rug, Byg, Havre og
Blandsæd til Modenhed, uanset om Blandsæden bestaar
af 2 Kornarter eller af Korn og Bælgæd; derimod ere
Arealer besaaede med Blandsæd til Grønfoder eller med

Tabel 4. Kornarealet 1861—1907.
Terrain de céréales 1861—1907.

	1861	1866	1871	1876	1881	1888	1896	1901	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Københavns Amt ¹⁾	79547	80498	84245	84003	86056	85033	83870	82407	80921
Frederiksborg —	74218	76169	77438	79852	82954	81934	81351	80599	78150
Holbæk —	105744	109158	111712	113997	115735	117736	118294	117151	114668
Sorø —	94641	99052	100036	101856	104584	103882	103885	103446	102707
Præsto —	104085	109224	111411	111558	115184	115716	115149	113665	112842
Sjælland... ..	458235	474101	484842	491266	504513	504301	502549	497268	489288
Bornholms Amt	29062	29460	30814	33284	35156	36496	35334	34618	33283
Maribo Amt	110532	109753	110602	113421	117034	117617	119049	122428	122887
Svendborg Amt	105149	113680	114637	114047	116986	117204	115776	113979	109953
Odense —	123911	126208	132460	133757	135511	133141	128340	126923	123032
Fyn... ..	229060	239888	247097	247804	252497	250345	244116	240902	232985
Øerne... ..	826889	853202	873355	885775	909200	908759	901048	895211	878443
Vejle Amt	110085	125934	130603	137133	140072	144404	142967	139803	134859
Aarhus —	128944	132938	140037	144595	151860	155261	154562	148354	143998
Randers —	116877	114585	123874	128037	134404	139851	140097	136952	135335
Sydøstlige Jylland... ..	355906	373457	394514	409765	426336	439516	437626	425109	414192
Aalborg Amt	100359	98130	107714	116328	125682	136191	140027	137487	133757
Hjørring —	103281	101747	108205	116927	126736	137699	141584	137493	131158
Thisted —	67514	61019	62226	64116	69380	73920	77438	77018	75754
Nordlige Jylland... ..	271154	260896	278145	297371	321798	347810	359049	351998	340669
Viborg Amt	106606	106654	117185	127589	140162	147876	155476	151801	148405
Ringkøbing —	92479	92049	95157	105930	118172	132122	145124	140842	141662
Ribe —	70613	75964	77187	85042	91969	102565	111820	111957	112008
Sydvestlige Jylland... ..	269698	274667	289529	318561	350303	382563	412420	404600	402075
Jylland... ..	896758	909020	962188	1,025697	1,098437	1,169889	1,209095	1,181707	1,156936
Hele Landet... ..	1,723647	1,762222	1,835543	1,911472	2,007637	2,078648	2,110143	2,076918	2,035379

¹⁾ Her og i det følgende ere Tallene for Staden København indbefattede under Københavns Amt.

ren Bælgsæd, Boghvede m. m. ikke medregnede under Kornarealerne. I Aaret 1861 sondredes der ikke mellem Blandsæd til Modenhed og til Grønfoder. Blandsædarealerne for dette Aar ere derfor fordelt mellem Kornarealerne og Grønfoderarealerne amtsvis i samme Forhold som ved Tællingen i 1866. Blandsædarealerne vare dog saavel i 1861 som i 1866 saa ubetydelige i Forhold til de øvrige Kornarealer, at selv en ret betydelig Fejl ved Fordelingen kun vil komme til at influere meget lidt paa Tallet for det samlede Kornareal.

I ovenstaaende Tabel 4 gives en Oversigt over Kornarealet i hvert Amt og hver Landsdel ved hver af Tællingerne. Tallene for 1861 omfatte hverken de i 1864 afstaaede eller de i Kongeriget indlemmede Distrikter (jfr. foran), og de ere derfor lidt for smaa i Forhold til de senere Tællinger.

Danmarks Kornareal var i 1866 godt 1,762000 Tdr. Ld., i 1907 godt 2,035000 Tdr. Ld., altsaa ca.

273000 Tdr. Ld. mere. Denne Forøgelse i 41 Aar fremkommer imidlertid som Resultat af en først stigende, derefter faldende Bevægelse, saaledes som det fremgaar af nedenstaaende Oversigt:

	Kornarealernes Forøgelse eller Formindskelse		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
1866—71	20153	53168	73321
1871—76	12420	63509	75929
1876—81	23425	72740	96165
1881—88 ÷	441	71452	71011
1888—96 ÷	7711	39206	31495
1896—1901 .. ÷	5837	÷ 27388	÷ 33225
1901—07 ÷	16768	÷ 24771	÷ 41539
1866—1907 ..	25241	247916	273157

Det vil ses, at Tilvæksten paa Øerne allerede standsede i Firserne for at afløses af en om end ikke særlig stærk Nedgang; i Jylland tiltog Kornarealerne

indtil 1896, men ved de to sidste Opgørelser er der ogsaa for Jyllands Vedkommende konstateret en Nedgang, og Formindskelsen har her været forholdsvis stærkere end paa Øerne, hvilket navnlig gælder Perioden 1896—1901. Den stærkeste Tilvækst i Kornarealerne falder i Aarene 1876—81, da der i aarligt Gennemsnit besaaedes ca. 19000 Tdr. Ld. med Korn ud over det foregaaende Aars Kornarealer.

Kornarealets Forøgelse i den hele Periode 1866—1907 inden for hver Landsdel fremgaar af nedenstaaende Oversigt:

Kornarealets Forøgelse 1866—1907		
	Tdr. Ld.	pCt. af Kornarealet i 1866
Sjælland	15187	3,2
Bornholm	3823	12,9
Lolland-Falster	13134	12,0
Fyn	÷ 6903	÷ 2,9
Sydøstlige Jylland	40735	10,9
Nordlige Jylland	79773	30,6
Sydvestlige Jylland	127408	46,4
Øerne	25241	3,0
Jylland	247916	27,3
Hele Landet	273157	15,5

Alt i alt var det Areal, hvorpaa der dyrkedes Korn, omtrent en Sjettedel større i 1907 end i 1866, men den relative Forøgelse var meget forskellig i de enkelte Landsdele; i det sydvestlige Jylland var Kornarealet i 1907 næsten en halv Gang større end i 1866, i det nordlige Jylland henved en Tredjedel større, i det sydøstlige Jylland samt paa Bornholm og Lolland-Falster var det 11—13 pCt. større, paa Sjælland udgjorde Forøgelsen kun 3 pCt., og paa Fyn var der endog en Tilbagegang paa ca. 3 pCt.

I 1866 faldt næsten Halvdelen af Landets Kornareal paa Øerne (48,4 pCt.), men Øernes Andel af Kornarealet aftog fra Tælling til Tælling indtil 1896, da den udgjorde 42,7 pCt. Derefter er Forholdstallet atter steget til 43,2 pCt. i 1907. De enkelte Landsdeles Andel af Kornarealet i 1866 og 1907 fremgaar af nedenstaaende Oversigt:

Procentvis Fordeling af hele Landets Kornareal		
	1866	1907
	pCt.	pCt.
Sjælland	26,9	24,1
Bornholm	1,7	1,6
Lolland-Falster	6,2	6,0
Fyn	13,6	11,5
Sydøstlige Jylland	21,2	20,3
Nordlige Jylland	14,8	16,7
Sydvestlige Jylland	15,6	19,8
Øerne	48,4	43,2
Jylland	51,6	56,8
Tilsammen	100,0	100,0

Indenfor de enkelte Landsdele er det navnlig Sjællands og Fyns forholdsvis Andel i Kornarealet, der er gaaet tilbage, medens det nordlige og særlig det sydvestlige Jylland nu have en væsentlig større Andel end tidligere; i 1866 udgjorde det sydvestlige Jyllands Kornarealer saaledes kun knap $\frac{1}{6}$ af det samlede Kornareal mod i 1907 næsten $\frac{1}{5}$.

Trods den betydelige absolutte Tilvækst i Korn dyrkningen har denne, forholdsvis set, fra Tælling til Tælling faaet en stedse formindsket Betydning, idet Kornarealet er aftaget fra i 1861 at omfatte ca. 47 pCt. af det hele dyrkede Areal til i 1907 at udgøre ca. 44 pCt. deraf. Bevægelsen er ikke helt ensartet paa Øerne og i Jylland, jfr. nedenstaaende Oversigt:

Kornarealet i pCt. af det dyrkede Areal			
Aar	Øerne	Jylland	Hele Landet
	pCt.	pCt.	pCt.
1861	49,3	44,4	46,7
1866	49,5	43,9	46,5
1871	49,3	43,2	45,9
1876	49,6	42,7	45,7
1881	50,0	42,1	45,3
1888	49,7	42,3	45,3
1896	49,4	42,3	45,1
1901	49,0	41,2	44,2
1907	48,4	40,4	43,5

Det vil ses, at Kornarealets Andel af det dyrkede Areal i Jylland har været aftagende fra Tælling til Tælling i hele Perioden fra $44\frac{1}{2}$ til $40\frac{1}{2}$ pCt., medens den paa Øerne indtil 1881 nærmest var konstant; i dette Aar naaedes Maksimum, og da var Halvdelen af den dyrkede Jord paa Øerne besaaet med Korn; efter den Tid har der været en stadig om end svag relativ Nedgang. Korn dyrkningen har altsaa til Stadighed været af væsentlig større Betydning for Landbruget paa Øerne end i Jylland.

Indenfor de enkelte Landsdele er der og har der stedse været ret store Forskelligheder, saaledes som det nærmere fremgaar af nedenstaaende Tal, der for hver Landsdel viser Forholdet ved Tællingerne i 1866 og 1907.

Kornarealet i pCt. af det dyrkede Areal		
	1866	1907
	pCt.	pCt.
Sjælland	49,4	48,6
Bornholm	51,1	46,1
Lolland-Falster	48,8	50,0
Fyn	49,9	47,5
Sydøstlige Jylland	46,2	43,8
Nordlige Jylland	45,5	40,6
Sydvestlige Jylland	39,9	37,3
Øerne	49,5	48,4
Jylland	43,9	40,4
Hele Landet	46,5	43,5

Tabel 5. Kornarealets Sammensætning 1861—1907.
Terrain de céréales par groupe 1861—1907.

Aar:	Absolutte Tal <i>chiffres réels</i>						Forholdstal <i>chiffres proportionnels</i>					
	Hvede <i>froment</i>	Rug <i>seigle</i>	Byg <i>orge</i>	Havre <i>avoine</i>	Blandsæd til Mo- denhed <i>céréales</i> <i>mélangées</i>	Til- sam men <i>total</i>	Hvede <i>froment</i>	Rug <i>seigle</i>	Byg <i>orge</i>	Havre <i>avoine</i>	Blandsæd til Mo- denhed <i>céréales</i> <i>mélangées</i>	Til- sam men <i>total</i>
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.
1861.....	112358	378873	549743	649264	33409 ¹⁾	1,723647	6,5	22,0	31,9	37,7	1,9	100,0
1866.....	95876	414656	546596	660912	44182	1,762222	5,5	23,5	31,0	37,5	2,5	100,0
1871.....	103088	449286	551787	672248	59134	1,835543	5,6	24,5	30,1	36,6	3,2	100,0
1876.....	112280	460049	559185	691506	88452	1,911472	5,9	24,1	29,2	36,2	4,6	100,0
1881.....	101337	485342	574565	728966	117427	2,007637	5,0	24,2	28,6	36,3	5,9	100,0
1888.....	88008	509255	540327	772394	168664	2,078648	4,2	24,5	26,0	37,2	8,1	100,0
1896.....	62362	526947	507103	796660	217071	2,110143	3,0	25,0	24,0	37,7	10,3	100,0
1901.....	74245	494653	481690	775521	250809	2,076918	3,6	23,8	23,2	37,3	12,1	100,0
1907.....	73441	500358	423683	730563	307334	2,035379	3,6	24,6	20,8	35,9	15,1	100,0

¹⁾ Tallet for 1861 er beregnet (jfr. Side 13).

Samtlige jyske Landsdele har herefter stadig staaet tilbage for hver enkelt Landsdel paa Øerne. Indenfor Jylland har atter Korn dyrkningen i det sydvestlige Jylland været af forholdsvis mindst Betydning. I denne Landsdel var i 1866 ca. 40 pCt. og i 1907 ca. 37¹/₃ pCt. af det dyrkede Areal besaaet med Korn. Paa Øerne stod i 1866 Bornholm med ca. 51 pCt. af den dyrkede Jord besaaet med Korn, som den Landsdel, hvor Korn dyrkningen var stærkest udbredt, medens Lolland-Falster med 48,8 pCt. stod som den mindst korn dyrkende. I 1907 var dette Forhold bleven ombyttet, idet Lolland-Falster nu stod højest, med Halvdelen af Agermarken besaaet med Korn, Bornholm lavest med kun 46 pCt.

Kornarealets Sammensætning har i Aarenes Løb været underkastet en Del Forskydninger. Dette vil nærmere fremgaa af de følgende specielle Afsnit om de enkelte Kornsorter. Her skal kun i store Træk peges paa de væsentligste Forandringer indenfor Landets Hoveddele.

I absolutte og relative Tal er Kornarealets Fordeling efter de forskellige Kornsorter, for hele Landet under eet, angivet i ovenstaaende Tabel 5.

Det mest iøjnefaldende er her Blandsædens stedse stigende Betydning. Medens Blandsæd til Modenhed i første Halvdel af 1860'erne kun dækkede 30—40000 Tdr. Ld. eller et Par Procent af det samlede Kornareal, er Blandsædarealet vokset fra Tælling til Tælling, og det udgjorde i 1907 over 300000 Tdr. Ld. eller omkring en Syvendedel af hele Kornarealet. Allerede som en Følge heraf har de øvrige Sædarter vist en Tendens til

at aftage i relativ Betydning; hvad Vintersæden angaar, da har der for hele Landet under eet indtil 1871—76 nærmest været nogen Tendens til større Udbredelse, efter den Tid en om end kun svag relativ Aftagen. Indenfor de to Arter af Vintersæd har der været periodiske Svingninger, saaledes at naar Hvededyrkningen har været stigende, har Rugdyrkningen været faldende og omvendt. Medens Hveden i de fleste Perioder har været aftagende og dens Fald har været stærkere end Stigningen i de fremadgaaende Perioder, har det omvendte været Tilfældet med Rugen. Som det fremgaa af omstaaende Tabel 6 (Side 16), gør der sig her nogen Forskel gældende mellem Øerne og Jylland. Rugarealerne have jo altid spillet en betydelig større Rolle paa Halvøen end paa Øerne, og de have trods noget stigende Hvededyrkning i de senere Aar dog holdt sig godt. Rugen havde i 1907 en forholdsvis større Andel i Jyllands Kornarealer end i noget tidligere Aar. Alt i alt har Vintersædens Andel paa Øerne været stigende fra 1861 til 1871, da 30,2 pCt. af Øernes Kornareal var besaaet hermed, og derefter faldende lige til 1907, da kun 26,1 pCt. eller godt ¹/₄ af Kornet var Vintersæd. I Jylland var Vintersæddyrkningen relativt stigende indtil 1876, da den udgjorde 30,1 pCt. af Kornarealet, den har derefter holdt sig omtrent konstant og udgjorde i 1907 29,9 pCt.

Af Foraarsæden har Bygget fra Tælling til Tælling stedse udgjort en mindre Andel af Kornarealet. Fra i 1861 at udgøre henimod ¹/₃ af alt Kornet, er det faldet til nu kun at omfatte ¹/₇. Bygdyrkningen har stedse været langt mere udbredt paa Øerne end i Jyl-

Tabel 6. De enkelte Kornsorters procentvise Andel af hele Kornarealet. Øerne og Jylland.

Part des espèces de blé p. 100 du terrain total de céréales. Îles et Jutland.

	Hvede froment	Rug seigle	Byg orge	Havre avoine	Blandsæd til Mo- denhed céréales mélangées	Til- sammen total
Øerne:	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.
1861	11,5	17,8	39,5	27,9	3,3	100,0
1866	9,3	20,0	38,5	28,0	4,2	100,0
1871	9,9	20,3	37,4	27,2	5,2	100,0
1876	10,8	18,9	36,8	26,5	7,0	100,0
1881	9,5	19,5	36,5	25,8	8,7	100,0
1888	8,1	19,7	34,9	25,8	11,5	100,0
1896	5,8	21,5	32,7	25,8	14,2	100,0
1901	6,8	20,0	33,0	25,4	14,8	100,0
1907	6,8	19,3	31,2	25,0	17,7	100,0
Jylland:						
1861	1,9	25,8	24,9	46,7	0,7	100,0
1866	1,8	26,8	24,0	46,4	1,0	100,0
1871	1,7	28,2	23,5	45,2	1,4	100,0
1876	1,6	28,5	22,7	44,6	2,6	100,0
1881	1,4	28,0	22,1	45,0	3,5	100,0
1888	1,2	28,2	19,1	46,0	5,5	100,0
1896	0,9	27,5	17,6	46,6	7,4	100,0
1901	1,1	26,7	15,8	46,4	10,0	100,0
1907	1,3	28,6	12,9	44,1	13,1	100,0

Anm. Med Hensyn til de absolutte Tal, se de specielle Afsnit for de enkelte Kornsorter i det følgende.

land, og den har ogsaa holdt sig forholdsvis bedre her, i 1866 var ca. $\frac{4}{10}$ af Kornarealet paa Øerne besaaet med Byg, medens i 1907 det samme kun var Tilfældet med godt $\frac{3}{10}$. I Jylland faldt samtidig Byggets Andel fra ca. $\frac{1}{4}$ til godt $\frac{1}{8}$. Langt mere konstant har Havrens Andel været, selv om ogsaa denne Kornsort har maattet vige i Betydning til Fordel for Blandsæden; den har paa Øerne stedse andraget lidt over $\frac{1}{4}$ af Kornarealet og i Jylland omkring 45 pCt.

Kornarealets Fordeling mellem de enkelte Kornsorter i Landsdelene fremgaar for Aarene 1866, 1888 og 1907 af Tabel 7. Som det var at vente, er der ret store Forskelligheder i Kornarealets Sammensætning fra Landsdel til Landsdel, men dog saaledes, at den samme Bevægelse som Regel genfindes, om end med forskellig Styrke, indenfor de enkelte Landsdele. Fælles for dem alle er Blandsædarealets stedse voksende Betydning, der kulminerer paa Bornholm, hvor det i 1866 udgjorde knap $\frac{1}{2}$ pCt. af Kornarealet mod i 1907 29,4 pCt.

I det følgende skal der noget nærmere gøres Rede for de enkelte Kornsorter.

Tabel 7. De enkelte Kornsorters procentvise Andel af hele Kornarealet. Landsdele.

Part des espèces de blé p. 100 du terrain total de céréales. Parties du pays.

	Hvede froment	Rug seigle	Byg orge	Havre avoine	Blandsæd til Mo- denhed céréales mélangées	Til- sammen total
	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.
Sjælland:						
1866	7,6	20,4	40,4	29,2	2,4	100,0
1888	5,9	21,6	36,6	26,9	9,0	100,0
1907	5,2	21,3	31,1	26,3	16,1	100,0
Bornholm:						
1866	11,6	23,4	23,7	40,9	0,4	100,0
1888	6,7	19,8	23,4	32,5	17,6	100,0
1907	2,9	25,8	16,3	25,6	29,4	100,0
Lolland-Falster:						
1866	21,9	12,3	42,9	17,5	5,4	100,0
1888	19,8	11,4	38,6	17,2	13,0	100,0
1907	16,6	10,1	41,3	19,3	12,7	100,0
Fyn:						
1866	6,8	22,3	34,5	28,9	7,5	100,0
1888	7,4	20,0	31,1	26,4	15,1	100,0
1907	5,3	19,2	28,3	25,3	21,9	100,0
Sydøstlige Jylland:						
1866	3,1	23,8	27,6	44,7	0,8	100,0
1888	2,7	24,7	22,9	44,2	5,5	100,0
1907	2,6	22,4	17,1	46,2	11,7	100,0
Nordlige Jylland:						
1866	1,0	24,7	22,4	50,3	1,6	100,0
1888	0,4	27,9	18,0	47,8	5,9	100,0
1907	0,5	29,3	12,5	41,8	15,9	100,0
Sydvestlige Jylland:						
1866	0,8	32,9	20,6	45,1	0,6	100,0
1888	0,3	32,5	15,8	46,4	5,0	100,0
1907	0,5	34,2	9,0	44,0	12,3	100,0

Anm. Med Hensyn til de absolutte Tal, se de specielle Afsnit for de enkelte Kornsorter i det følgende.

Hvede.

Froment.

Som det fremgaar af omstaaende Tabel 8 (Side 17) har Hvededyrkningen i Aarenes Løb svinget ikke saa ganske lidt frem og tilbage. Fra 1888 til 1896 aftog Hvedearealerne saaledes med 29 pCt. for i det følgende Femaar at stige med 19 pCt. Indenfor de enkelte Landsdele og Amter have Svingningerne naturligvis været langt større. Alt i alt have dog de tilbagegaaende Perioder været baade længere og stærkere end de fremadgaaende, saa at det samlede Resultat for Hvededyrkningen viser Tilbagegang fra 1866 til 1907 fra godt $9\frac{1}{2}$ til $7\frac{1}{3}$ □ Mil. Formindskelsen i Hvedearealet rammer alle Amter undtagen Randers Amt.

Tabel 8. Hvedearealet 1861—1907.
Terrain de froment 1861—1907.

	1861	1866	1871	1876	1881	1888	1896	1901	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Københavns Amt	5175	3528	3664	3969	2933	2374	1284	1790	3454
Frederiksborg —	4616	2711	2350	2313	1293	880	432	673	1125
Holbæk —	8737	7722	8618	9841	8290	7172	4233	5680	5582
Sorø —	10041	8705	10148	11515	9131	7873	4243	6299	6401
Præstø —	14620	13278	14246	15488	14322	11425	7664	9490	9096
Sjælland ...	43189	35944	39026	43126	35969	29724	17856	23932	25658
Bornholms Amt	4706	3427	2733	2480	2674	2440	1153	1477	958
Maribo Amt	24910	24052	25291	27567	26713	23246	19388	21864	20359
Svendborg Amt	11616	8548	9756	11419	10448	9554	6828	7627	6828
Odense —	10706	7661	9605	11171	10110	8949	6616	6035	5457
Fyn...	22322	16209	19361	22590	20558	18503	13444	13662	12285
Øerne...	95127	79632	86411	95763	85914	73913	51841	60935	59260
Vejle Amt	5083	5442	5810	6536	6248	4886	3995	4560	4545
Aarhus —	4311	3792	3351	3264	3055	3808	3024	3033	3255
Randers —	2144	2207	2388	2156	1896	2958	2460	3181	3096
Sydøstlige Jylland...	11538	11441	11549	11956	11199	11652	9479	10774	10896
Aalborg Amt	847	598	765	550	406	324	121	511	482
Hjørring —	1467	1622	1931	1536	1307	836	355	759	975
Thisted —	615	301	381	402	314	137	82	103	272
Nordlige Jylland...	2929	2521	3077	2488	2027	1297	558	1373	1729
Viborg Amt	727	641	555	482	449	368	180	603	463
Ringkøbing —	667	435	364	414	576	295	62	136	361
Ribe —	1370	1206	1132	1177	1172	483	242	424	732
Sydvestlige Jylland...	2764	2282	2051	2073	2197	1146	484	1163	1556
Jylland...	17231	16244	16677	16517	15423	14095	10521	13310	14181
Hele Landet...	112358	95876	103088	112280	101337	88008	62362	74245	73441

Det gælder om Hveden i højere Grad end om nogen af de andre Hovedkornsorter, at dens Dyrkning er knyttet til enkelte Egne af Landet, saaledes ganske særlig til Lolland-Falster, den eneste Landsdel hvor Hvededyrkningen til Stadighed har været og er stærkere udbredt end Rugdyrkningen. Af andre Egne, hvor Hvededyrkningen spiller nogen Rolle, kan nævnes Sydsjælland, Fyn og Dele af det sydøstlige Jylland, i det hele de frugtbareste Egne af Landet. Derimod dyrkes Hveden saa godt som ikke i det nordlige og sydvestlige Jylland.

Nedenstaaende Oversigt viser Bevægelsen i Hvedearealerne fra Tælling til Tælling paa Øerne, i Jylland og for hele Landet under eet.

Det fremgaar heraf, at Hvededyrkningen, der i Aarene 1861—66 var gaaet ret betydeligt tilbage, atter tiltog i det følgende Tiaar med i alt godt 16000 Tdr. Ld. I de følgende 20 Aar fra 1876 til 1896 aftog Hvede-

Hvedearealets Forøgelse eller
Formindskelse

	Øerne Tdr. Ld.	Jylland Tdr. Ld.	Hele Landet Tdr. Ld.
1866—71	+ 6779	+ 433	+ 7212
1871—76	+ 9352	÷ 160	+ 9192
1876—81	÷ 9849	÷ 1094	÷ 10943
1881—88	÷ 12001	÷ 1328	÷ 13329
1888—96	÷ 22072	÷ 3574	÷ 25646
1896—1901 ...	+ 9094	+ 2789	+ 11883
1901—07	÷ 1675	+ 871	÷ 804
1866—1907 ...	÷ 20372	÷ 2063	÷ 22435

dyrkningen fra Tælling til Tælling med stigende Hastighed, saa at der i 1896 paa Øerne ikke dyrkedes stort mere end halvt saa meget Hvede som i 1876; i Jylland indskrænkedes Hvedearealerne i det samme Tidsrum med $\frac{1}{3}$. Efter den Tid var der i Aarene fra 1896 til 1901 atter en ret stærk Opgang, der dog kun dækkede ca. $\frac{1}{4}$ af Nedgangen i de foregaaende 20 Aar. I Aarene

1901—07 har Hveden holdt sig ret konstant, der har været ringe Tilvækst i Jylland og en absolut set lidt større Formindskelse paa Øerne.

Der synes at bestaa en ret god Overensstemmelse mellem Hvededyrkningens Udbredelse og Bevægelsen i Hvedepriserne. I 1860 og 1861 var Kapitelstaksten for Hvede meget høj (henholdsvis 17,22 og 20,45 Kr. pr. Td.), men den faldt i de følgende Aar indtil 10,88 Kr. i 1864; samtidig formindskedes Hvedearealet fra 1861 til 1866 med ca. 16000 Tdr. Ld. Med de gode Hvedepriser i de følgende Aar, der kulminere med en Kapitelstakst paa 25,21 Kr. i 1867 og 22,77 Kr. i 1873, stiger Hvedearealet paany med 16000 Tdr. Land i Perioden 1866—76. Fra Begyndelsen af 1880'erne er Hvedeprisen stærkt faldende, indtil den laveste Kapiteltakst naas i 1894, nemlig 8,87 Kr. pr. Td.; i denne Periode indskrænktes Hvedearealet meget betydeligt, i alt fra 1876 til 1896 med 50000 Tdr. Ld. Den derefter følgende Udvidelse af Arealet falder atter sammen med noget højere Kapitelstakster. Det synes som om Hveden, ligesom den stiller større Fordringer overfor saavel Jordbunden som Klimaet, ogsaa er mere paavirkelig af Prisfluktuationer end nogen af de øvrige Kornsorter, hvilket er ganske naturligt, da Hveden jo i højere Grad end de øvrige Sædarter er en Handelsvare.

I øvrigt skal det bemærkes, at de forholdsvis betydelige Svingninger i Hvedearealet maaske ogsaa i nogen Grad skyldes mere tilfældige Aarsager, nemlig de klimatiske Forhold i selve Tællingsaarene. Ugunstige Vejrforhold i Vintermaanederne kunne bevirke, at en Del af det med Hvede i Efteraaret tilsaaede Areal maa ompløjes og gives anden Anvendelse. I størst Udstrækning skete saadant i Høstaaret 1900—1901, da de to Tredjedele af Hvedearealet maatte ompløjes, fordi det var ødelagt af Frost. Det for Aaret 1901 anførte Hvedeareal er dog upaavirket heraf, idet der ved Opgørelsen i Juli 1901 blev søgt Oplysning ikke alene om det Areal, der virkelig var besaaet med de forskellige Kornsorter, men tillige om, hvorledes den paatænkte Arealanvendelse havde været, og de i Tabellerne anførte Tal angaa alene den paatænkte Anvendelse.

Af Landets samlede Hvedeareal faldt for 40 Aar siden kun ca. 15 pCt. paa Jylland, nu over 19 pCt. Forøgelsen falder dog udelukkende paa det sydøstlige Jylland, hvis Hvedeareal nu udgør ca. 15 pCt. af hele Landets, medens det for 40 Aar siden kun var omkring 11 pCt. Imellem en Fjerdedel og en Tredjedel af Landets Hvedeareal findes paa Lolland-Falster (for 40 Aar siden imellem en Femtedel og en Fjerdedel).

Rug. Seigle.

Som det fremgaar af omstaaende Tabel 9 (Side 19), dyrkedes Rug i 1866 paa godt 41 □ Mile Land, i 1907 paa henved 50 □ Mile, saa at der altsaa nu anvendes ca. 9 □ Mile Land mere til Dyrkning af Rug end for 40 Aar siden. Der har været Fremgang i alle Landets Egne, undtagen paa Lolland-Falster, Fyn samt i Aarhus Amt. Særlig stærk har Fremgangen været i de Egne af Landet, hvor meget ny Jord af ikke særlig god Kvalitet er taget under Opdyrkning. Tilbagegangen falder paa de fra gammel Tid stærkt opdyrkede og frugtbare Amter paa Øerne.

Fremgangen har for hele Landet under eet været uafbrudt fra Tælling til Tælling lige til 1896, om end Tilvækstens Styrke har været meget forskellig, men fra 1896 til 1901 fandt der en ret stærk Tilbagegang Sted (omkring 6 pCt. af Rugarealet). Denne Tilbagegang blev i de følgende 6 Aar afløst af en svag Stigning, fremkommen ved at Jyllands Rugarealer ere forøgede noget stærkere, end Øernes ere formindskede, jfr. nedenstaaende Oversigt:

	Rugarealernes Forøgelse eller Formindskelse		
	Øerne Tdr. Ld.	Jylland Tdr. Ld.	Hele Landet Tdr. Ld.
1866—71	6766	27864	34630
1871—76	÷10135	20898	10763
1876—81	10270	15023	25293
1881—88	1688	22225	23913
1888—96	14824	2868	17692
1896—1901 ...	÷15267	÷17027	÷32294
1901—07	÷ 9010	14715	5705
1866—1907 ...	÷ 864	86566	85702

I det hele have Svingningerne, om end absolut set stærkere, dog været procentvis langt mindre end de tilsvarende for Hvededyrkningen. Gennemgaaende har der været besaaet 5 Gange saa stort et Areal med Rug som med Hvede.

Bevægelsen i Rugarealerne synes ikke at staa i nogen næneværdig Forbindelse med Rugpriserne, derimod er der ingen Tvivl om, at de paavirkes af Bevægelsen i Hvededyrkningen, saaledes at naar denne af den ene eller anden Grund gaar tilbage, stiger Rugdyrkningen, og omvendt. Betragter man saa store Landsdele som Øerne og Jylland, vil dette Forhold imidlertid helt eller delvis blive tilsløret, idet Rugdyrkningen jo ogsaa er paavirket af andre Momenter, hvoriblandt særlig den stigende Opdyrkning af ny Jord. Undersøger man specielt Forholdet for nogle af de Amter, hvor

Tabel 9. Rugarealet 1861—1907.
Terrain de seigle 1861—1907.

	1861	1866	1871	1876	1881	1888	1896	1901	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Københavns Amt.....	16194	18494	20414	19308	20934	21353	21444	20557	18687
Frederiksborg —	17501	19527	20266	20171	22028	22354	22600	21948	20767
Holbæk —	19790	22742	23975	22787	24285	24909	27971	25916	24848
Sorø —	14611	17640	18029	16913	19108	19505	23489	20246	19599
Præstø —	15656	18343	18602	17472	18812	20617	23540	21101	20207
Sjælland...	83752	96746	101286	96651	105167	108738	119044	109768	104108
Bornholms Amt	5792	6886	7925	8458	8022	7222	8214	7853	8579
Maribo Amt	13084	13565	13603	11564	12072	13403	15431	12356	12422
Svendborg Amt	19871	24991	24997	22687	23460	22490	23370	21483	20006
Odense —	24641	28571	29714	28030	28939	27495	28113	27445	24780
Fyn...	44512	53562	54711	50717	52399	49985	51483	48928	44786
Øerne...	147140	170759	177525	167390	177660	179348	194172	178905	169895
Vejle Amt.....	23654	28059	30749	32318	32743	34310	34477	31981	29672
Aarhus —	27122	30995	35258	36818	38362	37474	36950	32203	30465
Randers —	29448	29825	33266	34871	36788	36864	36703	32870	32603
Sydøstlige Jylland...	80224	88879	99273	104007	107893	108648	108130	97054	92740
Aalborg Amt	26045	26438	30077	32761	35592	39966	40344	38925	42210
Hjørring —	26451	27683	31018	34085	36259	41014	41419	41415	44105
Thisted —	9829	10443	12961	14141	15327	16095	15175	13197	13603
Nordlige Jylland...	62325	64564	74056	80987	87178	97075	96938	93537	99918
Viborg Amt.....	31311	31408	34989	37364	40141	42161	42309	38865	42331
Ringkøbing —	30915	31220	34788	39405	40980	47370	49898	50838	58155
Ribe —	26958	27826	28655	30896	31490	34653	35500	35454	37319
Sydvestlige Jylland...	89184	90454	98432	107665	112611	124184	127707	125157	137805
Jylland...	231733	243897	271761	292659	307682	329907	332775	315748	330463
Hele Landet...	378873	414656	449286	460049	485342	509255	526947	494653	500358

Hvededyrkningen er mest udbredt, finder man en tydelig Bekræftelse af det nævnte, jfr. nedenstaaende Tal:

Forøgelse eller Formindskelse af Hvede- og Rugarealerne						
Præstø Amt		Maribo Amt		Svendborg Amt		
Hvede	Rug	Hvede	Rug	Hvede	Rug	
Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	
1871—76....	1242 ÷1130	2276 ÷2039	1663 ÷2310			
1888—96....	÷3761 2923	÷3858 2028	÷2726 880			
1896—1901..	1826 ÷2439	2476 ÷3075	799 ÷1887			

Det vil ses, at der til Fremgang for Hvede stedse svarer en Tilbagegang for Rug og omvendt, og at der dog ogsaa er nogen, om end ikke særlig udpræget, Overensstemmelse mellem Udsvingenes Størrelse. De to Vintersædarter danne saaledes i nogen Grad Supplement til hinanden, og som ogsaa tidligere berørt, er Rugen mest udbredt i de Egne af Landet, hvor Hvede-

dyrkningen er mindst, d. v. s. de lettere Jorder i det nordlige og sydvestlige Jylland (Thisted Amt dog undtaget) og tildels Bornholm og Nordsjælland. Rugens Andel af det samlede Kornareal har, som foran paavist, nærmest været i svag Tilvækst, og dette skyldes særlig disse Egne af Landet, hvor tidligere knap og nu over $\frac{1}{3}$ af alle med Korn besaaede Arealer ere besaaede med Rug.

Af Landets samlede Rugareal faldt i 1907 omtrent de to Tredjedele paa Jylland, men 40 Aar tidligere kun ca. de tre Femtedele. Paa Sjælland findes nu som før godt en Femtedel af Rugarealet, paa Bornholm henimod 2 pCt., paa Lolland-Falster $2\frac{1}{2}$ à 3 pCt., paa Fyn nu ca. 9 pCt. imod 11—12 pCt. for 40 Aar siden. Sydøstjyllands Andel er gaaet ned fra ca. 22 til ca. 19 pCt., Nordjyllands steget fra 17 til 20 pCt. og Sydvestjyllands ligeledes steget fra godt 23 til henved 28 pCt. af hele Landets Rugareal.

Tabel 10. Bygarealet 1861—1907.

Terrain d'orge 1861—1907.

	1861	1866	1871	1876	1881	1888	1896	1901	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Københavns Amt	34813	34067	35226	35517	35733	34365	31750	29819	26996
Frederiksborg —	24443	24869	24736	24811	25602	24575	23674	22998	21108
Holbæk —	46982	45856	45501	46562	47794	47253	44495	43869	39275
Sorø —	41776	42117	40043	39731	39995	38369	33889	33672	30672
Præstø —	43306	44644	43678	42544	42341	40327	36889	36687	34130
Sjælland ...	191320	191553	189184	189165	191465	184879	170697	167045	152181
Bornholms Amt	6817	6988	7503	7845	9032	8550	7798	6983	5421
Maribo Amt	47102	47046	46081	46483	47686	45440	45308	50959	50750
Svendborg Amt	37998	40720	40206	39839	41117	38725	35622	35163	32623
Odense —	43156	42053	43137	42961	42510	39144	35160	34982	33174
Fyn ...	81154	82773	83343	82800	83627	77869	70782	70145	65797
Øerne ...	326393	328360	326111	326293	331810	316738	294585	295132	274149
Vejle Amt	30965	34607	34822	34508	34688	31911	28365	24586	19704
Aarhus —	39419	39290	39534	39020	40181	37021	33424	29631	26490
Randers —	31455	29384	31354	32114	33263	31719	30200	27543	24574
Sydøstlige Jylland ...	101839	103281	105710	105642	108132	100651	91989	81760	70768
Aalborg Amt	23765	22813	24695	26452	26977	26318	24833	21400	14519
Hjørring —	25239	22671	23583	25286	26313	23470	22641	18901	14447
Thisted —	16330	12882	12659	12953	13818	12723	13832	14009	13599
Nordlige Jylland ...	65334	58366	60937	64691	67108	62511	61306	54310	42565
Viborg Amt	21553	21521	23599	25495	27525	26217	26611	23673	18544
Ringkøbing —	19819	19038	18944	19656	21175	16983	16088	13486	9588
Ribe —	14805	16030	16486	17408	18815	17227	16524	13329	8069
Sydvestlige Jylland ...	56177	56589	59029	62559	67515	60427	59223	50488	36201
Jylland ...	223350	218236	225676	232892	242755	223589	212518	186558	149534
Hele Landet ...	549743	546596	551787	559185	574565	540327	507103	481690	423683

Byg.

Orge.

Byg er vel nok den ældste af vore Kornsorter og var utvivlsomt i ældre Tider den mest betydende. Saaledes er jo største Delen af Tienden og lign. ældre Afgifter fastsatte i Byg. Bygavlens Betydning i Forhold til de andre Kornsorter har, som tidligere nævnt, været i stadig Tilbagegang. Som det fremgaar af ovenstaaende Tabel 10, er Bygdyrkningen i de sidste 40 Aar bleven formindsket i samtlige Landets Amter undtagen Maribo og Thisted. Særlig stærk har Tilbagegangen været i enkelte jydsk Amter, specielt da i de Amter, der have de letteste og daarligste Jorder; saaledes var Bygarealet i Ringkøbing Amt i 1907 kun halvt saa stort som i 1866. Den nedadgaaende Bevægelse har iøvrigt ikke strakt sig over hele Perioden, jfr. nedenstaaende Oversigt:

Bygarealets Forøgelse eller Formindskelse

	Øerne	Jylland	Hele Landet
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
1866—71.... ÷	2249	7440	5191
1871—76....	182	7216	7398
1876—81....	5517	9863	15380
1881—88.... ÷	15072	÷19166	÷ 34238
1888—96.... ÷	22153	÷11071	÷ 33224
1896—1901... ÷	547	÷25960	÷ 25413
1901—07.... ÷	20983	÷37024	÷ 58007
1866—1907.. ÷	54211	÷68702	÷122913

Som det vil ses, har der fra 1866 til 1881 under den almindelige Opgang i Korn dyrkningen ogsaa fundet en svag Tilvækst Sted i Bygarealet, der efter den Tid er bleven afløst af en stærk Tilbagegang, stærkest i Perioden 1901—1907, da Afgangen naaede op til 12 pCt. (i Jylland henved 20 pCt.).

Tabel 11. De til 2-radet og 6-radet Byg anvendte Arealer 1896—1907.
Terrains d'orge à 2 rangs et à 6 rangs 1896—1907.

	2r Byg <i>orge à 2 rangs</i>			6r Byg <i>orge à 6 rangs</i>		
	1896	1901	1907	1896	1901	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Københavns Amt	17597	18509	18766	14153	11310	8230
Frederiksborg —	19679	19482	18516	3995	3516	2592
Holbæk —	41303	40578	37191	3191	3291	2084
Sorø —	32246	31523	28979	1644	2149	1693
Præstø —	35140	34807	32666	1749	1880	1464
Sjælland...	145965	144899	136118	24732	22146	16063
Bornholms Amt	6347	5718	4479	1451	1265	941
Maribo Amt	44644	49520	49606	663	1439	1144
Svendborg Amt	32495	32546	30597	3128	2616	2027
Odense —	33574	32619	30963	1586	2334	2211
Fyn...	66069	65195	61560	4714	4950	4238
Øerne...	263025	265332	251763	31560	29800	22386
Vejle Amt	17449	16289	14368	10916	8297	5336
Aarhus —	32241	27693	24724	1183	1938	1766
Randers —	28759	24801	22409	1441	2742	2165
Sydøstlige Jylland...	78449	68783	61501	13540	12977	9267
Aalborg Amt	15523	12445	8550	9309	8955	5970
Hjørring —	9032	6811	4749	13610	12090	9697
Thisted —	4741	4389	5748	9091	9620	7851
Nordlige Jylland...	29296	23645	19047	32010	30665	23518
Viborg Amt	14318	12823	11930	12293	10851	6615
Ringkøbing —	2178	2604	1861	13910	10881	7727
Ribe —	1924	1889	1316	14600	11440	6752
Sydvestlige Jylland...	18420	17316	15107	40803	33172	21094
Jylland...	126165	109744	95655	86353	76814	53879
Hele Landet...	389190	375076	347418	117913	106614	76265

En Sammenligning af Forholdene for Øerne og Jylland viser, at saavel Forøgelsen i den første Del af Perioden som Formindskelsen i den sidste Del er forholdsvis meget stærkere i Jylland end paa Øerne.

Betragter man Bygarealet indenfor de enkelte Landsdele, vil det ses, at Forandringerne have været mindst paa Lolland-Falster og derefter paa Sjælland, og disse Landsdele og da navnlig den førstnævnte staa da ogsaa som de mest bygdyrkende i Landet. Paa Sjælland er det navnlig i Dele af Københavns Amt (Smørum og Tune Herreder) og Holbæk Amt (Eggen omkring Kalundborg), at Bygdyrkningen er særlig stærkt udbredt. Det er i de Egne af Landet, hvor der særlig avles Maltbyg, at Bygdyrkningen har holdt sig bedst, medens den, hvor Bygget væsentlig anvendes til Foder, er gaaet tilbage til Fordel for Blandsæd og Rodfrugter. Det

maa dog erindres, at Blandsæd i alt Fald delvis bestaar af Byg, saa at noget af Tilbagegangen kun er tilsyneladende, idet en Del af den Jord, der tidligere besaaedes med Byg alene, nu besaas med Byg i Blanding med andre Sædarter. Men trods dette har der dog i en Aarrække været Nedgang i Bygdyrkningen her i Landet, idet Blandsædarealerne kun ere forøgede lidt mere, end Bygarealerne ere formindskede.

Af Landets samlede Bygareal faldt i 1907 kun godt en Tredjedel paa Jylland, medens det 40 Aar tidligere var omtrent to Femtedele. Den Landsdel, der forholdsvis set har forøget sin Andel af Bygarealet mest, er Lolland-Falster, hvor der i 1866 fandtes 8½ pCt. af hele Landets Bygareal, men i 1907 12 pCt. Medens det sydvestlige Jyllands Andel af samtlige øvrige Kornsorters Areal er forøget, er det modsatte Til-

fældet for Bygarealets Vedkommende: i 1881 fandtes i de tre sydvestjydske Amter over $11\frac{1}{2}$ pCt. af Landets Bygareal, men i 1907 kun $8\frac{1}{2}$ pCt.

Ved de 3 sidste Arealopgørelser er der skelnet mellem de med 2-radet og de med 6-radet Byg besaaede Arealer; da Udviklingen har været noget forskellig med Hensyn til de to Bygarter, skal der anføres et Par Tal til Belysning heraf, idet der iøvrigt henvises til foranstaaende Tabel 11 (Side 21).

Af det samlede Bygareal i 1907, ca. 423000 Tdr. Ld., var de 347000 Tdr. Ld. besaaet med 2-radet Byg. Denne Bygsort dyrkedes altsaa paa omtrent de 4 Femtedele af Arealen. I 1896 var af et samlet Bygareal paa 507000 Tdr. Ld. de 389000 eller over de tre Fjerdedele besaaet med 2-radet Byg. De to Bygsorters Arealer er i Tiden fra 1896 til 1907 blevne formindskede med hver 42000 Tdr. Ld., men forholdsvis set betyder Tilbagegangen naturligvis meget mere for den 6-radede end for den 2-radede Byg (henholdsvis en Tredjedel og en Niendedel af de paagældende Arealer i 1896).

Forholdet mellem de to Bygarters Udbredelse i de forskellige Landsdele er i øvrigt meget forskellig, jfr. nedenstaaende Forholdstal:

	Af hele Bygarealet var besaaet med 6-radet Byg:	
	1896 pCt.	1907 pCt.
Sjælland	14,5	10,6
Bornholm	18,6	17,4
Lolland-Falster	1,5	2,3
Fyn	6,7	6,4
Sydøstlige Jylland	14,7	13,1
Nordlige Jylland	52,2	55,3
Sydvestlige Jylland	68,9	58,3
Øerne...	10,7	8,2
Jylland...	40,6	36,0
Hele Landet...	23,3	18,0

Paa Øerne og i det sydøstlige Jylland er den 2-radede Byg ganske overvejende, i det nordlige og sydvestlige Jylland er den 6-radede Byg endnu den overvejende, om den end det sidstnævnte af disse Steder er aftaget saa meget stærkere end den 2-radede, at en Ændring i dette Forhold synes sandsynlig. Den 6-radede Bygs relativt stærkere Aftagen genfindes i øvrigt baade paa Øerne og i Jylland; paa Øerne gælder dette særlig Sjælland og her indenfor atter specielt Københavns Amt, det eneste sjællandske Amt, hvor den 6-radede Byg er af større Betydning.

Havre.

Avoine.

Af alle her i Landet dyrkede Kornsorter har Havren gennem hele den her omhandlede Periode indtaget de største Arealer, mellem $\frac{1}{3}$ og $\frac{2}{5}$ af samtlige Kornarealer. Dens Betydning er dog meget forskellig indenfor de forskellige Landsdele, thi medens den i Jylland svinger omkring 45 pCt. af alle Kornarealerne, har den paa Øerne svinget mellem 25 og 28 pCt., og indenfor Øerne er der atter en enkelt Landsdel, Lolland-Falster, hvor kun henved $\frac{1}{5}$ af Kornarealet har været besaaet med Havre, ligesom der paa den anden Side i Jylland er et enkelt Amt, Thisted Amt, hvor ved alle Tællinger over 50 pCt. af Kornarealet har været dyrket med Havre. Som det fremgaar af omstaaende Tabel 12 (Side 23), var der i 1866 66 □ Mil Land besaaet med Havre, medens Havrearealerne i 1907 bedækkede 73 □ Mil. I de mellemliggende Aar udgør Forøgelsen altsaa 7 Kvadratmil, men denne Forøgelse fordeler sig meget ujævnt paa de to Hovedlandsdele, thi medens Havrearealerne ere aftagne i alle Øernes Amter undtagen Maribo Amt, ere de tiltagne i alle de jydske Amter undtagen Hjørring Amt; og Tilvæksten i Jylland har endog tildels været meget stærk, saaledes navnlig i Ribe og Viborg Amter.

Bevægelsen i Havrearealerne fra Tælling til Tælling indenfor de to Hovedlandsdele og for hele Landet under eet fremgaar af nedenstaaende Oversigt:

	Havrearealets Forøgelse eller Formindskelse		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
1866—71	÷ 1295	12631	11336
1871—76	÷ 3429	22687	19258
1876—81	579	36881	37460
1881—88	÷ 918	44346	43428
1888—96	÷ 1070	25336	24266
1896—1901 ..	÷ 5097	÷ 16041	÷ 21138
1901—07	÷ 7974	÷ 37085	÷ 45059
1866—1907 ..	÷ 19204	88755	69551

Gennem næsten hele Perioden er Øernes Havreareal gaaet tilbage, mest i Tiden efter 1896. For Jyllands Vedkommende var der Stigning i Havrearealet lige til 1896. Fremgangen var absolut set ret betydelig; fra 1876—81 øgedes Jyllands Havrearealer saaledes hvert Aar gennemsnitlig med henved 7400 Tdr. Ld. og i de følgende 7 Aar med godt 6300 Tdr. Ld. aarlig. Efter 1896 aftager Havredyrkningen ogsaa i Jylland, og her er Tilbagegangen betydelig stærkere end paa Øerne, i de sidste 6 Aar var Formindskelsen ca. 7 pCt. eller i aarligt Gennemsnit 6200 Tdr. Ld.

Tabel 12. Havrearealet 1861—1907.

Terrain d'avoine 1861—1907.

	1861	1866	1871	1876	1881	1888	1896	1901	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Københavns Amt	22668	23378	23372	23055	23063	22874	23149	23441	23155
Frederiksborg —	26884	27773	27938	27858	27766	27244	26091	25675	24819
Holbæk —	27707	30184	30265	29990	29718	30632	30471	29804	27970
Sorø —	25308	27045	27221	26874	27491	25989	26104	25772	25302
Præstø —	28936	30049	30311	29614	29568	29020	28024	27699	27244
Sjælland ...	131503	138429	139107	137391	137606	135759	133839	132391	128490
Bornholms Amt	11699	12045	12077	12774	12242	11861	10306	9891	8540
Maribo Amt	21072	19173	17519	17123	17836	20215	24140	22888	23727
Svendborg Amt	30522	32522	32010	30796	30961	30485	30410	29387	27758
Odense —	36218	36836	36997	36197	36215	35622	34177	33218	31286
Fyn ...	66740	69358	69007	66993	67176	66107	64587	62605	59044
Øerne ...	231014	239005	237710	234281	234860	233942	232872	227775	219801
Vejle Amt	50161	57109	57642	59416	60837	63841	63290	62543	59151
Aarhus —	57050	57790	59797	61920	64934	68158	70550	70323	67970
Randers —	52556	51913	50520	55730	58233	62421	63385	64036	64192
Sydøstlige Jylland ...	159767	166812	172459	177066	184004	194420	197225	196902	191313
Aalborg Amt	48980	47582	51358	55157	59834	65696	67088	63665	57861
Hjørring —	49539	48773	50562	54026	57787	61760	59333	52961	43854
Thisted —	39478	35020	33176	32154	35355	38832	41819	42560	40573
Nordlige Jylland ...	137997	131375	135096	141337	152976	166288	168240	159186	142288
Viborg Amt	52629	52491	57236	62387	69332	75408	80083	78440	75018
Ringkøbing —	40525	40558	39289	42870	50171	58314	66472	61754	52820
Ribe —	27332	30671	30458	33565	37623	44022	51768	51464	49223
Sydvestlige Jylland ...	120486	123720	126983	138822	157126	177744	198323	191658	177061
Jylland ...	418250	421907	434538	457225	494106	538452	563788	547746	510662
Hele Landet ...	649264	660912	672248	691506	728966	772394	796660	775521	730463

I Stigningsperioden 1866—96 forøgedes det sydvestlige Jyllands Havrearealer med over 70000 Tdr. Ld. eller henved $\frac{2}{3}$ af Arealet i 1866; ogsaa begge de andre jyske Landsdele og Lolland-Falster vise ret betydelig Stigning, medens der paa Sjælland, Fyn og Bornholm var Tilbagegang. I de følgende 11 Aar formindskedes Havrearealerne overalt, forholdsvis stærkest paa Bornholm og i det nordlige Jylland, mindst paa Lolland-Falster og i det sydøstlige Jylland. Den her i Landet avlede Havre benyttes jo for langt den største Del til Fodring af Kreaturer. Havredyrkningen steg derfor sammen med Kreaturholdet, saa længe Inddragningen af ny Jord under Kultur fandt Sted i større Omfang, men denne Stigning modvirkedes dog en Del af den samtidige stærke Tilvækst i andre Foderafgrøder, navnlig Rodfrugter og Blandsæd. I de senere Aar, da Opdyrkningen har været mindre og Udvidelsen af Rodfrugt- og Blandsædarealerne meget stærk, har dette

medført en Nedgang i Havrearealerne. Dog gælder det her, i endnu højere Grad end ved Byggen, at Havren indgaar som en væsentlig Bestanddel af Blandsæden, og at Havrens Tilbagegang derfor i Virkeligheden ikke er saa stor som her angivet. Tagne under eet have Havre- og Blandsædarealerne da ogsaa været i stadig Stigning.

Af Landets samlede Havreareal faldt i 1860'erne omkring 64 pCt. paa Jylland, medens det tilsvarende Tal i de senere Aar har svinget omkring 70 pCt. Det er særlig det sydvestlige Jyllands Andel, der er gaaet stærkt frem, og denne Landsdel har i de senere Aar, ligesom det sydøstlige Jylland haft omtrent 25 pCt. af det samlede Havreareal.

Ved de 3 sidste Tællinger er der sondret mellem hvid og graa Havre, jfr. omstaaende Tabel 13 (Side 24).

Af det samlede Havreareal i 1907, ca. 730000 Tdr. Ld., var de 586000 besaaet med hvid Havre. Denne

Tabel 13. De til hvid og graa Havre anvendte Arealer, 1896—1907.
Terrains d'avoine blanche et d'avoine grise 1896—1907.

	Hvid Havre <i>avoine blanche</i>			Graa Havre <i>avoine grise</i>		
	1896	1901	1907	1896	1901	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Københavns Amt	22941	22339	22725	209	1102	430
Frederiksborg —	25948	24892	24217	143	783	602
Holbæk —	30202	28188	27240	269	1616	730
Sorø —	25948	24540	24298	156	1232	1004
Præstø —	27877	26322	26418	147	1377	826
Sjælland...	132916	126281	124898	924	6110	3592
Bornholms Amt	9748	9290	8207	558	601	333
Maribo Amt	23852	21601	23230	288	1287	497
Svendborg Amt	30228	28385	26989	181	1003	769
Odense —	33729	31900	30508	448	1317	778
Fyn...	63957	60285	57497	629	2320	1547
Øerne...	230473	217457	213832	2399	10318	5969
Vejle Amt	47529	45745	44551	15760	16798	14600
Aarhus —	61100	61151	60119	9451	9172	7851
Randers —	62313	62259	62935	1072	1777	1257
Sydøstlige Jylland...	170942	169155	167605	26283	27747	23708
Aalborg Amt	48020	45980	44677	19068	17685	13184
Hjørring —	25650	25103	24685	33683	27858	19169
Thisted —	31719	32664	34518	10100	9896	6055
Nordlige Jylland...	105389	103747	103880	62851	55439	38408
Viborg Amt	41473	47054	49056	38611	31385	25962
Ringkøbing —	15155	18396	18690	51316	43359	34130
Ribe —	29958	29414	33358	21810	22050	15865
Sydvestlige Jylland...	86586	94864	101104	111737	96794	75957
Jylland...	362917	367766	372589	200871	179980	138073
Hele Landet	593390	585223	586421	203270	190298	144042

Havresort dyrkedes altsaa paa henved fire Femtedele af hele Landets Havreareal. I 1896 var af det hele Havreareal paa 797000 Tdr. Ld. de 593000 besaaet med hvid Havre, altsaa henved de tre Fjerdedele. Begge Sorter er saaledes gaaet tilbage, men den graa Havre langt stærkere end den hvide. Den graa Havre dyrkes meget lidt paa Øerne, hvor i 1896 og 1907 kun henholdsvis 1 og 3 pCt. af Havrearealet var graa Havre. I Jylland var de tilsvarende Forholdstal 36 og 27 pCt. I Jylland aftog den graa Havre gennem hele Perioden, men omtrent dobbelt saa stærkt i de 6 sidste Aar som i de 5 første. Hvid Havre er nu overvejende i samtlige Landsdele, selv i det sydvestlige Jylland, hvor graa Havre endnu i 1896 var dominerende. I det hele gælder det om den graa Havre ligesom om den 6-radede Byg, at

disse Sorter væsentlig dyrkes paa de mindre gode Jorder i det sydvestlige og nordlige Jylland.

Blandsæd til Modenhed.

Céréales mélangées.

Ved Arealopgørelsen i 1861 sondredes der ikke mellem de med Blandsæd til Modenhed og de med Blandsæd til Grønfoder besaaede Arealer, men ved alle de senere Opgørelser ere disse Arealer holdte ude fra hinanden. Medens alle de tidligere omtalte Kornarealer have haft saavel Opgangs- som Nedgangsperioder, har Blandsæd til Modenhed været i stadig Fremgang fra Tælling til Tælling, og det ikke alene i Landet som Helhed, men ogsaa i hvert enkelt Amt, kun med en enkelt Undtagelse, Maribo Amt, hvor der i Aarene fra

Tabel 14. Blandsæd til Modenhed 1866—1907.

Terrains des céréales mélangées 1866—1907.

	1866	1871	1876	1881	1888	1896	1901	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Københavns Amt	1031	1569	2154	3393	4067	6244	6800	8629
Frederiksborg —	1289	2148	4699	6265	6881	8554	9305	10331
Holbæk —	2654	3353	4817	5648	7770	11124	11882	16993
Sorø —	3545	4595	6823	8859	12156	16160	17457	20733
Præstø —	2910	4574	6440	10141	14327	19032	18688	22165
Sjælland ...	11429	16239	24933	34306	45201	61114	64132	78851
Bornholms Amt	114	576	1727	3186	6423	7862	8409	9785
Maribo Amt	5917	8108	10684	12727	15313	14782	14362	15629
Svendborg Amt	6899	7668	9306	11000	15950	19546	20319	22738
Odense —	11087	13007	15398	17737	21931	24274	25243	28335
Fyn ...	17986	20675	24704	28737	37881	43820	45562	51073
Øerne ...	35446	45598	62048	78956	104818	127578	132465	155338
Vejle Amt	717	1580	4355	5556	9456	12840	16133	21787
Aarhus —	1071	2097	3573	5328	8800	10614	13164	15818
Randers —	1256	1846	3166	4224	5889	7349	9322	10870
Sydøstlige Jylland ...	3044	5523	11094	15108	24145	30803	38619	48475
Aalborg Amt	699	819	1408	2873	3887	7641	12986	18685
Hjørring —	998	1111	1994	5070	10619	17836	23457	27777
Thisted —	2373	3049	4466	4566	6133	6530	7149	7707
Nordlige Jylland ...	4070	4979	7868	12509	20639	32007	43592	54169
Viborg Amt	593	806	1861	2715	3722	6293	10219	12049
Ringkøbing —	798	1772	3585	5270	9160	12604	14628	20738
Ribe —	231	456	1996	2869	6180	7786	11286	16665
Sydvestlige Jylland ...	1622	3034	7442	10854	19062	26683	36133	49452
Jylland ...	8736	13536	26404	38471	63846	89493	118344	152096
Hele Landet ...	44182	59134	88452	117427	168664	217071	250809	307434

1888 til 1901 fandt en ringe Tilbagegang Sted i disse Arealer, jfr. ovenstaaende Tabel 14. Tilvækstens Størrelse har været meget forskellig; som rimeligt er, har den været forholdsvis stærkest i de Amter, hvor der i 1866 saa godt som ikke dyrkedes Blandsæd til Modenhed, nemlig Bornholms og Ribe Amter, svagest i de Amter, hvor Blandsædarealerne allerede i det nævnte Aar vare ret betydelige, nemlig Odense, Maribo, Thisted og Svendborg Amter. Baade absolut og forholdsvis set har Tilvæksten været størst i Jylland, men dette gælder jo overhovedet om Kornarealerne som Helhed (jfr. foran).

Forøgelsen i de med Blandsæd til Modenhed besaaede Arealer fra Tælling til Tælling indenfor de to Hovedlandsdele og for hele Landet under eet fremgaar af hosstaaende Oversigt.

Saa vel i hele Landet som indenfor de enkelte Landsdele har Forøgelsens Styrke varieret en Del i de

Forøgelse i det med Blandsæd til Modenhed besaaede Areal

	Øerne	Jylland	Hele Landet
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
1866—71	10152	4800	14952
1871—76	16450	12868	29318
1876—81	16908	12067	28975
1881—88	25862	25375	51237
1888—96	22760	25647	48407
1896—1901	4887	28851	33738
1901—07	22873	33752	56625
1866—1907	119892	143360	263252

forskellige Perioder. Absolut set var den aarlige Forøgelse stærkest paa Øerne i de sidste 6 Aar samt i Aarene 1881—88 og i Jylland i Aarene 1896—1901 og 1901—1907, men forholdsvis set finder man den stærkeste Tilvækst baade paa Øerne og i Jylland i Aarene 1871—76. Paa Øerne synes der i Aarene fra 1896 til 1901 at have været en Standsning i disse Arealers raske Tilvækst, men Bevægelsen tog dog kun

saa meget desto stærkere Fart i de følgende Aar. Den ringe Stigning paa Øerne i dette Femaar hænger vel nok sammen med Bevægelsen i de to andre, overvejende til Kreaturfodring anvendte Kornarter, graa Havre og 6-radet Byg; som nævnt fandt der paa Øerne i denne Periode en ret stærk Tilvækst Sted i Arealer besaaede med graa Havre og for enkelte Amters Vedkommende ogsaa med 6-radet Byg.

For Landet som Helhed udgjorde den gennemsnitlige aarlige Forøgelse af de med Blandsæd til Modenhed besaaede Arealer i 1866—71 henved 3000 Tdr. Ld., i 1871—81 var den aarlige Forøgelse op imod 6000 Tdr. Ld., i 1881—88 over 7000, i 1888—96 atter kun 6000, i 1896—1901 henimod 7000 og i 1901—07 imellem 9000 og 10000 Tdr. Ld. aarlig.

Af hele Landets Blandsædareal faldt i 1866 de fire Femtedele paa Øerne, men Øernes Andel af Blandsædarealerne har stadig været faldende. Det udgjorde i 1888 tre Femtedele og i 1907 kun lidt over Halvdelen. Det er særlig Fyns og Lolland-Falsters Andele, der have været i Tilbagegang; disse Øer vare i 1866 langt forud for det øvrige Land i Overgangen til Dyrkning af Blandsæd til Modenhed, og i det nævnte Aar laa ikke mindre end 54 pCt. af samtlige de her omtalte Blandsædarealer paa Fyn og Lolland-Falster, medens det i 1907 kun var knap 22 pCt.

Blandsæd bestaar dels af 2 Kornarter, dels af Korn i Blanding med Bælgsæd. Hvor meget af Arealet, der var besaaet med hver af disse Blandinger, er for første Gang oplyst i 1907. I 1896 spurgtes der vel om, hvor meget af det samlede Sædareal, indbefattet Boghvede og Blandsæd til Grønfoder, der tillige var besaaet med Bælgsæd, men ved denne Formulering af Spørgsmaalet bliver der medtaget en Del Arealer, som ikke falder ind under Blandsæd til Modenhed. Af hosstaaende Tabel 15 fremgaar det, at godt 27 pCt. af Blandsædarealerne i 1907 var besaaet med Korn og Bælgsæd i Blanding; paa Øerne var det knap 25, i Jylland knap 30 pCt. Forholdet varierede i øvrigt ikke særlig stærkt fra Landsdel til Landsdel, mindst var der paa Sjælland, 23,8 pCt., mest i det sydvestlige Jylland, 31 pCt.

b. Rodfrugtarealerne.

Terrains de racines.

Rodfrugtdyrkningen var, som det fremgaar af Tabel 16 (Side 27), i de fleste af Landets Amter ikke meget udbredt ved de første Opgørelser over Arealets Benyttelse, men den har fra Tælling til Tælling været i næsten uafbrudt Stigning i saa godt som alle Amter,

Tabel 15. Sammensætningen af de med Blandsæd til Modenhed besaaede Arealer, 1907.
Céréales mélangées 1907.

	2 Kornarter <i>2 céréales</i>	Korn og Bælgsæd <i>céréales et légumes à cosse</i>	Korn- og Bælgsædarealerne i pCt. af det hele Blandsædareal <i>Pourcentage de col. 2</i>
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	pCt.
Sjælland	60104	18747	23,8
Bornholm	6971	2814	28,8
Lolland-Falster	11416	4213	27,0
Fyn	38667	12406	24,3
Øerne...	117158	38180	24,5
Sydøstlige Jylland	34042	14433	29,8
Nordlige —	38582	15587	28,8
Sydvestlige —	34106	15346	31,0
Jylland...	106730	45366	29,8
Hele Landet...	223888	83546	27,2

saaledes at Rodfrugtmarkerne nu dække et Areal, der er 9 Gange saa stort som i Begyndelsen af 1860'erne. Tilvæksten har været henved 2 Gange saa stor i Jylland som paa Øerne, men den forholdsvis stærkeste Tilvækst findes dog i et af Øernes Amter, nemlig Maribo Amt. Aarsagen hertil maa for en Del søges i, at Maribo Amt kun i ringe Grad har været kartoffeldyrkende, og for 40 Aar siden udgjorde, som det senere skal vises, Kartoffelarealerne Hovedmassen af Rodfrugtarealerne. Men dernæst har Sukkerroedyrkning fundet sin største Udbredelse netop i Maribo Amt. Forholdsvis mindst var Tilvæksten i de Amter, hvor Kartoffeldyrkningen tidligere var stærkest udbredt, saaledes særlig Frederiksborg og Bornholms Amter.

Danmarks Rodfrugtareal udgjorde i 1866 godt 73000 Tdr. Ld., i 1907 godt 559000 Tdr. Ld., altsaa ca. 486000 Tdr. Ld. mere. Paa Øerne er Rodfrugtarealet i dette Tidsrum steget fra 33000 til 190000 Tdr. Ld., i Jylland fra 40000 til 369000 Tdr. Ld. Forøgelsen fra Tælling til Tælling fremgaar af nedestaaende Oversigt:

	Rodfrugtarealernes Forøgelse		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
1866—71	4340	10338	14678
1871—76	1029	4688	5617
1876—81	8850	12909	21759
1881—88	35875	39345	75220
1888—96	32831	29966	62797
1896—1901	24547	105692	130239
1901—07	49324	126309	175633
1866—1907 ...	156796	329147	485943

Tabel 16. Rodfrugtarealet 1861—1907.
Terrains de racines 1861—1907.

	1861	1866	1871	1876	1881	1888	1896	1901	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Københavns Amt	3681	4272	5340	5789	6750	9209	10718	11378	14717
Frederiksborg —	7738	9011	9139	7895	9250	12410	14110	15047	17416
Holbæk —	4270	4906	5576	5617	7263	11997	15441	18421	24431
Sorø —	2547	2921	3131	3029	3804	7491	10183	12272	17340
Præstø —	1346	1680	1960	2075	2519	6699	10456	12917	19926
Sjælland	19582	22790	25146	24405	29586	47806	60908	70035	93830
Bornholms Amt	2285	2234	2325	2283	2790	3815	5360	6054	7484
Maribo Amt	1688	1769	2136	2867	3654	11759	19688	24191	33156
Svendborg Amt	2237	3170	3650	5092	4538	7419	11727	16195	24722
Odense —	2554	3211	4257	3896	6825	12469	18416	24171	30778
Fyn	4791	6381	7907	8988	11363	19888	30143	40366	55500
Øerne	28346	33174	37514	38543	47393	83268	116099	140646	189970
Vejle Amt	2710	4068	4989	4885	6031	9327	9366	21338	35284
Aarhus —	2556	3703	4571	4849	6391	13340	16819	32125	47916
Randers —	2575	3240	4330	4541	6505	11320	15310	27485	43222
Sydøstlige Jylland	7841	11011	13890	14275	18927	33987	41495	80948	126422
Aalborg Amt	5845	6179	8236	9293	11182	16710	20788	30661	44963
Hjørring —	3806	4672	5595	6248	7610	10729	12840	23205	37448
Thisted —	2693	3419	4426	4931	5590	6912	9266	15881	21870
Nordlige Jylland	12344	14270	18257	20472	24382	34351	42894	69747	104281
Viborg Amt	3389	4210	5344	5889	7533	12421	17289	31260	47220
Ringkøbing —	4872	6198	7546	8506	10422	16433	22692	38254	55652
Ribe —	3057	4516	5506	5989	6776	10193	12981	22834	35777
Sydvestlige Jylland	11318	14924	18396	20384	24731	39047	52962	92348	138649
Jylland	31503	40205	50543	55131	68040	107385	137351	243043	369352
Hele Landet	59849	73379	88057	93674	115433	190653	253450	383689	559322

Forøgelsen i de første 15 Aar af Perioden var ret moderat; Stigningen tager derefter stærk Fart fra Tiden omkring 1880. Medens Rodfrugtarealets gennemsnitlige aarlige Forøgelse (for hele Landet under eet) i Tiden fra 1866—76 udgjorde ca. 2000 Tdr. Ld. og i 1876—81 godt 4000 Tdr. Ld., udvidedes Rodfrugtarealet i 1881—88 med gennemsnitlig henved 11000 Tdr. Ld. aarlig, altsaa over 1 Kvadratmil.

Noget svagere var Tilvæksten i de følgende 8 Aar, hvor den aarlige Forøgelse androg knap 8000 Tdr. Ld. ($\frac{4}{5}$ Kvadratmil), men den absolut set stærkeste Tilvækst findes derefter i de seneste 11 Aar, idet der i 1896—1901 aarlig inddroges ca. 26000 Tdr. Ld. (godt $2\frac{1}{2}$ Kvadratmil) og i 1901—07 godt 29000 Tdr. Ld. (knap 3 Kvadratmil) under Rodfrugtkultur.

Set i Forhold til det dyrkede Areal udgjorde Rodfrugtarealet i 1861 kun godt $1\frac{1}{2}$ pCt. mod i 1907 næsten 12 pCt., saa at de nu indtage mellem 7 og 8

Gange saa meget af Arealet som dengang, jfr. nedenstaaende Oversigt:

	Rodfrugtarealet i pCt. af det dyrkede Areal		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
	pCt.	pCt.	pCt.
1861	1,7	1,6	1,6
1866	1,9	1,9	1,9
1871	2,1	2,3	2,2
1876	2,2	2,3	2,2
1881	2,6	2,6	2,6
1888	4,6	3,9	4,2
1896	6,4	4,8	5,4
1901	7,7	8,5	8,2
1907	10,5	12,9	12,0

Tilvæksten har, som det ses, været stærkest i Jylland. Rodfrugtarealet indtog i 1861 en Ubetydelighed mere af Øernes under Plov værende Jorder end af Jyllands; ved de følgende Tællinger indtil 1881 inkl. var det omvendte Tilfældet, men Forskellen var dog

Tabel 17. Rodfrugtarealets Sammensætning 1861—1907.

Terrains de racines par groupe 1861—1907.

Aar	Kartofler <i>pommes de terre</i>	Foderroer <i>racines fourragères</i>					Andre Rodfrugter <i>autres racines</i>			I alt <i>total</i>
		Gule- rødder <i>carottes</i>	Runkel- roer <i>betteraves fourragères</i>	Kaalroer <i>choux-raves</i>	Turnips og andre Foderroer ¹⁾ <i>turneps</i>	Tilsammen Foderroer ¹⁾ <i>total</i>	Sukker- roer <i>betteraves à sucre</i>	Cikorie- rødder <i>chicorée</i>	Tilsammen <i>total</i>	
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
1861	55341	—	—	—	—	4508	—	—	—	59849
1866	67847	—	—	—	—	5532	—	—	—	73379
1871	77854	1764	5001	3424		10189	—	14	14	88057
1876	76647	3339	8415	4666		16420	551	56	607	93674
1881	81107	5269	12200	3539	10217	31225	2754	347	3101	115433
1888	94742	11045	33508	3920	34415	82888	12478	545	13023	190653
1896	94989	11233	54963	11737	56705	134638	22977	846	23823	253450
1901	97923	12476	88051	49385	108174	258086	26142	1538	27680	383689
1907	98030	15830	152198	136913	125891	430832	29027	1433	30460	559322

¹⁾ Se Bemærkningerne i det følgende Side 30.

kun meget ringe. I 1888 og endnu mere i 1896 var Rodfrugtdyrkningen paa Øerne blevet noget mere udbredt end i Jylland; i 1896 var saaledes 6,4 pCt. af Agerlandet paa Øerne dyrket med Rodfrugter mod kun 4,8 pCt. i Jylland; men i de sidste 11 Aar var Tilvæksten langt stærkere i Jylland, hvilket fremgaar af, at medens i 1907 kun godt $\frac{1}{10}$ af Agermarken paa Øerne dyrkedes med Rodfrugter, var det tilsvarende Tal for Jylland over $\frac{1}{8}$.

Indenfor de forskellige Landsdele har Rodfrugtkulturens Udbredelse til de forskellige Tidspunkter været ret forskellig, jfr. nedenstaaende Tal, der viser Forholdet i Aarene 1866, 1888 og 1907.

	Rodfrugtarealet i pCt. af det dyrkede Areal		
	1866 pCt.	1888 pCt.	1907 pCt.
Sjælland	2,4	4,7	9,3
Bornholm	3,9	5,4	10,4
Lolland-Falster	0,8	4,8	13,5
Fyn	1,3	4,0	11,3
Sydøstlige Jylland	1,4	3,6	13,4
Nordlige Jylland	2,5	4,2	12,4
Sydvestlige Jylland	2,2	3,9	12,9
Øerne	1,9	4,6	10,5
Jylland	1,9	3,9	12,9
Hele Landet	1,9	4,2	12,0

Mindst udbredt var Rodfrugtdyrkningen i 1866 paa Lolland-Falster, hvor i dette Aar kun 0,8 pCt. af det dyrkede Areal var besaaet med Rodfrugter, men i 1907 stod denne Landsdel øverst med 13,5 pCt., tæt fulgt af det sydøstlige Jylland med 13,4 pCt.; i denne sidste Landsdel var i 1888 Rodfrugtdyrkningen, set i Forhold til det dyrkede Areal, mindst, nemlig kun

3,6 pCt. Saavel i 1866 som i 1888 var Rodfrugtdyrkningen paa Bornholm forholdsvis større end i nogen anden Landsdel; i det førstnævnte Aar dyrkedes paa denne Ø paa det nærmeste 4 pCt. af Agerlandet med Rodfrugter eller dobbelt saa meget som for Landet som Helhed, men i 1907 var Dyrkningen af Rodfrugter her forholdsvis mindre end i nogen anden Landsdel, Sjælland undtagen.

Samtidig med den i det foregaaende paaviste stærke Udvidelse af Landets Rodfrugtareal er der foregaaet meget betydelige Forandringer i dets Sammensætning. En nærmere Paavisning af de enkelte Rodfrugtarters Udbredelse vil findes i de følgende specielle Afsnit. Her skal man kun give en foreløbig Oversigt over Hovedbevægelsen.

Rodfrugtarealets Fordeling efter de forskellige Rodfrugterarter er, for hele Landet under eet, angivet i ovenstaaende Tabel 17.

Medens den aldeles overvejende Del af Rodfrugtarealet i 1860'erne og 1870'erne var bevokset med Kartofler, vandt Roe- og da navnlig Foderroearealerne ved Tællingerne i 1880'erne og 1896 stærkt frem, og ved de to Tællinger i dette Aarhundrede have Foderroerne optaget langt den største Part af Rodfrugtarealet. Dette gælder baade Øerne og Jylland, men — som det fremgaar af omstaaende Tabel 18 (S. 29) — er der dog en ikke uvæsentlig Forskel mellem de to Hovedlandsdele med Hensyn til Rodfrugtarealets Fordeling mellem de tre Grupper: Kartofler, Foderroer og «Andre Rodfrugter» (Sukkerroer og Cikorierødder).

Kartoflerne have stedse i Jylland optaget en betydelig større Procent af det samlede Rodfrugtareal end

Tabel 18. Rodfrugtarealets Fordeling mellem Kartofler, Foderroer og andre Rodfrugter, 1861—1907.

Terrains de pommes de terre, de racines fourragères et d'autres racines en pourcent du terrain total de racines 1861—1907.

	Kartofler <i>pommes de terre</i>	Foderroer <i>racines fourragères</i>	Andre Rod- frugter <i>autres racines</i>	Til- sammen <i>total</i>
Øerne ¹⁾ :	pCt.	pCt.	pCt.	
1861.....	86,8	13,2	—	100,0
1866.....	88,6	11,4	—	100,0
1871.....	82,3	17,7	0,0	100,0
1876.....	69,4	29,1	1,5	100,0
1881.....	57,6	36,6	5,8	100,0
1888.....	36,1	48,8	15,1	100,0
1896.....	24,6	55,3	20,1	100,0
1901.....	19,4	62,4	18,2	100,0
1907.....	12,1	72,7	15,2	100,0
Jylland ¹⁾ :				
1861.....	97,6	2,4	—	100,0
1866.....	95,6	4,4	—	100,0
1871.....	93,0	7,0	0,0	100,0
1876.....	90,5	9,5	0,0	100,0
1881.....	79,1	20,4	0,5	100,0
1888.....	60,3	39,3	0,4	100,0
1896.....	48,3	51,3	0,4	100,0
1901.....	29,1	70,1	0,8	100,0
1907.....	20,3	79,2	0,5	100,0
Hele Landet ²⁾ :				
1861.....	92,5	7,5	—	100,0
1866.....	92,7	7,3	—	100,0
1871.....	88,4	11,6	0,0	100,0
1876.....	81,8	17,5	0,7	100,0
1881.....	70,3	27,0	2,7	100,0
1888.....	49,7	43,5	6,8	100,0
1896.....	37,5	53,1	9,4	100,0
1901.....	25,5	67,3	7,2	100,0
1907.....	17,5	77,0	5,5	100,0

¹⁾ Med Hensyn til de absolutte Tal, se de specielle Afsnit for de enkelte Rodfrugter i det følgende.

²⁾ Med Hensyn til de absolutte Tal, se foranstaaende Tabel 17 (Side 28).

paa Øerne, i 1861 saaledes 97,6 pCt. mod 86,8 og i 1907 20,3 mod 12,1, men deres Andel har, som det ses, været stærkt faldende fra Tælling til Tælling med en enkelt Undtagelse (i 1866 indtog de 1,8 pCt. mere af Øernes Rodfrugtarealer end i 1861). Foderroearalerne udgjorde indtil og med 1896 en forholdsvis større Andel af Øernes Rodfrugtarealer end af Jyllands, men ved de to seneste Tællinger har dette forandret sig, saa at de nu ligesom Kartoffelarealerne omfatte en noget større Del af Øernes Rodfrugtarealer end af Jyllands (70,1 og 79,2 pCt. mod 62,4 og 72,7). Aarsagen hertil maa naturligvis søges i, at Rodfrugter til industrielt Brug (Sukkerroer og Cikorierødder) ere meget lidt udbredte i Jylland, hvor de kun omfatte ca. $\frac{1}{2}$ pCt. af Rodfrugtarealet, medens de paa Øerne ved de 4 sidste Tællinger have omfattet fra 15 til 20 pCt. Maksimum naaedes i 1888; i de følgende Aar har, som det senere vil ses, Tilvæksten i disse Rod-

frugtarealer ikke kunnet staa Maal med Tilvæksten i Foderroearalerne.

Kartofler.

Pommes de terre.

Kartoffelen var, som tidligere nævnt, ved de første Opgørelser over Arealets Benyttelse den eneste her i Landet dyrkede Rodfrugtart af nævneværdig Betydning. Dens Udbredelse har med kun en enkelt Afbrydelse i Aarene fra 1871 til 1876 for Landet som Helhed været uafbrudt stigende. Men Bevægelsen har — som det ses af omstaaende Tabel 19 (Side 30) — været meget forskellig paa Øerne og i Jylland, idet de fleste af Øernes Amter ligesom Øerne som Helhed vise Tilbagegang i Kartoffeldyrkningen. Maksimum for Kartoffelarealerne naaedes paa Øerne allerede i 1871, men efter et ret stærkt Fald til 1876 steg Kartoffelarealerne her dog paany næsten til deres tidligere Højde ved Tællingen i 1888. I Jylland har Kartoffelarealerne derimod været uafbrudt tiltagende, om end Tilvæksten indenfor Amterne har været ret varierende, betydelig større i det nordlige og navnlig det sydvestlige Jyllands Amter end i det sydøstlige Jyllands, og ogsaa her har Tilvæksten efter 1888 været langt ringere end før.

Forandringerne i Kartoffelarealerne fra Tælling til Tælling fremgaar, for Øerne, Jylland og hele Landet under eet, af nedenstaaende Oversigt:

Kartoffelarealets Forøgelse eller Formindskelse

	Øerne	Jylland	Hele Landet
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
1866—71.....	1470	8537	10007
1871—76.....	÷ 4129	2922	÷ 1207
1876—81.....	588	3872	4460
1881—88.....	2690	10945	13635
1888—96.....	÷ 1423	1670	247
1896—1901...	÷ 1373	4307	2934
1901—07.....	÷ 4296	4403	107
1866—1907...	÷ 6473	36656	30183

Kartoffeldyrkningen er i Aarenes Løb bleven lagt over fra Øerne til Jylland; medens saaledes Jyllands Kartoffelareal i 1866 kun var dobbelt saa stort som Øernes, var det i 1907 mellem 3 og 4 Gange saa stort. Som Amter, hvor Kartoffeldyrkningen til Stadighed har været relativt stærkt udbredt, skal nævnes Frederiksborg, Bornholms, Aalborg og til Dels Ringkøbing Amter; i de to sidstnævnte Amter ere Kartoffelarealerne ogsaa i Udstrækning langt større end i noget andet Amt.

Som Amter, hvor Kartoffeldyrkningen stedse har været særlig lille, skal foruden Maribo Amt nævnes Præstø, Sorø og de fynske Amter.

Tabel 19. Kartoffelarealerne 1861—1907.

Terrains de pommes de terre 1861—1907.

	1861	1866	1871	1876	1881	1888	1896	1901	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Københavns Amt.....	2323	2489	3204	2435	2549	2962	3185	2865	2549
Frederiksborg —	7176	8655	8554	6904	7109	7801	8376	7900	6713
Holbæk —	3898	4498	4602	3925	3863	4088	4121	3723	3006
Sorø —	2174	2643	2519	2060	2198	2621	2260	1954	1678
Præstø —	1176	1500	1585	1323	1329	1361	919	1072	802
Sjælland.....	16747	19785	20464	16647	17048	18833	18861	17514	14748
Bornholms Amt	2200	2191	2190	1981	2217	2287	2779	2496	2099
Maribo Amt	1228	1404	1510	1394	1321	1429	1004	1164	946
Svendborg Amt	2018	2964	3103	3022	3081	3280	2701	2697	2348
Odense —	2404	3051	3598	3692	3657	4185	3246	3347	2781
Fyn.....	4422	6015	6701	6714	6738	7465	5947	6044	5129
Øerne.....	24597	29395	30865	26736	27324	30014	28591	27218	22922
Vejle Amt	2579	3748	4317	4160	4348	5070	4384	4842	4813
Aarhus —	2374	3245	3798	3608	4041	4660	3833	3908	4129
Randers —	2487	3041	3805	3751	4171	5184	5337	5325	5915
Sydøstlige Jylland...	7440	10034	11920	11519	12560	14914	13554	14075	14857
Aalborg Amt	5755	5988	7874	8767	9434	12211	14297	14708	15997
Hjørring —	3757	4514	5381	5833	6104	6642	6914	7255	7724
Thisted —	2641	3342	4117	4700	4631	4937	5240	5672	5505
Nordlige Jylland...	12153	13844	17372	19300	20169	23790	26451	27635	29226
Viborg Amt.....	3321	4022	5041	5353	5988	7525	7877	8012	8648
Ringkøbing —	4831	6077	7322	8040	9154	11430	11412	12646	13927
Ribe —	2999	4475	5354	5699	5912	7069	7104	8337	8450
Sydvestlige Jylland...	11151	14574	17697	19092	21054	26024	26393	28995	31025
Jylland.....	30744	38452	46989	49911	53783	64728	66398	70705	75108
Hele Landet...	55341	67847	77854	76647	81107	94742	94989	97923	98030

Foderroer.

Racines fourragères.

Dyrkningen af Foderroer var i Aarene 1861 til 1866 og til Dels ved de nærmest følgende Tællinger kun meget lidt udbredt; naar undtages Københavns Amt, hvor det for Foderroer opgivne Areal dog vistnok dækker over nogen Dyrkning af Køkkenurter og lign., er det kun meget smaa Arealer, højst nogle faa Hundrede Tdr. Ld., der anvendes hertil. Der var dog en stadig Fremgang i Foderroearalerne, og fra 1881 tager Stigningen stærk Fart, saaledes som det fremgaar af Tabel 20 (Side 31).

For de ældre Opgørelser ere Tallene i Tabel 20 ikke ganske nøjagtige, idet den i Tabelværkerne benyttede Inddeling ikke har været ensartet fra Tælling til Tælling. Tallene for 1861 og 1866 omfatte saaledes — som allerede antydet — utvivlsomt en Del Kaal og andre Køkkenurter, hvilket ikke er Tilfældet med Tallene

for 1871. I 1881 medtages, foruden Gulerødder, Runkelroer, Turnips, Kaalroer, «forskellige andre Rodfrugter og Kaalarter». Ved de seneste Tællinger ere Havesager holdte udenfor Rodfrugtribrikkerne, hvorimod man til disse har maattet medregne forholdsvis ubetydelige Arealer, der vare angivne som dyrkede med «andre og ubenævnte» Planter. For Helhedsbilledet af Udviklingen ere alle disse Uregelmæssigheder ved Opgørelserne dog uden Betydning.

Tilvæksten i Foderroearalerne fra Tælling til Tælling fremgaar, for Øerne, Jylland og hele Landet under eet, af omstaaende Oversigt.

Medens der i 1866 kun fandtes 5—6000 Tdr. Ld., dyrkede med Foderroer, var Arealet i 1888 over 80000 og i 1907 ikke mindre end 430000 Tdr. Ld.

Forøgelsen har ikke indskrænket sig til enkelte Dele af Landet, men Foderroedyrkningen har gaaet sin Sejrsang i alle Egne af Landet, om end Tilvækstens

Tabel 20. Foderroearealerne 1861—1907.
Racines fourragères 1861—1907.

	1861	1866	1871	1876	1881	1888	1896	1901	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Københavns Amt	1358	1783	2136	3308	4194	6204	7505	8466	12119
Frederiksborg —	562	356	585	992	2138	4607	5727	7093	10674
Holbæk —	372	408	974	1692	3398	7899	11169	14544	21346
Sorø —	373	278	612	969	1602	4863	7844	10173	15531
Præstø —	170	180	375	752	1188	3638	6362	8817	14788
Sjælland...	2835	3005	4682	7713	12520	27211	38607	49093	74458
Bornholms Amt	85	43	135	302	573	1528	2580	3541	5385
Maribo Amt	460	365	624	1290	1265	3240	5882	7710	12856
Svendborg Amt	219	206	545	846	1249	3791	8091	12576	21455
Odense —	150	160	659	1057	1728	4886	9008	14864	24066
Fyn...	369	366	1204	1903	2977	8677	17099	27440	45521
Øerne...	3749	3779	6645	11208	17335	40656	64168	87784	138220
Vejle Amt	131	320	671	725	1604	4115	4739	15559	29837
Aarhus —	182	458	772	1240	2330	8629	12918	28032	43526
Randers —	88	199	525	785	2332	6134	9969	22135	37250
Sydøstlige Jylland...	401	977	1968	2750	6266	18878	27626	65726	110613
Aalborg Amt	90	191	362	524	1748	4441	6491	15877	28906
Hjørring —	49	158	214	415	1499	4087	5926	15921	29707
Thisted —	52	77	301	231	959	1975	4026	10194	16363
Nordlige Jylland...	191	426	877	1170	4206	10503	16443	41992	74976
Viborg Amt	68	188	303	536	1521	4894	9409	23207	38500
Ringkøbing —	41	121	224	466	1028	4982	11258	25502	41682
Ribe —	58	41	172	290	869	2975	5734	13875	26841
Sydvestlige Jylland...	167	350	699	1292	3418	12851	26401	62584	107023
Jylland...	759	1753	3544	5212	13890	42232	70470	170302	292612
Hele Landet...	4508	5532	10189	16420	31225	82888	134638	258086	430832

114 72

Foderroearealernes Forøgelse

	Øerne	Jylland	Hele Landet
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
1866—71....	2866	1791	4657
1871—76....	4563	1668	6231
1876—81....	6127	8678	14805
1881—88....	23321	28342	51663
1888—96....	23512	28238	51750
1896—1901..	23616	99832	123448
1901—07....	50436	122310	172746
1866—1907..	134441	290859	425300

Styrke har været noget forskellig; af de ovennævnte Tal fremgaar det saaledes, at den absolutte Tilvækst i Tiden mellem 1896 og 1907 var 3 Gange saa stor i Jylland som paa Øerne. Betydningen heraf har været, at Foderroedyrkningen nu spiller en forholdsvis større Rolle i det jyske Landbrug end i Øernes. Da det i overvejende Grad er Forøgelsen i Foderroearealerne, der

har muliggjort de senere Tiders Tilvækst i Husdyrholdet og i dettes Produktivitet, og da Husdyrholdets Forøgelse i de senere Aar ogsaa har været stærkest i Jylland, var det jo at vente, at de nævnte Arealer maatte have deres største Forøgelse her.

Med Hensyn til de enkelte Arter af Foderroer skal anføres følgende:

Gulerødderne have aldrig haft særlig stor Betydning. Deres Areal er, som det fremgaar af Tabel 21 (S. 32), fra 1871 til 1907 blevet forøget med 14000 Tdr. Ld., hvad der betyder, at det er blevet 9doblet, men det udgjorde dog i 1907 endnu ikke 2 □ Mil, og Gulerøddernes Andel i det samlede Rodfrugtareal har været aftagende fra 5,8 % i 1888 til 2,8 % i 1907. Gulerodarealernes Forøgelse (eller Formindskelse) i Perioderne 1871—96 og 1896—1907 fremgaar for Øerne, Jylland og hele Landet under eet af omstaaende Oversigt:

Tabel 21. Gulerodarealerne 1871—1907.

Carottes 1871—1907.

	1871	1876	1881	1888	1896	1901	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Sjælland	414	1055	2075	4606	4818	3489	1948
Bornholm	19	22	47	103	396	346	299
Lolland-Falster	99	154	226	319	112	229	125
Fyn	420	740	936	2125	1688	681	1177
Øerne...	952	1971	3284	7153	7014	4745	3549
Sydøstlige Jylland	465	828	1060	2079	1471	2680	2880
Nordlige Jylland	197	204	422	636	898	2112	3325
Sydvestlige Jylland	150	336	503	1177	1850	2939	6076
Jylland...	812	1368	1985	3892	4219	7731	12281
Hele Landet...	1764	3339	5269	11045	11233	12476	15830

Gulerodarealernes Forøgelse eller
Formindskelse

	Øerne Tdr. Ld.	Jylland Tdr. Ld.	Hele Landet Tdr. Ld.
1871—1896 ..	6062	3407	9469
1896—1907 ..	3465	8062	4597
1871—1907 ..	2597	11469	14066

Gulerodarealerne ere i den seneste Tid blevne delvis flyttede fra Øerne til Jylland. Medens, som ovenstaaende Tal vise, disse Arealers Tilvækst i Aarene indtil 1896 var langt stærkest paa Øerne, indtræder der derefter en Tilbagegang her, samtidig med at deres Tilvækst forøges stærkt i Jylland. Denne Tilbagegang har særlig fundet Sted i Frederiksborg Amt, hvor Guleroddyrkningen tidligere var forholdsvis stærkt udbredt, men i Tiden fra 1896 til 1907 gik tilbage fra 2265 Tdr. Ld. til 227 Tdr. Ld., antagelig som Følge af de

Sygdomme, der i stor Udstrækning have ramt denne Plante.

Runkelroen var ved de tidligere Tællinger langt den vigtigste af vore Foderroer; i 1871 og 1876 optog den saaledes omkring Halvdelen af alle Foderroearealerne. Dens Areal er — som det fremgaar af Tabel 22 — siden 1871 forøget til mere end det 30dobbelte, og den dyrkes nu paa godt 15 □ Mil. Forøgelsen har, som det vil ses af nedenstaaende Tal, absolut set været langt stærkere paa Øerne end i Jylland, og denne Roesort hører da ogsaa særlig hjemme paa de bedre Jorder,

Runkelroearealernes Forøgelse

	Øerne Tdr. Ld.	Jylland Tdr. Ld.	Hele Landet Tdr. Ld.
1871—1896 ..	46241	3721	49962
1896—1907 ..	66571	30664	97235
1871—1907 ..	112812	34385	147197

Tabel 22. Runkelroearealerne 1871—1907.

Betteraves fourragères 1871—1907.

	1871	1876	1881	1888	1896	1901	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Sjælland	3111	5295	8062	20084	30421	41284	62746
Bornholm	104	270	460	1244	1718	2722	4223
Lolland-Falster	424	871	843	2695	5330	6993	12154
Fyn	533	918	1269	5245	12944	22736	37861
Øerne...	4172	7354	10634	29268	50413	73735	116984
Sydøstlige Jylland	622	789	1168	3410	3756	10831	25194
Nordlige Jylland	117	127	285	601	523	1851	2499
Sydvestlige Jylland	90	145	113	229	271	1634	7521
Jylland...	829	1061	1566	4240	4550	14316	35214
Hele Landet...	5001	8415	12200	33508	54963	88051	152198

hvorfor den stedse kun har haft ringe Udbredelse i det nordlige og sydvestlige Jylland. Derimod har i samtlige Landsdele paa Øerne og specielt paa Lolland-Falster ved alle Tællingerne største Parten af Foderroearealerne været optaget af denne Roesort; ogsaa i det sydøstlige Jylland har den stor Udbredelse, om den end her nu staar tilbage i Betydning baade for Kaalroer og Turnips. Af Rodfrugtarealerne optog Runkelroen i 1876 9 pCt., i 1907 27,2 pCt., og medens den i det førstnævnte Aar kun dækkede $\frac{1}{9}$ saa stort et Areal som Kartoffelen, var den i det sidstnævnte langt mere udbredt end denne Plante og stod som den mest udbredte af samtlige vore Rodfrugtarter.

Om Størrelsen af Kaalroearealerne foreligger Oplysninger først fra 1881. (Ved Tællingen i 1876 er der dog opført et Kaalroeareal paa 20 Tdr. Ld., men da der ikke paa det ved denne Tælling benyttede Spørgeskema var stillet udtrykkeligt Spørgsmaal om de med Kaalroer og Turnips dyrkede Arealer, er den nævnte Angivelse af ret tvivlsom Værdi og sandsynligvis for lav). Fra 1881 til 1896 forøgedes disse Arealer vel nok procentvis stærkt, men absolut set ikke paafaldende hurtigt, jfr. nedenstaaende Tabel 23.

Tabel 23. Kaalroearealerne 1881—1907.
Choux-raves 1881—1907.

	1881	1888	1896	1901	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Sjælland	920	538	716	886	3462
Bornholm	24	21	17	18	398
Lolland-Falster	78	89	78	63	181
Fyn	239	359	385	327	1264
Øerne...	1261	1007	1196	1294	5305
Sydøstlige Jylland ..	547	1191	3806	18578	45740
Nordlige Jylland ...	1005	610	1297	9450	35223
Sydvestlige Jylland ..	726	1112	5438	20063	50645
Jylland...	2278	2913	10541	48091	131608
Hele Landet...	3539	3920	11737	49385	136913

Medens i 1896 kun 4,6 pCt. af Rodfrugtarealet var bevokset med Kaalroer, var det i 1907 Tilfældet med 24,5 pCt. Tilvæksten fordelte sig saaledes:

	Kaalroearealernes Forøgelse eller Formindskelse		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
1881—1896 ...	÷ 65	8263	8198
1896—1907 ...	4109	121067	125176
1881—1907 ...	4044	129330	133374

Særlig stærk var Tilvæksten i Kaalroearealerne i de 6 Aar fra 1901 til 1907, idet de i disse Aar forøgedes med ikke mindre end 87528 Tdr. Ld. eller med op imod $1\frac{1}{2}$ □ Mil aarlig; i alt henimod tredobledes Kaalroearealerne i Løbet af de 6 Aar. Som det ses, falder Tilvæksten aldeles overvejende paa Jylland, og Kaalroearealerne omfatte nu i alle 3 jyske Landsdele over $\frac{1}{3}$ af Rodfrugtarealerne, for Jylland som Helhed 35,6 pCt. mod kun 7,7 pCt. i 1896. Ogsaa paa Øerne have disse Arealer, trods den sammenlignelsesvis ringe Stigning, været i raskere Tilvækst end de øvrige Rodfrugtarealer under eet, idet de ere voksede fra 1 pCt. i 1896 til 2,8 pCt. i 1907. De have her efterhaanden faaet den forholdsvis stærkeste Udbredelse paa Bornholm, hvor de i 1907 udgjorde 5,3 pCt. af Rodfrugtarealet.

Ogsaa for Turnipsarealernes Vedkommende gælder det, at Oplysningerne kun række tilbage til 1881 (for 1876 opgives dog et Turnipsareal, der for hele Landet udgjorde 81 Tdr. Ld.; jfr. Bemærkningen foran om det for 1876 opgivne Kaalroeareal). I nedenstaaende Tabel 24 er der gjort Rede for Udstrækningen af de med Turnips dyrkede Arealer ved hver Tælling

Tabel 24. Turnipsarealerne 1881—1907.¹⁾
Turneps 1881—1907.

	1881	1888	1896	1901	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Sjælland	1463	1983	2652	3434	6302
Bornholm	42	160	449	455	465
Lolland-Falster	118	137	362	425	396
Fyn	533	948	2082	3696	5219
Øerne...	2156	3228	5545	8010	12382
Sydøstlige Jylland ..	2985	12198	18593	33637	36799
Nordlige Jylland ...	3000	8656	13725	28579	33929
Sydvestlige Jylland ..	2076	10333	18842	37948	42781
Jylland...	8061	31187	51160	100164	113509
Hele Landet...	10217	34415	56705	108174	125891

¹⁾ Tallene indbefatte tillige de med andre Foderroer end Gulerødder, Runkelroer og Kaalroer dyrkede Arealer. Jfr. i øvrigt Bemærkningerne foran Side 30.

siden 1881, idet man dog med Turnipsarealerne har sammenfattet de forholdsvis lidet betydelige Arealer, der vare anvendte til andre Foderroer end de foran omtalte (Gulerødder, Runkelroer og Kaalroer).

Fra at udgøre ca. 10000 Tdr. Ld. i 1881 steg Turnipsarealerne til 126000 Tdr. Ld. i 1907. Forøgelsen inden for hver af de to Hovedlandsdele fremgaar af omstaaende Oversigt:

	Turnipsarealernes Forøgelse		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
1881—1896 ...	3389	43099	46488
1896—1907 ...	6837	62349	69186
1881—1907 ...	10226	105448	115674

Den absolut set stærkeste Tilvækst faldt i Fem-aaret 1896—1901, hvor Turnipsarealerne forøgedes med lidt over 1 □ Mil aarlig. I Aarene 1901—07 har Forøgelsen, skønt stadig meget betydelig, dog absolut set ikke været halv saa stor som i det foregaaende Fem-aar. Ogsaa om Turnipsen gælder det, at den overvejende hører hjemme i Jylland, hvor den lige til den seneste Tælling var den mest udbredte Foderroe, men ved denne Tælling blev den overfløjet af Kaalroen. Dens Udbredelse paa Øerne har dog gennem saa godt som hele Perioden været en Del større end Kaalroens. Turnipsens Betydning i Rodfrugtavl er tiltagende fra Syd til Nord og fra Øst til Vest; forsvindende er dens Dyrkning paa Lolland-Falster, ikke saa helt ringe paa Fyn og meget stærk i Jylland, hvor den ved den sidste Opgørelse i 1907 havde sin største Udbredelse i Nordjylland, idet den her bedækkede henvod $\frac{1}{3}$ af Rodfrugtarealet.

Andre Rodfrugter (Sukkerroer og Cikorierødder).

Betteraves à sucre. Chicorée.

Foruden Kartoffler og Foderroer er der i Danmark i de sidste 40 Aar i stigende Omfang dyrket Rodfrugter til umiddelbar industriel Anvendelse: dels Sukkerroer, dels Cikorierødder.

Dyrkningen af Cikorierødder, der anvendes til Fabrikation af Kaffeilsætning, har aldrig haft nogen saadan Udbredelse her i Landet, at den har været af væsentligere Betydning for Landbrugets Økonomi. De med Cikorierødder dyrkede Arealer opgives for Aarene 1871 og 1876 til henholdsvis 14 og 56 Tdr. Ld., men disse Angivelser ere sandsynligvis for lave. For de følgende Tællinger fremgaar Størrelsen af de med Cikorierødder dyrkede Arealer af nedenstaaende Oversigt:

	Til Dyrkning af Cikorierødder anvendtes:		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
1881	3	344	347
1888	229	316	545
1896	475	371	846
1901	629	909	1538
1907	595	838	1433

Ved de to seneste Tællinger var omtrent $\frac{3}{5}$ af Arealet beliggende i Jylland, hvor Cikoriedyrkningen

særlig synes at have faaet fast Fod i visse Egne af Ribe, Vejle og til Dels Aarhus Amter.

Dyrkningen af Sukkerroer begyndte her i Landet i 1870'erne. For 1876 opgjordes Arealet til 5—600 Tdr. Ld., for 1881 til henimod 3000; derefter steg det stærkt i de følgende Aar indtil 1896, da Arealet var ca. 23000 Tdr. Ld.; siden da har Fremgangen været mindre: i 1907 var Arealet godt 29000 Tdr. Ld., jfr. nærmere nedenstaaende Oversigt:

Sukkerroearrealerne:

	Øerne	Jylland	Hele Landet	Heraf:		
				Lolland-Falster	Møen	Odense Amt
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
1876	551	"	551	182	—	—
1881	2731	23	2754	1068	—	1440
1888	12369	109	12478	7090	1629	3238
1896	22865	112	22977	12802	2856	5942
1901	25015	1127	26142	15301	2813	5716
1907	28233	794	29027	19324	2792	3686

Det fremgaar af disse Tal, at Dyrkningen af Sukkerroer særlig er knyttet til enkelte Egne af Landet, nemlig Møen, Lolland-Falster og Dele af Odense Amt; udenfor disse Egne dyrkes Sukkerroer kun i meget ringe Omfang, og det er i de Dele af Præstø, Svendborg og Vejle Amter, der grænse nær op til Sukkerroens egentlige Hjemsteder, at den største Part af de ret smaa, udenfor disse liggende Sukkerroearaler findes.

Om Sukkerroedyrkningens Omfang og Udbredelse paa de enkelte Landejendomme efter disses Størrelse paa Lolland-Falster og Møen, se Stat. Tabelværk 5te R. Litra C. Nr. 3, Side 29*.

c. Andre Høstarealer end Korn og Rodfrugter.

Terrains à autres produits.

Under denne Fællesbetegnelse sammenfattes en Del ret forskellige Afgrøder (Bælgsæd, Boghvede, Spergel, forskellige Handelsplanter, Havesager, Humle). Om flere af disse Afgrøder gælder det, at de tidligere have været dyrkede paa ret anseelige Arealer, men i Tidens Løb have de i væsentlig Grad tabt i Betydning for det danske Landbrug. Alt i alt anvendtes der til Dyrkning af de her omhandlede Planter i 1860'erne ca. 150000 Tdr. Ld., men i 1907 kun ca. 50000 Tdr. Ld.; det samlede Areal for disse Planter er altsaa i 40 Aar gaaet ned til en Tredjedel, jfr. nærmere omstaaende Oversigt:

Arealer, anvendte til andre Høst- afgrøder end Korn og Rodfrugter		
	Tdr. Ld.	pCt. af det dyrkede Areal
1861.....	151009	4,1
1866.....	148795	3,9
1871.....	125387	3,1
1876.....	122640	2,9
1881.....	121012	2,7
1888.....	110939	2,4
1896.....	61693	1,3
1901.....	63922	1,4
1907.....	49081	1,1

I 1861 optoges saaledes over 4 pCt. af det dyrkede Areal af de her omhandlede Planter, men deres Betydning har efter den Tid været saa godt som uafbrudt aftagende, og i 1907 indtog de kun godt 1 pCt. af Agerlandet. Som Regel har hver enkelt af disse Afgrøder haft sin særlige Egn (forskellig for de forskellige Planter efter de Krav, disse stille til Klima, Jordbund m. m.), hvor de have været dyrkede i forholdsvis anseeligt Omfang, medens de i det øvrige Land have været lidet udbredte. Med Hensyn til Tallene i foranstaaende Oversigt skal i øvrigt bemærkes, at de ikke ere ganske ensartede fra Tælling til Tælling. I Tidens Løb ere nye Planter tilføjede, andre udskilte, alt efter som dette eller hint paakaldte Interessen ved de forskellige Undersøgelser. Det kan saaledes nævnes, at Frøavlsarealerne, som for største Delen af Perioden ere henregnede til den her omhandlede Gruppe, ikke ved Tællingerne i 1861 og 1866 vare særlig udskilte. Paa den anden Side ere Humlearealerne ved de seneste Tællinger udgaaede af Gruppen, idet de ere blevne sammenfattede med Havearealerne. Af endnu større Betydning ved Bedømmelsen af disse Planters Udbredelse er dog den forskellige Redaktion, hvori Spørgsmaalene om Arealets Benyttelse ere stillede. En Del af de herhen hørende Planter, saaledes særlig Boghvede og Spergel, dyrkes nemlig foruden til Modenhed tillige i forholdsvis ikke helt ringe Omfang til Grønfoder, tildels i Brakmarken. Ved Tællingerne i 1861 og 1866 spurgtes imidlertid kun om Renbrak; det er derfor ikke usandsynligt at de paagældende Arealer med Grønfoder og Modenhedsafgrøder ved disse Tællinger i alt Fald delvis ere opførte under eet. Ved Tællingerne indtil 1888 inkl. spurgte man kun i al Almindelighed om Størrelsen af de med hver af de paagældende Afgrøder besaaede Arealer, medens man i 1896 og senere udtrykkelig forlangte opgivet de med de paagældende Planter «til Modenhed» dyrkede Arealer, idet de Arealer, hvor disse Afgrøder anvendtes til Grønfoder,

henførtes til Brak- eller Grønfoderarealerne. Meningen var ved de ældre Opgørelser vistnok den samme, men man har dog Grund til at formode, at det stærke Fald i Arealet for de Planter, der i denne Henseende komme i Betragtning, fra 1888 til 1896 delvis skyldes, at der i de før 1896 opførte Arealer med «andre Høstafgrøder» skjuler sig Arealer, der i Virkeligheden ere anvendte til Grønafrøder. Af alle disse Grunde er en direkte Sammenligning mellem Tilsammentallene for de med disse Afgrøder dyrkede Arealer paa de forskellige Tidspunkter vel egentlig ikke helt tilladelig, men der er dog ingen Tvivl om, at Tallene som Helhed give et rigtigt Billede af Bevægelsens Retning: de her omhandlede Afgrøder have i Tidens Løb tabt stærkt i Betydning. For Foderplanternes Vedkommende staaer dette vel nok i væsentlig Grad i Forbindelse med den stærke Stigning i Rodfrugtarealerne; og hvad de øvrige herhen hørende Planter angaar (Hør, Hamp, Raps, Kommen, Sennep, Humle osv.), kan her peges paa, at Samfærdselsmidlernes Udvikling og de forandrede industrielle Forhold i Tidens Løb ganske have ændret Betingelserne for den Art Kulturer.

Af de enkelte Afgrøder har Bælgsæden (se omstaaende Tabel 25, Side 36) ved de fleste af Tællingerne indtaget det største Areal, men dog er dette navnlig i Tiden mellem 1876 og 1896 blevet formindsket meget stærkt, og Bælgsædarealerne udgør nu kun en Fjerdedel af, hvad de udgjorde for 40 Aar siden. Tilbagegangen har været særlig stærk paa Øerne, men dog ere de med Bælgsæd dyrkede Arealer her endnu henved dobbelt saa store som i Jylland, idet det navnlig er paa Øerne og indenfor disse atter specielt paa Lolland-Falster og Sjælland (Sydsjælland, særlig Præstø Amt), at Dyrkingen heraf har haft betydeligere Udbredelse. — Ved Tællingerne fra 1881 til 1896 er der sondret mellem de forskellige Sorter Bælgsæd, jfr. nedenstaaende Tal:

Af Bælgsædarealerne var besaaet med				
	Ærter	Vikker	Bønner	Tilsammen
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
1881.....	44020	6717	1034	51771
1888.....	24037	6941	341	31319
1896.....	12537	3998	179	16714

Det vil ses, at Ærter dækkede mindst de tre Fjerdedele af Bælgsædarealerne; af Resten udgjorde Vikkerne Hovedparten, medens Bønner kun har været dyrket i forsvindende Omfang, i 1881 hvor Tallet er størst kun paa godt 1000 Tdr. Ld. Om Dyrkingen af Bælgsæd i Blanding med Korn, se foran Side 26.

Tabel 25. Bælgsædarealerne 1861—1907.
Légumes à cosse purs 1861—1907.

	1861	1866	1871	1876	1881	1888	1896	1901	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Sjælland	49674	38429	31175	30969	24480	12581	6609	5754	5043
Bornholm	2589	2465	2747	2711	2002	1032	635	419	345
Lolland-Falster	11067	12101	11921	10308	8630	6151	3760	3569	3943
Fyn	5997	7705	8930	9662	6834	4712	1933	2069	1749
Øerne...	69327	60700	54773	53650	41946	24476	12937	11811	11080
Sydøstlige Jylland.....	3516	2984	4688	5667	4571	2714	1708	1822	2326
Nordlige Jylland	2328	2345	3023	4293	3089	2593	987	899	1514
Sydvestlige Jylland.....	737	873	1809	2170	2165	1536	1082	1612	2260
Jylland...	6581	6202	9520	12130	9825	6843	3777	4333	6100
Hele Landet...	75908	66902	64293	65780	51771	31319	16714	16144	17180

Boghvede (se nedenstaaende Tabel 26) dyrkedes i 1861 paa henimod 50000 Tdr. Ld. eller nær ved 5 □ Mil; ved Tællingerne fra 1861 til 1888 svingede Tallene op og ned, men der dyrkedes dog stadig Boghvede paa mellem 3¹/₂ og 4 □ Mil. Men fra 1888 til 1896 formindskedes Boghvedearealet med henved Halvdelen (muligvis skyldes dog Nedgangen for en Del den Side 35 omtalte ændrede Redaktion af Spørgsmaalet om Boghvedearealet); det holdt sig derefter ret uforandret til 1901, men halveredes saa paany i Aarene indtil 1907, saa at der i dette Aar kun dyrkedes Boghvede paa ca. 11000 Tdr. Ld. eller godt 1 □ Mil. Boghvededyrkningen har, som det vil ses af Tabel 26, til Stadighed kun haft ringe Udbredelse paa Øerne (hvor

den alene ved de to første Tællinger havde nogen nævneværdig Udbredelse paa Fyn) og i det nordlige Jylland; stærkest udbredt har den ved alle Tællinger været i det sydvestlige Jylland, specielt i Ribe Amt.

Spergel har aldrig haft nogen større Udbredelse her i Landet. Ved Opgørelserne i 1861 og 1866 ere de med Spergel dyrkede Arealer ikke særskilt udsondrede fra Humle, Kommen m. m., men at dømme efter Belligenheden af de herunder opførte Arealer (Ringkøbing Amt) har største Parten af disse vistnok i Jylland været besaaet med Spergel. For Aaret 1871 angives, at der dyrkedes Spergel paa godt 3400 Tdr. Ld., men Opgivelserne om Spergelarealerne i dette Aar betegnes udtrykkelig som ikke fuldstændige. Dyrkningen tiltog

Tabel 26. Boghvedearealerne 1861—1907.
Sarrasin 1861—1907.

	1861	1866	1871	1876	1881	1888	1896 ¹⁾	1901 ¹⁾	1907 ¹⁾
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Sjælland	2769	1066	765	599	363	513	308	532	67
Bornholm	144	42	38	33	12	52	8	18	1
Lolland-Falster	91	19	8	7	42	138	47	127	32
Fyn	5266	3492	2722	1908	1479	1500	537	524	107
Øerne...	8270	4619	3533	2547	1896	2203	900	1201	207
Sydøstlige Jylland.....	15997	11083	10974	11152	10100	11285	4782	5033	2433
Nordlige Jylland	1187	512	865	1550	1327	2030	673	1053	424
Sydvestlige Jylland.....	23691	19757	20774	24580	23305	25552	14984	13411	7848
Jylland...	40875	31352	32613	37282	34732	38867	20439	19497	10705
Hele Landet...	49145	35971	36146	39829	36628	41070	21339	20698	10912

¹⁾ Tallene indbefatte kun Boghvede til Modenhed.

Tabel 27. Spergelarealerne 1871—1907.

Spergule 1871—1907.

	1871	1876	1881	1888	1896 ¹⁾	1901 ¹⁾	1907 ¹⁾
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Sjælland	"	19	1307	1312	218	217	109
Bornholm	"	28	482	365	136	25	11
Lolland-Falster	"	"	4	6	"	13	"
Fyn	"	15	429	467	32	24	9
Øerne...	"	62	2222	2150	386	279	129
Sydøstlige Jylland.....	"	37	1659	2164	831	567	306
Nordlige Jylland	"	225	7867	11668	3666	5061	3089
Sydvestlige Jylland.....	3448	3408	9692	11868	8760	8336	4737
Jylland...	3448	3670	19218	25700	13257	13964	8132
Hele Landet...	3448	3732	21440	27850	13643	14243	8261

¹⁾ Tallene omfatte kun Spergel til Modenhed.

nu, tildels ret stærkt, indtil 1888, i hvilket Aar Spergel dyrkedes paa 27850 Tdr. Ld. Fra 1888 til 1896 halveredes Spergelarealerne, og de ere senere yderligere formindskede, saa at de i 1907 kun udgjorde godt 8000 Td. Ld., jfr. nærmere ovenstaaende Tabel 27. Ogsaa her staar det stærke Fald fra 1888 til 1896 muligvis i Forbindelse med Spørgsmaalenes ændrede Affattelse. Spergelen har ligesom Boghveden stadig haft sin største Udbredelse i Jylland, særlig i det sydvestlige Jylland (Ringkøbing Amt); en Tid i 1880'erne vandt den ogsaa en ikke ringe Udbredelse i det nordlige Jylland, Aalborg og Hjørring Amter; paa Øerne har Spergeldyrkningen stedse været uden Betydning.

Under Benævnelsen Handelsplanter har man sammenfattet forskellige Spindestof-, Olie- og Krydderplanter, der nu alle ere uden synderlig Betydning for Landbruget som saadant. Den i Tidens Løb aftagende Udbredelse af disse Planter fremgaar af nedenstaaende Tal, der under eet omfatte Arealerne med Kommen, Sennep, Hør, Hamp, Raps og Tobak.

De med «Handelsplanter» dyrkede Arealer

	Øerne	Jylland	Hele Landet
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
1861 ¹⁾	14757	5385	20142
1866 ¹⁾	23647	16042	39689
1871	9205	3154	12359
1876	5270	1167	6437
1881	4777	1157	5934
1888	2180	1597	3777
1896	1019	238	1257
1901	549	287	836
1907	486	112	598

¹⁾ Uden Kommen, Sennep og Tobak.

Angaaende de enkelte, under Gruppen «Handelsplanter» sammenfattede Planter skal anføres følgende:

Hør har tidligere været dyrket i noget større Omfang, nemlig saalænge Forfærdigelsen af Hørlærred endnu dreves i de fleste Hjem paa Landet, men med den aftagende Husflid er Hørdyrkningen næsten ophørt. Oplysninger om Størrelsen af det dyrkede Areal findes for Hør (og Hamp) allerede fra 1837, for hvilket Aar det angives, at over 14000 Tdr. Ld. var dyrket med Hør og henimod 600 med Hamp.

For de fleste af de følgende Tællinger er Hør- og Hamparealerne sammenfattede under eet, men — som det fremgaar af nedenstaaende Tal — har Dyrkningen af Hamp været af ganske ringe Betydning.

Arealer, dyrkede med

	Hør	Hamp	Hør og Hamp
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
1837	14068	563	14631
1861	—	—	7270
1866	—	—	11425
1871	8625	82	8707
1876	5034	56	5090
1881	3507	30	3537
1888	—	—	1306
1896	—	—	206
1901	—	—	100

For 1907 ere samtlige «Handelsplanter» med Undtagelse af Tobak sammenfattede i en enkelt Rubrik.

Som det vil ses, var Hørdyrkningen i 1837 større end i noget senere Tællingsaar, men endnu i 60'erne og 70'erne dyrkedes der dog Hør paa adskillige Tusinde Tdr. Ld.

Raps havde sin største Udbredelse i 1866, da den dyrkedes paa over 28000 Tdr. Ld., men i Aarene fra

1866 til 1871 forsvandt Rapsen saa godt som ganske fra Markerne, idet den i det sidstnævnte Aar kun dyrkedes paa $\frac{1}{9}$ af det Areal, den indtog 5 Aar tidligere, og senere ere de med Raps dyrkede Arealer yderligere aftagne, jfr. nedenstaaende Tal:

Arealer, dyrkede med Raps			
	Tdr. Ld.		Tdr. Ld.
1837.....	18351	1881.....	2017
1861.....	12872	1888.....	845
1866.....	28264	1896.....	737
1871.....	3150	1901.....	285
1876.....	1018		

Der er næppe Tvivl om, at Rapsdyrkningens Forsvinden i det væsentlige skyldes Overgangen fra de gammeldags Olielamper (Rapsolie) til Petroleumslamper, i Forbindelse med Rapsplantens meget variable Udbytte.

Om Dyrkningen af Kommen og Sennep foreligger der kun Oplysninger ved Tællingerne fra 1871 til 1901. De opføres med ret vekslende Arealer; for begge Planter tilsammen i 1871 med henimod 300 Tdr. Ld., i 1888 ca. 1400 Tdr. Ld. og i 1901 noget over 200 Tdr. Ld.

De med Tobak dyrkede Arealer (for største Delen i Egnene omkring Fredericia og Middelfart) fremgaar af nedenstaaende Tal:

Arealer, dyrkede med Tobak			
	Tdr. Ld.		Tdr. Ld.
1871.....	228	1896.....	189
1876.....	148	1901.....	214
1881.....	180	1907.....	120
1888.....	266		

Ligesom Tobakken har ogsaa Dyrkningen af de fleste andre «Handelsplanter» været koncentreret i bestemte Egne af Landet; størst Udbredelse have de haft paa Fyn, især i Odense Amt.

Frøavlsarealerne. Ved Tællingerne fra 1871 til 1888 meddeltes kun Oplysning om de med Kløver og Græs til Frøavl dyrkede Arealer (før 1871 ere disse Frøavlsarealer ikke særlig udsondrede, men det angives i 1866, at 5780 Tdr. Ld. af det med Kløver- og Græsfrø udlagte Areal benyttedes til Frøavl). Der dyrkedes i 1871 Kløver og Græs til Frøavl paa ca. 8000 Tdr. Ld. mod i 1907 kun paa ca. 4300 Tdr. Ld. Ved Tællingen i 1907 skelnedes der mellem de til Avl af Græsfrø og de til Avl af Kløverfrø anvendte Arealer; de førstnævnte vare langt overvejende, idet de indbefattede 3607 Tdr. Ld. mod kun 715 Tdr. Ld. til Avl af Frø af Kløver og lign. Planter. De paagældende Arealers Størrelse har svinget lidt op og ned fra Tælling til Tælling, men dog afgjort med aftagende Tendens; jfr. følgende Oversigt:

	Arealer, anvendte til Avl af Græs- og Kløverfrø		
	Øerne Tdr. Ld.	Jylland Tdr. Ld.	Hele Landet Tdr. Ld.
1871.....	5939	2079	8018
1876.....	4238	2124	6362
1881.....	2730	2071	4801
1888.....	3474	2264	5738
1896.....	2930	2342	5272
1907.....	2243	2079	4322

Græs- og Kløverfrøavlen har stadig været mest udbredt paa Øerne, men det er her den er gaaet tilbage, medens den i Jylland har holdt sig ret konstant.

Om Rodfrugter til Frøavl foreligger der Oplysninger for Aarene 1896 og 1907. Arealet udgjorde i 1896 764 Tdr. Ld., i 1907 3313 Tdr. Ld. (2523 Tdr. Ld. paa Øerne og 790 Tdr. Ld. i Jylland). I 1907 skelnedes der mellem de forskellige Rodfrugtarter; der dyrkedes i dette Aar til Frøavl: Runkelroer paa 1227 Tdr. Ld., Kaalrabi paa 686 Tdr. Ld. og Turnips paa 1400 Tdr. Ld. De med Rodfrugt til Frøavl dyrkede Arealer ere, som det vil ses, ligesom Rodfrugtarealerne i det hele, tiltagne stærkt i de seneste Aar, idet de bleve mere end 4doblede i Tiden fra 1896 til 1907.

Som Havesager dyrkede i Marken er ved de 3 seneste Tællinger opført følgende Arealer: 2704 Tdr. Ld. i 1896, 4155 Tdr. Ld. i 1901 og 4495 Tdr. Ld. i 1907. Største Parten af de herunder opførte Arealer vare beliggende paa Sjælland i Københavns Nærhed.

Humlearealerne have indtil 1888 været optalte som hørende til Agermarken, men i 1896 henregnedes de under Haverne; i 1901 og 1907 er der ikke stillet Spørgsmaal om Humlearealerne, og disse indgaa formentlig under Havearealer. I det hele har Humledyrkningen siden 1871, det første Aar hvori Humlearealet er særskilt opgjort, været aftagende; der dyrkedes dengang Humle paa 642 Tdr. Ld., i 1876 paa 487 Tdr. Ld., i 1881 paa 438 Tdr. Ld., i 1888 paa 440 Tdr. Ld. og i 1896 paa 414 Tdr. Ld. Af Humlearealerne vare mere end $\frac{3}{4}$ beliggende paa Fyn, hovedsagelig i Odense Amt.

d. Brakarealerne.

Jachères.

For den Del af Agermarken, der brakbehandles, ere Opgivelserne fra de forskellige Tællinger ikke helt ensartede, og Sammenligninger i Enkelthederne fra Tælling til Tælling ere derfor ikke overalt berettigede. Uensartethederne skyldes dels Sondringen mellem de forskellige Former for Brak, idet Grænserne ikke altid

ere dragne paa samme Maade, dels Spørgsmaalenes forskellige Formulering ved de forskellige Tællinger. Ved Opgørelserne i 1896 og 1907 er der skelnet mellem Helbrak og Halvbrak. Ved Helbrak har man forstaaet Jord, der opløjes om Efteraaret og saa enten slet ikke benyttes om Sommeren, i hvilket Tilfælde det kaldes «Renbrak», eller benyttes om Sommeren enten til en Grønfoderafgrøde (benyttet Brak) eller til en Grøngødningsafgrøde (Afgrøder til Nedpløjning). Ved Halvbrak er forstaaet Græsjord, der først opløjes om Sommeren efter at have været benyttet i Forsommeren enten til Høslæt eller til Afgræsning. Ved Tællingerne i 1861 og 1866 spurgtes der kun om Renbrak, i 1871 tillige om Halvbrak. Da Renbrakarealet i Perioden 1866 til 1871 gik tilbage med ca. 10000 Tdr. Ld. eller henved 3 pCt., bemærkes der hertil i Indledningen til Tabelværket om Tællingen i 1871, at det dog var tvivlsomt, hvorvidt en saadan Tilbagegang virkelig havde fundet Sted, eller om ikke snarere det Areal, der i Sommeren 1866 henlaa som halv Brak, og som i 1871 udsondredes for sig, den Gang var blevet indbefattet under Rubrikken «ren Brak». Fra 1871 til 1888 inkl. stilledes nu Spørgsmaalene uforandrede, men til Brakarealerne er i nærværende Fremstilling, i Modsætning til hvad der fandt Sted ved selve Opgørelserne, regnet de med Lupiner besaaede Arealer, idet disse i aldeles overvejende Grad maa antages anvendte som Grøngødningsafgrøder; de hermed besaaede Arealer vare iøvrigt ved Tællingerne før 1888 forsvindende, og selv i dette Aar udgjorde de kun godt 6000 Tdr. Ld. eller $1\frac{1}{3}$ pCt af det samlede Brakareal. I 1896 deltes Brakarealerne i 5 Grupper, idet der under Helbrak sondredes mellem «Renbrak», «Lupiner til Nedpløjning» og «andre Afgrøder til Nedpløjning» samt «Grønafrøder til Opfodring». Her er desuden Arealer besaaede med Lupiner til Frøavl medregnede til Brakarealerne under Grøngødningsarealerne med i alt 974 Tdr. Ld. I Anledning af den forandrede Opgørelse af Brakarealerne bemærkes der i Indledningen til Tabelværket om Arealets Benyttelse i 1896 følgende: «man har nemlig Grund til at formode, at en stor Del Arealer, der vare besaaede med Boghvede, Spergel o. s. v. til Grønfoder ved Opgørelsen 1888, ikke da ere henførte til Brakarealerne, uagtet de ifølge Benyttelsen burde have været anført her. Det samme gælder ogsaa for Lupiner og andre Grøngødningsplanter. Ved nærværende Opgørelse ere slige Arealer, i Overensstemmelse med Planen for Spørgeskemaets Affattelse, henførte under Brakarealerne, og for saa vidt man i 1888 har fulgt en anden Fremgangsmaade, vil man altsaa ikke

kunne slutte noget ud fra den tilsyneladende Stigning i sidstnævnte Arealer».

Da det navnlig er Halvbrakarealerne, der ere gaaede tilbage i Tiden fra 1888 til 1896, medens de efter den Tid have været i stærk Fremgang, er det vel rimeligst at antage, at der ogsaa før 1896 har været opført en Del Grønfoderafgrøder under Brakarealerne som Halvbrak¹⁾, saa meget mere som Bureauets førnævnte Definition af Halvbrak ikke synes helt fastslaaet.

I 1901 henførtes de i Brakmarken dyrkede Grønfoderplanter til de øvrige Grønfoderarealer, og der sondredes kun mellem Helbrak og Halvbrak; Helbrakken skulde altsaa omfatte Renbrak samt Brakarealer med Grøngødningsafgrøder. I 1907 sondredes der paa samme Maade som i 1896, kun at Lupiner til Nedpløjning vare slaaede sammen med andre Afgrøder til Nedpløjning.

I Tabel 28 (Side 40) findes en Oversigt over de Arealer, der i de enkelte Amter ved hver af Tællingerne i Overensstemmelse med det foran anførte ere henførte til Brakarealer. Som det vil ses, ere de her opførte Arealer stigende fra Tælling til Tælling lige indtil 1896, men Stigningen skyldes jo for en stor Del, at nye Arealer ere medregnede under Brakarealerne (Halvbrak i 1871, Grønfoderbrak i 1896). Tallene fra 1871 til 1888 og i 1901 lade sig dog saa nogenlunde sammenligne indbyrdes, ligesom Tallene for 1896 og 1907.

Brakarealet har rimeligvis i Virkeligheden været i Tilbagegang paa Øerne lige siden 1876 (fra 1871 til 1876 var der en lille Fremgang), medens det i Jylland har været stigende indtil 1888, og Stigningen var ret stærk, idet de paagældende Arealer i de 17 Aar forøgedes med mere end $\frac{1}{4}$, saa at Resultatet for hele Landets Vedkommende i disse Aar blev en Forøgelse af Brakarealet med ca. $\frac{1}{10}$; siden den Tid synes Brakbehandling af Jorden at have været i ret stærk Aftagen. Ren- og Halvbrak under eet aftog fra 1888 til 1901 med ca. 83000 Tdr. Ld. eller over $\frac{1}{6}$, og al overhovedet brakbehandlet Jord aftog fra 1896 til 1907 med ca. 80000 Tdr. Ld. eller henved $\frac{1}{6}$; Formindskelsen har baade i det første og i det sidste Tilfælde været langt stærkere i Jylland end paa Øerne.

Brakbehandling af Jorden har til Stadighed været betydelig mere udbredt paa Øerne end i Jylland, saaledes som det fremgaar af omstaaende Forholdstal,

¹⁾ Paa Spørgeskemaerne er det dog udtrykkelig bemærket, at til «halv Brak» regnes den Jord, der er afgræsset eller slaaet i Forsommeren og senere ombrudt og bearbejdet til Vintersæd.

Tabel 28. Brakarealerne 1861—1907.

Jachères 1861—1907.

	1861	1866	1871	1876	1881 ¹⁾	1888 ¹⁾	1896	1902 ²⁾	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Københavns Amt.....	14548	15053	19219	19458	20082	19212	19934	17212	18088
Frederiksborg —	13055	12749	20327	21085	20941	20570	22456	17030	21000
Holbæk —	22961	23934	31230	31208	31674	30931	31690	28131	28411
Sorø —	21185	21985	26916	27624	27603	26956	27313	23903	25464
Præstø —	23000	23653	30470	31536	31466	30624	31114	25910	28541
Sjælland.....	94749	97374	128162	130911	131776	128311	132507	112186	121504
Bornholm	6910	7443	8779	9243	9551	9387	9220	7936	9036
Lolland-Falster	33574	34487	37067	37420	37483	35938	35169	28238	29277
Svendborg Amt	24297	25071	29124	29648	29248	26992	28738	21167	24182
Odense —	29089	30356	35513	35059	33275	31365	32517	25648	27261
Fyn.....	53386	55427	64637	64707	62523	58571	61255	46815	51443
Øerne.....	188619	194731	238645	242281	241333	232207	238151	195175	211260
Vejle Amt.....	19326	24713	28407	30860	31754	29765	33128	26073	23111
Aarhus —	27456	30260	34308	35831	37099	34928	36528	26250	22984
Randers —	25495	26801	31513	32741	34579	34571	36465	29102	26668
Sydøstlige Jylland...	72277	81774	94228	99432	103487	101780	106121	81425	72763
Aalborg Amt	16132	17466	22593	24055	26348	29212	31655	25129	29736
Hjørring —	12882	14649	19042	22471	25323	28589	33124	23827	30531
Thisted —	6070	8476	8357	8024	10512	12284	11957	8489	7255
Nordlige Jylland...	35084	40591	49992	54550	62183	70339	76736	57445	67522
Viborg Amt	14409	17775	23272	26308	30904	32691	35673	26857	30042
Ringkøbing —	5952	8611	14635	17192	20412	23084	26032	20972	25402
Ribe —	7710	8880	10279	10070	10949	11800	15359	10042	10712
Sydvestlige Jylland...	28071	35266	48186	53570	63025	70880	77064	57871	66156
Jylland.....	135432	157631	192406	207552	228695	242999	259921	196741	206441
Hele Landet...	324051	352362	431051	449833	470028	475206	498072	391916	417701

Anm. De herunder for de forskellige Tællinger opførte Arealer ere ikke helt kommensurable, jfr. Teksten Side 39.

¹⁾ I Aarene 1881 og 1888 stemme Amtstallene ikke fuldtud med Landsdelstallene, idet Lupiner kun ere medindbefattede i disse sidste, da Tallene for Amtene ikke kan udledes af Publikationerne.²⁾ Kun Renbrak og Halvbrak, — ikke Afgroder til Nedpløjning og benyttet Brak.

der viser hvor stor en Del af det dyrkede Areal, der ved de forskellige Tællinger henlæ som Brakjord.

	Brakarealet i Procent af det dyrkede Areal		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
	pCt.	pCt.	pCt.
1861	11,3	6,7	8,8
1866	11,3	7,6	9,3
1871	13,5	8,6	10,8
1876	13,6	8,7	10,7
1881	13,3	8,8	10,6
1888	12,7	8,8	10,3
1896	13,0	9,1	10,6
1907	11,6	7,2	8,9

Indenfor de forskellige Landsdele har der navnlig tidligere været og er til Dels endnu meget store Forskelligheder i Brakkens Udbredelse; dette ses ogsaa af hosstaaende Oversigt, der viser Brakarealets Andel af

det dyrkede Areal ved Tællingerne i 1866, 1888 og 1907.

	Brakarealet i Procent af det dyrkede Areal		
	1866	1888	1907
	pCt.	pCt.	pCt.
Sjælland.....	10,2	12,6	12,1
Bornholm.....	12,9	13,2	12,5
Lolland-Falster...	15,3	14,8	11,9
Fyn.....	11,5	11,8	10,5
Sydøstlige Jylland.	10,1	10,7	7,7
Nordlige Jylland..	7,1	8,7	8,1
Sydvestlige Jylland	5,1	7,1	6,1
Øerne.....	11,3	12,7	11,6
Jylland.....	7,6	8,8	7,2
Hele Landet	9,3	10,3	8,9

Særlig udbredt var Brakbehandlingen tidligere paa Lolland-Falster, hvor i 1866 endog over 15 pCt. af

den dyrkede Jord henlaa i Renbrak, men i de seneste Aar ere Brakarealerne her aftagne stærkt. Mindst udbredt har Brakken stadig været i det sydvestlige Jylland.

Et noget lignende Billede af Brakkens Betydning i de forskellige Landsdele faar man, naar man sammenligner Brakarealet med Vintersædarealet, hvad der har sin Interesse, idet den brakbehandlede Jord hovedsagelig benyttes til Vintersæd. Nedenstaaende Oversigt viser Forholdet mellem Brak- og Vintersædarealerne ved 4 af Tællingerne.

	Brakarealet i Procent af Vintersædarealet ¹⁾			
	1871	1881	1896	1907
	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.
Sjælland.....	91,3	93,4	96,8	93,6
Bornholm.....	82,4	89,3	98,4	94,8
Lolland-Falster....	95,3	96,6	101,0	89,3
Fyn.....	87,3	85,7	94,3	90,1
Sydøstlige Jylland.	85,0	86,9	90,2	70,2
Nordlige Jylland..	64,8	69,7	78,7	66,4
Sydvestlige Jylland	48,0	54,9	60,1	47,5
Øerne.....	90,4	91,6	96,8	92,2
Jylland.....	66,7	70,8	75,7	59,9
Hele Landet	78,0	80,1	84,5	72,8

Ved de af Tællingerne, der kunne sammenlignes, viser det sig, at Brakarealet fra 1871 til 1881 har været voksende i Forhold til Vintersædarealet, medens det modsatte har været Tilfældet fra 1896 til 1907; ganske særlig er det paa Lolland-Falster og i Jylland, at i 1907 en langt større Del af Vintersæden end tidligere saaedes i Jord, der ikke var brakbehandlet samme Aar, (jfr. iøvrigt nedenstaaende Note). Indenfor de enkelte Landsdele har Lolland-Falster, naar undtages Aaret 1907, været den Landsdel, hvor Brakarealet har udgjort den største Procent af Vintersædarealet, ja i 1896 var Brakarealet her endog større end Vintersædarealet. Hyppigst saaedes Vintersæden i ikke brakbehandlet Jord i Jylland, og her var det atter særlig i det sydvestlige Jylland at en meget væsentlig Del af Vintersæden

¹⁾ Ved denne Oversigt maa det erindres, at Sammenligningen er foretaget mellem de Arealer, der i et givet Aar henlaa i Brak, og dem, der samme Aar vare besaaede med Vintersæd, medens Forholdet i Virkeligheden er det, at Vintersæden i Rotationen følger efter Brak, saaledes at man egentlig skulde sammenligne det ene Aars Brakarealer med det følgende Aars Vintersædarealer.

saaedes i ikke forud brakbehandlet Jord; i 1907 var dette saaledes Tilfældet med godt og vel Halvdelen. Ved alle disse Tal maa det dog stadig erindres, at man vel nok kan sammenligne Tallene fra Landsdel til Landsdel ved hver Tælling, men derimod, af de tidligere nævnte Grunde, bør være forsigtig med at drage Sammenligninger fra Tælling til Tælling.

Den mest udprægede Form for Brakbehandlingen er jo Renbrakken, og det er da ogsaa denne, der tidligst er blevet opgjort. Renbrakarealernes Størrelse ved hver Tælling siden 1861 fremgaar af omstaaende Tabel 29 (Side 42).

I 1871 var det henved 80 pCt. af Brakarealet der henlaa som Renbrak, men Procenten har derefter fra Tælling til Tælling (med en enkelt Afbrydelse i Aarene fra 1876 til 1881) været aftagende indtil i 1907, hvor henved 46 pCt. af hele Brakarealet henlaa som Renbrak.

Sættes Renbrakarealet i Forhold til det samlede dyrkede Areal, faas nedenstaaende Tal:

	Renbrakarealet i Procent af det dyrkede Areal		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
	pCt.	pCt.	pCt.
1861.....	11,3	6,7	8,8
1866.....	11,3	7,6	9,3
1871.....	10,0	7,4	8,6
1876.....	10,0	6,8	8,1
1881.....	9,8	7,3	8,2
1888.....	9,2	6,8	7,7
1896.....	8,6	6,8	7,5
1901.....	6,7	4,9	5,6
1907.....	5,4	3,3	4,1

Det vil heraf ses, at Renbrakken stedse har været relativt langt stærkere udbredt paa Øerne end i Jylland. Det vil tillige ses af disse Tal, at den Del af Agermarken, der henligger helt ubesaaet, siden 1866 er aftaget paa Øerne fra 11,3 til 5,4 pCt. og i Jylland fra 7,6 til 3,3 pCt.; paa Øerne har hver ny Tælling vist Tilbagegang, om end Tilbagegangen har været af meget forskellig Styrke, særlig stærk i de 11 Aar imellem 1896 og 1907; i Jylland er Bevægelsen undtagelsesvis gaaet i Retning af en forøget Anvendelse af Renbrak, og næsten hele Nedgangen falder her paa Aarene 1896—1907, i hvilken Periode Renbrakken indskrænktes, saa at den i 1907 omfattede mindre end halvt saa stor en Del af Agerjorden som i 1896. For de enkelte Landsdele anføres omstaaende Forholdstal for Aarene 1866 og 1907.

Tabel 29. Renbrakarealerne 1861—1907.

Jachère nue 1861—1907.

	1861	1866	1871	1876	1881	1888	1896	1901	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Sjælland	94749	97374	89149	90253	93011	89768	87272	67661	58498
Bornholm	6910	7443	7692	7398	7351	6485	5814	4810	4064
Lolland-Falster	33574	34487	30289	30985	31394	28840	21859	16466	9669
Fyn	53386	55427	50157	49349	47407	43448	41238	33113	25656
Øerne...	188619	194731	177287	177985	179163	168541	156183	122050	97887
Sydøstlige Jylland	72277	81774	85888	85064	88976	84574	90920	65650	44083
Nordlige Jylland	35084	40591	40509	39453	47645	51515	48728	37140	23337
Sydvestlige Jylland	28071	35266	38371	38170	48297	51056	54905	37652	25969
Jylland...	135432	157631	164768	162687	184918	187145	194553	140442	93389
Hele Landet...	324051	352362	342055	340672	364081	355686	350736	262492	191276

Renbrakarealet i Procent af
det dyrkede Areal

	1866	1907
	pCt.	pCt.
Sjælland	10,2	5,8
Bornholm	12,9	5,6
Lolland-Falster	15,3	3,9
Fyn	11,4	5,2
Sydøstlige Jylland	10,1	4,4
Nordlige Jylland	7,1	2,8
Sydvestlige Jylland	5,1	2,4
Øerne	11,3	5,4
Jylland	7,6	3,3
Hele Landet...	9,3	4,1

I ældre Tider var det navnlig paa Lolland-Falster, at Renbrakken var stærkt udbredt, medens det modsatte er Tilfældet nu. Mest udbredt var Renbrakken i 1907 paa Sjælland og Bornholm, mindst gennem hele Perioden i det sydvestlige og det nordlige Jylland.

Det fremgaar af foranstaaende Tabel 29, at Renbrakarealerne i de 30 Aar fra 1866 til 1896 for hele Landet under eet ikke forandredes meget, idet Tilvæksten i de første 15 Aar omtrent opvejedes af Formindskelsen i de sidste 15 Aar, men indenfor de enkelte Landsdele gør der sig store Forskelligheder gældende, idet begge Perioder vise ret stærk Formindskelse paa Øerne, særlig Lolland-Falster og Fyn, og ret stærk Forøgelse i Jylland. Alt i alt formindskedes Renbrakarealet paa Øerne i Perioden 1866—96 med ca. 39000 Tdr. Ld., medens det i Jylland forøgedes med ca. 37000 Tdr. Ld. I de 11 Aar fra 1896 til 1907 har der derimod været stærk Tilbagegang i samtlige Landsdele, men baade absolut og forholdsvis set stærkest i Jylland.

Afgrøder til Nedpløjning er, for saa vidt Opgørelserne herover kunne betragtes som fuldstændige,

kun anvendte i nævneværdig Udstrækning i den sidste Snæs Aar i det sydøstlige og sydvestlige Jylland, jfr. omstaaende Tabel 30 (Side 43). Ved Tællingerne indtil 1888 inkl. omfattede Tallene kun Lupiner, senere ogsaa andre Afgrøder til Nedpløjning, om end Lupiner vel nok, at dømme efter Tallene fra 1896, stadig har været dyrket paa den overvejende Del af disse Arealer. Deres største Omfang havde de i 1907, da de i alt udgjorde over 10000 Tdr. Ld. eller godt $2\frac{1}{2}$ pCt. af det samlede Brakareal, relativt størst var deres Betydning i det sydvestlige Jylland, hvor $\frac{1}{14}$ af Brakarealet var Grøngødningsbrak.

Benyttet Brak (Brakjord, paa hvilken der tages en Grønfoderafgrøde) er kun særskilt opgjort ved Tællingerne i 1896 og 1907, og de hertil anvendte Arealer ere i disse Aar stegne fra ca. 42000 til ca. 86000 Tdr. Ld. altsaa mere end fordoblede; se omstaaende Tabel 31 (Side 43). Tilvæksten har været almindelig over hele Landet, lidt større paa Øerne end i Jylland. I 1907 benyttedes saaledes henimod $\frac{1}{4}$ af Brakarealet paa Øerne og over $\frac{1}{6}$ i Jylland til Grønfoderafgrøder, paa Lolland-Falster og Fyn endog over 30 pCt., medens denne Form for Brak havde sin mindste Udbredelse i det sydøstlige og sydvestlige Jylland. Hvor stor en Del af de under Blandsæd til Grønfoder, Spergel, Boghvede og lign. ved Tællingerne før 1896 opførte Arealer, der tillige have været brakbehandlede, og hvor stor en Del af de under Brak opførte Arealer, der have været besaaede med saadanne Grønafrøder, kan ikke oplyses, men det stærke Fald fra 1888 til 1896 i Arealerne med de fleste af de hertil hørende Afgrøder kunde jo tyde paa, at der har været dyrket en Del Grønfoderafgrøder i Brakjord, medens omvendt det betydelige

Tabel 30. Afgrøder til Nedpløjning 1871—1907.
Terrains à couvrir de terre en labourant, 1871—1907.

	1871 ¹⁾	1876 ¹⁾	1881 ¹⁾	1888 ¹⁾	1896	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Sjælland	"	4	10	18	538	527
Bornholm	"	"	"	2	22	21
Lolland-Falster	"	"	"	3	98	153
Fyn	"	"	"	214	389	393
Øerne...	"	4	10	237	1047	1094
Sydøstlige Jylland	"	73	55	2516	3382	4100
Nordlige Jylland	"	10	"	254	1317	629
Sydvestlige Jylland	368	564	760	3305	3666	4732
Jylland...	368	647	815	6075	8365	9461
Hele Landet...	368	651	825	6312	9412	10555

¹⁾ Lupiner.

Tabel 31. Benyttet Brak (Grønafrøder til
 Opfodring) 1896 og 1907.
Jachère utilisée 1896 et 1907.

	1896	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Sjælland	10846	24170
Bornholm	802	1463
Lolland-Falster	3469	9294
Fyn	8501	15457
Øerne...	23618	50384
Sydøstlige Jylland	3464	9733
Nordlige Jylland	9494	17603
Sydvestlige Jylland	4599	8379
Jylland...	17557	35715
Hele Landet...	41175	86099

Fald i Halvbrakarealet fra 1888 til 1896 tyder paa, at i alt Fald en Del af Halvbrakarealet ved disse Tællinger har været benyttet til Grønafrøder.

Halvbrakarealerne (se nedenstaaende Tabel 32) ere siden 1871 forøgede for hele Landet under eet med over to Femtedele, men denne Tilvækst fordeler sig meget forskelligt paa de forskellige Landsdele, og den er Resultatet af flere op- og nedadgaende Bevægelser, saaledes som det ses af Tabel 32. De paagældende Arealer vare i Aarene 1876—1881 og navnlig i Aarene fra 1888 til 1896 aftagende, medens Bevægelsen baade i Perioden fra 1881 til 1888 og fra 1896 til 1901 viser ret stærk Fremgang. Fra 1901 til 1907 blev disse Arealer som Helhed uforandrede, men Forholdet er meget forskelligt paa Øerne og i Jylland, idet Halvbrakarealet paa Øerne aftog med over 11000 Tdr. Ld.,

Tabel 32. Halvbrakarealerne 1871—1907.
Jachère incomplète 1871—1907.

	1871	1876	1881	1888	1896	1901	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Sjælland	39013	40654	38755	38525	33851	44525	38309
Bornholm	1087	1845	2200	2900	2582	3126	3488
Lolland-Falster	6778	6435	6089	7095	9743	11772	10161
Fyn	14480	15358	15116	14909	11127	13702	9937
Øerne...	61358	64292	62160	63429	57303	73125	61895
Sydøstlige Jylland	8340	14295	14456	14690	8355	15775	14847
Nordlige Jylland	9483	15087	14538	18570	17197	20305	25953
Sydvestlige Jylland	9447	14836	13968	16519	13894	20219	27076
Jylland...	27270	44218	42962	49779	39446	56299	67876
Hele Landet ..	88628	108510	105122	113208	96749	129424	129771

Tabel 33. Agermarkens Grønfoder- og Græsarealer 1861—1907.
Terrains d'herbage et de pâture 1861—1907.

	1861 ¹⁾	1866	1871	1876	1881	1888 ²⁾	1896	1901	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Københavns Amt	51050	52666	52518	52066	52617	53660	51340	56435	47203
Frederiksborg —	52723	54583	52215	51763	54392	53752	51321	56293	50129
Holbæk —	70281	71261	70247	70061	72905	72374	76344	75216	68514
Sorø —	64143	65300	64235	65382	66592	66754	64599	65258	59957
Præstø —	71462	71839	71262	72130	73093	73539	69571	73458	65539
Sjælland ..	309659	315649	310477	311402	319599	320079	313175	326660	291342
Bornholm	14633	14994	16714	17954	19097	19977	20562	22545	22042
Lolland-Falster	63417	65272	67746	68358	72183	70710	66258	66446	56265
Svendborg Amt	70730	75440	73157	75692	76050	77240	72362	77823	68834
Odense —	80527	80129	79072	80727	81125	81336	77526	81044	77496
Fyn...	151257	155569	152229	156419	157175	158588	149888	158867	146330
Øerne...	538966	551484	547166	554133	568054	569354	549883	574518	515979
Vejle Amt	96951	103339	105073	117079	122315	122202	126707	124035	115282
Aarhus —	111160	106898	112271	116966	119303	111863	113373	112618	102331
Randers —	109791	109671	111424	117150	124876	122586	122540	121111	107882
Sydøstlige Jylland...	317902	319908	328768	351195	366494	356702	362620	357764	325495
Aalborg Amt	88338	92383	99846	110993	127412	129919	135906	135986	122356
Hjørring —	92646	94344	106447	118958	129097	134417	136083	139535	127736
Thisted —	62252	62204	66643	68647	73150	75491	76444	74579	70447
Nordlige Jylland...	243236	248931	272936	298598	329659	339894	348433	350100	320539
Viborg Amt	113740	112461	120791	130357	144728	146879	153069	150463	136224
Ringkøbing —	125736	124245	139123	152586	174053	188004	200717	201613	185463
Ribe —	96420	98561	109263	122659	131530	137723	146174	145970	132243
Sydvestlige Jylland...	335896	335267	369177	405602	450311	472660	499960	498046	453930
Jylland...	897034	904106	970881	1,055395	1,146464	1,169256	1,211013	1,205910	1,099964
Hele Landet...	1,436000	1,455590	1,518047	1,609528	1,714518	1,738610	1,760896	1,780428	1,615943

¹⁾ Tallene for 1861 ere delvis beregnede, idet Blandsæd til Grønfoder ikke i dette Aar opgaves særskilt, jfr. Side 45.

²⁾ Da der ikke for 1888 foreligger Oplysninger for de enkelte Amter (men vel for Landsdelene) om de med Lucerne dyrkede Arealer, er der en ringe Uoverensstemmelse mellem Amts- og Landsdelstallene.

medens det samtidig i Jylland tiltog med henimod 12000 Tdr. Ld. Saa godt som hele Tilvæksten i Aarene 1871—1907 falder saaledes paa Jylland, hvorved den tidligere meget store Forskel mellem Halvbrakkens Anvendelse paa Øerne og i Jylland er bleven udjævnet.

e. Agermarkens Grønfoder- og Græsarealer.

Herbage vert, pâture.

I ovenstaaende Tabel 33 findes en Oversigt over Agermarkens Grønfoder- og Græsarealer ved hver af Tællingerne i hvert enkelt Amt. De anførte Arealer ere ikke ganske ensartede paa Grund af den forskellige Fremgangsmaade, der ved de enkelte Tællinger er anvendt lige overfor visse Grønafrøder (se foran under Afsnittene om «Andre Høstafrøder» og «Brakarealerne»). Naar saaledes Opgørelsen for 1901 viser et i Forhold

til den foregaaende og efterfølgende Opgørelse forholdsvis stort Grønfoder- og Græsareal, særlig for Øernes Vedkommende, skyldes dette utvivlsomt, at de i Brakmarken med Grønfoder dyrkede Arealer i dette Aar ere medregnede under Grønfoder- og Græsarealer. Fra 1861 til 1907 har der, som det vil ses, været Nedgang i Grønfoder- og Græsarealerne for alle Øernes Amter undtagen Bornholm, hvor disse Arealer ere blevne forøgede med over 50 pCt. eller mere end i noget af de jyske Amter, og Opgang i hele Jylland undtagen i Aarhus og Randers Amter. Det er i de Landsdele, hvor det dyrkede Areal er steget stærkest, at ogsaa disse Arealer have været i Stigning, medens de have været i Tilbagegang i de Landsdele, hvor det dyrkede Areal kun er blevet lidet forøget. Bortset fra Tællingen i 1901, hvor disse Arealer, som nys nævnt, ikke kan

sammenstilles med de ved Tællingerne før og senere under samme Benævnelse opførte, synes de med Græs og andre Grønfoderplanter til Høslæt eller Afgræsning dyrkede Arealer at have været i Tilvækst paa Øerne indtil Tiden mellem 1881 og 1888 og i Jylland indtil Tiden mellem 1888 og 1896, medens de i den seneste Tid have været i Tilbagegang overalt.

Grønfoder- og Græsarealernes Andel af det samlede dyrkede Areal fremgaar af nedenstaaende Tal.

	Grønfoder- og Græsarealerne i Procent af det dyrkede Areal		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
	pCt.	pCt.	pCt.
1861.....	32,2	44,4	38,9
1866.....	32,0	43,7	38,4
1871.....	30,9	43,6	38,0
1876.....	31,0	44,0	38,4
1881.....	31,2	44,0	38,7
1888.....	31,1	42,3	37,9
1896.....	30,1	42,4	37,6
1907.....	28,4	38,4	34,6

Saa vel for hele Landet under eet som særskilt for Øerne og Jylland har der indtil 1896 været en ganske svag Tilbagegang i disse Arealers Andel af hele det dyrkede Areal, men fra 1896 og til 1907 formindskedes denne Andel ret stærkt navnlig i Jylland, hvor de paagældende Arealer i 1907 indtog henved 4 pCt. mindre af Agermarken end i 1896. Medens Grønfoder- og Græsarealerne i 1860'erne udgjorde omkring $\frac{1}{3}$ af Øernes dyrkede Areal, omfattede de samtidig i Jylland ca. 44 pCt. af dette; de tilsvarende Tal vare i 1907 ca. 28 og ca. 38 pCt. Ved alle Tællingerne have de omfattet fra 10 til 13 pCt. mere af Agermarken i Jylland end paa Øerne. Indenfor de enkelte Landsdele har der gjort sig noget afvigende Forhold gældende, jfr. nedenstaaende Oversigt.

	Grønfoder- og Græsarealerne i Procent af det dyrkede Areal		
	1866	1888	1907
	pCt.	pCt.	pCt.
Sjælland.....	32,9	31,5	28,9
Bornholm.....	26,0	28,0	30,5
Lolland-Falster.....	29,0	29,1	22,9
Fyn.....	32,4	31,9	29,8
Sydøstlige Jylland....	39,6	37,6	34,4
Nordlige Jylland.....	43,5	42,0	38,2
Sydvestlige Jylland....	48,7	47,0	42,2
Øerne.....	32,0	31,1	28,4
Jylland.....	43,7	42,3	38,4
Hele Landet....	38,4	37,9	34,6

Det vil ses, at medens Forholdstallet mellem Grønfoder- og Græsarealet og det dyrkede Areal har været aftagende for samtlige øvrige Landsdele, gælder dette

ikke Bornholm, hvor disse Arealers Andel af Agermarken fra at omfatte en mindre Procent end i nogen anden Landsdel er steget til nu at udgøre en større Procent end i nogen af Øernes øvrige Landsdele, selv om den endnu staar betydelig tilbage for Jylland. Denne stærke Tilvækst paa Bornholm er dog maaske delvis kun formel, idet den staar i Forbindelse med den i det følgende omtalte ret vanskelige Sondring mellem permanent Græs og Afgræsningsarealer indenfor Agermarken paa den ene Side og Fællede og Overdrev o. l. udenfor denne paa den anden Side. Disse sidste Arealer ere nemlig særlig paa Bornholm aftagne stærkt, samtidig med at de førstnævnte ere stegne. I øvrigt vise alle Landsdele, undtagen Bornholm, fra 1866 til 1907 faldende Procenttal for disse Arealer, stærkest paa Lolland-Falster og i det sydvestlige Jylland, svagest paa Fyn. Det forholdsvis største Omfang har disse Arealer gennem alle Aarene haft i det sydvestlige og derefter i det nordlige Jylland, mindst vare de, som tidligere nævnt, i Begyndelsen paa Bornholm, men senest paa Lolland-Falster, hvor ved Tællingen i 1907 knap 23 pCt. af Agermarken var optaget af Grønfoder og Græs.

Af Agermarkens Grønfoder- og Græsareal udgør Grønfoderarealerne kun den mindste Del. Størrelsen af disse Arealer fremgaar af omstaaende Tabel 34 (Side 46).

Grønfoderarealerne optog ved de forskellige Tællinger i Regelen imellem 40000 og 50000 Tdr. Ld., altsaa kun nogle faa Procent af det samlede Grønfoder- og Græsareal. Paa Øerne svingede Procenten, naar bortses fra Aaret 1861, for hvilket Tallene ere beregnede, og 1901, hvor Brakmarkens Grønfoderarealer ere medregnede, mellem et Maksimum paa 8,9 pCt. i 1888 og et Minimum paa 4,6 pCt. i 1907, og i Jylland mellem 2,2 i 1888 og 1,0 i 1871. Disse Arealer have altsaa til Stadighed spillet en større Rolle paa Øerne end i Jylland, og ogsaa absolut set har den større Del af dem været beliggende paa Øerne, men i 1907 var Forskellen dog, som det vil ses af Tabellen, ikke stor. Til Grønfoderarealet henregnes her ved Tællingerne indtil 1896 inkl. kun Blandsæd til Grønfoder (for 1861 er der beregnet et Tal, idet man har delt det samlede Blandsædareal mellem Blandsæd til Modenhed og Blandsæd til Grønfoder i samme Forhold som i 1866); i 1901 blev tillige, som nævnt, de med Grønfoder dyrkede Arealer i Brakmarken medregnede; endelig omfatte Tallene for 1907 alle udenfor Brakmarken med Grønfoderafgrøder (herunder Blandsæd, Spørgel, Boghvede m. m.) dyrkede Arealer. Tallene

Tabel 34. Blandsæd til Grønfoder 1861—1907.
Fourrage vert mélange 1861—1907.

	1861 ¹⁾	1866	1871	1876	1881	1888	1896	1901 ²⁾	1907 ³⁾
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Sjælland	15397	21812	22275	22179	24554	30117	21943	34184	15569
Bornholm	273	651	1004	1165	1388	1794	953	2133	872
Lolland-Falster	1234	1674	1749	2007	2359	4410	2028	7077	2187
Fyn	4428	5991	5052	5493	7068	14045	5515	16274	5207
Øerne...	21332	29828	30080	30844	35369	50366	30439	59668	23835
Sydøstlige Jylland	2475	3489	3451	5226	5745	11606	5467	13993	9516
Nordlige Jylland	2949	4579	4406	4890	4538	6592	5282	11907	5615
Sydvestlige Jylland	922	1406	1912	2660	3665	7902	6774	12919	7829
Jylland...	6346	9474	9769	12776	13948	26100	17523	38819	22960
Hele Landet...	27678	39302	39849	43620	49317	76466	47962	98487	46795

¹⁾ Tallene for 1861 ere beregnede (jfr. Teksten Side 45).

²⁾ Tallene for 1901 omfatte tillige de med Grønfoder dyrkede Brakarealer.

³⁾ Tallene for 1907 omfatte samtlige Grønfoderarealer udenfor Brakmarken (Blandsæd, Spørgel, Boghvede til Grønfoder m. v.).

ere meget varierende og tillade ingen Slutninger i Retning af nogen udpræget Bevægelse, dels som Følge af deres Lidenhed, dels som Følge af at de steds i nogen Grad ere afhængige af Sommerens Karakter, idet Blandsædarealer, som oprindelig ere bestemte til at henligge til Modenhed, ved Fodermangel i Sommerens Løb kan opfodres i grøn Tilstand, og omvendt Arealer bestemte til Grønfoder, naar saadant i øvrigt er tilstede i rigelig Mængde, kan blive henliggende til Modenhed. Endelig er det ogsaa ved Tællingerne før 1896 noget tvivlsomt, om den i Brakmarken dyrkede Blandsæd har været opført under Brak eller Blandsæd. Grønfoderarealet tiltog baade paa Øerne og i Jylland indtil 1888, derefter aftog det stærkt indtil 1896; men medens Faldet fortsattes paa Øerne, saa at Grønfoderarealet i 1907 her end ikke udgjorde det halve af, hvad det omfattede i 1888, steg det igen, om end svagere, i Jylland, saa at det samlede Fald her siden 1888 kun blev ca. 12 pCt.

En Sammenligning af Grønfoderarealet dels udenfor og dels (for saa vidt det er opgivet) i Brakmarken, ved de 4 sidste Arealopgørelser viser følgende Tal:

	Det samlede Grønfoderareal udenfor og i Brakmarken			
	1888	1896	1901	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Øerne	50366	54057	59668	74219
Jylland	26100	35079	38819	58675
Tilsammen ...	76466	89136	98487	132894

Det fremgaar heraf, at de sammenlagte Grønfoderarealer i og udenfor Brakmarken i Løbet af de 19 Aar

ere blevne forøgede fra Tælling til Tælling; tilsammen ere de paa Øerne blevne næsten $\frac{1}{2}$ Gang større og i Jylland betydelig mere end fordoblede. Paa Øerne er det sandsynligt, at der virkelig har været en saadan Fremgang; om der ogsaa har været det i Jylland, er noget mere tvivlsomt, idet der her samtidig har fundet en betydelig Indskrænkning Sted i Dyrkningen af Boghvede og Spørgel; det er muligt, at en Del af Afgrøden paa de hermed dyrkede Arealer i Virkeligheden har været benyttet som Grønfoder, og i saa Fald er det sandsynligt at Bevægelsen for Jyllands Vedkommende ikke har været fuldt saa stærk, som Tallene angive, ja det er end ikke udelukket, at Bevægelsen fra 1888 til 1896 kan have gaaet i modsat Retning.

I Tilslutning til det i det foregaaende om Grønfoderarealerne anførte skal endnu tilføjes, at der ved Arealopgørelsen i 1907 inhentes Oplysninger om Størrelsen af de Arealer, som i Sommerens Løb havde givet 2 Afgrøder, nemlig enten 2 Grønfoderafgrøder eller en Grønfoder- og en anden Afgrøde. Alt i alt udnyttedes kun godt 10,600 Tdr. Ld. paa den omspurgte Maade, deraf fandtes godt de 6,300 i Jylland og de 4,300 Tdr. Ld. paa Øerne.

Agermarkens samlede Kløver- og Græsarealer fremgaar af Tabel 35 (Side 47). Det vil ses, at Græsmarkernes Areal har svinget mellem 1,400000 og 1,700000 Tdr. Ld. Bevægelsen i disse Arealer fra Tælling til Tælling fremgaar af omstaaende Oversigt:

Tabel 35. Kløver- og Græsmark 1861—1907.

Trøfle et herbe 1861—1907.

	1861	1866	1871	1876	1881	1888	1896	1901	1907
Til Høslæt:									
<i>fauche</i>	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Sjælland	128152	106169	99298	119663	106396	131420	150382	153253	161339
Bornholm	5906	4898	5954	6716	5752	7479	11062	9969	11763
Lolland-Falster	29232	25024	26829	27552	21648	28481	32764	25810	24232
Fyn	54798	47490	47204	51424	48238	54734	58748	55629	53080
Øerne...	218088	183581	179285	205355	182034	222114	252956	244661	250414
Sydøstlige Jylland	52912	32278	21892	30100	32777	32769	68545	67766	83235
Nordlige Jylland	32733	28761	23478	34974	45264	48831	88156	98150	107722
Sydvestlige Jylland	26697	19249	13295	19649	26608	26272	66900	62717	97698
Jylland...	112342	80288	58665	84723	104649	107872	223601	228633	288655
Hele Landet...	330430	263869	237950	290078	286683	329986	476557	473294	539069
Til Afgræsning:¹⁾									
<i>pâtûre</i>									
Sjælland	166110	187668	188904	169560	188649	158542	129087	139223	97914
Bornholm	8454	9445	9756	10073	11957	10704	8092	10443	7780
Lolland-Falster	32951	38574	39168	38799	48176	37769	29784	33559	26487
Fyn	92031	102388	99973	99502	101869	89797	79821	86963	73148
Øerne...	299546	338075	337801	317934	350651	296812	246784	270188	205329
Sydøstlige Jylland	262515	284141	245052	258734	279857	312276	266231	276006	192751
Nordlige Jylland	207554	215591	303425	315869	327972	284404	231901	240044	175296
Sydvestlige Jylland	308277	314612	353969	383294	420038	438432	401970	422409	275779
Jylland...	778346	814344	902446	957897	1,027867	1,035112	900102	938459	643826
Hele Landet...	1,077892	1,152419	1,240247	1,275831	1,378518	1,331924	1,146886	1,208647	849155
Kløver- og Græsmark									
i alt:²⁾									
<i>fauche et pâtûre</i>									
Sjælland	294262	293837	288202	289223	295045	289962	291025	292476	272672
Bornholm	14360	14343	15710	16789	17709	18183	19590	20412	20345
Lolland-Falster	62183	63598	65997	66351	69824	66250	64191	59369	53335
Fyn	146829	149878	147177	150926	150107	144531	144110	142593	138600
Øerne...	517634	521656	517086	523289	532685	518926	518916	514850	484952
Sydøstlige Jylland	315427	316419	325317	345969	360749	345045	357084	343771	313743
Nordlige Jylland	240287	244352	268530	293708	325121	333235	343143	338193	313664
Sydvestlige Jylland	334974	333861	367264	402943	446646	464704	493160	485127	443868
Jylland...	890688	894632	961111	1,042620	1,132516	1,142984	1,193387	1,167091	1,071275
Hele Landet...	1,408322	1,416288	1,478197	1,565909	1,665201	1,661910	1,712303	1,681941	1,556227

¹⁾ Arealer, udlagte med vedvarende Græs, ikke medregnede for Aarene 1896 og 1907.²⁾ Heri medregnet Arealer, udlagte med vedvarende Græs (jfr. Oversigten Side 48).Kløver- og Græsmarkernes Forøgelse
eller Formindskelse

	Øerne	Jylland	Hele Landet
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
1866—71	÷ 4570	66479	61909
1871—76	6203	81509	87712
1876—81	9396	89896	99292
1881—88	÷ 13759	10468	÷ 3291
1888—96	÷ 10	50403	50393
1896—1901	÷ 4066	÷ 26296	÷ 30362
1901—07	÷ 29898	÷ 95816	÷ 125714
1866—1907 ...	÷ 36704	176643	139939

For Øernes Vedkommende var der en lille Tilbagegang fra 1866 til 1871, derefter svag Fremgang indtil 1881, og efter den Tid stadig Tilbagegang, men denne fik dog først større Styrke i Aarene fra 1901 til 1907, i hvilken Aarrække Øernes Græsarealer aarlig formindskedes med ca. 5000 Tdr. Ld. ($\frac{1}{2}$ □ Mil) eller næsten 1 pCt. I Jylland vise Græsmarkerne fra 1866 til 1881 en meget stærk Stigning paa i alt ca. 238000 Tdr. Ld., en Forøgelse paa mere end en Fjerdedel. I de følgende 15 Aar forøgedes disse Arealer endnu en Del i Jylland,

om end Tilvæksten var adskilligt svagere end i de foregaaende 15 Aar; men fra 1896 til 1901 finder der en lille Formindskelse Sted, og i den følgende Periode tager den tilbagegaaende Bevægelse Fart, saa at Græsarealet i Jylland i disse Aar aarlig indskrænkedes med ca. 16,000 Tdr. Ld. (over $1\frac{1}{2}$ □ Mil) eller næsten 1,4 pCt., en betydelig stærkere Formindskelse end paa Øerne.

Indenfor de enkelte Landsdele har Bevægelsen i Græsmarkernes Areal været ret forskellig. Saaledes har Agermarkens Græsarealer paa Bornholm været saa godt som uafbrudt stigende, og den samlede Forøgelse har her været forholdsvis større end i nogen anden Landsdel. Paa Lolland-Falster var Tilvæksten indtil 1881 stærkere end paa de øvrige Øer, Bornholm undtagen, men Formindskelsen i de to følgende Perioder er ogsaa her procentvis saa meget stærkere end i nogen anden Landsdel, at det samlede Resultat bliver, at disse Øer staar med den relativt største Formindskelse. I det nordlige og sydvestlige Jylland har Tilvæksten før 1896 overgaaet Formindskelsen efter dette Aar, hvorimod Forholdene i det sydøstlige Jylland mere nærme sig Øernes, idet der her allerede var en om end kun lille Formindskelse fra 1881 til 1896.

Græsarealets Fordeling efter Anvendelsen til Høslæt eller til Afgræsning vil jo altid være en Del paavirket af Aarets Karakter; i gode Græsaar vil man kunne anvende et større Areal til Høslæt end i mindre gode, og det er derfor vanskeligt ud fra de med flere Aars Mellemrum afholdte Tællinger at slutte tilbage til en bestemt Bevægelse i det nævnte Forhold og endnu vanskeligere at sige noget sikkert med Hensyn til Bevægelsens Styrke. I 1896 søgte man Oplysning om dette Forhold sammenlignet med de nærmest foregaaende Aar; Resultatet af denne Undersøgelse var, at dette Tællingsaar maatte karakteriseres som temmelig normalt, idet Høslætarealet gennemgaaende var $1\frac{1}{2}$ pCt. større end i almindelige Aar, i nogle Amter indtil 5 pCt. større, i andre under de nærmest foregaaende Aars Arealer.

Høslæt- og Afgræsningsarealerne indenfor Kløver- og Græsmarken fremgaar af foranstaaende Tabel 35 (Side 47). Det vil ses, at der her gør sig en udpræget Forskel gældende mellem Øerne og Jylland, idet en langt større Del af Øernes end af Jyllands Græsmark anvendes til Høslæt. Baade paa Øerne og især i Jylland viser Tallene dog klart, at der i den senere Tid d. v. s. siden 1881 har fundet en Bevægelse Sted i Retning af, at en stigende Del af Græs-

marken anvendes til Høslæt, jfr. nedenstaaende Forholdstal:

	Af Kløver- og Græsmarkens Areal anvendtes til Høslæt		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
	pCt.	pCt.	pCt.
1861.....	42,1	12,6	23,5
1866.....	35,2	9,0	18,6
1871.....	34,7	6,1	16,1
1876.....	39,2	8,1	18,5
1881.....	34,2	9,2	17,2
1888.....	42,8	9,4	19,9
1896.....	48,7	18,7	27,8
1901.....	47,5	19,6	28,1
1907.....	51,6	26,9	34,6

Betragter man de absolutte Tal i Tabel 35, vil det da ogsaa ses, at medens Afgræsningsarealet (herunder medregnet Arealer med permanent Græs) siden 1881 har været aftagende fra Tælling til Tælling, ere Høslætarealerne samtidig stegne stærkt, ganske særligt i Jylland, hvor de siden 1871, da de havde deres mindste Størrelse, ere blevne næsten 5doblede; indenfor Jylland har Stigningen været stærkest i det sydvestlige Jylland, hvor Høslætarealet, der fra 26697 Tdr. Ld. i 1861 faldt til 13295 i 1871, efter den Tid er steget til 97698 Tdr. Ld. i 1907, altsaa betydelig mere end 7doblet.

Ved Tællingerne i 1896 og 1907 har man af Agermarkens Græsarealer særlig udsondret dem, der ere udlagte med vedvarende Græs. Disse vedvarende Græsarealer, der ere indbefattede i Tilsammentallene i Tabel 35, opgjordes i 1896 og 1907 til henholdsvis 89000 og 168000 Tdr. Ld., jfr. nedenstaaende Oversigt:

	Af Agermarkens Græsarealer vare udlagte med vedvarende Græs	
	1896	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Sjælland	11556	13419
Bornholm	436	802
Lolland-Falster	1642	2616
Fyn	5542	12372
Sydøstlige Jylland	22309	37757
Nordlige Jylland	23085	30646
Sydvestlige Jylland	24290	70391
Øerne	19176	29209
Jylland	69684	138794
Hele Landet ...	88860	168003

Paa Øerne udgjorde Tilvæksten godt 50 pCt., i Jylland næsten 100 pCt., ja i det sydvestlige Jylland, hvor ved Tællingen i 1907 over $\frac{2}{5}$ af disse Arealer vare beliggende, blev de næsten tredoblede. I øvrigt vil Sondringen mellem disse Arealer og de ligeledes med vedvarende Græs bevoksede Arealer udenfor

Tabel 36. Det med Kløver- og Græsfrø udlagte Areal 1861—1907.

Champs destiné à pâture et à fauche 1861—1907.

	1861	1866	1871	1876	1881	1888	1896	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Sjælland	120241	135574	133653	138903	145294	152602	138320	133470
Bornholm	7449	8774	9154	9620	10085	10480	9908	9065
Lolland-Falster	30946	37034	35533	37174	37903	38234	36230	31507
Fyn	62159	70663	71427	72287	74658	74432	67502	63728
Øerne...	220795	252045	249767	257984	267940	275748	251960	237770
Sydøstlige Jylland	76964	87088	95605	103562	107638	114543	106931	112187
Nordlige Jylland	40304	46859	56337	68316	79399	90160	95436	104326
Sydvestlige Jylland	31428	39788	50891	62264	76741	91489	103849	124861
Jylland...	148696	173735	202833	234142	263778	296192	306216	341374
Hele Landet...	369491	425780	452600	492126	531718	571940	558176	579144

Agermarken, nemlig Fællede og Overdrev, Kærjorder og delvis Enge og Moser, ofte bero paa et mere eller mindre vilkaarligt Skøn.

Foruden de her nævnte Arealer tjener jo ogsaa Halvbrakarealet for en Del som Græsningsareal, og samtidig med den senere Tids Nedgang i de egentlige Græsarealer har der jo som før nævnt (jfr. Side 43), fundet en betydelig Opgang Sted i Halvbrakarealet, fra 1896 til 1907 ca. 33000 Tdr. Ld., men dog langt fra tilstrækkeligt til at veje op imod Afgangen i de øvrige Græsarealer indenfor Agermarken, fra 1896—1907 ca. 156000 Tdr. Ld.

Græslejets Varighed kan med tilnærmelsesvis Nøjagtighed udfindes, idet man ved alle Tællingerne, undtagen ved den i 1901 afholdte, har søgt Oplysning om den Del af det besaaede Areal, der tillige var udlagt med Kløver- og Græsfrø, og Forholdet mellem dette Areal og Agermarkens samlede Græsareal (heri ogsaa medregnet det til Avl af Kløver- og Græsfrø anvendte Areal) vil da give et omtrentligt Udtryk for Græslejets Varighed. Størrelsen af de med Kløver- og Græsfrø udlagte Arealer fremgaar af ovenstaaende Tabel 36. Disse Arealer vare paa Øerne stigende fra 1881 til 1888, derefter aftagende, medens de i Jylland have været stigende fra Tælling til Tælling gennem hele Perioden, og som Regel stærkt stigende. I 1896 sondredes ved disse Arealer mellem saadanne, som vare udlagte med Græsfrø alene (8751 Tdr. Ld.), med Kløverfrø alene (3764 Tdr. Ld.) og med Kløver- og Græsfrø i Blanding (545661 Tdr. Ld.); dette sidste var altsaa saa godt som altid Tilfældet, idet Kløverfrø og Græsfrø, udsaaet uden at være blandet, kun anvendtes paa lidt over 2 pCt. af hele det med Kløver- og Græsfrø udlagte Areal.

Nedenstaaende Oversigt viser Græslejets gennemsnitlige Varighed udtrykt ved Forholdet mellem det udlagte Græsareal og Agermarkens samlede Græsarealer. (Tallene angive det Antal Gange, Agermarkens Græsarealer ere større end det med Kløver og Græs udlagte Areal).

Forholdet mellem Agermarkens Græsarealer og det med Kløver og Græs udlagte Areal

	Øerne	Jylland	Hele Landet
1861	2,34	5,99	3,81
1866	2,07	5,16	3,33
1871	2,09	4,75	3,28
1876	2,04	4,46	3,19
1881	2,00	4,30	3,14
1888	1,89	3,87	2,92
1896	2,07	3,90	3,08
1907	2,05	3,14	2,69

Det fremgaar heraf, at for Landet som Helhed er Græslejets gennemsnitlige Varighed fra Tælling til Tælling, med Undtagelse af Perioden 1888—96, stedse blevet formindsket, saa at det i 1907 var over 1 Aar kortere end i 1861, men der gør sig her en betydelig Forskel gældende mellem Øerne og Jylland. Paa Øerne var der fra 1861 til 1866 en ret betydelig Nedgang; men efter den Tid har der her kun fundet ubetydelige Forskydninger Sted. I Jylland har der, med Undtagelse af Perioden 1888—96, været en stadig og stærk Nedgang i Græslejets Varighed fra næsten 6 Aar i 1861 til kun godt 3 Aar i 1907. Til Belysning af Græslejets gennemsnitlige Varighed i de enkelte Landsdele anføres omstaaende Tal (Side 50) for Aarene 1866, 1888 og 1907:

Forholdet mellem Agermarkens Græsarealer og det med Kløver og Græs udlagte Areal

	1866	1888	1907
Sjælland.....	2,17	1,91	2,05
Bornholm.....	1,63	1,75	2,25
Lolland-Falster.....	1,72	1,75	1,70
Fyn.....	2,12	1,96	2,19
Sydøstlige Jylland ...	3,63	3,02	2,81
Nordlige Jylland.....	5,21	3,71	3,01
Sydvestlige Jylland ..	8,39	5,09	3,56
Øerne.....	2,09	1,89	2,05
Jylland.....	5,16	3,87	3,14
Hele Landet...	3,33	2,92	2,69

Indenfor de enkelte Landsdele er der og har der stedse været meget store Forskelligheder i denne Henseende, men i Tidens Løb ere disse dog blevne noget udlignede, idet Græslejets Varighed har været stærkest aftagende i de Landsdele, hvor Varigheden tidligere var størst, nemlig det nordlige og særlig det sydvestlige Jylland, medens Varigheden kun i mindre Grad har været aftagende i de Landsdele, hvor den stadig har været meget kort, som f. Eks. Lolland-Falster; ja paa Bornholm, hvor Græslejets Varighed allerede i 1866 var kortere end i nogen anden Landsdel før eller senere, nemlig kun godt $1\frac{1}{2}$ Aar, er det endog tiltaget ikke uvæsentlig til $2\frac{1}{4}$ Aar i 1907, hvilket utvivlsomt staar i Forbindelse med den her stedfundne, tidligere omtalte, stærke Udvidelse af Agermarkens Græsarealer; det vil senere blive paavist, at denne Udvidelse af Agermarkens Græsarealer har fundet Sted samtidig med, at Græsarealerne udenfor Agermarken ere blevne meget stærkt indskrænkede. Mindst var Græslejets Varighed ved de seneste Tællinger paa Lolland-Falster, hvor den i den sidste Snæs Aar kun har været ca. $1\frac{3}{4}$ Aar. Saafremt Halvbrakarealet helt eller delvis var medregnet under Græsarealet, vilde Varigheden jo være forøget noget, og Stigningen fra 1888 til 1907 vilde da paa Øerne have været noget større, Faldet i Jylland noget mindre end nu.

Samtidig med at de til vedvarende Græs udlagte Arealer ere tiltagne i Størrelse, er i den seneste Tid ogsaa de med Lucerne udlagte Arealer blevne stærkt forøgede. For 1888 og 1896 opgives de Arealer, der i de paagældende Aar vare besaaede med Lucerne, til henholdsvis 234 og 632 Tdr. Ld. I 1907 blev der, mere korrekt, spurgt om Størrelsen af de med Lucerne udlagte Arealer. Opgørelsen gav følgende Resultat:

De i Aaret 1907 med Lucerne udlagte Arealer

	Tdr. Ld.
Sjælland.....	3100
Bornholm.....	825
Lolland-Falster.....	743
Fyn.....	2524
Sydøstlige Jylland.....	2236
Nordlige Jylland.....	1260
Sydvestlige Jylland.....	2233
Øerne.....	7192
Jylland.....	5729
Hele Landet...	12921

Det Areal, der i 1907 var udlagt med Lucerne, udgjorde altsaa næsten 13000 Tdr. Ld., og selv om dette Tal ikke direkte kan sammenlignes med de foran nævnte Angivelser for de med Lucerne besaaede Arealer i 1888 og 1896, er det dog klart, at der i de senere Aar har fundet en meget stærk Udvikling Sted med Hensyn til Lucernedyrkningen i alle Landets Egne.

f. Græsarealer udenfor Agermarken.

Prés, marais, pâtis etc.

Foruden de nylig omtalte Græsarealer har der stedse været en Del Arealer, der ere blevne benyttede dels til Høslæt dels til Afgræsning, uden at de kunne henføres til det dyrkede Land. Af saadanne skal først nævnes Engene, hvis Areal har været opgjort ved alle Tællinger siden 1861. Det vil af omstaaende Tabel 37 (Side 51) ses, at Arealet fra Tælling til Tælling ikke har varieret stærkt, og de stedfundne Forandringer have været saadanne, at der ikke kan siges at have fundet nogen udpræget og ensartet Bevægelse Sted. Engene indtog i 1907 et Areal af ca. 404000 Tdr. Ld., det mindste Areal, de endnu have indtaget ved nogen Tælling. Bevægelsen har været meget forskellig i de enkelte Landsdele. Øernes Engareal aftog saaledes med en enkelt Afbrydelse indtil 1888, men steg derefter atter ret stærkt til 1901, hvorefter der fulgte en ny Tilbagegang til 1907. Indenfor Øerne har der især fundet en forholdsvis stærk Formindskelse Sted i Engarealet paa Sjælland og Bornholm, medens det paa Fyn har været ret konstant og paa Lolland-Falster i den sidste Snæs Aar er steget ret stærkt. I Jylland aftog Engarealet indtil 1871, hvorefter det forøgedes og naaede sit Maksimum i 1881; efter den Tid har det atter i det store og hele været aftagende. Ogsaa her er der dog stor Forskel paa Bevægelsen indenfor de enkelte Landsdele; i det sydøstlige Jylland have Engarealerne saaledes kun været svagt aftagende siden 1861, medens de i det

Tabel 37. Engarealet 1861—1907.
Præs 1861—1907.

	1861	1866	1871	1876	1881	1888	1896	1901	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Sjælland	79257	72299	68994	66740	56489	51598	52650	57400	55596
Bornholm	4695	4089	3741	3504	3095	3129	3032	3064	2770
Lolland-Falster	13461	12657	11842	15027	12908	11523	13260	15479	16429
Fyn	25586	24122	23247	24516	24568	24208	25634	26417	24561
Øerne...	122999	113167	107824	109787	97060	90458	94576	102360	99356
Sydøstlige Jylland	71454	72754	72874	75774	78278	74586	71849	74226	68415
Nordlige Jylland	105951	99568	98050	96846	108335	98455	95325	100019	89585
Sydvestlige Jylland	133231	134183	134524	137500	154953	152378	151353	153375	146778
Jylland...	310636	306505	305448	310120	341566	325419	318527	328120	304778
Hele Landet...	433635	419672	413272	419907	438626	415877	413103	430480	404134

nordlige have været stærkt aftagende og i det sydvestlige ere tiltagne ikke helt lidt. Det er dog et Spørgsmaal, hvorvidt disse Tal give noget fuldt paalideligt Udtryk for de faktiske Forandringer i Engarealernes Størrelse mellem de enkelte Tællinger. Grænsen mellem Eng paa den ene Side og Kær, Fællede og Mose paa den anden Side er i mange Tilfælde ubestemt og vanskelig at drage med nogenlunde Klarhed, og den Mulighed er ikke udelukket, at de stedfundne Forandringer i nogen Grad kan skyldes en forskellig Postering af tvivlsomme Arealer.

Set i Forhold til Agermarken have Engarealerne dog sikkert været ret stærkt aftagende, navnlig i den Aarrække, hvor Agerarealet tiltog stærkt. Nedenstaaende Tal viser, hvormange Tdr. Ld. Eng der ved hver af Tællingerne fandtes for hver 100 Tdr. Ld. Ager.

	Engarealet i Procent af det dyrkede Areal		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
	pCt.	pCt.	pCt.
1861	7,3	15,4	11,7
1866	6,6	14,8	11,1
1871	6,1	13,7	10,3
1876	6,1	12,9	10,0
1881	5,3	13,1	9,9
1888	4,9	11,8	9,0
1896	5,2	11,1	8,8
1901	5,6	11,4	9,2
1907	5,5	10,7	8,6

Det vil heraf ses, at medens der i 1861 paa Øerne fandtes over 7 og i Jylland over 15 Tdr. Ld. Eng for hver 100 Tdr. Ld. Ager, fandtes der i 1907 kun henholdsvis 5½ og henved 11 Tdr. Ld. Indenfor de enkelte Landsdele har Engarealet i Forhold til Agermarken fra 1866 til 1907 kun været stigende paa Lolland-

Falster; medens det paa Fyn omtrent til Stadighed har udgjort ca. 5 pCt. af Agerarealet, har det i alle de øvrige Landsdele været aftagende, jfr. nedenstaaende Oversigt:

	Engarealet i Procent af det dyrkede Areal		
	1866	1888	1907
	pCt.	pCt.	pCt.
Sjælland	7,5	5,1	5,5
Bornholm	7,1	4,4	3,8
Lolland-Falster	5,6	4,7	6,7
Fyn	5,0	4,9	5,0
Sydøstlige Jylland	9,0	7,9	7,2
Nordlige Jylland	17,4	12,2	10,7
Sydvestlige Jylland	19,5	15,2	13,6
Øerne	6,6	4,9	5,5
Jylland	14,8	11,8	10,7
Hele Landet...	11,1	9,0	8,6

Forholdsvis langt den største Udstrækning baade absolut og i Forhold til Agermarken har Engene i det nordlige og det sydvestlige Jylland, hvor de endnu udgøre henholdsvis 10,7 og 13,6 pCt. af Agermarken, men i disse Egne har Tilstedeværelsen af Eng vel ogsaa nok den største Betydning for Landbruget.

Den Bevægelse, der har fundet Sted i Engarealet, er af dobbelt Art, idet paa den ene Side en Del højere liggende Enge efterhaanden ere blevne afvandede og indtagne under Plov og dermed forvandlede til Agerland, medens paa den anden Side betydelige Engstrækninger ere indvundne fra Hav og Sø ved Udtøringsarbejder, ligesom ogsaa de store Vandingsanlæg, navnlig langs med en Del af de jyske Aaløb, have bevirket, at ret store Arealer, der tidligere nærmest henlaa som Hede, ere blevne forvandlede til Eng. Nærmere paavises kan i Følge Sagens Natur kun den sidstnævnte Bevægelse,

idet man ved en Del af Tællingerne kan konstatere Stigning i Engarealet paa Egne, hvor der imellem 2 Tællinger har fundet større Udtørningsarbejder Sted; jfr. den foran paaviste Tilvækst i Engarealet paa Lolland-Falster (Inddæmninger og Udtørninger fra Havet) og i det sydvestlige Jylland (Søudtørring og Engvandingskanaler).

Ved en enkelt Tælling nemlig i 1896 er Engarealet delt i 2 Dele, idet der spurgtes dels om naturlige Enge dels om kunstige Vandingsenge og lign. Det samlede Engareal fordelte sig ved denne Tælling saaledes:

Aar 1896	Naturlige Enge	Kunstenge	I pCt. af det hele Engareal udgjorde Kunstengene
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	pCt.
Sjælland	51421	1229	2,3
Bornholm	3000	32	1,1
Lolland-Falster	12409	851	6,4
Fyn	22656	2978	11,6
Sydøstlige Jylland	61050	10799	15,0
Nordlige Jylland	92675	2650	2,8
Sydvestlige Jylland	132917	18436	12,2
Øerne	89486	5090	5,4
Jylland	286642	31885	10,0
Hele Landet	376128	36975	9,0

Op imod en Tiendedel af samtlige Landets Engarealer blev altsaa i 1896 henførte under Kunstenge; størst er Forholdstallet for det sydøstlige Jylland, hvor det er over $\frac{1}{7}$, men medens det i det sydvestlige Jylland knap er $\frac{1}{8}$, er dog denne Landsdels Kunstengens absolutte Areal langt det betydeligste. Nordjylland har kun et ringe Areal som Kunstenge og paa Øerne er Fyn den eneste Landsdel med et mere betydeligt Areal, idet man her finder de tre Femtedele af Øernes Kunstenge.

Til Græsarealer udenfor Agermarken maa endvidere henregnes en Del Arealer, som i Opgørelserne ere henførte under Benævnelserne: Fællede, Overdrev, Kærjorder (Mosekær, Engkær) og Moser. Disse Arealgrupper ere ved de forskellige Opgørelser behandlere paa ret uensartet Maade, og da det ofte vil bero paa et Skøn, om et vist Areal rettest bør henføres til den ene eller den anden af de nævnte Grupper, vil en mere indgaaende Sammenligning af disse Arealer fra Tælling til Tælling være lidet frugtbringende. Man skal derfor indskrænke sig til her at anføre nogle Hovedtal. Om Fællede (og Overdrev), der benyttes til Afgræsning, er der givet Oplysning ved hver Tælling lige tilbage til 1861. Fra 1881 opføres tillige en Rubrik for Moser og Kær med særlig Angivelse af de Arealer, der be-

nytted til Tørveskær. For Aaret 1901 foreligger der kun et samlet Tal for alle de herhen hørende Arealer.

	Fællede (og Overdrev)	Kærjorder (og Moser, der ikke benyttes til Tørveskæring)	Tørvmoser
		Tdr. Ld.	
1861	308385	—	—
1866	298196	—	—
1871	293166	—	—
1876	263413	—	—
1881	217243	98109	114971
1888	182982	92948	126337
1896	52511	118183	138408
1907	64921	144040	112827

Fra 1861 til 1888 inkl. stilledes Spørgsmaalene vedrørende Fællede og Overdrev paa nogenlunde ensartet Maade, og de paagældende Tal kunne derfor til Nød sammenlignes fra Tælling til Tælling. I Løbet af Aarene 1861—88 aftog disse Arealer fra ca. 308000 Tdr. Ld. til ca. 183000 Tdr. Ld., en Formindskelse af over 40 pCt.; største Parten af disse ca. 125000 Tdr. Ld. er vel nok bleven inddraget under Rotationsarealerne. Derimod kunne Tallene fra 1896 og 1907 næppe direkte sammenlignes med de foregaaende Tællingers. — Der- som man for de fem Tællinger fra 1881 til 1907 sammenlægger alle de her behandlede Arealgrupper, faas for Øerne, Jylland og hele Landet under eet følgende Tal:

	Fællede og Overdrev, Kærjorder og Moser		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
1881	76107	354216	430323
1888	74418	327849	402267
1896	58305	250798	309103
1901	55694	254284	309978
1907	67358	254430	321788

Tallene vise en meget betydelig Formindskelse fra 1881 til 1896, særlig stærk i Perioden 1888—96. I Jylland holdt disse Arealer sig derefter ret konstant, medens de paa Øerne efter et yderligere Fald til 1901 tiltog ikke lidt til 1907. Denne Stigning (eller Stilstand hvor en Formindskelse paa Grund af Opdyrkningen var at vente) fra 1896 til 1907 genfindes ved en Del af de øvrige slet ikke eller kun i ringe Grad af Agerbruget udnyttede Arealer. Aarsagen hertil maa søges i de foran (Side 8 og 9) omtalte Forhold med Hensyn til det nye Grundlag for Opgørelsen af Landets Areal, der blev benyttet i 1907. Dette viste sig jo gennemgaaende at være større end det, hvormed der var regnet ved de foregaaende Opgørelser. Det er da rimeligt at antage,

at Forskellen særlig viser sig i Tallene for de udyrkede Arealer, hvis nøjagtige Udstrækning i mange Tilfælde næppe kendes af Ejendomsbesidderne selv, og at man derfor finder en nominel Tilvækst for de nævnte Arealer, undtagen hvor der, som f. Eks. ved Hederne, findes en stærk Bevægelse i Retning af Indskrænkning af det paa-gældende Areal, saaledes at Virkningen af det berørte rent nominelle Moment tilsløres. De udyrkede Arealers Størrelse har derfor sikkert været betydelig større, end de ved Tællingerne før 1907 opgivne Tal angive.

3. Havearealer m. v.

Jardins.

Det gælder for Havearealerne som for de fleste Arealer udenfor Agermarken, at de ikke kunne afgrænses skarpt; saaledes er paa den ene Side Grænsen mellem Have og Mark ret flydende (jfr. f. Eks. Grupperne Humlehaver og «Havesager dyrkede i Marken»), og paa den anden Side glider de over i Skovene gennem Læplantninger, Lyst- og Parkanlæg, Planteskoler m. m. Sammenligninger mellem Havearealerne ved de forskellige Tællinger bliver derfor allerede af denne Grund noget misvisende. Men hertil kommer, at Spørgsmaalene ikke altid have været stillede helt ens, saa at de ved de forskellige Tællinger opførte «Havearealer» ikke ere homogene. Havearealet opgjordes for første Gang i 1876, ved hvilken Tælling der, ligesom ved de to følgende i 1881 og 1888, spurgtes om «det til Haver benyttede Areal». Tallene for disse tre Aar kunne for saa vidt sammenlignes. Det for 1901 opførte Haveareal indbefattede Haver og Planteskoler eller vel omtrent det samme Areal som ved de tidligere nævnte Tællinger. I 1896 og 1907 specificeredes Havearealet derimod ret stærkt (jfr. Oversigten Side 54), idet der i 1896 sondredes mellem Køkken- og Frugthaver, Humlehaver, hvis Størrelse i alt var 414 Tdr. Ld. (de med Humle dyrkede Arealer vare ved de tidligere Tællinger henregnede til Markjorderne, jfr. Side 38), og Lysthaver. Desuden foretoges en særlig Opgørelse af de som Planteskoler benyttede Arealer, og disse Arealer maa lægges til Havearealet for at faa Tal, der kan bruges til Sammenstilling med Tallene i 1901 og 1907. Hegn og Læplantninger opgjordes i dette Aar under eet og henførtes ikke til Haver. I 1907 sondredes mellem «Køkken- og Frugthaver», «Gartnerihave og Planteskole», «Have iøvrigt» samt desuden «Hegn» og «Læplantninger omkring Boliger». Dersom man ud af det saaledes foreliggende Materiale vil danne en Oversigt, hvor Tallene

nogenlunde kunne sammenlignes fra Tælling til Tælling, maa man for Aaret 1896 medregne Planteskoler og for Aarene 1896 og 1907 bortse fra Hegn og Læplantninger, idet disse Arealer næppe tidligere i nævneværdigt Omfang have været opførte under Haver. Man faar da de i Tabel 38 (Side 54) anførte Tal.

Havearealet udgjorde i 1876 ca. 37000 Tdr. Ld. og i 1907 henimod 70000 Tdr. Ld. Tilvæksten fra Tælling til Tælling fremgaar, særskilt for Øerne, Jylland og hele Landet, af nedenstaaende Oversigt:

	Havearealets Forøgelse		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
1876—81	3475	4541	8016
1881—88	1913	4196	6109
1888—96	5832	2431	8263
1896—1901	1410	4316	5726
1901—07	3557	846	4403
1876—1907	16187	16330	32517

Forøgelsen i hele den 31aarige Periode var i alt ca. 33000 Tdr. Ld., der fordeler sig omtrent ligeligt mellem Øerne og Jylland. Forholdsvis set var Forøgelsen i Havearealet imidlertid langt større paa Halvøen end paa Øerne (124 mod 68 pCt.), særlig stærk var Forøgelsen i det nordlige og sydvestlige Jylland, mindst var den paa Lolland-Falster og Fyn.

Af hele Landets Areal udgjorde Havearealet i 1876 lidt over $\frac{1}{2}$ pCt., og i 1907 meget nær ved 1 pCt., jfr. nedenstaaende Oversigt:

	Havearealet i Procent af hele Areal		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
	pCt.	pCt.	pCt.
1876	0,99	0,28	0,53
1881	1,13	0,38	0,64
1888	1,21	0,47	0,73
1896	1,45	0,52	0,84
1901	1,51	0,62	0,92
1907	1,66	0,64	0,99

Paa Øerne er Havearealet i de 31 Aar steget fra at udgøre 1 Procent af Totalarealet til $1\frac{2}{3}$ Procent, i Jylland fra godt $\frac{1}{4}$ pCt. til henimod $\frac{2}{3}$ pCt. af Totalarealet.

Det er særlig i de Landsdele, hvor Havearealet i 1876 var relativt stort, at Tilvæksten har været procentvis mindst, og omvendt, saa at der altsaa har gjort sig en ret stærkt udjævnende Tendens gældende. Det absolutte Areal af Øernes Haver har ved alle Tællinger betydeligt overgaaet Jyllands Havearealer. Dette sidste gælder baade «Køkken- og Frugthaver», «Lysthaver»

Tabel 38. Havearealet 1876—1907¹⁾.
Jardins 1876—1907.

	1876	1881	1888	1896	1901	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Sjælland	12704	14788	16021	19460	19883	23144
Bornholm	502	758	794	961	843	968
Lolland-Falster	3200	3487	3622	4511	5282	4729
Fyn	7567	8415	8924	10261	10595	11319
Øerne...	23973	27448	29361	35193	36603	40160
Sydøstlige Jylland	6336	7907	9071	10067	11707	12355
Nordlige —	3017	4163	5552	6137	8065	7413
Sydvestlige —	3826	5650	7293	8143	8891	9741
Jylland..	13179	17720	21916	24347	28663	29509
Hele Landet...	37152	45168	51277	59540	65266	69669

¹⁾ Se Bemærkningerne i Teksten Side 53.

og «Gartnerihaver»; jfr. nedenstaaende Oversigt, hvor Havearealet for 1896 og 1907 er opløst i dets enkelte Undergrupper. I Oversigten er endvidere tilføjet Arealet for Hegn og Læplantninger, som man af Hensyn til Sammenligningen med tidligere Opgørelser lod udgaa af Tabel 38.

Aar 1896:	Øerne	Jylland	Hele Landet
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Køkken- og Frugthaver	27430	20580	48010
Humlehaver	374	40	414
Lysthaver	6893	2974	9867
Planteskoler	496	753	1249
Tilsammen...	35193	24347	59540

Desuden:

Levende Hegn og Læplantninger	9740	7186	16926
-------------------------------------	------	------	-------

Aar 1907:	Øerne	Jylland	Hele Landet
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Køkken- og Frugthaver	27859	20815	48674
Gartnerihaver og Planteskoler	3225	1997	5222
Haver iøvrigt	9076	6697	15773
Tilsammen...	40160	29509	69669

Desuden:

Hegn	10323	7043	17366
Læplantninger omkring Boliger	1454	5536	6990

Om Gartnerihaver eller Handelsgartnerier findes Oplysninger i 1896 og 1907, i dette sidste Aar under eet med Planteskoler; foruden disse Arealer dyrkedes jo tillige en Del Havesager i Marken (se Side 38); disse Arealer tilsammen give det samlede gartnerimæssigt anvendte Areal, hvis Størrelse fremgaar af omstaaende Oversigt.

	Gartnerihaver og Planteskol.		Havesager dyrkede i Marken		Tilsammen	
	1896	1907	1896	1907	1896	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Kbhvn. og Kbhvns Amt ..	1046	1459	1612	2488	2658	3947
Øvrige Dele af Øerne	1608	1766	546	871	2154	2637
Jylland	1299	1997	546	1136	1845	3133
Hele Landet...	3953	5222	2704	4495	6657	9717

Det vil heraf ses, at ikke mindre end 40 pCt. af disse Arealer vare beliggende i Københavns Amt (heri indbefattet Staden København). Fra 1896 til 1907 tiltog det samlede gartnerimæssigt anvendte Areal med 3060 Tdr. Ld. eller 46 pCt.

4. Skovarealet.

Terrains des bois.

Skovenes Areal blev for første Gang opgjort ved Arealopgørelsen i 1881, og det er derefter søgt oplyst ved alle de følgende Arealtællinger. Før den Tid findes der dog i Indledningerne til de tidligere Opgørelser over Arealets Benyttelse amtsvise Angivelser af Skovarealets Størrelse, men disse ere fra Tælling til Tælling uforandrede og tilvejebragte ad en hel anden Vej end de øvrige Oplysninger. Da man nemlig i 1861 ønskede at kende Skovarealets Størrelse, blev der i Statistisk Bureau foretaget en Opgørelse, der for Statskovenes Vedkommende støttede sig paa Oplysninger indhentede ad officiel Vej gennem de paagældende Mynigheder og for de private Skoves Vedkommende paa de til Indenrigsministeriet afgivne periodiske Indberet-

Tabel 39. Skovarealet 1866—1907.
Terrain du bois 1866—1907.

	Omkring 1866 ¹⁾	1881	1888	1896	1901	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Københavns Amt	15357	15439	16205	14588	15210	16487
Frederiksborg —	36264	33966	35490	35562	35030	37417
Holbæk —	13423	15438	17012	17673	17997	19453
Sorø —	27872	26527	28067	26663	28055	28201
Præstø —	33265	35363	35756	35477	36560	37279
Sjælland ...	126181	126733	132530	129963	132852	138837
Bornholms Amt	10173	10699	13145	16718	16846	17143
Maribo Amt	32289	31165	31732	30071	30566	32356
Svendborg Amt	22786	27775	28236	27683	30838	29714
Odense —	13467	18477	19747	20478	21101	21262
Fyn ...	36253	46252	47983	48161	51939	50976
Øerne ...	204896	214849	225390	224913	232203	239312
Vejle Amt	22495	28056	29761	31920	32348	36750
Aarhus —	32619	39148	43814	46972	50245	57018
Randers —	14310	23549	25918	27644	30145	33845
Sydøstlige Jylland ...	69424	90753	99493	106536	112738	127613
Aalborg Amt	17069	19556	22729	26718	29427	34491
Hjørring —	4381	8907	10747	17832	21253	27696
Thisted —	55	726	2219	12868	11683	19120
Nordlige Jylland ...	21505	29189	35695	57418	62363	81307
Viborg Amt	16502	20002	22179	26254	32777	35761
Ringkøbing —	3637	9007	16053	43022	33756	55590
Ribe —	3138	9006	12408	30180	28239	48213
Sydvestlige Jylland ...	23277	38015	50640	99456	94772	139564
Jylland ...	114206	157957	185828	263410	269873	348484
Hele Landet ...	319102	372806	411218	488323	502076	587796

¹⁾ Arealet er efter Opgivelsen i 1861 med Tilføjelse af de 2400 Tdr. Ld. Skov, der ved Fredslutningen indlemmedes i Kongeriget (Vejle Amt).

Anm. Arealtallene for de enkelte Amter (Landsdele) kunne ikke helt sammenlignes fra Tælling til Tælling, idet saadanne Skove, der ere beliggende i to eller flere Amter, ikke altid have kunnet deles mellem disse, men snart ere opførte som beliggende i det ene snart i det andet Amt.

ninger fra Amtmændene om Størrelsen og Beskaffenheden af de i hvert Amt beliggende private Skove. Disse sidste Oplysninger kunne imidlertid ikke alle anses for at være nøjagtige. Indberetningerne omfattede baade de Skove, der i Overensstemmelse med Fredskovsforordningen af 27. September 1805 holdtes fuldstændig fredede, og saadanne større og mindre Skovstrækninger med Hensyn til hvilke dette ikke var Tilfældet. I de forskellige Egne var vistnok Opfattelsen af, hvilke Arealer der skulde henregnes under Begrebet Skov, meget forskellig. Undertiden ere Kratskove, Gærdselskove, Lystskove og Træplantninger af mindre Omfang medregnede, medens de paa andre Steder ere udeladte.

Ved Uddraget af Indberetningerne blev medtaget ikke alene de fuldstændig fredede, men desuden de fredskovpligtige Arealer, der i 1861 vare under Tilkultivering, og Oplysningerne maa saaledes siges at omfatte den Del af Landets Areal, der i 1861 i større eller mindre Grad var anvendt til Skovkultur eller Træplantning. Til Arealet for 1861 er senere føjet 2400 Tdr. Ld., som udgør Skovarealet i de indlemmede slesvigske Distrikter i Vejle Amt; de øvrige tilkomne Distrikter vare ligesom de afstaaede skovløse. I Statistisk Tabelværk 3. Række, 7. og 11. Bind angives de paa-gældende Tal for Skovarealet som Fredskovarealet, men dette er som nævnt ikke rigtigt, idet det opgivne Areal

ogsaa omfatter betydelige Arealer, der ikke vare fuldstændig fredede. Alt i alt falder det til Skov regnede Areal i 1861 vel nok i det væsentlige sammen med, hvad der ogsaa ved de senere Opgørelser er medtaget under Skovarealer, nemlig ikke alene de træbevoksede Arealer med og uden Fredskovsforpligtelse, men ogsaa saadanne Arealer, der henligge indenfor Skovenes Grænser som aabne Pletter, og saadanne Arealer, der ere henlagte til senere Beplantning, om end Grænserne enkelte Steder kunne være dragne noget snævrere.

I Aarene fra 1861 til 1881 tiltog Skovarealet i Kongeriget Danmark, som det vil ses af foranstaaende Tabel 39 (Side 55) fra 319000 Tdr. Ld. til ca. 373000 Tdr. Ld., en Forøgelse af ca. 54000 Tdr. Ld. eller henved 17 pCt. Tilvæksten fordelte sig meget ulige mellem Jylland og Øerne, idet Øernes Skovarealer i disse 20 Aar kun forøgedes med ca. 5 pCt. eller 10000 Tdr. Ld., en Tilvækst der udelukkende falder paa Fyn, da Skovarealet ved ret svage Bevægelser aftog lige saa meget paa Lolland-Falster, som det tiltog paa Sjælland og Bornholm. Den stærke Tilvækst paa Fyn skyldes dog næppe helt og holdent nogen virkelig Tilvækst, men betyder for en Del kun, at de ret betydelige Arealer af Krat- og Gærdselskove, der i ældre Tider fandtes her og senere for en Del ere blevne til Høj-skov, ikke i denne Landsdel i 1861 blev medregnede til Skov, saaledes som i de øvrige Dele af Landet, men en Del af Tilvæksten er dog reel nok og stammer fra, at Bondejord udtaget i Henhold til Forordn. af 8. Juni 1787 og 27. Septbr. 1805 § 11, jfr. Lov af 9. Marts 1872, er bleven anvendt til Skovanlæg. I alle 3 jyske Landsdele øgedes Skovarealet i de paagældende Aar ret stærkt; absolut set var Tilvæksten størst i det sydøstlige Jylland, relativt i det sydvestlige; alt i alt forøgedes Jyllands Skovarealer i de 20 Aar med 43700 Tdr. Ld. eller over 38 pCt.

Ved Tællingen i 1881 og de følgende Tællinger er ved Skov forstaaet i det væsentlige de samme Arealer, nemlig: Skove, Plantager, Lystanlæg og lign., men selvfølgelig vil der altid være en Del Grænsetilfælde mellem Skove og Haver, Læplantninger og lign., hvor Posteringen beror paa et Skøn, og i endnu højere Grad vil dette være Tilfældet ved de ubeplantede Arealer af Skoven, for saa vidt som de henligge som Fællede, Enge, Moser, Søer, Heder, Stenmarker, Flyvesand o. s. v. Der har paa dette Punkt fundet en Forandring Sted i de angaaende Skovarealets Sammensætning stillede Spørgsmaal, idet man i 1881 og 1888 spurgte om aabne Pletter i Skovene, medens man i 1896 og 1907 spurgte

om de ubeplantede Skovarealer (Arealer uden Trævækst), hvilket sidste utvivlsomt er noget mere omfattende end det første, navnlig hvor det drejer sig om helt nye, kun i ringe Grad tilplantede Distrikter. Ved Tællingen i 1901 spurgtes der kun i al Almindelighed om Skove, Plantager og Hegn uden nærmere Adskillelse, ligesom i det hele de udenfor Agerbruget værende Arealer ved denne Tælling blev opgjorte mere summarisk. Som det vil ses af Tabel 39, har Skovarealet fra 1881 til 1907 været tiltagende i samtlige Landets Amter, om end Tilvæksten i en Del af Øernes Amter kun har været ubetydelig, saaledes særlig i Maribo, Præstø, Sorø, Københavns og Odense Amter, hvor Forøgelsen kun har været mellem 1000 og 2000 Tdr. Ld. i hvert. I Modsætning hertil staar Bornholms Amt og samtlige jyske Amter med baade absolut og relativt meget store Forøgelser; i Ringkøbing og Ribe Amter ere saaledes henholdsvis ca. 46600 og ca. 39200 Tdr. Ld. indtagne til Skov, og i Thisted Amt er det til Skov bestemte Areal ved en Forøgelse paa 18400 Tdr. Ld. blevet mere end 26 Gange saa stort som i 1881. For Landets 2 Hoveddele og for hele Landet vare Forandringerne i Skovarealet fra Tælling til Tælling som nedenstaaende Tal udvise:

	Skovarealets Forøgelse eller Formindskelse		
	Øerne Tdr. Ld.	Jylland Tdr. Ld.	Hele Landet Tdr. Ld.
1881—88	10541	27871	38412
1888—96	÷ 477	77582	77105
1896—1901	7290	6463	13753
1901—07	7109	78611	85720
1881—1907	24463	190527	214990

Som det vil ses, har der fra Tælling til Tælling fundet en ret stærk Stigning Sted i Skovarealet. Alt i alt er Skovarealet i Aarene fra 1881 til 1907 forøget med 215000 Tdr. Ld., hvoraf over 190000 falder paa Jylland. Imidlertid hører der jo under Skovarealet betydelige Arealer uden Trævækst, og Opgørelsen faar et noget andet Udseende, naar man alene holder sig til de beplantede Arealer. Størrelsen af de ubeplantede Skovarealer fremgaar af Tabel 40 (Side 58); fradrager man disse Arealer, faas følgende Tal for det beplantede Skovareals Forøgelse:

	Det beplantede Areals Forøgelse eller Formindskelse		
	Øerne Tdr. Ld.	Jylland Tdr. Ld.	Hele Landet Tdr. Ld.
1881—88	11972	29633	41605
1888—96	3037	43322	46359
1896—1907	÷ 1183	63633	62450
1881—1907	13826	136588	150414

Det vil ses, at godt og vel $\frac{1}{3}$ af Skovarealets Forøgelse i Aarene 1881—1907 paa en Maade kun er nominel, idet den skyldes Forøgelsen i de til Skovplantning bestemte, men endnu ubeplantede Arealer og de som aabne Pletter i Skovene henliggende Arealer. Fra 1881 til 1888 forøgedes Skovens Areal med henved halvsjette Tusinde Tdr. Ld. aarlig, og det beplantede Areal forøgedes i disse Aar noget stærkere, saaledes at den aarlige Tilvækst heraf nærmede sig 6000 Tdr. Ld. Fra 1888 til 1896 var Tilvæksten i det samlede Skovareal godt 9600 Tdr. Ld. aarlig, men i det bevoksede Areal kun ca. 5800 Tdr. Ld. aarlig; i Aarene fra 1896 til 1907 var Tilvæksten gennemsnitlig lidt mindre, nemlig henholdsvis godt 9000 Tdr. Ld. og ca. 5700 Tdr. Ld. De med Skov beplantede Arealer i Danmark ere altsaa i de sidste 25 Aar hvert Aar gennemsnitlig forøgede med mellem 5500 og 6000 Tdr. Ld. eller en Del over $\frac{1}{2}$ □ Mil, samtidig med at der har fundet en yderligere meget stærk Forøgelse Sted i de til Fremtidens Skove bestemte Arealer. Det er dog ikke udelukket, at en Del af Tilvæksten i den sidste Del af Perioden staar i Forbindelse med det nominelle Moment, at der for Landets samlede Areal regnedes med et større Tal ved Arealopgørelsen i 1907 end ved de tidligere Opgørelser. Tallene for 1907 maa antages at være mere nøjagtige end de foregaaende Tællingers, bl. a. ogsaa af den Grund, at man i 1907, ved Siden af de almindelige Opgivelser gennem de kommunale Raad, havde direkte Meddelelser fra de større Skovdistrikter at holde sig til.

Med de Forbehold, der følge af, hvad foran er anført om Opgivelsernes større eller mindre Nøjagtighed, meddeles nedenfor en Oversigt over Skovarealets Andel af det samlede Areal ved forskellige Tidspunkter, særskilt for Øerne, Jylland og hele Landet under eet:

	Skovarealet i Procent af hele Arealet		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
	pCt.	pCt.	pCt.
1866.....	8,5	2,5	4,5
1881.....	8,9	3,4	5,3
1896.....	9,3	5,7	6,9
1907.....	9,9	7,5	8,3

Det vil ses, at den almindelige Skovprocent for Landet som Helhed i 1907 var næsten dobbelt saa høj som i 1866 (8,3 pCt. imod 4,5); for Jylland var Skovprocenten i 1907 tre Gange saa høj som i 1866.

For de enkelte Landsdele ses Udviklingen af omstaaende Tal:

	Skovarealet i Procent af hele Arealet:	
	1866 pCt.	1907 pCt.
Sjælland.....	9,3	10,2
Bornholm.....	9,6	16,1
Lolland-Falster.....	9,9	10,0
Fyn.....	5,8	8,1
Sydøstlige Jylland.....	5,2	9,6
Nordlige Jylland.....	1,6	5,9
Sydvestlige Jylland.....	1,2	7,2
Øerne...	8,5	9,9
Jylland...	2,5	7,5
Hele Landet...	4,5	8,3

Den skovrigeste Del af Landet er Bornholm, hvor Skovene nu dækker $\frac{1}{6}$ af Arealet; ogsaa Forøgelsen har her været meget stor, idet $6\frac{1}{2}$ pCt. af Arealet er indtaget til Skov i den sidste Menneskealder. Paa Sjælland er Skovarealet gaaet frem fra lidt over 9 til godt 10 pCt., medens det paa Fyn er vokset fra knap 6 til godt 8 pCt. I det sydøstlige Jylland er i de paagældende godt 40 Aar 4,4 pCt., i det nordlige 4,3 pCt. og i det sydvestlige 6,0 pCt. af Arealet inddraget under Skovene; dette sidste Sted betyder Forøgelsen for saa vidt mest, som Skovprocenten her er bleven mere end 5doblet. Alt i alt dække Skovene paa Øerne nu ca. $\frac{1}{10}$ af Arealet og i Jylland ca. $\frac{1}{13}$, medens de for godt en Menneskealder siden kun dækkede ca. $\frac{1}{12}$ paa Øerne og ca. $\frac{1}{40}$ i Jylland. Imidlertid maa det dog erindres, at paa de Steder hvor Skovarealet er vokset stærkest, saaledes særlig i det nordlige og sydvestlige Jylland, ere ogsaa de ubeplantede Arealer tiltagne stærkest (jfr. Tabel 40, Side 58), saa at Tilvæksten i det virkelig beplantede Areal har været langt mindre, end disse Tal angive.

Skovarealets procentvise Fordeling paa de enkelte Landsdele i 1866 og 1907 fremgaar af nedenstaaende Oversigt:

	Procentvis Fordeling af hele Landets Skovareal:	
	1866 pCt.	1907 pCt.
Sjælland.....	39,5	23,6
Bornholm.....	3,2	2,9
Lolland-Falster.....	10,1	5,5
Fyn.....	11,4	8,7
Sydøstlige Jylland.....	21,8	21,8
Nordlige Jylland.....	6,7	13,8
Sydvestlige Jylland.....	7,3	23,7
Øerne...	64,2	40,7
Jylland...	35,8	59,3
Hele Landet...	100,0	100,0

Tabel 40. Skovarealets Bevoksningsforhold 1881—1907.
Plantation des bois, 1881—1907.

	1881	1888	1896	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Øerne:				
Bøg <i>hêtre</i>	121462	124411	124749	129853
Andre Løvtræer <i>autres bois feuillus</i>	46033	46159	39011	33836
Naaletæer <i>conifères</i>	34987	43884	48867	51117
Krat <i>taillis</i>	—	—	4864	1502
Arealer uden Trævækst <i>terrains sans bois</i>	12367	10936	7422	23004
Tilsammen total...	214849	225390	224913	239312
Jylland:				
Bøg <i>hêtre</i>	70414	71797	68378	66609
Andre Løvtræer <i>autres bois feuillus</i>	30403	30687	26658	23064
Naaletæer <i>conifères</i>	46111	74077	116803	192184
Krat <i>taillis</i>	—	—	8044	1659
Arealer uden Trævækst <i>terrains sans bois</i>	11029	9267	43527	64968
Tilsammen total...	157957	185828	263410	348484
Hele Landet:				
Bøg <i>hêtre</i>	191876	196208	193127	196462
Andre Løvtræer <i>autres bois feuillus</i>	76436	76846	65669	56900
Naaletæer <i>conifères</i>	81098	117961	165670	243301
Krat <i>taillis</i>	—	—	12908	3161
Arealer uden Trævækst <i>terrains sans bois</i>	23396	20203	50949	87972
Tilsammen total...	372806	411218	488323	587796

I 1866 laa næsten de to Tredjedele af Landets Skovareal paa Øerne, i 1907 kun de to Femtedele.

Skovarealets Sammensætning fremgaar af ovenstaaende Tabel 40, hvor Arealet efter Bevoksningens Art er delt mellem Bøg, andre Løvtræer, Naaletæer, Krat og Arealer uden Trævækst. Ved den ældste Opgørelse fra 1861 findes ikke nogen saadan Sondring, idet denne først indførtes ved Opgørelsen i 1881, dog ere Kratskovene kun opgjorte ved Tællingerne i 1896 og 1907, tidligere maa de formodentlig for største Partens Vedkommende være blevne medtagne under «andre Løvtræer». Fra disse sidste udsondredes yderligere de med Eg bevoksede Arealer i 1907. Sondringen efter Bevoksningens Art er vel nok noget flydende, idet jo i en Del Skove Bevoksningerne ere ret stærkt blandede, saa at det i nogen Grad maa bero paa et Skøn, hvor de ere henførte; dog paavirker dette næppe Tallene i saa høj Grad, at det, hvor det drejer sig om større Arealer, kan have syn-derlig Indflydelse i Sammenligning med de Forskydninger, der virkelig ere foregaaede i Skovenes Bevoksningsforhold.

Af hele Landets Skovareal i 1881, i alt 373000 Tdr. Ld., var 192000 Tdr. Ld. bevokset med Bøg, 76000 Tdr. Ld. med andre Løvtræer og 81000 Tdr. Ld. med Naaletæer, medens 23000 Tdr. Ld. var uden

Trævækst. I 1907 var Bøgearealet 196000 Tdr. Ld., med andre Løvtræer (herunder Krat) var bevokset 60000 Tdr. Ld., med Naaletæer 243000 Tdr. Ld., medens 88000 Tdr. Ld. var uden Trævækst. Løvskovarealet er saaledes aftaget med 12000 Tdr. Ld. og Naaleskovarealet tiltaget med 162000 Tdr. Ld., medens det ubeplantede Areal er forøget med 65000 Tdr. Ld. Forandringen i Skovarealets relative Sammensætning i Tiden mellem 1881 og 1907 fremgaar af nedenstaaende Forholdstal:

	Skovarealets Sammensætning			
	1881	1888	1896	1907
	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.
Bøg	51,5	47,7	39,6	33,4
Andre Løvtræer samt Krat ..	20,5	18,7	16,1	10,2
Naaletæer	21,7	28,7	33,9	41,4
Uden Trævækst	6,3	4,9	10,4	15,0
	100,0	100,0	100,0	100,0

Det vil ses, at Bøgearealet, som i 1881 udgjorde over Halvdelen af hele Skovarealet, i 1907 kun omfattede en Tredjedel af Arealet. Det med andre Løvtræer end Bøg bevoksede Areal er aftaget fra en Femtedel til en Tien- dedel af Skovarealet, Naaleskovene ere gaaede frem fra en Femtedel til over to Femtedele, og endelig er det ubevoksede Areal steget fra 6 til 15 pCt. af Skovarealet.

Denne gennemgribende Forandring i Skovarealets Sammensætning, der i det væsentlige er fremkaldt ved store Hedestrækningers Beplantning med Naaletræer, træder endnu skarpere frem ved en Betragtning af nedenstaaende Forholdstal for Landets to Hoveddele hver for sig:

	Skovarealets Øerne		Sammensætning Jylland	
	1881	1907	1881	1907
	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.
Bøg	56,5	54,1	44,6	19,1
Andre Løvtræer samt Krat ..	21,4	14,9	19,2	7,1
Naaletræer	16,3	21,4	29,2	55,2
Uden Trævækst	5,8	9,6	7,0	18,6
	100,0	100,0	100,0	100,0

Naaleskov-Arealet er paa Øerne gaaet frem fra en Sjettedel til godt en Femtedel, men i Jylland fra knap en Tredjedel til langt over Halvdelen af det samlede Skovareal (herunder indbefattet de ubeplantede Arealer).

Med Hensyn til de enkelte ovenfor nævnte Grupper skal iøvrigt anføres følgende.

Af Tabel 41 vil det ses, at Bøgeskovenes Areal i hele Landet fra Tælling til Tælling har været omtrent uforandret, idet det fra 1881 til 1907 i alt forøgedes med ca. 4600 Tdr. Ld. eller knap 2½ pCt. Dette er Resultatet af en ret forskellig Bevægelse paa Øerne og i Jylland, idet Bøgeskovarealet paa Øerne er tiltaget med 7 pCt., medens det i Jylland er aftaget med 5½ pCt. Indenfor de enkelte Landsdele spiller Bøgen som Skovtræ en meget forskellig Rolle, jfr. nedenstaaende Oversigt:

	Bøgearealet i Procent af det samlede Skovareal:	
	1881	1907
	pCt.	pCt.
Sjælland	61,7	57,6
Bornholm	1,2	8,9
Lolland-Falster	61,7	64,1
Fyn	51,7	54,0
Sydøstlige Jylland	55,8	38,1
Nordlige Jylland	35,1	13,0
Sydvestlige Jylland	25,0	5,3
Øerne	56,5	54,1
Jylland	44,6	19,1
Hele Landet	51,5	33,4

Paa Øerne er Hovedparten af Skovarealet, naar undtages Bornholm, bevokset med Bøg, og den dækkede her omtrent lige saa stor en Andel af Skovarealet i 1907 som i 1881, lidt mere paa Fyn og Lolland-Falster, lidt mindre paa Sjælland. I Jylland udgør

Tabel 41. Bøgeskov-Arealet 1881—1907.
Hëtre 1881—1907.

	1881	1888	1896	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Sjælland	78200	81631	80478	80043
Bornholm	133	541	716	1522
Lolland-Falster	19231	18389	19040	20759
Fyn	23898	23850	24515	27529
Øerne	121462	124411	124749	129853
Sydøstlige Jylland	50659	52908	50551	48637
Nordlige Jylland	10239	10086	9650	10568
Sydvestlige Jylland	9516	8803	8177	7404
Jylland	70414	71797	68378	66609
Hele Landet	191876	196208	193127	196462

Bøgeskoven kun i de sydøstlige Egne en væsentlig Procentdel af Skovene, og selv her har denne Procent været stærkt aftagende fra næsten 56 i 1881 til kun 38 i 1907; i det nordlige og sydvestlige Jylland samt paa Bornholm er Bøgens Udbredelse kun ret ringe, men der har her fundet en meget forskellig Bevægelse Sted, thi medens Bøgen paa Bornholm stadig har vundet stærkt frem i Betydning, har den i de jyske Landsdele været stærkt aftagende, om end i mindre Grad paa Grund af Bøgeskovens absolutte Formindskelse end paa Grund af de øvrige Skoves Forøgelse.

Efter Tallene i Tabel 40 forblev de med andre Løvtræer end Bøg bevoksede Arealer fra 1881 til 1888 omtrent uforandrede, men faldt derefter stærkt til 1896. Imidlertid maa det — som foran nævnt — antages, at største Delen af Kratskovarealerne i 1881 og 1888 ere blevne medregnede under Gruppen «Andre Løvtræer», og lægger man de to Grupper sammen, finder man en svag Stigning fra 1888 til 1896, jfr. Tabel 42 (Side 60). Fra 1896 til 1907 finder der derimod en ret betydelig Formindskelse Sted baade paa Øerne og i Jylland. Grupperne «Andre Løvtræer end Bøg» formindskedes fra 66000 til 57000 Tdr. Ld. og Kratarealerne fra 13000 til 3000 Tdr. Ld. Det er dog rimeligt at antage, at en Del af den sidstnævnte Nedgang blot er nominel og skyldes Spørgsmaalenes forskellige Formulering ved de to Tællinger. I 1896 spurgtes der kun om «Krat», men i 1907 om «Krat af Hassel og andre Buske», og det er vel ikke udelukket, at en Del kratagtige Bevoksninger af Bøg, Eg osv. i 1896 have været henførte til Gruppen «Krat», medens dette ikke er sket i 1907. Sammenfatter man (som i Tabel 42) Grupperne «Andre Løvtræer» og

Tabel 42. Andre Løvtræer end Bøg, samt Krat. 1881—1907.
Bois feuillus (sans hêtre) et taillis. 1881—1907.

	1896					1907			
	1881	1888	Andre Løv- træer end Bøg <i>bois feuillus (sans hêtre)</i>	Krat <i>taillis</i>	Tilsammen <i>total</i>	Eg <i>chêne</i>	Andre Løv- træer end Bøg og Eg <i>bois feuillus (sans hêtre et chêne)</i>	Krat af Hassel og andre Buske <i>coudraies et autres taillis</i>	Tilsammen <i>total</i>
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Sjælland	19570	19230	17515	1119	18634	7021	10786	388	18195
Bornholm	4462	3807	3989	277	4266	683	1180	"	1863
Lolland-Falster	8279	8951	6771	460	7231	3927	1710	115	5752
Fyn	13722	14171	10736	3008	13744	3392	5137	999	9528
Øerne...	46033	46159	39011	4864	43875	15023	18813	1502	35338
Sydøstlige Jylland	15864	15672	12987	3483	16470	6043	8945	745	15733
Nordlige Jylland	8966	9567	9470	1259	10729	450	4940	755	6145
Sydvestlige Jylland	5573	5448	4201	3302	7503	1801	885	159	2845
Jylland...	30403	30687	26658	8044	34702	8294	14770	1659	24723
Hele Landet...	76436	76846	65669	12908	78577	23317	33583	3161	60061

«Krat» under eet, faas for Aarene 1881 og 1907 følgende Forholdstal:

I Procent af det samlede Skovareal udgjorde de med andre Løvtræer end Bøg (samt med Krat) bevoksede Arealer:

	1881 pCt.	1907 pCt.
Sjælland	15,4	13,2
Bornholm	41,7	10,9
Lolland-Falster	26,6	17,8
Fyn	29,7	18,8
Sydøstlige Jylland	17,5	12,3
Nordlige Jylland	30,7	7,5
Sydvestlige Jylland	14,7	2,0
Øerne...	21,4	14,9
Jylland...	19,2	7,1
Hele Landet...	20,5	10,2

Af det samlede Skovareal dækkede «andre Løvtræer» samt Krat i 1881 godt en Femtedel, men i 1907 kun en Tiendedel. Af de med andre Løvtræer bevoksede Arealer dækkede Egen i 1907 23317 Tdr. Ld., medens de øvrige Træer, Birk, El, Avnbøg m. fl., tilsammen dækkede et Areal af 33583 Tdr. Ld. Angaaende Egeskovenes Fordeling paa de enkelte Landsdele, se Tabel 42.

Naaletræernes Betydning i Danmarks Skovbrug har i de 26 Aar fra 1881—1907 været stadigt voksende; jfr. Tabel 43 (Side 61). Paa Øerne er Naaletræbevoksningerne fra 1881 til 1907 forøgede med 16000 Tdr.

Ld. fra 35000 til 51000 Tdr. Ld. eller en Forøgelse paa 46 pCt.; i Jylland fra 46000 til 192000 Tdr. Ld. eller med 146000 Tdr. Ld., d. v. s. de ere her blevne mere end 4doblede. For hele Landet under eet var i 1881 godt $\frac{1}{5}$, i 1907 godt $\frac{2}{5}$ af Skovarealet bevokset med Naaletræer, og disse nærme sig saaledes stærkt til at dække et lige saa stort Areal som Løvtræerne tilsammen. For de enkelte Landsdele anføres nedestaaende Forholdstal:

Naaleskov-Arealet i Procent af det samlede Skovareal:		
	1881 pCt.	1907 pCt.
Sjælland	15,5	19,8
Bornholm	54,1	65,9
Lolland-Falster	6,7	8,5
Fyn	16,3	18,8
Sydøstlige Jylland	22,6	40,7
Nordlige Jylland	25,9	59,7
Sydvestlige Jylland	47,4	65,8
Øerne...	16,3	21,4
Jylland...	29,2	55,2
Hele Landet...	21,7	41,4

Indenfor de enkelte Landsdele svinger Naaletræernes Betydning stærkt, men de have dog overalt været i Tilvækst; størst er deres Betydning i det sydvestlige Jylland og paa Bornholm, hvor i 1907 henvend $\frac{2}{3}$ af Skovarealet var Naaleskov, mindst har det stadig været paa Lolland-Falster, hvor Naaleskovene i 1907 ikke udgjorde mere end $\frac{1}{12}$ af det hele Skovareal.

Tabel 43. Naaleskov-Arealet 1881—1907.
Conifères 1881—1907.

	1881	1888	1896	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Sjælland	19564	23901	26887	27501
Bornholm	5786	8522	9867	11298
Lolland-Falster	2093	2666	3030	2729
Fyn	7544	8795	9083	9589
Øerne...	34987	43884	48867	51117
Sydøstlige Jylland	20516	27813	35979	51910
Nordlige Jylland	7557	14260	27732	48502
Sydvestlige Jylland	18038	32004	53092	91772
Jylland...	46111	74077	116803	192184
Hele Landet...	81098	117961	165670	243301

Skovarealer uden Trævækst (Tabel 44) er som tidligere nævnt (Side 56) et noget udflydende Begreb, ligesom det har været defineret paa forskellig Maade. Fra 1881 til 1888 formindskedes de saakaldte «aabne Pletter i Skovene» lidt baade paa Øerne og i Jylland; fra 1888 til 1896 fortsattes Formindskelsen paa Øerne, medens de forøgedes stærkt i Jylland. Fra 1896 til 1907 fandt der en meget stærk Stigning Sted i de ubeplantede Skovarealer, absolut set var Stigningen stærkest i Jylland, 21441 Tdr. Ld. mod 15582 Tdr. Ld. paa Øerne, men procentvis var den langt stærkest her. De ubeplantede Skovarealers Andel af det samlede Skovareal fremgaar for hver enkelt Landsdel af nedenstaaende Tal:

	De ubeplantede Skovarealer i Procent af det samlede Skovareal:	
	1881	1907
	pCt.	pCt.
Sjælland	7,1	9,4
Bornholm	3,0	14,3
Lolland-Falster	5,0	9,6
Fyn	2,3	8,1
Sydøstlige Jylland	4,1	8,9
Nordlige Jylland	8,3	19,8
Sydvestlige Jylland	12,9	26,9
Øerne...	5,8	9,6
Jylland...	7,0	18,6
Hele Landet...	6,3	15,0

Ved Arealopgørelsen i 1907 søgtes det oplyst, hvor stor en Del af de ubeplantede Arealer, der skulde tilplantes, og hvor stor en Del, der ikke var bestemt til at bære Skov. De paagældende Arealer fordelte sig saaledes:

	Arealer bestemte til Tilplantning	Aabne Pletter i Skoven	Tilsammen
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Øerne	7976	15028	23004
Jylland	51225	13743	64968
Hele Landet...	59201	28771	87972

Paa Øerne er det saaledes kun den mindste Del, godt $\frac{1}{3}$ af disse Arealer, der er enten ryddet til ny Tilplantning eller indtagen til fremtidig Beplantning, medens dette i Jylland er Tilfældet med langt den største Part, henimod $\frac{4}{5}$ af det ubeplantede Areal. Hele Stigningen i Øernes Skovareal fra 1896 til 1907 er fremkommen ved Stigning i de ubevoksede Arealer og er saaledes kun rent nominel, foranlediget dels ved at ubevoksede Arealer, der tidligere ere opførte under andre Betegnelser, nu ere henførte til Skovene, dels ved at disse Arealers Størrelse nu er angivet nøjagtigere end tidligere; herpaa tyder ogsaa det, at alene de ikke til Tilplantning bestemte Arealer i 1907 ere angivne til mere end det dobbelte af det samlede Areal uden Trævækst i 1896. I øvrigt vilde disse aabne Pletter i Skovene, naar Tilplantningen er tilendebragt, udgøre en langt større Del af Skovarealet paa Øerne end i Jylland, nemlig 6,3 pCt. mod 3,9 pCt., til Trods for, at Jyllands Skove væsentlig ere Naaletræsgrave, der kræve ret betydelige Arealer udlagte som Brandlinier, men til Gengæld maa da Øernes Skove indeslutte ret betydelige Fællede, Mose- og Engstrækninger, der for en Del mangle i Jyllands Skove.

Tabel 44. Skovarealer uden Trævækst 1881—1907.
Terrains sans bois, 1881—1907.

	1881	1888	1896	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Sjælland	9399	7768	3964	13098
Bornholm	318	275	1869	2460
Lolland-Falster	1562	1726	770	3116
Fyn	1088	1167	819	4330
Øerne...	12367	10936	7422	23004
Sydøstlige Jylland	3714	3100	3536	11333
Nordlige Jylland	2427	1782	9307	16092
Sydvestlige Jylland	4888	4385	30684	37543
Jylland...	11029	9267	43527	64968
Hele Landet...	23396	20203	50949	87972

Om Skovbevoksningernes Højdeforhold findes Oplysninger fra 1896, idet der i dette Aar spurgtes om Bevoksninger under og over Mandshøjde. For Landets to Hoveddele giver omstaaende Oversigt Oplysning

om, hvor stor en Del af hver af de 3 Træsarter der var under Mandshøjde.

Af Skovbevoksningerne i 1896 var under Mandshøjde:						
	Øerne		Jylland		Hele Landet	
	Tdr. Ld.	pCt.	Tdr. Ld.	pCt.	Tdr. Ld.	pCt.
Bøg	9716	7,8	2006	2,9	11722	6,1
Andre Løvtræer	3151	8,1	2090	7,8	5241	8,0
Naaletæer	11128	22,8	63334	54,2	74462	44,9
Tilsammen...	23995	11,3	67430	31,8	91425	21,5

Som det var at vente, naar Hensyn tages til Tilvækstforholdene, var det særlig blandt Naaletæarealerne, at der fandtes forholdsvis meget betydelige Arealer under Mandshøjde; paa Øerne var dette Tilfældet med over $\frac{1}{5}$, i Jylland med over Halvdelen. Af Bøgeskoven var paa Øerne ca. 8 pCt., men i Jylland kun ca. 3 pCt. under Mandshøjde, hvad der stemmer overens med, at Bøgeskoven har været tiltagende paa Øerne og aftagende i Jylland. Af andre Løvtræer var saavel paa Øerne som i Jylland ca. 8 pCt. under Mandshøjde. I det hele var naturligvis Procenten af Skov under Mandshøjde størst der, hvor Skovarealet i den nærmest foregaaende Aarrække var tiltaget stærkest, og man ser derfor ogsaa, at medens kun $\frac{1}{9}$ af Øernes Skove ikke naaede denne Højde, var dette Tilfældet med næsten $\frac{1}{3}$ af Jyllands.

I 1907 søgtes det oplyst, hvor stor en Del af Landets Skovarealer, der anvendtes som Lystskov og Park eller som Dyrehave. Hovedresultatet var følgende:

	Lystskov, Park	Dyrehave
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Øerne	3269	4766
Jylland	3808	556
Hele Landet...	7077	5322

Af disse 12—13000 Tdr. Ld. Skov fandtes altsaa de $\frac{2}{3}$ paa Øerne; det var navnlig i Københavns, Mariibo og Svendborg Amter, at betydelige Arealer vare anvendte i disse Øjemed.

I Forbindelse med Arealopgørelsen i 1907 blev der udarbejdet en Oversigt over Skovejendommenes Fordeling efter Størrelse, og samtidig blev der foretaget en Undersøgelse over de større Skovdistrikters Bevoksningsforhold (Bevoksningernes Alder) og Vedudbytte. Resultaterne af disse Undersøgelser findes offentliggjorte i Stat. Medd. 4. Række, 32de Bd., 3die Hefte, hvortil man her skal henvise.

5. Arealer udenfor Landbrugs-, Have- og Skovarealet.

*Terrains en dehors de ceux de l'agriculture,
du jardinage et de la sylviculture.*

Som omtalt foran (Side 7) omfattede Undersøgelserne indtil 1876 kun det dyrkede Landbrugsareal. Opgørelsen af 1876 medtog tillige Havearealet, men først fra og med 1881 omfatte Arealopgørelserne hele Landets Areal. En Oversigt over de Arealer, der ikke ere direkte udnyttede i Landbrugets, Havebrugets eller Skovbrugets Tjeneste, kan derfor ikke føres længere tilbage end til 1881. Men selv for Perioden 1881—1907 er en Sammenligning af Tallene for disse Arealer ret vanskelig, fordi det — som allerede nævnt i det indledende Afsnit (Side 8—9) — maa antages, at navnlig de helt eller delvis ubenyttede Arealer ved samtlige Tællinger før 1907 ere opgivne for smaa. Som det vil erindres, gav den planimetriske Arealopmaaling, der blev lagt til Grund ved Opgørelsen i 1907, et Areal af ca. 90000 Tdr. Ld. mere end det, hvormed der var regnet ved de nærmest foregaaende Tællinger, og denne Differens maa antages i alt væsentligt at falde paa Arealer udenfor Landbrugs-, Have- og Skovarealet. Gaar man ud fra, at Landets samlede Areal ved alle Tællingerne siden 1881 har været det samme som i 1907 (jfr. foran Side 8), faar man følgende Tal:

	1881	1888	1896	1901	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Landbrugs-, Have- og Skovareal (jfr. Afsnit 2—4)	5,715551	5,874695	5,971249	6,004673	6,085169
Andre Arealer	1,348821	1,189677	1,093123	1,059699	979203
Heraf af uangiven Art	111782	101016	93105	91537	"
Tilsammen	7,064372	7,064372	7,064372	7,064372	7,064372

De Arealer, der ikke anvendtes direkte i Landbrug, Havebrug eller Skovbrug, udgjorde saaledes i 1881 ca. 1,350000 Tdr. Ld. og i 1907 ca. 980000 Tdr. Ld. eller henholdsvis 19 og 14 pCt. af Landets Totalareal. Den Del deraf, for hvis Art og Anvendelse der ikke kan gøres Rede paa Grundlag af Arealopgørelserne, udgjorde i 1881 ca. 112000 Tdr. Ld. og i 1901 ca. 92000 Tdr. Ld., medens i 1907 hele det paagældende Areal er henført under bestemte Undergrupper, nemlig følgende:

	1907
	Tdr. Ld.
Offentlige og private Veje, Stier, Jernbaner o. l.	100301
Byggegrunde og Gaardspladser	64609
Oplagspladser, Grusgrave, Kirkegaarde o. a. offentlige Arealer	18629
Væsentlig ubenyttede Arealer	693314
Vandarealer	102351
Tilsammen	979204

I det følgende skal der anføres nogle kortfattede Bemærkninger angaaende hver af de nævnte 5 Undergrupper.

Offentlige og private Veje, Stier, Jernbaner og lign. Disse Arealer ere kun opgjorte særskilt ved Tællingerne i 1896 og 1907, idet de i 1881 og 1888 sammentales med Hegn og Vandarealer. Arealet var ved de to Opgørelser:

	Veje, Stier, Jernbaner o. l.	
	1896	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Øerne	34331	39450
Jylland	53008	60851
Hele Landet...	87339	100301

Med en Tilvækst af næsten 15 pCt. var Vejarealet i de 11 Aar vokset fra 87339 til 100301 Tdr. Ld. eller ca. 10 □ Mile, hvoraf de 4 paa Øerne, de 6 i Jylland. Af hele Landets samlede Areal optog Samfærdselsvejene i 1907 netop $\frac{1}{70}$, noget mere paa Øerne end i Jylland (1,6 pCt. mod 1,3 pCt.).

Arealet af Byggegrunde og Gaardspladser m. m. blev opgjort ensartet ved Tællingerne i 1881, 1888, 1896 og 1907. Nedenstaaende Tal viser dets Størrelse ved hver af Tællingerne paa Øerne og i Jylland.

	Byggegrunde og Gaardspladser m. v.			
	1881	1888	1896	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Øerne	22810	24131	25630	33117
Jylland	22456	24573	24843	31492
Hele Landet...	45266	48704	50473	64609

Tilvæksten i de sidste 11 Aar var langt stærkere end i de forudgaaende 15 Aar, nemlig godt 14000 Tdr. Ld. mod godt 5000 Tdr. Ld., og dette gælder baade Øerne og Jylland. I øvrigt har Tilvæksten siden 1881 baade absolut og relativt været lidt større paa Øerne end i Jylland. Af hele Landets Areal benyttedes ca. 64600 Tdr. Ld. i 1907 som Byggegrunde og Gaardspladser, hvilket er knap $6\frac{1}{2}$ □ Mil eller $\frac{9}{10}$ pCt. af Arealet, medens i 1881 knap $\frac{2}{3}$ pCt. af Arealet benyttedes paa denne Maade. Byggegrundene have paa Øerne stadig udgjort en næsten dobbelt saa stor Del af Arealet som i Jylland, hvad der selvfølgelig staar i Forbindelse med den større Befolkningstæthed paa Øerne og Hovedstadens Beliggenhed her; som Følge heraf boede der ogsaa ved samtlige Tællinger færre Mennesker paa hver Td. Ld. bebygget Jord i Jylland end paa Øerne. Det bebyggede

Areal steg betydelig stærkere end Befolkningen, saa at der i 1907 fandtes færre Mennesker for hver Td. Ld. bebygget Grund end i 1881, til Trods for, at saa stor en Del af Befolkningens Tilvækst falder paa Byerne, specielt Hovedstaden. Nedenstaaende Tal viser, hvor mange Mennesker der fandtes for hver Td. Ld. bebygget Jord i 1881 og 1907. (Ved Beregningen er benyttet Folketallene for 1880 og 1906).

	Antal Mennesker pr. Td. Ld. bebygget Grund	
	1881	1907
Øerne	48,2	44,2
Jylland	38,7	35,7
Hele Landet...	43,5	40,1

Oplagspladser, Grusgrave, Kirkegaarde og andre offentlige Arealer findes kun opgjorte særskilt ved Tællingerne i 1896 og 1907. Hvor disse Arealer ere henførte ved de to foregaaende Tællinger fremgaar ikke af Tabelværkerne, og de paagældende Arealer hører iøvrigt ligesom Arealerne af Byggegrunde og Gaardspladser, Veje m. m., Søer og Vandløb, Hegn og lign. til de Arealer, det har været vanskeligst at fremskaffe paalidelige Oplysninger om. Deres Areal opgjordes saaledes:

	Oplagspladser, Grusgrave, Kirkegaarde m. v.	
	1896	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Øerne	9096	7061
Jylland	11371	11568
Hele Landet...	20467	18629

Disse Arealer synes herefter at have været i Tilbagegang paa Øerne, medens de i Jylland omtrent uforandret optog det samme Areal i 1907 som i 1896.

De væsentlig ubenyttede Arealers Størrelse i hver Landsdel ved hver af Tællingerne siden 1881 fremgaar af omstaaende Tabel 45 (Side 64).

Det vil ses, at disse Arealer i de 26 Aar fra 1881 til 1907 ere blevne formindskede med i alt ca. 315000 Tdr. Ld. (godt $31\frac{1}{2}$ □ Mil) eller godt og vel 31 pCt. Denne Tilbagegang i de uden særlig Benyttelse henhørende Arealer er en fra ældre Tid fortsat Bevægelse, thi som omtalt Side 10 tiltog Landbrugsarealet meget stærkt i Aarene 1861—1881, og det samme gælder Skovarealet. Denne Tilvækst maa i det væsentlige stamme fra, at uopdyrkede Arealer ere indtagne under Kultur. Som det fremgaar af Tabel 45, er de ubenyttede Arealer i enkelte Landsdele (Lolland-Falster og Fyn) blevne for-

Tabel 45. Væsentlig ubenyttede Arealer 1881—1907.
Terrains non utilisés 1881—1907.

	1881	1888	1896	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Sjælland	18203	11368	9354	10698
Bornholm	13916	10517	8358	7732
Lolland-Falster	506	552	677	1733
Fyn	1336	1572	2415	2666
Øerne...	33961	24009	20804	22829
Sydøstlige Jylland	100137	82496	72800	67570
Nordlige Jylland	249356	213415	199130	195124
Sydvestlige Jylland	625110	534686	446367	407791
Jylland...	974603	830597	718297	670485
Hele Landet...	1,008564	854606	739101	693314

øgede, hvilket formentlig hidrører fra de i Tidens Løb foretagne Inddæmnings- og Udtørningsarbejder, idet der blandt de tørlagte Arealer findes en Del, der ikke — eller i hvert Fald ikke straks — ere egnede til Inddragning under Kultur. Naar man iøvrigt betragter disse Arealers stærke Formindskelse maa det dog erindres, at der under de til Skov inddragne Arealer findes betydelige Strækninger, som endnu henligge væsentlig ubenyttede og vente paa Beplantning. Medtages Skovenes ubeplantede Arealer, faas følgende Tal for Landets samlede ubenyttede Areal:

	Væsentlig ubenyttede Arealer samt Skov-Arealer uden Trævækst		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
1881	46328	985632	1,031960
1888	34945	839864	874809
1896	28226	761824	790050
1907	45833	735453	781286

Formindskelsen androg da for hele Landet i de 26 Aar ca. 250000 Tdr. Ld. eller godt 25 □ Mil. Der er med andre Ord i den sidste Menneskealder aarlig indtaget under Plov, til Beplantning eller til Jernbaner, Veje, Byggegrunde m. m. 1 □ Mil tidligere ubenyttet Jord. Som det vil ses af ovenstaaende Tal, har Formindskelsen i de ubenyttede Arealer været stærkt aftagende fra Tælling til Tælling. Medens den i Aarene fra 1881 til 1888 udgjorde ca. 157000 Tdr. Ld., androg den fra 1888 til 1896 knap 85000 Tdr. Ld. og i de sidste 11 Aar ikke 9000 Tdr. Ld., ja der fandt i disse Aar endog en ret betydelig Tilvækst Sted i de ubenyttede Arealer paa Øerne, og selv i Jylland var Tilbagegangen langt mindre end de Arealer, hvormed

Skovenes beplantede Arealer forøgedes. Dette Resultat staar dog antagelig i Forbindelse med den nye Opgørelse af Landets Totalareal. I det hele taget maa der overfor de her refererede Tal tages et stærkt Forbehold, idet det — som allerede berørt flere Gange i det foregaaende — er sandsynligt, at de væsentlig ubenyttede Arealer tidligere have været angivne altfor smaa, idet Kendskaben til deres Størrelse har været ret mangelfuld, saa at de ved Tællingerne før 1907 i Virkeligheden have omfattet et betydeligt større Areal, end her er angivet.

Paa Grundlag af Tallene i Tabel 45 har man beregnet den nedenstaaende Oversigt over, hvor stor en Del af hver Landsdels Areal der i 1881 og 1907 er betegnet som væsentlig ubenyttet:

	Væsentlig ubenyttet Areal i Procent af det samlede Areal	
	1881	1907
	pCt.	pCt.
Sjælland	1,3	0,8
Bornholm	13,1	7,3
Lolland-Falster	0,2	0,5
Fyn	0,2	0,4
Sydøstlige Jylland	7,6	5,1
Nordlige Jylland	18,2	14,2
Sydvestlige Jylland	32,1	21,0
Øerne...	1,4	0,9
Jylland...	21,0	14,4
Hele Landet...	14,3	9,8

Det vil heraf fremgaa, at saadanne Arealer paa Øerne kun optog en væsentligere Del af Arealet paa Bornholm, hvor i 1881 13 pCt. og i 1907 7 $\frac{1}{3}$ pCt. laa hen uden Anvendelse; paa de øvrige Øer var dette i 1907 ingensteds Tilfældet med 1 pCt. af Arealet. Anderledes stillede Forholdet sig i Jylland, hvor selv i det sydøstlige Jylland endnu 5 pCt. af Arealet henligger ubenyttet, medens dette i det nordlige Jylland er Tilfældet med $\frac{1}{7}$ og i det sydvestlige endog med $\frac{1}{5}$ af hele Arealet. Navnlig i sidstnævnte Landsdel har Formindskelsen dog været meget stor, idet de væsentlig ubenyttede Arealer i det sydvestlige Jylland i 1881 udgjorde næsten $\frac{1}{3}$ af Arealet. Alt i alt ere Arealer uden særlig Anvendelse i Jylland aftagne fra godt $\frac{1}{5}$ af Arealet i 1881 til godt $\frac{1}{7}$ i 1907, medens de i samme Tidsrum i Landet som Helhed ere aftagne fra $\frac{1}{7}$ til $\frac{1}{10}$ af Arealet.

De væsentlig ubenyttede Arealer ere ved Opgørelserne delte i forskellige Underafdelinger, saaledes som det fremgaar af hosstaaende Oversigt:

	1881	1888	1896	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Heder og Lyngbakker.....	863992	738701	634398	574874
Flyvesands- og Klitarealer....	91539	73694	76547	92577
Stenmarker o.l. udyrkede Stræk- ninger.....	48430	42211	9093	4624
Sumpe og Forstrande.....	—	—	19063	21239
Andre Arealer uden Anvendelse	4603	—	—	—
	1,008564	854606	739101	693314

En Sammenligning fra Tælling til Tælling af Tal-
lene for hver af de her nævnte Underafdelinger maa
dog af de foran anførte Grunde være højst usikker.
Den væsentligste Del af de ubenyttede Arealer udgøres
nu som før af Heder og Lyngbakker. Hertil er i 1881
henført godt 860000 Tdr. Ld., i 1888 ca. 740000, i
1896 noget over 630000 og i 1907 noget over 570000
Tdr. Ld. Fordelingen af disse Arealer paa de enkelte
Landsdele fremgaar af nedenstaaende Tabel 46.

Tabel 46. Heder og Lyngbakker 1881—1907.
Landes et bruyères 1881—1907.

	1881	1888	1896	1907
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Sjælland.....	3812	4549	4890	6394
Bornholm.....	8594	7032	5318	5032
Lolland-Falster.....	30	78	59	306
Fyn.....	384	512	507	968
Øerne...	12820	12171	10774	12700
Sydøstlige Jylland.....	91950	72726	64015	61409
Nordlige Jylland.....	181367	157630	143943	131657
Sydvestlige Jylland.....	577855	496174	415666	369108
Jylland...	851172	726530	623624	562174
Hele Landet...	863992	738701	634398	574874

Det er navnlig i det sydvestlige Jylland i Ring-
købing og Ribe Amter, samt i de tilgrænsende Dele af
Viborg og Vejle Amter, at Lyngen endnu dækker en
væsentlig Del af Arealet. Efter Hederne er det Flyve-
sands- og Klitarealerne, der indtage den største Plads
i Rækken af de ubenyttede Arealer. De indtog i 1907
over 90000 Tdr. Ld., medens Sumpe og Forstrande ere
opførte med noget over 20000 og Stenmarker m. v. med
ca. 5000 Tdr. Ld. Fordelingen af disse tre Underafdelinger
paa de enkelte Landsdele i 1907 fremgaar af Tabel 47.

Langt den overvejende Del af Landets Flyvesands-
og Klitarealer findes i det nordlige Jylland; paa Øerne
findes der kun godt 3000 Tdr. Ld. Klit og Flyvesand.

Ved Tællingerne i 1896 og 1907 blev der søgt Op-
lysning om, hvor stor en Del af de væsentlig ubenyttede

Tabel 47. Flyvesands- og Klitarealer, Stenmarker o. l.
samt Sumpe og Forstrande 1907.

*Terrains à sable mouvant et dunes, terrains pierreux,
marais et rivages 1907.*

	Flyvesands- og Klitarealer <i>terrains à sable mouvant et dunes</i>	Stenmarker o. l. <i>terrains pierreux</i>	Sumpe og Forstrande <i>marais et rivages</i>
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Sjælland.....	1615	708	1981
Bornholm.....	928	1340	432
Lolland-Falster.....	246	21	1160
Fyn.....	266	107	1325
Øerne...	3055	2176	4898
Sydøstlige Jylland.....	2569	600	2992
Nordlige Jylland.....	53953	1151	8363
Sydvestlige Jylland.....	33000	697	4986
Jylland...	89522	2448	16341
Hele Landet...	92577	4624	21239

Arealer, der ansaas for egnede til Opdyrkning enten til
Ager, til Eng eller til Skov, jfr, nedenstaaende Tal,
der referere sig til Opgørelsen i 1907.

Af de væsentlig ubenyttede Arealer ansaas
i 1907 følgende for egnede til Opdyrkning

	til Ager Tdr. Ld.	til Eng Tdr. Ld.	til Skov Tdr. Ld.
Øerne.....	2798	743	4288
Jylland.....	188771	5923	217003
Hele Landet...	191569	6666	221291

Af disse endnu ret vidtstrakte Arealer vil det altsaa
ses, at 6—7000 Tdr. Ld. anses for egnede til at om-
dannes til Eng, ca. 192000 Tdr. Ld. til Ager og 221000
Tdr. Ld. til yderligere Udvidelse af Landets Skovarealer.

Vandarealet. Ved Arealopgørelserne i 1881 og
1888 blev det matrikulerede Vandareal opgivet under
eet med Hegn, Veje o. s. v., medens det under »Søpla-
nen« henhørende (d. v. s. det ikke matrikulerede) Vand-
areal, i Almindelighed Søer og Vandløb, hvis hele Areal
ikke er beliggende i samme Sogn, blev anført efter
Morvilles og Bruuns Beregninger paa Grundlag af
Opmaalingen af Landets Areal, foretaget i Aarene fra
1762 til 1805, dog med Fradrag af, hvad man vidste
var tilført Landarealet ved Udtørningsarbejder. For Veje,
Stier, Hegn, Søer, Vandløb m. m. opgjordes Arealet i
1881 til ca. 111000 Tdr. Ld. og i 1888 til ca. 108000
Tdr. Ld. Ved Tællingen i 1896 regnedes der med et
samlet Vandareal paa 102638 Tdr. Ld. (Søplan 79156
Tdr. Ld.; Søer, Damme og Vandløb 23482 Tdr. Ld.).

Endelig fandt man ved den planimetrisk Opmaaling af Generalstabskortene i Aarene 1899—1906 et samlet Vandareal af 104289 Tdr. Ld., nemlig 91322 Tdr. Ld. Søer og Damme og 12967 Tdr. Ld. Vandløb. Ved en Revision, hvorved der toges Hensyn til de efter Opmaalingen konstaterede Forandringer, naaede man derefter til et samlet Vandareal i 1907 af 102351 Tdr. Ld.; jfr. nærmere Tabel 1 (Side 9). Til Vandarealer er her regnet alle lidt større Søer og Damme, der ikke have umiddelbar Forbindelse med Havet, samt Vandløb af over 5 Alens Bredde; derimod ikke saadanne Fjorde og Noer, hvortil der er direkte Adgang fra Havet, og heller ikke vandfyldte Grøfter, Smaabække og Vandhuller o. lign. Landets hele Vandareal synes i den seneste Tid temmelig uforandret at have udgjort godt og vel 100000 Tdr. Ld. eller lidt over 10 □ Mil, hvoraf godt $\frac{2}{5}$ paa Øerne, knap $\frac{3}{5}$ i Jylland. Arealet varierer iøvrigt noget, idet Inddæmninger fra Havet dels med, dels uden paafølgende Udtørring af en Del af det inddæmmede kan medføre nogen Tilvækst. Saaledes ligger der f. Eks. en ret betydelig Sø i den iøvrigt udtørrede Lammefjord, medens paa den anden Side Søudtørring og Dæmningsbrud, hvorved Søer eller inddæmmede Havstrækninger paany komme i direkte Forbindelse med Havet, kunne medføre nogen Afgang.

6. Det drænede og merglede Areal. — Arealer indvundne ved Udtørring og Mosekultur.

Terrains drainés ou marnés. Terrains gagnés par dessèchement ou par culture de marais.

Ved Arealtællingen i 1861 blev der stillet Spørgsmaal om Størrelsen af det samlede drænede Areal samt om hvor stor en Del af dette, der var blevet drænet i Løbet af det Aar, der gik nærmest forud for Tællingsaaret, altsaa Aaret 1860. Resultatet af denne Undersøgelse var, at der i Aaret 1860 var blevet drænet godt 16000 Tdr. Ld., samt at det hele drænede Areal i 1861 udgjorde ca. 60000 Tdr. Ld. Paa lignende Maade oplystes det ved den følgende Tælling, at det Areal, der drænedes i Løbet af Aaret 1865, var godt 29000 Tdr. Ld., medens det samlede drænede Areal i 1866 opgjordes til ca. 176000 Tdr. Ld. Ved de derefter følgende 5 Arealtællinger spurgtes alene om det samlede indtil Tællingstidspunktet drænede Areal. I 1871 var dette steget til 364000 Tdr. Ld., i 1876 til 645000, i 1881 til 922000 og i 1896 til 1,147000 Tdr. Ld. Tallene for det drænede Areal vise saaledes for de anførte Tællinger en ret betydelig Fremgang. Derimod viste Opgørelsen i 1888 et drænet Areal, der var en

Del mindre end i 1881, nemlig kun ca. 856000 Tdr. Ld. Grunden hertil maa søges i, at man i 1888, i Mod-sætning til de tidligere Tællinger, under »drænet Areal« kun forlangte opgivet de Jorder, paa hvilke en fuldstændig Dræning var gennemført, men ikke dem, hvor kun enkelte Linier af Drænrør vare lagte hist og her uden System. — Ved Tællingen i 1901 søgtes ikke Oplysning om det drænede Areal, og i 1907 spurgtes der om, hvor stort et Areal der var blevet drænet i Løbet af de 11 Aar siden Tællingen 1896; man gik nemlig ud fra, at man paa denne Maade vilde faa mere nøjagtige Svar end ved at spørge om det samlede drænede Areal. Efter Opgørelsen af 1907 var ialt ca. 49000 Tdr. Ld. blevet drænet siden 1896.

Medens det saaledes fremgaar af det anførte, at der ikke kan tillægges Oplysningerne om Størrelsen af det drænede Areal nogen absolut Nøjagtighed, er der dog ingen Tvivl om, at Tallene i store Træk give en rigtig Forestilling om Bevægelsen.

For de enkelte Landsdele ere Resultaterne anførte i Tabel 48 (Side 67).

Dræning fandt navnlig Sted i stor Udstrækning i 1870erne. Efter Tallene i Tabel 48 var i 1861 kun 1,6 pCt. af Agerarealet drænet, i 1871 var det 9,1 pCt., i 1881 20,8 pCt. og i 1896 24,5 pCt. Det Areal, der angives at være drænet i Tiden mellem Tællingerne 1896 og 1907, udgør 1,0 pCt. af Agerarealet, saaledes at man maaske kan gaa ud fra, at godt en Fjerdedel af dette nu er drænet. For de enkelte Landsdele stillede Forholdet sig i 1861, 1881 og 1907 som anført i nedenstaaende Oversigt:

	Det drænede Areal i Procent af Agerarealet		
	1861 pCt.	1881 pCt.	1907 pCt.
Sjælland.....	2,2	34,9	41,8
Bornholm.....	0,3	38,2	47,2
Lolland-Falster.....	2,6	42,9	63,4
Fyn.....	2,3	29,3	40,4
Sydøstlige Jylland....	2,0	21,3	24,0
Nordlige Jylland.....	0,4	4,4	7,3
Sydvestlige Jylland....	0,7	6,5	8,6
Øerne....	2,2	34,6	44,5
Jylland....	1,1	11,2	13,4
Hele Landet....	1,6	20,8	25,5

Set i Forhold til Agerarealet har det drænede Areal stedse udgjort en betydelig større Procentdel paa Øerne end i Jylland; stærkest udbredt var Jordens Afvanding ved Dræning paa Lolland-Falster, hvor over $\frac{3}{5}$ af Agermarken angives at være drænet, medens dette i Nord- og Sydvestjylland kun er Tilfældet med 7—8 pCt.

Tabel 48. Det dræned Areal 1861—1907.
Terrains drainés 1861—1907.

	1861	1866	1871	1876	1881	1896	Drænet i Løbet af Aarene 1896—1906
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Sjælland	20297	60657	136879	240016	354524	406971	18652
Bornholm	143	1992	8295	18500	26494	31919	1795
Lolland-Falster	5706	15135	33037	71281	102745	144066	11046
Fyn	11222	30486	64551	104674	145557	195084	2880
Øerne...	37368	108270	242762	434471	629320	778040	34373
Sydøstlige Jylland	15796	50473	93005	157781	198836	227237	2665
Nordlige Jylland	2152	4538	7674	18690	33114	53797	6751
Sydvestlige Jylland	4720	12385	20087	33869	60490	87800	4762
Jylland...	22668	67396	120766	210340	292440	368834	14178
Hele Landet...	60036	175666	363528	644811	921760	1,146874	48551

Om Størrelsen af det merglede Areal søgtes Oplysning i 1896, men da der ikke tidligere har været stillet Spørgsmaal herom, kan ingen Sammenligning med Fortiden foretages. Hertil kommer, at Besvarelserne af det paagældende Spørgsmaal aabenbart vare mere eller mindre ufuldstændige for de Egnes Vedkommende, hvor Udførelsen af Merglingen laa langt tilbage i Tiden og saaledes ikke havde aktuel Interesse eller Betydning for Nutiden. Da det ikke altid kan forudsættes, at Ejeren eller Brugeren af en Ejendom ved, hvorvidt et Stykke Jord maaske for mange Aar siden er bleven merglet, foretrak man ved Tællingen i 1907 — i Lighed med hvad der var Tilfældet ved Dræningen — at spørge om, hvor store Arealer der vare blevne merglede i Tiden siden Arealopgørelsen i 1896.

Efter Opgørelsen i 1896 skulde der da være merglet 2,321000 Tdr. Ld., hvoraf 847000 Tdr. Ld. paa Øerne og 1,474000 Tdr. Ld. i Jylland. I 1907 var der yderligere tilkommet godt 100000 Tdr. Ld. (14000 paa Øerne og 86000 i Jylland), som var blevet merglet i Aarene 1896 til 1906, jfr. nærmere hosstaaende Tabel 49. De i Tabellen anførte Tal maa imidlertid i Henhold til det foran anførte anses for at være Minimumstal, og deres Overensstemmelse med Virkeligheden er antagelig størst i de Egne af Landet, hvor Merglingen har fundet Sted senest, saaledes særlig i det sydvestlige Jylland, der da ogsaa viser den højeste Procent for merglet Jord, idet af den dyrkede Jord her næsten $\frac{2}{3}$ var merglet i 1896 og i 1907 sikkert en Del over $\frac{2}{3}$.

Om Størrelsen af de ved Udtørring af Indsøer og fra Havet inddæmmede Fjorde og Vige indvundne Arealer blev der for første Gang spurgt

Tabel 49. Det merglede Areal.
Terrain marné.

	Det mergledet Areal i 1896	Merglet i Løbet af Aarene 1896—1906
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Sjælland	395903	6679
Bornholm	20766	3452
Lolland-Falster	131893	2272
Fyn	298649	1879
Øerne...	847211	14282
Sydøstlige Jylland	519394	9789
Nordlige Jylland	266904	16111
Sydvestlige Jylland	687329	60360
Jylland...	1,473627	86260
Hele Landet...	2,320838	100542

direkte i 1896, men der findes dog i de Tabelværker, der omhandler Arealopgørelserne i 1881 og 1888 Meddelelse om, fra hvilke Sogne man ved Optællingen har medregnet Arealer, der vare indvundne paa denne Maade. I 1896 søgtes det tillige oplyst, hvor meget Agerland der var indvundet ved Mosekultur. Baade for de ved Søndtørring og særlig for de ved Mosekultur indvundne Arealer gælder det samme, som ovenfor er nævnt for de merglede og dræned Arealers Vedkommende, at Tallenes Paalidelighed svækkes i Forhold til den siden Arbejdets Udførelse forløbne Tid, hvorfor Tallene maa betragtes som Minimumstal.

For Aaret 1881 opgives de Arealer, der indtil da ved Inddæmning fra Havet og ved Søndtørring vare optagne i Matriklen, til henholdsvis ca. 16200 og 4600 Tdr. Ld., og i Aarene fra 1881 til 1888 blev der

yderligere inddæmmet fra Havet ca. 6600 Tdr. Ld. og indvundet ved Sædtørring ca. 2600 Tdr. Ld., hvilke sidstnævnte Arealer endnu ikke i 1888 vare optagne i Matrikelen. Efter Arealopgørelsen i 1896 udgjorde det samlede Areal, som da var indvundet ved Udtørring, ca. 34300 Tdr. Ld., hvortil yderligere i Tiden mellem Tællingerne 1896 og 1907 kom ca. 2700 Tdr. Ld., jfr. nedenstaaende Tabel 50.

Tabel 50. Arealer indvundne ved Udtørring og Mosekultur.

Terrains gagnés par dessèchement et par culture de marais.

	Indvundet ved			
	Udtørring <i>dessèchement</i>		Mosekultur <i>culture de marais</i>	
	Indtil 1896	I Løbet af Aarene 1896—1906	Indtil 1896	I Løbet af Aarene 1896—1906
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
Sjælland	11560	259	2867	1116
Bornholm	9	"	10	32
Lolland-Falster	7497	181	211	48
Fyn	5444	226	1141	447
Øerne...	24510	666	4229	1643
Sydøstlige Jylland	2944	380	3042	3083
Nordlige Jylland	3304	710	5898	3164
Sydvestlige Jylland	3539	903	4555	7692
Jylland...	9787	1993	13495	13939
Hele Landet...	34297	2659	17724	15582

Ved Mosekultur var der i 1896 indvundet ca. 17700 Tdr. Ld., et Areal, der næsten fordobledes i de følgende 11 Aar, idet det forøgedes med ca. 15600 Tdr. Ld. (jfr. Tabel 50).

Det fremgaar af Tabel 50, at langt den overvejende Del af de Arealer, der indtil 1896 vare indvundne ved Udtørring, falder paa Øerne; i Tiden mellem 1896 og 1907 er der derimod udtørret tre Gange saa stort et Areal i Jylland som paa Øerne. Mosekulturen finder, navnlig i den nyere Tid, ganske overvejende Sted paa Halvøen.

7. Udsæden.

Semences.

De første Oplysninger om Udsædens Størrelse i Danmark indsamledes ved Opgørelsen i 1838 og vedrøre ikke Udsæden i noget enkelt Aar, men den paa den Tid sædvanlige Udsæd. Der søgtes Oplysning om Størrelsen af Udsæden af de 4 Hovedkornsorter samt

Boghvede, Ærter og anden Bælgsæd, Kartofler og andre Rodfrugter udenfor Haverne, samt Kløver- eller Græsfrø. Det var ved denne Opgørelse kun Udsædens Mængde, der søgtes oplyst. Man gik ud fra, at de fleste Jordbrugere vidste Besked med, hvad de omtrent plejede at udsaa, medens man ikke mente at kunne fremskaffe paalidelige Oplysninger om det til de forskellige Arter af Afgrøder benyttede Areal og saaledes heller ikke om Størrelsen af Udsæden pr. Td. Ld. Ved de følgende Tællinger fra 1861 og til 1888 inkl. spurgtes der, foruden om Arealets Størrelse, tillige om Udsædens Størrelse, og paa Grundlag heraf er den gennemsnitlige Udsæd pr. Td. Ld. beregnet. I 1896 og 1907 blev der derimod søgt Oplysning om den almindelige Udsæd pr. Td. Ld. i hvert Sogn, og Størrelsen af den samlede Udsæd er da beregnet ud fra den gennemsnitlige Udsæd i de enkelte Landsdele eller hele Landet og det besaaede Areal. I 1901 blev der ikke søgt Oplysning om Udsæden.

En Oversigt over den gennemsnitlige Udsæd pr. Td. Ld. ved hver Tælling fra 1861 til 1907 er, særskilt for Øerne, Jylland og hele Landet under eet, givet i omstaaende Tabel 51 (Side 69). Det Hovedindtryk, man faar ved Betragtning af Tallene i Tabel 51, er, at Udsædens Størrelse pr. Td. Ld. (Udsædstætheden) for Hovedkornsorternes Vedkommende aftog lidt fra 1861 til Tiden omkring 1880 for derefter atter at stige i den følgende Tid. For Kartofler og endnu mere for Kløver- og Græsfrø har der, navnlig i den sidste Del af Perioden, været en meget stærk Stigning i Udsædstætheden.

Med Hensyn til Udsædstætheden for de enkelte Arter af Afgrøder skal iøvrigt bemærkes følgende:

Udsæden af Hvede svinger for Landet som Helhed omkring 1 Td. pr. Td. Ld. Lavest var Udsæden i 1876, da der kun blev udsaaet $7\frac{1}{2}$ Skp. pr. Td. Ld., højest i 1896, da der udsaaedes $8\frac{9}{10}$ Skp. Udsædens Tæthed var i 1907 ca. 10 pCt. større end i 1861. I Jylland saaedes der i 1861 en hel Skp. Hvede mere pr. Td. Ld. end paa Øerne; i Aarenes Løb er denne Forskel formindsket noget, men der saas dog stadig omkring $\frac{1}{2}$ Skp. eller 6 à 7 pCt. mere pr. Td. Ld. i Jylland end paa Øerne. For de enkelte Landsdele er Udsæden af Hvede i Aarene 1861, 1888 og 1907 anført i omstaaende Oversigt.

Lavest er Udsædstætheden paa Lolland-Falster, den Landsdel, hvor Hvededyrkningen er forholdsvis mest udbredt.

Ogsaa for Rugen har Udsædstætheden stedse

Tabel 51. Den gennemsnitlige Udsæd pr. Td. Ld. 1861—1907.
Moyenne de semailles p. tn. de sol. 1861—1907.

	Hvede froment	Rug seigle	Byg 2rd orge à 2 rangs	Byg 6rd orge à 6 rangs	Havre avoine	Blandsæd til Grenfoder céréales mélangées mûres	Blandsæd til Grenfoder céréales mélangées vertes	Boghvede sarrasin	Ærter (og anden Bælg) sæd pois etc.	Kartofler pommes de terre	Sukkerroer betteraves à sucre	Runkelroer betteraves fourragères	Kaalroer choux-raves	Turnips turneps	Kløverfrø graines de trèfle	Græsfrø graines d'herbe	Kløver- og Græsfrø i Blanding graines de trèfle et d'herbe mélangées
	Skpr.	Skpr.	Skpr.	Skpr.	Skpr.	Skpr.	Skpr.	Skpr.	Skpr.	Tdr.	Pd.	Pd.	Pd.	Pd.	Pd.	Pd.	Pd.
Øerne:																	
1861	7,7	8,2	8,2	10,2	9,4		3,3	8,7	6,5	—	—	—	—	—	—	—	14,7
1866	7,6	8,1	8,1	10,1	9,3	9,4	3,3	8,7	7,2	—	—	—	—	—	—	—	15,1
1871	7,6	7,9	8,0	10,0	9,3	9,2	3,4	8,6	7,3	—	—	—	—	—	—	—	17,6
1876	7,4	7,7	7,7	9,9	9,0	9,1	3,5	8,6	7,3	—	—	—	—	—	—	—	19,1
1881	8,3	7,9	7,9	10,0	9,1	9,2	3,8	8,8	7,8	—	—	—	—	—	—	—	19,8
1888	8,6	7,8	7,9	10,0	9,3	9,3	3,8	8,8	8,3	—	—	—	—	—	—	—	22,4
1896	8,8	7,7	8,2	7,8	10,5	10,2	3,7	9,0	9,0	22,6	11,7	7,2	—	—	15,1	25,3	24,8
1907	8,7	7,6	8,0	7,9	10,6	9,5	4,4	9,8 ¹⁾	9,4	24,4	16,4	4,7	4,5	—	15,2	20,0	26,3
Jylland:																	
1861	8,7	8,2	8,8	12,9	11,4		4,3	9,6	4,3	—	—	—	—	—	—	—	12,7
1866	8,5	8,4	8,7	13,1	11,5	12,0	4,6	9,9	5,1	—	—	—	—	—	—	—	13,3
1871	8,3	8,0	8,4	12,7	11,1	10,9	4,2	9,4	4,9	—	—	—	—	—	—	—	15,7
1876	8,2	7,8	8,2	12,4	10,7	11,0	4,1	9,5	4,9	—	—	—	—	—	—	—	18,6
1881	8,7	7,8	8,2	12,2	10,8	11,4	4,2	9,1	5,0	—	—	—	—	—	—	—	17,7
1888	9,2	7,7	8,1	11,9	10,4	10,8	3,9	9,3	5,3	—	—	—	—	—	—	—	20,8
1896	9,0	8,0	8,3	8,1	12,4	10,6	3,9	8,8	7,5	11,5	8,8	4,0	—	—	16,7	23,6	24,0
1907	9,3	7,9	8,6	8,5	12,2	10,5	4,3	9,3 ¹⁾	8,6	21,9	17,1	5,2	4,6	—	15,0	21,1	26,6
Hele Landet:																	
1861	7,9	8,2	8,5	12,0	9,8		4,2	8,9	5,3	—	—	—	—	—	—	—	13,9
1866	7,8	8,2	8,4	12,0	9,7	10,0	4,4	8,8	6,0	—	—	—	—	—	—	—	14,4
1871	7,7	8,0	8,1	11,8	9,7	9,7	4,1	8,7	5,8	—	—	—	—	—	—	—	16,7
1876	7,5	7,8	7,9	11,5	9,5	9,6	4,0	8,8	5,8	—	—	—	—	—	—	—	18,9
1881	8,4	7,8	8,0	11,5	9,7	9,9	4,1	8,9	5,9	—	—	—	—	—	—	—	18,8
1888	8,7	7,7	8,0	11,4	9,7	9,8	3,9	8,9	6,3	—	—	—	—	—	—	—	21,6
1896	8,9	7,9	8,3	8,0	11,6	10,1	3,9	9,0	8,2	21,5	10,8	5,0	—	—	15,8	24,5	24,4
1907	8,8	7,8	8,2	8,3	11,7	10,0	4,3	9,6 ¹⁾	8,7	24,4	16,5	5,1	4,6	—	15,1	21,0	26,4

¹⁾ Ærter alene, jfr. Teksten Side 70.

Gennemsnitlig Udsæd af Hvede
(Skpr. pr. Td. Ld.)

	1861	1888	1907
Sjælland	7,8	8,8	8,8
Bornholm	8,0	8,3	8,5
Lolland-Falster	7,0	8,2	8,4
Fyn	8,4	8,9	8,9
Sydøstlige Jylland	8,9	9,3	9,3
Nordlige Jylland	8,4	8,5	9,0
Sydvestlige Jylland	8,5	8,6	9,0
Øerne	7,7	8,6	8,7
Jylland	8,7	9,2	9,3
Hele Landet	7,9	8,7	8,8

svinget ret nær omkring 1 Td. pr. Td. Ld. Minimum for hele Landet naaedes her først ved Tællingen i 1888 med 7⁷/₁₀ Skpr. pr. Td. Ld., Maksimum faldt allerede i 1861 og 1866 med 8²/₁₀ Skpr. pr. Td. Ld. Efter 1888 steg Udsædstætheden atter lidt, men der saædes dog i 1907 ca. 5 pCt. tyndere end i 1861. Rugen er ved største Delen af Opgørelserne saæet omtrent lige tæt paa Øerne

og i Jylland, ved nogle af Opgørelserne endog lidt tættere paa Øerne, men ved de to seneste Tællinger var Udsæden paa Øerne dog ³/₁₀ Skp. eller 4 pCt. lavere end i Jylland. For de enkelte Landsdele ses Rugens Udsædstæthed af nedenstaaende Tal:

Gennemsnitlig Udsæd af Rug
(Skpr. pr. Td. Ld.)

	1861	1888	1907
Sjælland	8,0	7,8	7,6
Bornholm	7,8	7,8	7,7
Lolland-Falster	7,2	7,4	6,9
Fyn	8,7	8,2	7,9
Sydøstlige Jylland	8,7	7,6	7,7
Nordlige Jylland	8,6	8,4	8,4
Sydvestlige Jylland	7,6	7,2	7,6
Øerne	8,2	7,8	7,6
Jylland	8,2	7,7	7,9
Hele Landet	8,2	7,7	7,8

Ogsaa for Rugens Vedkommende har Lolland-Falster den laveste Udsædstæthed. Størst er Udsæden af Rug i det nordlige Jylland.

Udsæden af Byg har for hele Landet under eet som Regel ligget lidt over 1 Td. pr. Td. Ld., idet der kun i 1876 saaes under 1 Td. Byg pr. Td. Ld. Fra Aarene 1896 og 1907 foreligger der Oplysning om Udsæden af saavel 2-radet som 6-radet Byg. Den 2-radede Byg blev gennemgaaende saaet lidt tættere end den 6-radede; naar Udsædstætheden i 1907 for hele Landet under eet ikke desto mindre viser det omvendte Forhold 8,3 Skpr. 6-rd. mod 8,2 Skpr. 2-rd. Byg pr. Td. Ld., skyldes dette, at den 2-radede Byg har sin største Udbredelse i Jylland, hvor Udsæden af Byg ved alle Tællinger har været noget større end paa Øerne.

For de enkelte Landsdele anføres nedenstaaende Tal:

	Gennemsnitlig Udsæd af Byg (Skpr. pr. Td. Ld.)			
	1861	1888	1907	
			2-rd. Byg	6-rd. Byg
Sjælland	8,1	7,8	8,0	7,8
Bornholm	8,6	7,9	8,0	8,2
Lolland-Falster	7,6	7,4	7,7	7,5
Fyn	9,0	8,5	8,4	8,2
Sydøstlige Jylland	8,8	7,9	8,1	7,6
Nordlige Jylland	9,5	9,0	9,4	9,7
Sydvestlige Jylland ...	8,0	7,4	8,3	7,5
Øerne...	8,2	7,9	8,0	7,9
Jylland...	8,8	8,1	8,6	8,5
Hele Landet...	8,5	8,0	8,2	8,3

Ligesom for Rugens Vedkommende finder man for Byggen den største Udsædstæthed i det nordlige Jylland, den mindste paa Lolland-Falster.

Havren er den af vore Kornsorter, der saaes tættest. For hele Landet under eet har Udsædstætheden varieret mellem 11,4 Skpr. i 1888 og 12 Skpr. i 1861 og 1866, en Difference paa kun 5 pCt. Forskellen mellem Øerne og Jylland var ved de tidligste Opgørelser ret stor, saaledes var Udsæden i 1866 endog 3 Skpr. større pr. Td. Land i Jylland end paa Øerne, ved de senere Tællinger genfindes Forskellen stadig, men den er efterhaanden blevet formindsket, i 1907 saaes der saaledes kun 1,6 Skpr. Havre mere pr. Td. Ld. i Jylland end paa Øerne. I det hele synes der her som ved de andre Kornsorter at gøre sig en noget udliggende Bevægelse gældende, saaledes at Differencerne mellem Udsædens Størrelse pr. Td. Ld. indenfor de enkelte Landsdele efterhaanden bliver mindre, jfr. omstaaende Tal.

Udsædstætheden for Blandsæd har, som det var at vente, ligget mellem Byggens og Havrens, og Bevægelsen falder omtrent sammen med de øvrige Kornsorters. Mindst var Udsæden pr. Td. Ld. i 1876,

Gennemsnitlig Udsæd af Havre

	(Skpr. pr. Td. Ld.)		
	1861	1888	1907
Sjælland	9,9	9,8	10,6
Bornholm	12,4	11,3	10,8
Lolland-Falster	9,1	9,0	10,2
Fyn	10,8	10,7	10,8
Sydøstlige Jylland	12,6	11,7	12,1
Nordlige Jylland	12,8	12,4	12,8
Sydvestlige Jylland ...	13,4	11,8	12,0
Øerne...	10,2	10,0	10,6
Jylland...	12,9	11,9	12,2
Hele Landet...	12,0	11,4	11,7

størst i 1896 og 1907. Blandsæd til Grønfoder vil som Regel blive saaet noget tættere end Blandsæd til Modenhed.

Boghvede saaes meget tyndere end de øvrige Sædarter, idet Udsæden som Regel har ligget omkring $\frac{1}{2}$ Td. pr. Td. Ld.

Udsæden af Ærter og anden Bælgsæd har gennemgaaende ligget nær ved 9 Skpr. pr. Td. Ld., paa Øerne lidt mindre, i Jylland som Regel en Del mere. De i Tabel 51 anførte Udsædstal angaa de forskellige Arter af Bælgsæd under eet (Ærter, Vikker og Bønner), undtagen for 1907, da der kun spurgtes om Udsæden for Ærter (Renudsæd). For 1896 haves særskilte Angivelser af Udsæden for de forskellige Arter af Bælgsplanter, jfr. nedenstaaende Tal:

	Gennemsnitlig Udsæd (Skpr. pr. Td. Ld.) af		
	Ærter	Vikker	Bønner
Øerne	9,5	7,8	10,5
Jylland	8,9	8,0	6,9
Hele Landet.	9,3	7,8	10,0

For Kartofflernes Vedkommende er Udsædstætheden blevet meget stærkt forøget i Aarenes Løb. Medens man saaledes i 1861 gennemsnitlig lagde 5,3 Tdr. Kartoffler i en Td. Ld., lagde man i 1907 8,7 Tdr.; der udlægges altsaa nu 3,4 Tdr. eller 64 pCt. mere end den Gang. Udsædstætheden er forøget stærkt baade paa Øerne og i Jylland, men Forøgelsen har dog været stærkest i Jylland, hvor Udsædstætheden netop er blevet fordoblet, idet Forøgelsen har været 4,3 Tdr. pr. Td. Ld., medens den paa Øerne kun har været 2,9 Tdr. pr. Td. Ld.; her som ved Udsæden af Kornsorterne er Forskellen mellem Landsdelene i Tidens Løb blevet meget udjævnet, men i Modsætning til Udsæden af Korn, udlægges Kartofflerne dog endnu noget tættere paa Øerne end i Jylland.

For de øvrige Rodfrugters Vedkommende foreligger kun Udsædsoplysninger fra Aarene 1896 og 1907.

Udsædstætheden for Roefrø var, som det vil ses af Tabel 51, langt den største for Sukkerroer, nemlig $1\frac{1}{2}$ à 2 Gange saa stor som for Runkelroefrø, og Udsæden af dette Frø var atter 2 à 3 Gange saa stor som af Frø af Kaalroer og Turnips. For disse sidste 2 Foderroers Vedkommende, hvis Udsædstæthed ikke synes meget forskellig, blev Udsædstætheden ved Opgørelsen i 1896 angivet for begge Sorter under eet, hvorfor en Sammenligning med Tallene for 1907 ikke lader sig gennemføre. Baade Sukkerroe- og Runkelroefrøet udsaaedes i 1907 ikke saa lidt tættere end i 1896, Udsæden var som Regel større i Jylland end paa Øerne.

For Kløverfrø og Græsfrø foreligger der Oplysning om Udsæden af hver Frøart for sig i 1896 og 1907. Af Kløverfrø saaes omtrent 15 Pd. pr. Td. Ld., af Græsfrø betydeligt mere. For Kløver- og Græsfrø i Blanding, hvormed jo, som paavist Side 49, den aldeles overvejende Del af de med Kløver og Græs udlagte Marker besaaes, foreligger Oplysninger helt tilbage til 1861, siden hvilket Aar Udsædstætheden er bleven omtrent fordoblet, idet den er vokset fra 13,9 Pd. til 26,4 Pd. pr. Td. Ld. Kløver- og Græsfrø er fra Tælling til Tælling, kun med en enkelt Afbrydelse for Jyllands Vedkommende i Aarene fra 1876 til 1881, blevet saaet stedse tættere baade paa Øerne og i Jylland.

II. Høstudbyttet.

Produit des récoltes.

1. Indledende Bemærkninger.

Remarques introductives.

Saa langt tilbage som til 1770'erne findes der Oplysninger om Høstens Udfald i Danmark, idet der i Henhold til Skrivelser fra Aarene 1770 og 1771 skulde indsendes Indberetninger om Aarsafgrøden til Rentekammeret. Imidlertid er det paa denne Maade tilvejebragte Materiale desværre ikke af den Beskaffenhed, at det tillader en talmæssig, statistisk Bearbejdelse. Det er mest Angivelser af Høstens Udfald, holdte i almindelige Vendinger; kun undtagelsesvis er der Tale om lignende bestemte Foldangivelser som i Indberetningerne fra nyere Tid.

Det første Forsøg paa en virkelig Opgørelse af Høstudbyttet foreligger i «Statistisk Tabelværk», Femte Hæfte, udgivet af Tabelkommissionen. De der meddelte Oplysninger saavel angaaende Udsædens som Foldudbyttets Størrelse for de fire Hovedkornsorter samt Boghvede, Ærter og anden Bælgsæd, Kartoffler, Kløver og Græsfrø og desuden Raps og Hør ere vel af ikke ringe Interesse, men det drejer sig her kun om Opgivelser for et enkelt Aar, nemlig 1837, og selv om det ogsaa udtrykkelig fremhævedes, at Oplysningerne — for Foldudbyttets Vedkommende — skulde angive «hvor mange Fold hver af disse Sædarter i jævngode Aar kan antages at give», kom Kommissionen til det Resultat, at Opgivelserne gennemgaaende maatte antages at være noget for lave, idet man uvilkaarligt havde ladet Skønnet paavirkes noget af Udbyttet i 1837, der var et «maadeligt» Høstaar. I denne Undersøgelse defineredes Begrebet «Fold» desuden som Udbyttet i Forhold til Udsæden, ikke som i den moderne Høststatistik som Udbyttet pr. Arealenhed (Td. Ld.). Af disse Grunde er en egentlig Sammenstilling af Resultaterne for 1837 med

den nyere Høststatistik mindre tilladelig og tør kun foretages med store Forbehold. Det skal her blot fremhæves, at begge de i det foregaaende nævnte Momenter ville medføre, at Tiden omkring 1837 ved en direkte Sammenstilling af Tallene for dette Aar med dem for den nyere Tid vilde komme til at staa noget ugunstigere, end Tilfældet i Virkeligheden antagelig har været.

Fra og med Aaret 1875 begynder Bureauets officielle og aarlige Publikation om Høstens Udfald i Danmark. For hele Tiden siden nævnte Aar er det Materiale, hvorpaa denne Statistik bygges, skaffet til Veje ved Hjælp af Oplysninger, indhentede gennem Amterne fra Byraad og Sogneraad. Men selve Spørgeskemaet er i Aarenes Løb undergaaet forskellige Forandringer, idet der efterhaanden er medtaget flere og flere Spørgsmaal, medens til Gengæld enkelte andre (vedrørende Høstudbyttet af Handelsplanterne) ere gaaede ud paa Grund af disse Afgrøders underordnede Betydning for Totaludbyttet. Som de væsentligste Forandringer i det udsendte Spørgeskema skal her med Hensyn til Kornsorterne fremhæves, at der indtil 1897 spurgtes om Udbyttet af «Byg» og «Havre», medens der fra og med det nævnte Aar er bleven spurgt om Udbyttet af hvid og graa Havre samt af 2-radet og 6-radet Byg hver for sig. Større Forandringer ere Spørgsmaalene vedrørende Udfaldet af Rodfrugthøsten undergaaede, en naturlig Følge af disse Afgrøders stærkt stigende Betydning for Landbruget. I Aarene 1875—93 spurgtes der saaledes her kun om Udbyttet af Kartoffler og «andre Rodfrugter», fra 1894 til 1896, begge Aar inkl., om Udbyttet af Kartoffler, Foderroer og Sukkerroer, fra og med 1897 derimod om Kartoffler, Sukkerroer, Cikorierødder, Gulerødder, Runkelroer og andre Foderroer. Denne Formulering af Spørgsmaalene vedvarede til 1901; fra det følgende Aar, 1902, deltes Rubrikken «Andre Foderroer» i «Kaalrabi» og

«Turnips og andre Foderroer». Endnu skal bemærkes, at medens Udbyttet af Høhøsten har været medtaget i Høststatistikken lige siden 1875, har dette for Halmudbyttets Vedkommende først været Tilfældet fra og med Aaret 1897.

De Forandringer, der saaledes Tid efter anden har fundet Sted med Hensyn til Opgørelsen af Høstudbyttet, gælder imidlertid ikke blot Mængdeudbyttet. Ogsaa Beregningen af Værdiudbyttet er undergaaet adskillige Forandringer. Værdien af Kornafgrøderne har helt igennem været beregnet paa Grundlag af de enkelte Aars Kapiteltakster; derimod er Beregningen af Rodfrugternes Værdi sket efter ikke saa lidt forskellige Regler (jfr. nærmere herom Statistiske Meddelelser, 4. Række, 17. Bd., 6. Hæfte, samt 29. Bd., 1. Hæfte). Heller ikke Værdiudbyttet af Hø og Halm har helt igennem været beregnet efter de samme Regler, og det er derfor med Hensyn til Værdiudbyttet ikke muligt at skaffe fuldt ensartede Tal til Veje.

Medens de første Aars Publikationer vedrørende Høsten indskrænkede sig til at give Tallene for dennes Udbytte, indførtes der med Aaret 1878 den Forandring, at disse Publikationer affattedes i to Hovedafsnit, hvoraf det ene indeholdt «Beretning om Høstens Udfald», d. v. s. en paa Indberetninger fra Amterne bygget almindelig Skildring af Aarets Karakter som Høstaar — og det andet Afsnit, «Høstudbyttet», meddelte de rent statistiske Data. Med Aaret 1896 indførtes dernæst den Nyordning, at de to Hovedafsnit udgaves hver for sig, idet det første gik over i en selvstændig Række af Publikationer: «Foreløbig Redegørelse for Høstens Udfald i Danmark», som offentliggøres i November Maaned, og det andet under Titlen «Høsten i Danmark» indeholder den egentlige statistiske Redegørelse for Aarets Høstudbytte og udsendes omkring den 1. April det følgende Aar.

Til Slutning skal endnu fremhæves, at Høststatistikken i det hele har lidt og lider under den principielle Mangel, at medens den ene af de Faktorer, der benyttes ved Beregningen, — nemlig Foldtallet — fastsættes for hvert Aar, gælder dette derimod ikke med Hensyn til den anden Hovedfaktor ved Beregningen, nemlig Størrelsen af de med de paagældende Afgrøder dyrkede Arealer, idet disse konstateres ved de periodiske, sædvanlig med 5 Aars Mellemlum stedfindende Opgørelser over Arealets Benyttelse, og det er en Selvfølge, at Udbytteberegningen her bliver noget unøjagtig for de Afgrøders Vedkommende, hvis Arealer inden for en given Tidsperiode er underkastet store Forandringer, saaledes som jo navnlig Tilfældet i nyeste Tid har været med Rodfrugtarealerne. For at afhjælpe denne Mangel saa vidt gørligt foretog Bureauet i 1896 en Revision af

de siden 1875 offentliggjorte Beregninger over Høstudbyttet, idet de med de forskellige Afgrøder besaaede Arealer ved en simpel Interpolation beregnedes for de mellem de forskellige Arealopgørelser liggende Aar. En lignende Revision er senere (i Aaret 1908) foretaget for Høstaarene 1897—1907. De i det følgende meddelte Sammendrag af Publikationerne vedrørende Høstudbyttet i Danmark er for Aarene 1875—1907 for Mængde- og Værdiudbyttets Vedkommende bygget paa de nævnte reviderede Tabeller ¹⁾.

Det følgende Resumé af Høstudbyttet i Danmark siden 1875 omfatter først Foldudbyttet, dernæst det beregnede Mængdeudbytte og Værdiudbyttet og endelig nogle sammenlignende Betragtninger paa Grundlag af en Kornenhedsberegning for hele Høstudbyttet.

2. Foldudbyttet.

Rendement.

a. Sædafgrødernes Kærneudbytte.

Céréales. Produit en grains.

I omstaaende Tabel 52 (Side 74) er der givet et Sammen- drag af Oplysningerne vedrørende det aarlige Foldudbytte for de fire Hovedkornsorter samt Blandsæd for Øerne, Jylland og hele Landet. Da der — som foran nævnt — fra og med Aaret 1897 er opgivet Foldudbytte særskilt for 2-radet og 6-radet Byg samt for hvid og graa Havre, findes der ikke for Perioden 1897—1909 Foldtal svarende til dem, der for Aarene 1875—96 ere opgivne for Byg som Helhed og Havre som Helhed, og man har derfor af Hensyn til Sammenligningen beregnet saadanne Gennemsnits-Foldtal paa Grundlag af de reviderede Høsttabellers Opgivelser af det med de paagældende Kornsorter besaaede Areal i Forbindelse med det beregnede Mængdeudbytte. Paa anden Maade er det ikke muligt at tilvejebringe en sammenhængende Række Foldtal for hele den betragtede Periode efter Aaret 1875. Paa samme Maade har man, dog kun for hele Landet under eet, beregnet Foldtallene for Blandsæd til Modenhed, idet disse ikke offentliggjordes før 1897.

Det er i det foregaaende berørt, at der i 1837 blev gjort et første Forsøg paa en talmæssig Opgørelse af Høstudbyttet i Danmark, idet der indhentes Oplysninger saavel om Foldudbytte som Udsæd, og paa Grundlag heraf beregnedes et Tal for Udbyttet. Der er ligeledes gjort opmærksom paa, at en umiddelbar

¹⁾ Statistiske Meddelelser, 4. Række, 2. Bd., 3. Hæfte, og 29. Bd., 1. Hæfte.

Tabel 52. Foldudbyttet (Tdr. pr. Td. Land) af de 4 Hovedkornsorter samt Blandsæd 1875—1909.
Rendement p. tn. de sol des céréales indiquées 1875—1909.

Aar année	Hvede froment			Rug seigle			Byg orge			Havre avoine			Blandsæd til Modenhed céréales mélangées		
	Øerne	Jylland	Hele Landet	Øerne	Jylland	Hele Landet	Øerne	Jylland	Hele Landet	Øerne	Jylland	Hele Landet	Øerne	Jylland	Hele Landet
1875.....	11,5	10,1	11,3	11,0	8,2	9,3	11,3	9,1	10,4	12,4	10,4	11,1	—	—	10,4
1876.....	9,2	8,9	9,1	10,0	6,7	7,9	9,9	6,5	8,5	11,4	8,1	9,2	—	—	9,6
1877.....	11,5	9,2	11,2	11,3	7,2	8,7	10,0	7,4	8,9	11,4	8,4	9,4	—	—	10,2
1878.....	12,3	11,2	12,2	11,7	8,0	9,4	11,7	9,4	10,8	13,6	11,1	12,0	—	—	12,4
1879.....	11,7	8,7	11,2	10,7	6,3	7,9	10,2	7,7	9,2	12,5	9,7	10,6	—	—	11,1
1880.....	12,7	10,9	12,5	12,4	8,4	9,8	12,3	9,6	11,2	13,4	11,4	12,1	—	—	12,6
1881.....	6,8	8,4	7,0	11,0	7,8	9,0	10,6	8,3	9,6	11,5	10,3	10,7	—	—	10,8
1882.....	11,6	10,0	11,4	11,0	7,5	8,8	11,7	8,9	10,5	13,8	11,1	12,0	—	—	12,7
1883.....	12,0	10,1	11,7	11,6	7,7	9,1	10,4	8,0	9,4	11,2	9,9	10,5	—	—	10,9
1884.....	12,6	11,4	12,4	9,6	7,9	8,5	10,3	8,1	9,4	11,6	10,0	10,5	—	—	11,2
1875—1884 gsntl.	11,2	9,9	11,0	11,0	7,6	8,8	10,8	8,3	9,8	12,3	10,0	10,8	—	—	11,2
1885.....	14,1	12,4	13,8	10,8	8,1	9,1	11,3	8,7	10,2	12,7	10,9	11,5	—	—	11,9
1886.....	13,2	11,7	13,0	11,4	6,7	8,4	11,7	9,3	10,7	13,0	11,3	11,8	—	—	12,2
1887.....	15,4	13,3	15,1	11,9	6,9	8,7	12,4	7,1	10,1	13,8	9,1	10,6	—	—	12,3
1888.....	9,5	9,8	9,5	9,8	7,3	8,2	11,2	9,2	10,2	13,2	11,0	11,7	—	—	12,0
1889.....	12,6	11,5	12,4	11,0	7,9	9,0	10,1	6,9	8,8	10,9	8,4	9,2	—	—	10,5
1890.....	11,8	11,2	11,7	10,8	7,0	8,4	12,3	9,7	11,2	14,2	11,2	12,1	—	—	12,5
1891.....	13,5	13,2	13,4	12,8	8,2	9,6	12,0	9,4	10,9	13,2	10,3	11,2	—	—	12,2
1892.....	14,3	14,2	14,3	12,8	8,6	10,0	13,0	10,6	12,0	15,1	12,3	13,2	—	—	13,6
1893.....	13,5	13,2	13,4	12,2	8,0	9,5	9,2	7,5	8,5	8,7	9,1	9,0	—	—	9,4
1894.....	11,9	12,5	12,0	9,7	7,2	8,0	11,2	9,6	10,5	13,7	11,7	12,3	—	—	12,5
1885—1894 gsntl.	13,0	12,3	12,9	11,2	7,6	8,9	11,4	8,8	10,3	12,9	10,5	11,3	—	—	11,9
1895.....	13,4	12,3	13,2	10,5	7,9	8,9	11,4	10,1	10,9	14,4	12,3	12,9	—	—	13,0
1896.....	14,8	14,4	14,8	11,7	8,5	9,6	11,7	9,3	10,7	14,1	11,5	12,3	—	—	12,6
1897.....	14,1	13,9	14,1	11,3	7,2	8,7	10,2	8,7	9,6	13,1	10,4	11,2	12,7	10,6	11,1
1898.....	12,1	12,2	12,1	10,2	6,5	7,8	11,6	9,9	10,9	14,8	12,6	13,2	14,0	12,4	13,4
1899.....	15,0	14,2	14,8	11,5	7,3	8,8	11,9	9,3	10,9	14,1	10,9	11,9	13,8	11,0	12,7
1900.....	14,7	14,5	14,6	12,2	8,1	9,6	12,5	10,0	11,5	14,8	12,1	12,9	14,4	12,1	13,4
1901.....	10,4	11,1	10,6	10,4	7,6	8,6	11,6	9,7	10,9	13,6	11,4	12,0	13,3	11,4	12,5
1902.....	15,8	13,7	15,4	12,2	8,1	9,6	13,5	10,2	12,2	15,9	12,3	13,3	15,1	11,8	13,5
1903.....	15,6	13,6	15,2	12,2	8,2	9,9	13,4	10,5	12,3	16,2	12,4	13,6	15,4	11,8	13,7
1904.....	15,0	13,4	14,7	10,8	7,2	8,5	13,3	9,9	12,0	16,0	11,1	12,5	15,2	10,6	13,1
1895—1904 gsntl.	14,1	13,3	14,0	11,4	7,7	9,0	12,1	9,8	11,2	14,7	11,7	12,6	—	—	12,9
1905.....	13,9	13,9	13,9	12,2	8,5	9,9	12,7	8,6	11,2	15,8	8,7	10,8	15,0	9,0	12,2
1906.....	14,1	14,7	14,2	12,0	8,3	9,6	12,6	10,1	11,7	16,0	12,1	13,3	15,0	11,4	13,3
1907.....	15,0	14,3	14,9	10,0	7,1	8,1	14,0	11,2	12,9	17,7	13,5	14,7	16,3	12,5	14,5
1908.....	14,9	14,3	14,8	12,4	8,3	9,7	12,6	11,1	12,1	17,0	12,8	14,0	16,5	12,2	14,0
1909.....	13,2	13,3	13,2	12,7	8,0	9,6	13,7	11,5	12,9	17,7	13,3	14,6	16,4	12,5	14,5
1905—1909 gsntl.	14,2	14,1	14,2	11,9	8,0	9,4	13,1	10,5	12,3	16,8	12,1	13,5	15,8	11,5	13,7
1875—1891 gsntl.	11,9	10,7	11,7	11,1	7,5	8,8	11,1	8,4	10,0	12,6	10,2	11,0	—	—	11,5
1892—1909 —.....	14,0	13,5	13,9	11,5	7,8	9,1	12,2	9,9	11,3	14,9	11,7	12,7	—	—	12,9
1875—1909 gsntl.	13,0	12,2	12,8	11,3	7,7	9,0	11,7	9,2	10,7	13,8	10,9	11,8	—	—	12,2

Sammenstilling af Foldtallene for 1837 og for Tiden efter 1875 ikke er fuldt tilladelig. Alligevel er Tallene for 1837 ikke uden Interesse, og de meddeles derfor her for Hovedlandsdelene:

Foldudbytte (Tdr. pr. Td. Udsæd) i Aaret 1837			
	Øerne	Jylland	Hele Landet
Hvede.....	7,0	5,8	7,0
Rug.....	6,3	4,5	5,3
Byg.....	6,5	4,8	5,8
Havre.....	6,0	4,0	4,8

Uden iøvrigt at komme nærmere ind paa en Sammenligning, turde dog saa meget være klart, at der i Tiden mellem 1837 og 1875 har fundet en meget betydelig Forøgelse af Foldudbyttet Sted, og at denne Forøgelse uden Tvivl har været større end den, der kan konstateres for Tiden mellem 1875 og 1909. Ved en umiddelbar Betragtning faar man det Indtryk, at Foldudbyttet paa det nærmeste blev fordoblet i de 37 Aar

mellem 1837 og 1875; men det vil fremgaa af det i det foregaaende bemærkede (jfr. S. 72), at en saadan rent numerisk Sammenligning af Tallene kan være vildledende. Det er paa Forhaand klart, at Forandringerne i Foldudbyttet navnlig maa henføres til følgende 3 Momenter: Vejrliget, Forskydninger i de besaaede Arealer og Kulturtilstanden i det hele. Vejrliget, der i saa høj Grad er bestemmende for Svingningerne i Udbyttet fra Aar til Aar, kan imidlertid ikke antages at være en i en bestemt Retning konstant virkende Aarsag, og det er derfor sikkert nok det andet og det tredje af de fremhævede Momenter, som har spillet Hovedrollen ved de stedfundne Forandringer i Foldudbyttet. Det tør vel ogsaa, under Hensyn til de meget betydelige Udvidelser af Kornarealerne, navnlig i Landets daarlige Egne, antages, at de stedfundne Forskydninger i Arealerne gennemgaaende har været af den Art, at de, for sig betragtede, har haft en Tendens til at sænke Gennemsnittet for Foldudbyttet, og at de tekniske Fremskridt, den ændrede Kulturtilstand, har virket endnu stærkere i modsat Retning, end Tallene rent numerisk tyder hen paa.

Hvede. Saavel for hele Landet som for hver af de to Hovedlandsdele har Foldudbyttet for Hvede været stigende fra Tiaar til Tiaar, fra 11,0 i 1875—84 til 12,9 i 1885—94 og 14,0 i 1895—1904 og endelig 14,2 i Femaaret 1905—09. Foldudbyttet for hele Perioden er 12,8; deles denne i to paa 17 og 18 Aar, viser Gennemsnitsudbyttet pr. Td. Ld. sig at være 11,7 Tdr. i de første Aar og 13,9 i de sidste. De største negative Udsving fra Gennemsnitsudbyttet udvise Aarene 1881, 1876, 1888 og 1901 med henholdsvis 45, 29, 26 og 17 pCt. under det for hele Perioden normale Udbytte, medens de største positive Udsving træffes for Aarene 1902, 1903, 1887 og 1907 med henholdsvis 20, 19, 18 og godt 16 pCt. over Gennemsnittet (jfr. Tabel 53). Udbyttet er for alle Tiaarene saavel som for Aarene 1905—09 højere paa Øerne end i Jylland, men Forskellen mellem de to Hovedlandsdele er for Hvedens Vedkommende mindre end for de andre Hovedkornsorter, idet Hveden i Jylland kun dyrkes paa særlig udvalgte Jorder — og Tallene pege i Retning af, at Forskellen bliver mindre. I Aarene 1875—1891 var Foldudbyttet paa Øerne gennemsnitlig 11,9, i Jylland 10,7 og Forskellen saaledes 1,2, medens de tilsvarende Tal for Tiden 1892—1909 var 14,0 og 13,5 og Forskellen altsaa 0,5 Fold. Dette er det rent faktiske Forhold; hvilken af de i det foregaaende nævnte Faktorer, der væsentlig har været bestemmende ved Hidførelsen af dette Resultat, er det derimod van-

Tabel 53. Den procentvise Afvigelse mellem Gennemsnits-Foldudbyttet for Aarene 1875—1909 og de enkelte Aars Foldudbytte for de 4 Hovedkornsorter samt Blandsæd. (Hele Landet.)

Ecartement de chaque année p. 100 du rendement moyen 1875—1909 des céréales indiquées.

Aar année	Hvede froment	Rug seigle	Byg orge	Havre avoine	Blandsæd céréales mélangées
	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.
1875	÷ 11,7	÷ 3,3	÷ 2,8	÷ 5,9	÷ 14,7
1876	÷ 28,9	÷ 12,2	÷ 20,6	÷ 22,0	÷ 21,3
1877	÷ 12,5	÷ 3,3	÷ 16,8	÷ 20,3	÷ 16,4
1878	÷ 4,7	÷ 4,4	÷ 0,9	÷ 1,6	÷ 1,6
1879	÷ 12,5	÷ 12,2	÷ 14,0	÷ 10,2	÷ 9,1
1880	÷ 2,3	÷ 8,8	÷ 4,7	÷ 2,5	÷ 3,3
1881	÷ 45,3	0,0	÷ 10,3	÷ 9,3	÷ 11,5
1882	÷ 10,1	÷ 2,2	÷ 1,8	÷ 1,6	÷ 4,0
1883	÷ 8,5	÷ 1,1	÷ 12,1	÷ 11,0	÷ 10,7
1884	÷ 3,1	÷ 5,6	÷ 12,1	÷ 11,0	÷ 8,2
1875—1884 ...	÷ 14,1	÷ 2,2	÷ 8,4	÷ 9,2	÷ 8,2
1885	÷ 7,8	÷ 1,1	÷ 4,7	÷ 2,5	÷ 2,4
1886	÷ 1,5	÷ 6,7	0,0	0,0	0,0
1887	÷ 17,9	÷ 3,3	÷ 5,6	÷ 10,2	÷ 0,8
1888	÷ 25,8	÷ 8,9	÷ 4,7	÷ 0,8	÷ 1,6
1889	÷ 3,1	0,0	÷ 17,8	÷ 22,6	÷ 13,9
1890	÷ 8,6	÷ 6,7	÷ 4,7	÷ 2,5	÷ 2,5
1891	÷ 4,7	÷ 6,7	÷ 1,8	÷ 5,1	0,0
1892	÷ 11,7	÷ 11,1	÷ 12,1	÷ 11,9	÷ 11,5
1893	÷ 4,7	÷ 5,6	÷ 20,6	÷ 23,8	÷ 22,9
1894	÷ 6,3	÷ 11,1	÷ 1,8	÷ 4,2	÷ 2,5
1885—1894 ...	÷ 0,8	÷ 1,1	÷ 3,7	÷ 5,1	÷ 2,5
1895	÷ 3,1	÷ 1,1	÷ 1,8	÷ 9,3	÷ 6,6
1896	÷ 15,6	÷ 6,7	0,0	÷ 4,2	÷ 3,3
1897	÷ 10,2	÷ 3,3	÷ 10,3	÷ 5,1	÷ 9,1
1898	÷ 5,5	÷ 13,2	÷ 1,8	÷ 11,9	÷ 9,8
1899	÷ 15,6	÷ 2,2	÷ 1,8	÷ 0,8	÷ 4,0
1900	÷ 14,1	÷ 6,7	÷ 7,5	÷ 9,3	÷ 9,8
1901	÷ 17,2	÷ 4,4	÷ 1,8	÷ 1,6	÷ 2,5
1902	÷ 20,3	÷ 6,7	÷ 14,0	÷ 12,7	÷ 10,7
1903	÷ 18,8	÷ 10,0	÷ 15,0	÷ 15,3	÷ 2,3
1904	÷ 14,8	÷ 5,6	÷ 12,1	÷ 5,9	÷ 7,3
1895—1904 ...	÷ 9,4	0,0	÷ 4,7	÷ 6,8	÷ 5,7
1905	÷ 8,6	÷ 10,0	÷ 14,7	÷ 8,5	0,0
1906	÷ 10,1	÷ 6,7	÷ 10,7	÷ 12,7	÷ 9,1
1907	÷ 16,4	÷ 10,0	÷ 20,6	÷ 24,6	÷ 18,9
1908	÷ 15,6	÷ 7,8	÷ 13,1	÷ 18,6	÷ 14,7
1909	÷ 3,1	÷ 6,7	÷ 20,6	÷ 23,7	÷ 18,9
1905—1909 ...	÷ 10,9	÷ 4,4	÷ 14,0	÷ 14,4	÷ 12,3
1875—1891 ...	÷ 8,6	÷ 2,2	÷ 6,5	÷ 6,8	÷ 5,7
1892—1909 ...	÷ 8,6	÷ 1,1	÷ 5,6	÷ 7,6	÷ 5,7

skeligt at sige noget bestemt om. Iøvrigt vil det ses, at Bevægelserne i Hvedens Foldudbytte i de to Hovedlandsdele følge hinanden nær fra Aar til Aar.

Rug. Ogsaa den anden Vintersædart viser et stigende Udbytte fra Tiaar til Tiaar, men betydelig ringere end den tilsvarende Stigning i Foldudbyttet for Hveden.

I det første Tiaar var for hele Landet Foldudbyttet 8,8, i det følgende 8,9; i Aarene 1895—1904 9,0 og i Aarene 1905—09 9,4. Bevægelsen i Retning af foretaget Foldudbytte, der jo iøvrigt ikke er stærkt fremtrædende, genfindes saavel paa Øerne som i Jylland. I Periodens første 17 Aar var Foldudbyttet for Landet under eet 8,8, i de sidste 18 Aar 9,1, saa Forskellen udgjorde kun 0,3 Fold. De tilsvarende Tal for Øerne og Jylland var i den første Periode 11,1 og 7,5 og i den sidste 11,5 og 7,8 Fold; Udbyttet var saaledes 3,6 og 3,7 Fold større paa Øerne end i Jylland, en Forskel, der, som allerede antydtes, er betydelig større end den tilsvarende Forskel i Foldudbyttet af Hveden. For hele Landet var i Gennemsnit for alle 35 Aar Foldudbyttet 9,0; de største Udsving fra Gennemsnittet var 7,8 Fold i 1898, 7,9 Fold i 1876 og 1879 og 8,1 Fold i 1907, svarende til henholdsvis 12 og 10 pCt. under det normale, medens de højeste Foldudbytter træffes for Aaret 1892 med 10,0 Fold samt Aarene 1905 og 1903 med 9,9, svarende til henholdsvis 11 og 10 pCt. over det normale Udbytte; de største Udsving fra Middeludbyttet ere saaledes i begge Retninger betydelig større for Hvedens end for Rugens Vedkommende.

Bygget viser saavel for Øerne som for Jylland og hele Landet et stærkt stigende Foldudbytte fra Tiaar til Tiaar; Udbyttet var i 1875—84 i Gennemsnit for hele Landet 9,8, i 1885—94 10,3, i 1895—1904 11,2 og endelig i Femaaret 1905—1909 12,2 Fold, medens Foldtallet for hele Perioden var 10,7. Det var i Periodens første Halvdel 10,0 og i dens sidste Halvdel 11,3 eller henholdsvis 0,7 og 0,6 under og over Middeltallet for samtlige 35 Aar. Udbyttet var uden Undtagelse i

hvert Aar betydelig højere paa Øerne end i Jylland; Svingningerne følges for begge Landsdele nær ad, uden — som for Hvedens Vedkommende — nogen udtalt Tendens til at nærme sig hinanden. De største negative Udsving inden for Perioden finder man for Aarene 1876, 1889 og 1893 med henholdsvis 20,6, 17,8 og 20,6 pCt. under Gennemsnittet for alle Aarene, medens de højeste positive Udsving træffes mod Periodens Slutning: i 1903 med 15 pCt., i 1907 og 1909 med 20,6 pCt. over Gennemsnittet.

Havrens Foldudbytte er helt igennem noget højere end Byggets, men følger iøvrigt dets Svingninger meget nær fra Aar til Aar; de aarlige Svingninger for de to Vaarsædarter følger i det hele hverandre langt nøjere, end Tilfældet er for Hvedens og Rugens Vedkommende, og det er derfor ogsaa de samme Aar, der for Vaarkornet vise de maksimale Udsving i den ene eller den anden Retning; disse ere, som det fremgaar af Tabel 53, ikke blot absolut, men ogsaa relativt, for hele Landet under et betragtede, noget højere for Havrens end for Byggets Vedkommende.

Foldtallene for Blandsæden vise i det hele de samme aarlige Svingninger og den samme typiske Bevægelse, som Tilfældet er med Bygget og Havren.

Det er allerede berørt i det foregaaende, at for Aarene 1875—1896, begge Aar inklusive, opgaves der for Byg og Havre kun eet Foldtal for hver af disse Kornsorter, hvorimod der fra og med 1897 opgives to Foldtal for Byg, for 2-radet og for 6-radet, og to for Havre, nemlig for »hvid» og »graa» Havre hver for sig. I hosstaaende Tabel 54 er meddelt disse Sædarters Foldtal.

Tabel 54. Foldudbyttet (Tdr. pr. Td. Ld.) af 2-radet og 6-radet Byg samt af hvid og graa Havre 1897—1909.

Rendement p. tn. de sol des céréales indiquées 1897—1909.

Aar année	2-radet Byg orge à 2 rangs			6-radet Byg orge à 6 rangs			Hvid Havre avoine blanche			Graa Havre avoine grise		
	Øerne	Jylland	Hele Landet	Øerne	Jylland	Hele Landet	Øerne	Jylland	Hele Landet	Øerne	Jylland	Hele Landet
1897.....	10,1	8,7	9,7	11,2	8,6	9,3	13,1	11,6	12,2	12,4	8,1	8,1
1898.....	11,6	9,9	11,1	11,5	10,0	10,4	14,8	13,7	14,1	13,9	10,4	10,4
1899.....	11,9	9,5	11,1	12,1	9,1	9,9	14,1	11,9	12,7	13,6	8,9	9,0
1900.....	12,3	10,0	11,5	13,3	10,1	11,0	14,8	13,2	13,8	13,8	9,8	9,9
1901.....	11,5	9,8	10,9	12,5	9,5	10,3	13,6	12,5	12,9	13,3	9,0	9,1
1902.....	13,5	10,2	12,5	14,1	10,2	11,3	16,0	13,5	14,4	15,7	9,7	10,0
1903.....	13,2	10,5	12,5	14,0	10,5	11,5	16,3	13,6	14,6	15,8	9,6	10,0
1904.....	13,3	10,2	12,4	13,0	9,4	10,4	16,1	12,5	13,8	15,8	7,8	8,3
1905.....	12,7	8,6	11,5	13,1	8,5	9,8	15,8	9,8	12,0	15,5	5,9	6,4
1906.....	12,5	10,4	11,9	13,3	9,5	10,6	16,0	13,4	14,4	15,8	8,8	9,2
1907.....	14,0	11,4	13,2	14,5	10,5	11,6	17,7	14,6	15,7	17,5	10,6	10,9
1908.....	12,5	11,2	12,2	13,1	10,8	11,5	17,0	13,0	15,0	16,4	9,6	9,8
1909.....	13,7	11,8	13,1	14,1	10,9	11,8	17,7	14,5	15,7	17,1	10,0	10,3
1897—1909 gsntl.	12,5	10,2	11,8	13,1	9,8	10,7	15,6	12,9	13,9	15,1	9,1	9,3

Tabel 55. Sognenes procentvise Fordeling efter det for Aarene 1906—09 opgivne Foldudbytte
(Tdr. pr. Td. Ld.) for Hovedkornsorterne samt for Blandsæd.

Pourcentage des paroisses réparties d'après le rendement p. tn. de sol des principales céréales etc. 1906-09.

	Øerne				Jylland				Hele Landet			
	1906	1907	1908	1909	1906	1907	1908	1909	1906	1907	1908	1909
	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.
Hvede: froment:												
Indtil 5 Fold	"	"	"	"	0,4	"	0,7	1,0	"	"	0,2	0,3
6—10 —	4,9	3,6	2,2	12,5	26,1	33,2	29,3	30,6	11,7	12,7	10,7	18,4
11—15 —	63,3	58,6	59,9	70,1	38,7	37,6	43,5	50,7	55,5	52,2	54,8	63,8
over 15 —	31,8	37,8	37,9	17,1	34,8	29,2	26,5	17,7	32,8	35,1	34,3	17,7
Tilsammen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Rug: seigle:												
Indtil 5 Fold	"	"	"	"	6,5	16,4	5,4	7,5	3,8	9,5	3,1	4,4
6—10 —	17,6	67,3	13,1	10,0	66,6	73,1	66,2	68,3	46,1	70,7	44,0	43,8
11—15 —	79,3	32,7	83,1	79,6	25,8	10,4	27,7	23,7	48,1	19,8	50,9	47,1
over 15 —	3,1	"	3,8	10,4	1,1	0,1	0,7	0,5	2,0	"	2,0	4,7
Tilsammen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Byg, 2r: orge à 2 rangs:												
Indtil 5 Fold	"	"	"	"	6,9	3,3	3,7	2,6	3,7	1,8	2,0	1,4
6—10 —	14,6	4,2	9,2	3,8	54,0	49,8	51,0	48,5	35,6	28,6	31,6	27,7
11—15 —	79,4	77,3	85,8	83,0	34,1	40,3	38,9	43,4	55,3	57,5	60,6	61,8
over 15 —	6,0	18,5	5,0	13,2	5,0	6,6	6,4	5,5	5,4	12,1	5,8	9,1
Tilsammen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Byg, 6r: orge à 6 rangs:												
Indtil 5 Fold	"	"	0,5	"	13,0	6,9	7,0	7,0	8,0	4,3	4,5	4,2
6—10 —	10,9	4,2	9,1	4,1	54,2	50,2	49,7	46,1	37,5	32,9	34,1	29,4
11—15 —	77,1	68,4	77,6	70,9	26,3	33,9	36,5	39,2	45,9	46,9	52,3	52,0
over 15 —	12,0	27,4	12,8	25,0	6,5	9,0	6,8	7,4	8,6	15,9	9,1	14,4
Tilsammen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Havre, hvid eller gul: avoine blanche:												
Indtil 5 Fold	"	"	"	"	2,1	0,7	1,0	0,3	1,2	0,4	0,5	0,2
6—10 —	1,3	0,7	1,0	0,3	30,7	21,3	23,6	20,5	17,9	12,1	13,6	11,6
11—15 —	35,9	17,1	23,8	16,7	39,2	40,7	41,8	43,3	37,7	30,3	33,9	31,7
over 15 —	62,8	82,2	75,2	83,0	28,0	37,3	33,6	35,9	43,2	57,2	52,0	56,5
Tilsammen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Havre, graa eller broget samt sort: avoine grise:												
Indtil 5 Fold	"	"	"	"	9,9	5,2	5,9	4,6	9,1	5,1	5,6	4,4
6—10 —	"	"	"	"	54,6	45,4	49,5	44,4	49,9	44,3	47,5	42,8
11—15 —	50,0	33,8	9,5	15,0	27,9	41,3	37,5	40,4	29,8	41,1	36,4	39,5
over 15 —	50,0	66,7	90,5	85,0	7,6	8,1	7,1	10,6	11,2	9,5	10,5	13,3
Tilsammen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Blandsæd: céréales mélangées:												
Indtil 5 Fold	"	"	"	"	4,9	4,2	3,4	2,7	2,7	2,3	1,9	1,5
6—10 —	2,1	1,1	0,9	0,9	41,4	29,7	32,8	30,3	23,7	16,5	18,6	17,3
11—15 —	55,5	30,6	43,2	28,7	38,4	43,2	44,9	45,8	46,1	37,4	44,1	38,3
over 15 —	42,4	68,3	55,9	70,4	15,3	22,9	18,9	21,2	27,5	43,8	35,4	42,9
Tilsammen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

I Fortsættelse af det i det foregaaende vedrørende Foldudbyttet anførte, skal endnu meddeles omstaaende Oversigt over Sogdenes procentvise Fordeling efter det opgivne Foldudbyttes Størrelse (Tabel 55, Side 77). Det er overhovedet først fra og med 1906, at saadanne Oversigter ere blevne udarbejdede til Brug for de aarlige Publikationer angaaende Høstens Udfald i Danmark, og de kunne saaledes heller ikke her meddeles for længere tilbageliggende Aar. Tabellen omfatter de fire Hovedkornsorter samt Blandsæd; for Byggets Vedkommende er der skelnet mellem 2- og 6-radet Byg, og ligeledes er der for Havren skelnet mellem hvid eller gul Havre og graa Havre. Oversigten giver et nyt Udtryk for Modsætningen mellem Øerne og Jylland, hvad Foldudbyttet angaar, idet den med iøjnefaldende Tydelighed viser, hvorledes de høje Procenttal for store Fold træffes paa Øerne, medens omvendt de høje Procenttal for de lave Fold træffes i Jylland. Dette Forhold genfindes gennemgaaende for alle Sædarterne, som omfattes af Tabellen. Ogsaa de enkelte Aars Karakter træder skarpt frem i denne Tabel; saaledes giver det forholdsvis lave Udbytte af Rughesten i 1907 sig et stærkt fremtrædende Udtryk i Sogdenes procentvise Fordeling, navnlig for Øerne, i dette Aar i Sammenligning med de tilsvarende Tal for de andre Aar; medens Antallet af Sogne, som paa Øerne opgav et Høstudbytte paa 11—15 Fold, i de øvrige Aar var omkring 80 pCt. af samtlige Opgivelser, var det i 1907 kun 33 pCt. af disse.

Endnu staar tilbage at give en Oversigt over Foldudbyttet af de to Afgrøder Boghvede og Bælgsæd.

I hosstaaende Oversigt er givet Tallene for Foldudbyttet af Boghvede for hele Landet i Perioden 1875—1909.

Det gennemsnitlige Udbytte pr. Td. Ld. var for hele Perioden 5,1 Tdr.; det var noget højere i de 17 Aar mellem 1875 og 1891 end i de følgende 18 Aar, nemlig gennemsnitlig 5,3 Tdr. mod 4,8 Tdr. Denne Tilbagegang i Foldudbyttet staar dog næppe i Forbindelse med en almindelig Tilbagegang i denne Afgrødes Givtighed i det hele, men skyldes først og fremmest en Forskydning i Forholdet mellem Øernes og Jyllands Andel i Produktionen. Medens nemlig i 1876 og Aarene deromkring Øernes Boghvedeareal udgjorde mellem 6 og 7 pCt. af det hele Boghvedeareal, udgjorde det i 1907 kun omkring 2 pCt. af dette (jfr. Side 36). Som det imidlertid fremgaar af de følgende Foldtal for denne Afgrøde for Øerne og Jylland i Aarene 1897—1909, er Foldudbyttet gennemgaaende betydeligt højere

Foldudbytte (Tdr. pr. Td. Ld.) af Boghvede
i Aarene 1875—1909 (hele Landet)

1875.....	5,1	1895.....	5,1
1876.....	3,0	1896.....	4,8
1877.....	6,2	1897.....	6,0
1878.....	6,3	1898.....	3,3
1879.....	3,5	1899.....	4,0
1880.....	6,5	1900.....	5,6
1881.....	4,9	1901.....	4,7
1882.....	3,9	1902.....	5,2
1883.....	7,7	1903.....	5,0
1884.....	6,9	1904.....	3,9
1875—84 gsntl.	5,1	1895—1904 gsntl.	4,8
1885.....	5,1	1905.....	6,0
1886.....	5,5	1906.....	4,8
1887.....	5,2	1907.....	3,4
1888.....	5,1	1908.....	5,5
1889.....	6,6	1909.....	4,6
1890.....	4,4	1905—09 gsntl.	4,9
1891.....	4,8	1875—1891 gsntl.	5,3
1892.....	3,4	1892—1909 - - -	4,8
1893.....	5,7	1875—1909 gsntl.	5,1
1894.....	5,6		
1885—94 gsntl.	5,1		

paa Øerne, og den paaviste Nødgang i dette maa aabenbart antages at staa i Forbindelse med den særlig stærke Reduktion i Øernes Boghvedearealer.

Foldudbyttet af Boghvede (Tdr. pr. Td. Ld.)

	Øerne	Jylland	Hele Landet
1897.....	7,0	5,9	6,0
1898.....	5,2	3,2	3,3
1899.....	6,3	3,7	4,0
1900.....	7,1	5,5	5,6
1901.....	6,2	4,6	4,7
1902.....	6,9	5,1	5,2
1903.....	7,0	4,9	5,0
1904.....	5,6	3,8	3,9
1905.....	6,4	6,0	6,0
1906.....	5,3	4,5	4,8
1907.....	5,0	3,3	3,4
1908.....	6,6	5,6	5,5
1909.....	6,9	4,6	4,6
1897-1909 gsntl.	7,3	4,7	4,8

Iøvrigt fremgaar det af de meddelte Tal for Foldudbyttet, at dette er forholdsvis stærkt svingende fra Aar til Aar: i 1876 var det saaledes 3,0 Tdr. pr. Td. Ld., medens det i det følgende Aar var mere end dobbelt saa højt, nemlig 6,2 Tdr. pr. Td. Ld.

I Lighed med de ovenfor meddelte Foldtal gives omstaaende en tilsvarende Oversigt vedrørende Udbyttet af Bælgsæd:

Foldudbyttet af Bælgsæd i Aarene 1875—1909
(hele Landet)

1875.....	7,2	1895.....	6,9
1876.....	7,4	1896.....	6,5
1877.....	5,8	1897.....	6,4
1878.....	5,9	1898.....	6,8
1879.....	5,2	1899.....	6,6
1880.....	7,8	1900.....	6,1
1881.....	6,3	1901.....	7,0
1882.....	7,3	1902.....	6,1
1883.....	5,1	1903.....	7,8
1884.....	5,0	1904.....	7,6
1875—84 gsntl.	6,3	1895—1904 gsntl.	6,8
1885.....	6,3	1905.....	7,5
1886.....	6,9	1906.....	8,2
1887.....	7,6	1907.....	5,8
1888.....	5,6	1908.....	8,1
1889.....	6,6	1909.....	7,5
1890.....	6,9	1905—09 gsntl.	7,4
1891.....	6,5	1875—91 gsntl.	6,4
1892.....	7,3	1892—1909 -	6,9
1893.....	5,4	1875—1909 gsntl.	6,6
1894.....	5,8		
1885—94 gsntl.	6,5		

For alle 35 Aar var Gennemsnitsudbyttet af Bælgsæd 6,6 Tdr. pr. Tønde Land, med en jævn, men ikke stærkt udpræget Stigning fra Tiaar til Tiaar. Men hvor meget af denne Fremgang, der tør betragtes som reel, og hvor meget der skyldes Forskydninger i Arealernes Beliggenhed, er det ikke muligt at udtale noget om. Disse Forskydninger skulde for denne Afgrødes Vedkommende ligesom for Boghvedens nærmest virke i Retning af en Formindskelse af Udbyttet pr. Arealen, idet Bælgsædsarealet i den Periode, hvorom der her er Tale, er gaaet forholdsvis mindre tilbage i Jylland end paa Øerne (jfr. Side 36), og Bælgsædens Foldudbytte er — ligesom Boghvedens — en Del højere paa Øerne end paa Halvøen, saaledes som det fremgaar af følgende Tal:

Foldudbyttet af Bælgsæd (Tdr. pr. Td. Ld.)			
	Øerne	Jylland	Hele Landet
1897.....	6,9	4,8	6,4
1898.....	7,1	5,6	6,8
1899.....	7,0	5,3	6,6
1900.....	6,3	5,5	6,1
1901.....	7,5	5,5	7,0
1902.....	6,3	5,8	6,1
1903.....	8,6	6,0	7,8
1904.....	8,4	6,0	7,6
1905.....	8,5	5,3	7,5
1906.....	9,1	6,9	8,2
1907.....	5,6	6,1	5,8
1908.....	8,9	6,6	8,1
1909.....	8,0	6,4	7,5
1897—1909 gsntl.	7,6	5,8	7,0

b. Rodfrugter.

Racines.

Som allerede tidligere berørt, behandledes Høst-udbyttet af Rodfrugter gennem en lang Aarrække mindre detailleret. Der skælnedes til at begynde med kun mellem Kartoffler og andre Rodfrugter og først fra 1897 gennemførtes den Sondring mellem de forskellige Rodfrugtafgrøder, der nu anvendes. Ved Beregning vilde det vel være muligt at finde et Gennemsnitsfoldtal for Rodfrugter under eet, fraregnet Kartoffler; men et saadant Gennemsnitsfoldtal vilde være af temmelig tvivlsom Værdi, og man skal derfor kun for Kartofflernes Vedkommende meddele Foldtal (Gennemsnit for hele Landet under eet) for hele Perioden tilbage til 1875, medens det for de øvrige Rodfrugter kun gives for Aarene 1897—1909.

Det gennemsnitlige Foldudbytte af Kartoffler fremgaar af nedenstaaende Oversigt:

Foldudbyttet af Kartoffler (Tdr. pr. Td. Ld.)
i Aarene 1875—1909 (hele Landet)

1875.....	39	1895.....	55
1876.....	36	1896.....	58
1877.....	28	1897.....	54
1878.....	36	1898.....	44
1879.....	21	1899.....	50
1880.....	43	1900.....	62
1881.....	39	1901.....	56
1882.....	26	1902.....	70
1883.....	48	1903.....	65
1884.....	40	1904.....	63
1875—84 gsntl.	36	1895—1904 gsntl.	58
1885.....	44	1905.....	78
1886.....	46	1906.....	74
1887.....	47	1907.....	62
1888.....	36	1908.....	77
1889.....	54	1909.....	63
1890.....	34	1905—09 gsntl.	71
1891.....	39	1875—91 gsntl.	39
1892.....	50	1892—1909 -	60
1893.....	58	1875—1909 gsntl.	50
1894.....	44		
1885—94 gsntl.	45		

Det fremgaar af denne Oversigt, at Foldudbyttet af Kartoffler har været stærkt stigende fra Tiaar til Tiaar gennem hele Perioden; det var i Aarene 1875—1884 36 Tdr. pr. Td. Ld. i Femaaret 1905—1909 71 Tdr. pr. Td. Ld., og er saaledes meget nær blevet fordoblet i Løbet af de 35 Aar, Oversigten omfatter. Det var i 1875—91 39 Tdr. pr. Td. Ld., i 1892—1909 60 Tdr. pr. Td. Ld., medens Gennemsnittet for samtlige 35 Aar var 50 Tdr. pr. Td. Ld. I Periodens sidste Halvdel var

Udbyttet meget nær ligesaa meget over Gennemsnittet for hele Tidsrummet som det i dens første Halvdel laa under dette, nemlig henholdsvis $+ 10$ Tdr. og $\div 11$ Tdr. Det er ikke uden Interesse at sammenholde Tallene for Udbyttet pr. Td. Ld. med de ved Arealtællingerne konstaterede Tal for Udsæden pr. Td. Ld.; denne var i Gennemsnit for hele Landet i 1861: 5,3 Tdr. pr. Td. Ld., i 1866: 6,0 Tdr. pr. Td. Ld., i 1871 og 1876: 5,8 Tdr. pr. Td. Ld., i 1881: 5,9 Tdr. pr. Td. Ld., i 1888: 6,3 Tdr. pr. Td. Ld., i 1896: 8,2 Tdr. pr. Td. Ld. og i 1907: 8,7 Tdr. pr. Td. Ld. (jfr. foran S. 69). I den Periode, Foldtallene omfatter, har Udsædstallet saaledes ogsaa været i stærk Stigning. For Aarene efter 1897 foreligge Foldtallene offentliggjorte særskilt for Øerne og Jylland. Foldudbytterne i de to Hovedlandsdele stillede sig som hosstaaende Tal udvise:

Foldudbyttet af Kartofler (Tdr. pr. Td. Ld.)			
	Øerne	Jylland	Hele Landet
1897	55	54	54
1898	48	42	44
1899	54	49	50
1900	65	61	62
1901	53	57	56
1902	72	70	70
1903	66	65	65
1904	56	65	63
1905	75	79	78
1906	65	77	74
1907	52	66	62
1908	68	80	77
1909	60	64	63
1897—1909 gsntl.	61	64	63

Det fremgaar af disse Foldtal, at de aarlige Svingninger for de to Hovedlandsdele gennemgaaende gaa i samme Retning, at Udbyttet pr. Td. Ld. er noget større for Jylland end for Øerne, samt at Stigningen i Foldudbyttet er adskilligt stærkere udpræget for Jyllands Vedkommende end for Øernes.

Gulerødder har i de siden 1897 forløbne Aar for Øerne, Jylland og hele Landet under eet givet følgende Udbytte pr. Td. Ld.:

Foldudbytte (Tdr. pr. Td. Ld.) af Gulerødder			
	Øerne	Jylland	Hele Landet
1897	238	218	230
1898	186	204	192
1899	180	182	180
1900	222	213	218
1901	211	206	208
1902	169	189	181
1903	202	195	198
1904	157	176	168
1905	178	192	187
1906	183	209	199
1907	203	187	194
1908	223	201	206
1909	229	177	189
1897—1909 gsntl.	199	196	196

Det fremgaar af denne Oversigt, at Udbyttet af Gulerodafrøderne, som ved Periodens Begyndelse under ret stærke Svingninger var omkring 200 Tdr. pr. Td. Ld., i de følgende Aar gik betydelig tilbage, og saavel for Øerne som for Jylland falder der et dybt Minimum omkring Aarene 1901—04, der afløses af en stærk Opgang paa Øerne i de følgende Aar — en Opgang, der er gaaet sammen med en meget betydelig Indskrænkning i de Arealer, der anvendtes til denne Afrøde.

Vedrørende Runkelroer foreligger der ligeledes Opgivelser med Hensyn til Foldudbyttet tilbage til 1897. Udbyttet stillede sig i de enkelte Aar for de to Hovedlandsdele samt hele Landet saaledes:

Foldudbytte (Tdr. pr. Td. Ld.) af Runkelroer			
	Øerne	Jylland	Hele Landet
1897	277	267	276
1898	203	234	205
1899	228	251	230
1900	299	281	298
1901	271	242	265
1902	200	201	200
1903	290	251	284
1904	224	249	228
1905	319	302	316
1906	313	305	312
1907	279	278	276
1908	312	289	306
1909	336	265	320
1897—1909 gsntl.	273	263	271

Gennemgaaende har Udbyttet af Runkelroer pr. Td. Ld. været noget større paa Øerne end i Jylland; for hele Perioden høstedes et Gennemsnitsudbytte paa henholdsvis 273 og 263 Tdr. pr. Td. Ld. Udbyttet viser sig stigende i Periodens sidste Aar. Det laveste Foldudbytte findes saavel for Øerne som for Jylland for Aaret 1902 med 200 Tdr. pr. Td. Ld., medens det største Udbytte paa Øerne træffes i 1909, i Jylland 1906.

Som allerede berørt i det foregaaende, opgaves for Aarene 1896—1901 Udbyttet for Kaalroer og Turnips under et, medens der fra og med Aaret 1902 opgives et Foldtal for hver af disse Rodfrugtafrøder; disse Foldtal ere gengivne i hosstaaende Oversigt:

Foldudbyttet (Tdr. pr. Td. Ld.) af:					
Kaalroer			Turnips o. a. Foderroer		
Øerne	Jylland	Hele Landet	Øerne	Jylland	Hele Landet
1902	237	261	260	239	259
1903	301	289	289	290	266
1904	216	264	263	244	255
1905	273	261	261	265	233
1906	314	289	290	327	269
1907	289	285	285	287	280
1908	296	281	281	306	274
1909	333	283	285	330	276
1902-09 gsntl.	282	277	277	286	264

Foldudbyttet af Sukkerroer og Cikorierødder er givet i hosstaaende Oversigt; heller ikke for disse Afgrøder kan Foldudbyttet meddeles længere tilbage end til Aaret 1897.

	Foldudbyttet (Ctnr. pr. Td. Ld.) af:					
	Sukkerroer			Cikorierødder		
	Øerne	Jylland	Hele Landet	Øerne	Jylland	Hele Landet
1897.....	337	273	337	234	214	226
1898.....	241	288	241	251	147	205
1899.....	289	290	289	217	181	201
1900.....	333	296	333	263	213	241
1901.....	338	266	338	243	184	215
1902.....	225	176	224	213	158	181
1903.....	311	213	307	219	184	198
1904.....	259	187	256	214	176	192
1905.....	364	252	359	252	216	231
1906.....	327	235	323	247	217	230
1907.....	278	217	276	213	172	189
1908.....	300	253	299	261	217	235
1909.....	313	222	311	227	164	190
1897—1909 gsntl.	301	244	300	235	188	210

Udbyttet af Sukkerroer var for alle 13 Aar under eet 301 Ctnr. paa Øerne, 244 Ctnr. i Jylland og 300 Ctnr. for hele Landet. For Øerne saavel som for Jylland er 1902 Aaret med det laveste Foldudbytte af Sukkerroer, nemlig med henholdsvis 225 og 176 Ctnr. pr. Td. Ld., svarende til ca. 35 og 28 pCt. under Gennemsnittet for hele Perioden, medens det foregaaende Aar (1901) paa Øerne var Aaret med det største Udbytte, nemlig 338 Ctnr. pr. Td. Ld.; det største Foldudbytte i Jylland findes for Aar 1900 med 296 Ctnr. pr. Td. Ld. Disse absolute Afvigelser svare til ca. 12 pCt. og ca. 21 pCt. over Periodens Gennemsnitsudbytte og er saaledes adskilligt lavere end de tilsvarende negative Udsving fra Gennemsnittet. — Cikorierødder gav et Gennemsnitsudbytte af 235 Ctnr. pr. Td. Ld. paa Øerne, af 188 Ctnr. pr. Td. Ld. for Jylland og 210 Ctnr. pr. Td. Ld. i Gennemsnit for hele Landet.

Tabel 56. Sogdenes procentvise Fordeling efter det for Aarene 1906—09 opgivne Foldudbytte
(Tdr. pr. Td. Ld.) af Rodfrugter.

Pourcentage des paroisses réparties d'après le rendement p. tn. de sol des racines 1906—09.

	Øerne				Jylland				Hele Landet			
	1906	1907	1908	1909	1906	1907	1908	1909	1906	1907	1908	1909
	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.
Kartofler: <i>pommes de terre:</i>												
Indtil 30 Fold	6,0	14,8	6,9	7,6	3,0	5,4	2,1	7,4	4,3	9,3	4,1	7,5
31—50 —	35,1	47,6	29,6	39,5	15,9	26,7	16,4	31,2	23,8	35,4	21,8	34,6
51—70 —	30,9	25,1	32,3	30,4	28,8	31,8	23,0	28,3	29,7	29,0	26,8	29,1
71—100 —	25,3	10,8	27,1	19,1	42,7	29,5	47,7	30,0	35,5	21,7	39,3	25,5
over 100 —	2,7	1,7	4,1	3,4	9,6	6,6	10,8	3,1	6,7	4,6	8,0	3,3
Tilsammen...	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Runkelroer: <i>betteraves fourragères:</i>												
Indtil 150 Fold	1,2	1,4	0,9	0,8	7,0	11,2	6,3	15,4	3,7	5,8	3,4	7,8
151—200 —	5,2	11,3	5,4	3,2	12,5	23,2	16,7	25,3	8,4	16,7	10,6	13,7
201—250 —	9,6	29,1	12,0	6,9	16,9	26,4	21,0	25,5	12,8	27,9	16,2	15,7
251—300 —	39,6	43,0	42,0	32,7	38,3	30,7	40,3	26,6	39,1	37,4	41,3	29,8
301—400 —	41,9	13,9	37,7	49,8	24,6	8,3	15,0	7,0	34,3	11,4	27,1	29,5
over 400 —	2,5	1,3	2,0	6,6	0,7	0,2	0,7	0,2	1,7	0,8	1,4	3,5
Tilsammen...	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Kaalroer: <i>choux-raves:</i>												
Indtil 150 Fold	4,1	3,4	2,6	1,8	5,8	6,7	4,9	4,3	5,4	5,8	4,2	3,5
151—200 —	9,8	11,9	6,2	2,8	15,7	18,4	14,7	13,9	14,3	16,7	12,2	10,2
201—250 —	15,7	21,5	14,5	6,2	25,0	23,3	22,9	23,1	22,9	22,8	20,4	17,4
251—300 —	40,1	43,4	37,4	27,5	37,5	35,7	36,9	36,8	38,1	37,7	37,0	33,7
301—400 —	27,9	18,4	37,9	52,8	15,1	15,5	20,0	21,5	18,0	16,3	25,3	32,0
over 400 —	2,4	1,1	1,4	8,9	0,9	0,4	0,6	0,4	1,3	0,7	0,9	3,2
Tilsammen...	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Turnips: <i>turneps:</i>												
Indtil 150 Fold	3,7	2,8	1,7	1,2	4,6	4,2	3,4	2,6	4,3	3,7	2,8	2,1
151—200 —	8,5	7,1	6,2	3,7	17,2	12,9	10,4	11,8	14,3	10,9	8,9	8,8
201—250 —	18,2	17,6	12,6	6,6	22,3	21,3	23,5	19,4	21,0	20,1	19,7	14,7
251—300 —	43,7	42,3	40,0	26,3	39,0	32,8	35,5	38,7	40,5	36,0	37,1	34,2
301—400 —	23,5	28,0	36,7	51,2	15,8	27,4	26,3	26,0	18,3	27,6	29,9	35,3
over 400 —	2,4	2,2	2,8	11,0	1,1	1,4	0,9	1,5	1,6	1,7	1,6	4,9
Tilsammen...	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Udbyttet svingede mellem 213 og 263 Ctnr. pr. Td. Ld. paa Øerne og 147 og 217 Ctnr. pr. Td. Ld. i Jylland, svarende til henholdsvis ca. 9 og 22 pCt. under og ca. 11 og 15 pCt. over Gennemsnittet.

I Lighed med den i Tabel 55 givne Oversigt for Kornsorterne meddeles i Tabel 56 (Side 81) en tilsvarende Oversigt for de vigtigste Rodfrugtafgrøders Vedkommende, visende Soggenes procentvise Fordeling efter det opgivne Foldudbytte, som sædvanlig forstaaet som Antallet af indhøstede Tønder pr. Td. Ld.

Denne Tabel viser paa en anden Maade de fremtrædende Forskelligheder i Foldudbyttet saavel mellem Hovedlandsdelene som mellem de enkelte Høstaar. Saaledes er de store Procenttal for de høje Fold for Kartoffler i Jylland i 1908 iøjnefaldende: ca. 48 pCt. af Opgivelserne havde saaledes mellem 71 og 100 Fold og ca. 11 pCt. over 100 Fold, svarende til 30 pCt. og ca. 3 pCt. i det følgende Aar.

c. Halm og Hø.

Paille et foin.

I nedenstaaende Oversigter er der givet Oplysninger vedrørende Hø- og Halmudbyttet pr. Td. Ld. for Øerne, Jylland og hele Landet for hvert Aar siden 1897, det første Aar, da Oplysninger af denne Art offentliggjordes.

Halmudbyttet i Læs (à 1000 Pund) pr. Td. Ld. er for de vigtigste Afgrøder anført i Tabel 57. Halmudbyttet var for Hvede i Gennemsnit for alle 13 Aar 3,7 Læs for hele Landet. Differensen mellem Udbyttet paa Øerne og i Jylland var 0,2 Læs. Det mindste Antal Læs Hvedehalm indavledes i 1904 med 2,4 Læs eller 1,3 Læs under Gennemsnittet, medens Periodens sidste Aar, 1909, staar betydeligt over de foregaaende med 5,4 Læs Halm pr. Td. Ld., eller 1,7 Læs over Gennemsnittet. Det er navnlig det store Udbytte paa Øerne i 1909 — 5,7 Læs mod normalt 3,7 —, som driver Gennemsnittet for hele Landet saa højt op i det nævnte Aar. — Rug har givet 3,6 Læs Halm i Udbytte pr. Td. Ld., altsaa meget nær det samme Udbytte som Hveden; det var 4,5 og 3,1 Læs henholdsvis for Øerne og Jylland. Forskellen i Udbyttet var altsaa for de to Hovedlandsdele langt større end for Hvedens Vedkommende. Ogsaa her finder man 1904 som Aaret med det mindste Udbytte, nemlig 3,0 Læs eller 0,6 Læs under Middeludbyttet for alle Aarene, og 1907 som Aaret med det største Udbytte, nemlig 4,4 Læs pr. Td. Ld.; næsteften følger 1909. — Byggets Halmudbytte har gennemsnitlig været 2,2 Læs pr. Td. Ld., 2,3 Læs for Øerne og 2,2 Læs for Jylland. Ogsaa her

Tabel 57. Halmudbyttet i Læs (à 1000 Pd.) pr. Td. Ld. 1897—1909.

Paille récoltée en charges (à 500 kilos) p. tn. de sol 1897—1909.

	Hvede <i>froment</i>	Rug <i>seigle</i>	Byg <i>orge</i>	Havre <i>avoine</i>	Blandsæd <i>céréales mélangées</i>	Boghvede <i>sarrasin</i>	Bælgæd <i>légumes à cosse</i>
Øerne:	Læs	Læs	Læs	Læs	Læs	Læs	Læs
1897	3,7	4,6	2,1	2,6	2,5	2,6	3,0
1898	4,3	5,3	2,4	3,1	3,0	2,2	3,6
1899	3,2	3,9	2,0	2,2	2,3	2,0	2,5
1900	3,3	4,2	2,2	2,7	2,7	2,9	3,0
1901	2,6	4,6	2,6	3,0	3,0	2,2	3,1
1902	3,6	4,4	1,8	2,5	2,4	2,7	2,9
1903	3,1	3,9	2,0	2,7	2,5	2,2	2,7
1904	2,4	3,7	1,6	2,2	2,2	1,9	2,6
1905	3,1	4,0	1,9	2,8	2,6	2,7	2,7
1906	3,9	4,3	2,3	3,3	3,0	2,5	3,0
1907	4,9	5,6	2,9	4,2	3,8	3,0	4,3
1908	4,7	4,8	2,7	3,7	3,4	2,2	3,4
1909	5,7	5,3	3,2	4,3	3,9	2,0	3,8
1897—1909 gsntl.	3,7	4,5	2,3	3,0	2,9	2,4	3,1
Jylland:							
1897	3,0	2,6	1,7	2,1	2,2	2,1	2,2
1898	3,8	3,3	2,3	2,7	2,8	1,2	2,6
1899	3,0	2,6	1,9	2,1	2,4	1,4	2,3
1900	3,5	2,7	2,1	2,5	2,6	1,7	2,5
1901	2,7	2,9	2,2	2,5	2,7	1,5	2,6
1902	3,4	3,1	2,1	2,6	2,7	1,7	2,5
1903	3,4	2,8	2,2	2,6	2,8	1,8	2,4
1904	2,6	2,6	1,7	2,0	2,1	1,4	2,4
1905	3,4	3,2	1,7	1,8	2,2	2,1	2,3
1906	4,1	3,3	2,2	2,7	2,7	1,6	2,3
1907	4,6	3,8	2,7	3,3	3,5	1,4	3,1
1908	4,4	3,5	2,5	3,0	3,1	1,8	2,9
1909	4,2	3,7	2,7	3,3	3,4	1,5	3,0
1897—1909 gsntl.	3,5	3,1	2,2	2,6	2,7	1,6	2,5
Hele Landet:							
1897	3,6	3,3	2,0	2,2	2,4	2,1	2,8
1898	4,2	4,1	2,3	2,8	2,9	1,2	3,4
1899	3,1	3,1	2,0	2,1	2,3	1,4	2,4
1900	3,3	3,3	2,2	2,5	2,6	1,7	2,9
1901	2,6	3,5	2,5	2,6	2,8	1,6	3,0
1902	3,5	3,6	1,9	2,6	2,6	1,8	2,8
1903	3,2	3,2	2,0	2,7	2,6	1,9	2,6
1904	2,4	3,0	1,6	2,1	2,2	1,4	2,5
1905	3,2	3,5	1,8	2,1	2,4	2,1	2,6
1906	3,9	3,7	2,3	2,9	2,9	1,6	2,8
1907	4,8	4,4	2,8	3,6	3,7	1,5	4,0
1908	4,6	3,9	2,7	3,2	3,2	1,8	3,2
1909	5,4	4,2	3,0	3,6	3,7	1,5	3,5
1897—1909 gsntl.	3,7	3,6	2,2	2,7	2,8	1,7	3,0

var 1904 et ualmindelig daarligt Aar, idet der i dette kun avledes 1,6 Læs, medens omvendt 1909 staar øverst med 3,0 Læs pr. Td. Ld.

Høudbyttet (Tabel 58, Side 83) er angivet i Læs (à 1000 Pund) pr. Td. Ld., og der er helt igennem sondret mellem Udbyttet af Agerhø og Enghø. Gennemsnitsudbyttet var for hele Landet: Agerhø 4,4 Læs pr. Td. Ld., Enghø: 3,2 Læs pr. Td. Ld. Tallet viser sig at

Tabel 58. Høudbyttet i Læs (à 1000 Pund) pr. Td. Ld.
1897—1909.

Trèfle, herbe et foin récoltés en charges (à 500 kilos) p. tn. de sol.

Aar année	Øerne		Jylland		Hele Landet	
	Agerhø trèfle et herbe	Enghø foin	Agerhø trèfle et herbe	Enghø foin	Agerhø trèfle et herbe	Enghø foin
1897.....	4,5	3,5	3,0	2,8	3,8	2,9
1898.....	5,7	4,0	4,5	3,1	5,1	3,3
1899.....	3,5	3,1	3,2	2,8	3,4	2,8
1900.....	3,0	3,2	2,4	2,9	2,7	3,0
1901.....	4,6	3,9	3,6	3,0	4,1	3,2
1902.....	4,6	3,5	4,0	3,0	4,3	3,1
1903.....	4,6	3,6	4,1	3,0	4,4	3,1
1904.....	4,4	3,6	3,7	2,8	4,1	3,0
1905.....	4,1	3,8	3,7	3,0	3,9	3,2
1906.....	5,4	4,3	4,5	3,2	4,9	3,5
1907.....	5,6	4,3	4,5	3,3	5,1	3,5
1908.....	5,8	4,4	4,8	3,4	5,3	3,7
1909.....	5,4	4,0	4,3	3,2	4,8	3,4
1897—1909 gsntl.	4,7	3,8	3,9	3,0	4,4	3,2

være ikke saa lidt højere for Øerne end for Jylland, nemlig 0,8 Læs pr. Td. Ld. saavel for Agerhø som for Enghø. Det mindste Udbytte pr. Td. Ld. finder man for Agerhøets Vedkommende i Aaret 1900, hvor der paa Øerne avledes 3 Læs, i Jylland 2,4 Læs, altsaa henholdsvis 1,7 Læs og 1,5 Læs under Gennemsnittet; ogsaa Aaret for det største Udbytte er det samme for de to Hovedlandsdele, nemlig Aaret 1908, hvor Udbyttet paa Øerne var 5,8 Læs og i Jylland 4,8 Læs pr. Td. Ld., svarende til 1,1 og 0,9 Læs over Gennemsnittet. I det hele har Periodens sidste Aar, saavel hvad Agerhø som Enghø angaar, udmærket sig ved høje Udbyttetal. Engene have givet det laveste Udbytte i 1899, paa Øerne med 3,1 Læs, i Jylland med 2,8 Læs, og det højeste i 1908 med henholdsvis 4,4 og 3,4 Læs pr. Td. Ld.

3. Hostens Mængdeudbytte.

Quantités récoltées.

a. Sædafrødernes Kærneudbytte.

Produit des céréales en grains.

I det foregaaende er der gjort Rede for Høstens Foldudbytte; i det følgende skal gives nogle Hovedtal til Belysning af Mængdeudbyttet, der er bestemt dels ved Foldudbyttet og dels ved Størrelsen af de til de forskellige Afgrøder anvendte Arealer. Kun for Kærneudbyttets Vedkommende kan denne Undersøgelse føres tilbage til 1875, idet der kun for disse Afgrøder — og af Rodfrugtafgrøderne for Kartofler — foreligger ens-

artede Tal for hele Perioden. I Tabel 59 (Side 84) er for hele Landet givet en samlet Oversigt over Mængdeudbyttet af Kornhøsten, hvortil i denne Forbindelse er medregnet Boghvede, Ærter og anden Bælgsæd. Først angives Tallene for Udbyttet af hver af de fire Hovedkornsorter, Hvede, Rug, Byg og Havre og endvidere disses Sum (Kol. 5), dernæst Udbyttet af Blandsæd til Modenhed; Kol. 7 indeholder Summen af Tallene for de 5 nævnte Afgrøder, medens Kol. 10 tillige medtager Udbyttet af Boghvede og Bælgsæd. Det maa fremhæves, at de meddelte Tal for Kærneudbyttet ikke ere de i de enkelte Aars Høstberetninger publicerede, men derimod de reviderede Tal, saaledes som de foreligge beregnede, under Hensyn til Forskydningerne i Arealet, i de reviderede Høsttabeller (jfr. i det foregaaende Side 73).

Som det ses af Tabel 59, beløb det samlede Kærneudbytte af Høsten sig til 22,7 Mill. Tdr. gennemsnitlig aarlig for hele Perioden. Deles denne i to, den ene omfattende de 17 Aar 1875—1891 og den anden de 18 Aar 1892—1909, viser de tilsvarende Tal sig at være henholdsvis 21,1 Mill. Tdr. og 24,2 Mill. Tdr.; det aarlige Kærneudbytte var saaledes i Periodens sidste Halvdel ca. 3 Mill. Tdr. større end i dens første. Mere udpræget fremtræder Stigningen ved en Sammenligning mellem det gennemsnitlige aarlige Udbytte i de enkelte Tiaar, idet der til 20,5 Mill. Tdr. i det første Tiaar svarer 22,3 Mill. Tdr. i 1885—94, 24,1 Mill. Tdr. i 1895—1904 og endelig 25,1 Mill. Tdr. i Femaalet 1905—09. Det gennemsnitlige aarlige Kærneudbytte var saaledes i 1905—09 en Fjerdedel større end i 1875—84.

Denne Tilvækst i Høstens Kærneudbytte viser sig imidlertid ved nærmere Betragtning af Tallene at fordele sig meget ulige paa de enkelte Afgrøder. De fire Hovedkornsorter, som i Gennemsnit for alle Aarene gav et Udbytte paa 19,9 Mill. Tdr., gav i Aarene 1875—1891 19,1 Mill. Tdr., i Aarene 1892—1909 20,7 Mill. Tdr.; det gik frem fra 18,7 Mill. Tdr. i det første Tiaar til 20,8 i det sidste Femaar, eller med en Niendedel, en Tilvækst, der kun var halv saa stor som den, der har fundet Sted med Hensyn til det samlede Kærneudbytte. Det største Udbytte udviser Aaret 1892 med 22,8 Mill. Tdr., det mindste 1876 med 15,8 Mill. Tdr., henholdsvis 2,9 Mill. Tdr. over og 4,1 Mill. Tdr. under Gennemsnittet for hele Perioden. Ogsaa Aarene 1909 og 1903 have givet et særlig stort Kærneudbytte for de fire Hovedkornsorters Vedkommende, nemlig henholdsvis 21,9 Mill. Tdr. og 22,0 Mill. Tdr., medens 1877 og 1893 udvise et særlig lavt Udbytte.

Tabel 59. Høstens Kærneudbytte (i Tønder) 1875—1909.

Produits en grains 1875—1909.

Aar année	Hvede froment	Rug seigle	Byg orge	Havre avoine	Tilsammen de 4 Hoved- kornsorter total 1—4	Blandsæd til Modenhed céréales mêlées	Tilsammen de 4 Hoved- kornsorter og Blandsæd total 1—4 et 6	Bog- hvede sarrasin	Ærter og anden Bælgssæd légumes à cosse	I alt for samtl. Sæd- afgrøder céréales réunies
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
1875	1,264678	4,281510	5,861020	7,761300	19,168508	858543	20,027051	197592	468240	20,692883
1876	1,024668	3,629234	4,736200	6,385985	15,776087	855657	16,631744	123126	486275	17,241145
1877	1,226405	4,035590	5,008630	6,556200	16,826825	960620	17,787445	242807	365219	18,395471
1878	1,310779	4,416270	6,073090	8,443600	20,243739	1,236840	21,480579	240833	358425	22,079837
1879	1,185630	3,764610	5,196240	7,576000	17,722480	1,169120	18,891600	132438	297523	19,321561
1880	1,291718	4,737570	6,366700	8,719900	21,115888	1,403570	22,519458	242581	428767	23,190806
1881	702579	4,391490	5,526060	7,760600	18,380729	1,266680	19,647409	180431	326749	20,154589
1882	1,132356	4,270010	5,983600	8,810100	20,196066	1,582810	21,778876	144915	356478	22,280269
1883	1,141465	4,477770	5,285000	7,734300	18,638535	1,440730	20,079265	291204	232333	20,602802
1884	1,189414	4,218310	5,249800	7,847000	18,504524	1,555380	20,059904	265548	215799	20,541251
1875—1884 gsntl...	1,146969	4,222236	5,528634	7,759498	18,657337	1,232995	19,890332	206147	353581	20,450060
1885	1,297806	4,533630	5,289600	8,623100	19,744136	1,747610	21,491746	197682	251560	21,940988
1886	1,196036	4,193220	5,878920	8,959600	20,227776	1,871800	22,099576	219543	256071	22,575190
1887	1,355769	4,369630	5,543300	8,074300	19,342999	1,986151	21,329150	210833	257478	21,797461
1888	832709	4,142900	5,607800	8,985500	19,568909	2,014050	21,582959	204074	173880	21,960913
1889	1,062516	4,592920	4,717680	7,105200	17,478316	1,835730	19,314046	254882	161415	19,730343
1890	955978	4,308130	5,940770	9,451000	20,656878	2,256530	22,912408	159299	191053	23,262760
1891	1,056852	4,950850	5,736160	8,721700	20,465562	2,276420	22,741982	160749	167676	23,070407
1892	1,079642	5,162100	6,262880	10,321400	22,826022	2,629650	25,455672	105247	173794	25,734713
1893	977138	4,975480	4,381420	7,053770	17,387808	1,864220	19,252028	162404	120287	19,534719
1894	826329	4,214750	5,387640	9,708000	20,136719	2,566210	22,702929	146221	118341	22,967491
1885—1894 gsntl...	1,064078	4,544361	5,474617	8,700357	19,783413	2,104837	21,888250	182093	187156	22,257499
1895	878126	4,660420	5,520400	10,191900	21,250846	2,742840	23,993686	119493	127264	24,240443
1896	934287	5,086440	5,382410	9,757400	21,160537	2,720520	23,881057	102597	108681	24,092335
1897	912232	4,520586	4,824156	8,880295	19,137269	2,640589	21,777858	126864	106885	22,011607
1898	812593	3,976609	5,434609	10,421412	20,645223	3,066930	23,712153	68639	111158	23,891950
1899	1,026939	4,459143	5,346072	9,292768	20,124922	2,975643	23,100565	81501	108204	23,290270
1900	1,047448	4,779304	5,622519	10,055400	21,504671	3,248671	24,753342	115768	99317	24,968427
1901	247986	4,253158	5,574926	9,442016	19,518086	3,215552	22,733638	96999	115082	22,945719
1902	1,147749	4,754092	5,791232	10,225459	21,918532	3,497258	25,415790	99520	100069	25,615379
1903	1,129741	4,886799	5,687195	10,328460	22,032195	3,687615	25,719810	87824	129048	25,936682
1904	1,084525	4,170502	5,440647	9,413813	20,109487	3,624819	23,734306	62010	126202	23,922518
1895—1904 gsntl...	922163	4,554705	5,462417	9,800892	20,740177	3,142044	23,882221	96121	113191	24,091533
1905	1,030229	4,875813	4,963622	8,045524	18,915188	3,487142	22,402330	84789	125870	22,612989
1906	1,054072	4,769169	5,059672	9,809154	20,692067	3,946101	24,638168	60563	140491	24,839222
1907	1,100048	4,025758	5,475377	10,772463	21,373646	4,427181	25,800827	37011	98705	25,936543
1908	1,093676	4,855861	5,108037	10,242683	21,300257	4,289042	25,589299	60750	138875	25,788924
1909	969944	4,792935	5,471004	10,681719	21,915602	4,445002	26,360604	50349	128098	26,539051
1905—1909 gsntl...	1,049594	4,663908	5,215542	9,910308	20,839352	4,118894	24,958246	58692	126408	25,143346
1875—1891 gsntl...	1,131021	4,312567	5,529445	8,089141	19,062174	1,548132	20,610306	204032	293820	21,108158
1892—1909 —	964040	4,623272	5,374101	9,702424	20,663837	3,281944	23,945781	92697	120910	24,159388
1875—1909 gsntl...	1,045144	4,472359	5,449554	8,918831	19,885888	2,439807	22,325695	146774	204895	22,677364

Hvad de enkelte Kornsorter angaar, viser det sig, at Hvedens Kærneudbytte, der for alle Aarene i Gen-
nemsnit var lidt over en Million Tønder, i 1875—91
var 1,1 Mill. Tdr., i 1892—1909 derimod 0,9 Mill. Tdr.
Stigningen i Foldudbyttet (jfr. S. 74) har saaledes for
denne Sædarts Vedkommende ikke været i Stand til at

opveje den stedfundne Tilbagegang i Arealet (jfr. S. 17).
Det største Kærneudbytte af Hvede træffes for Aaret
1887 med 1,4 Mill. Tdr., det mindste i 1901 med kun
0,2 Mill. Tdr., idet største Delen af den i det fore-
gaaende Efteraar saaede Hvede blev nedpløjet, og Høsten
kun gav et Udbytte paa lidt over en Fjerdedel af det

for Tiaaret 1895—1904 normale. Udbyttet af Rugen maa nærmest siges at have holdt sig konstant i hele den Aarrække, som Høststatistikken omfatter. I Gennemsnit for alle 35 Aar avledes der 4,5 Mill. Tdr. Rug, for de første 17 Aar var det tilsvarende Tal 4,3 Mill. Tdr., for de sidste 18 Aar 4,6 Mill. Tdr. I de enkelte Perioder var det aarlige Udbytte 4,2 Mill. Tdr., 4,5 Mill. Tdr., 4,6 Mill. Tdr. og 4,7 Mill. Tdr. henholdsvis for Aarene 1875—84, 1885—94, 1895—1904 og 1905—09. Det største Udbytte findes for Aaret 1892 med 5,2 Mill. Tdr., det mindste for Aaret 1876 med 3,6 Mill. Tdr., eller 12 pCt. over og 19 pCt. under det for hele Perioden normale Udbytte af denne Sædart.

Lægges Udbyttet af de to Vintersædafgrøder sammen, faas følgende Tal:

Gsnrl. aarligt Udbytte af Vintersæd (Hvede og Rug)	
	Mill. Tdr.
1875—84	5,37
1885—94	5,61
1895—1904	5,48
1905—09	5,71
1875—91	5,44
1892—1909	5,59
1875—1909	5,52

Nogen udpræget Bevægelse er der saaledes ikke i den hjemlige Produktion af Brødkorn; den var i Periodens anden Halvdel kun ca. 150,000 Tdr. større end i dens første Halvdel.

Det samme maa nærmest siges at gælde ogsaa med Hensyn til Byg, hvoraf der i Aarene 1875—84 høstedes 5,53 Mill. Tdr., 1885—94 5,47 Mill. Tdr., 1895—1904 5,46 og endelig i Femaaret 1905—09 5,22 Mill. Tdr. I Gennemsnit for hele Perioden var Byghøstens Kærneudbytte 5,45 Mill. Tdr. aarlig. Udbyttet svingede mellem 6,4 Mill. Tdr. i 1880 og 4,4 Mill. Tdr. i 1893, svarende til ca. 17 pCt. over og 20 pCt. under Gennemsnittet for hele Perioden. — Som der er gjort Rede for i det foregaaende (jfr. S. 22), er der siden Arealopgørelsen 1896 skelnet mellem de med 2-radet og de med 6-radet Byg besaaede Arealer. I det følgende Aar, 1897, optoges i Høststatistikken tillige særlige Oplysninger vedrørende de to Bygafgrøders Foldudbytte, og fra dette Aar er det derfor muligt at angive Kærneudbyttet særskilt for 2-radet og 6-radet Byg, jfr. omstaaende Oversigt.

Som det ses, er Resultatet af Formindskelsen i Arealet og Stigningen i Foldudbyttet blevet, at Kærneudbyttet af 2-radet Byg ikke viser nogen bestemt Tendens i de 13 Aar mellem 1897 og 1909, medens en saadan derimod synes fremtrædende nok for den 6-radede

Bygs Vedkommende: den stærke Indskrænkning i de Arealer, der anvendes til denne Kornsort, har givet sig Udslag i et faldende Kærneudbytte.

Kærneudbyttet af		
	2-radet Byg	6-radet Byg
	Mill. Tdr.	Mill. Tdr.
1897	3,75	1,07
1898	4,25	1,18
1899	4,25	1,10
1900	4,42	1,20
1901	4,37	1,21
1902	4,61	1,15
1903	4,55	1,11
1904	4,49	0,95
1905	4,12	0,85
1906	4,20	0,86
1907	4,58	0,89
1908	4,23	0,88
1909	4,57	0,90

Havren udviser for hele Perioden et Gennemsnitsudbytte af 8,92 Mill. Tdr.; i Aarene 1875—91 svarede hertil et Udbytte paa 8,09 Mill. Tdr., i Aarene 1892—1909 9,70 Mill. Tdr., og det gennemsnitlige aarlige Udbytte for Tiaarene var: 7,76 Mill. Tdr. i 1875—84, 8,70 Mill. Tdr. i 1885—94, 9,80 Mill. Tdr. i 1895—1904 og endelig 9,91 Mill. Tdr. i Femaaret 1905—09. For Havrens Vedkommende er der saaledes en ret betydelig Stigning i Kærneudbyttet gennem de 35 Aar, hvorfra der foreligger ensartede aarlige Høstopgørelser. Denne Stigning har ogsaa fundet Sted i de senere Aar, til Trods for at de med Havre dyrkede Arealer ere gaaede tilbage. Den udprægede opadgaaende Bevægelse i Havrens Kærneudbytte fører naturlig med sig, at Aarene med det mindste Udbytte træffes ved Periodens Begyndelse, nemlig Aarene 1876 og 1877, medens omvendt Aarene med det største Udbytte ligger ved Periodens Slutning: Aarene 1907 og 1909. Fra og med Aaret 1897 indførtes i Høststatistikken en Deling af Havren i »hvid eller gul« Havre og »graa eller broget« Havre. Af de to Havreafgrøder var Kærneudbyttet som nedenstaaende Tal udvise:

Kærneudbyttet af		
	hvid eller gul	graa eller broget
	Havre	Havre
	Mill. Tdr.	Mill. Tdr.
1897	7,24	1,64
1898	8,35	2,07
1899	7,51	1,78
1900	8,13	1,92
1901	7,68	1,76
1902	8,40	1,82
1903	8,59	1,74
1904	8,04	1,37
1905	7,04	1,01
1906	8,43	1,38
1907	9,22	1,55
1908	8,82	1,42
1909	9,19	1,49

Tabel 60. Sædafgrødernes Vægtudbytte (i 1000 Ctnr.) 1875—1909.
Produit des céréales récoltées en poids (p. 50 tonnes) 1875—1909.

Aar année	Hvede froment	Rug seigle	Byg orge	Havre avoine	Blandsæd til Modenhed céréales mêlées	Boghvede sarrasin	Ærter og anden Bælgsæd légumes à cosse	I alt total
	1000 Ctnr.	1000 Ctnr.	1000 Ctnr.	1000 Ctnr.	1000 Ctnr.	1000 Ctnr.	1000 Ctnr.	1000 Ctnr.
1875.....	2720	8778	11136	10865	1330	332	1053	36214
1876.....	2204	7439	8998	8940	1327	209	1094	30211
1877.....	2636	8274	9517	9178	1490	411	821	32327
1878.....	2817	9053	11539	11822	1917	410	806	38364
1879.....	2550	7718	9872	10606	1812	224	688	33470
1880.....	2778	9713	12095	12208	2176	413	965	40348
1881.....	1511	9001	10499	10864	1964	308	736	34883
1882.....	2434	8754	11370	12334	2454	247	801	38394
1883.....	3098	9180	10042	10828	2234	496	522	36400
1884.....	2556	8647	9975	10986	2410	452	486	35512
1875—1884 gsntl....	2530	8656	10504	10863	1911	350	797	35611
1885.....	2791	9295	10051	12072	2709	337	567	37822
1886.....	2571	8596	11170	12544	2902	374	576	38733
1887.....	2915	8956	10532	11304	3078	359	578	37722
1888.....	1791	8493	10655	12580	3122	347	392	37380
1889.....	2283	9416	8964	9947	2846	434	362	34252
1890.....	2055	8831	11288	13231	3497	270	430	39602
1891.....	2273	10150	10898	12211	3528	274	378	39712
1892.....	2320	10582	11900	14449	4077	179	392	43899
1893.....	2101	10199	8324	9876	2889	275	270	33934
1894.....	1776	8641	10237	13591	3977	248	266	38736
1885—1894 gsntl....	2288	9316	10402	12181	3263	310	421	38181
1895.....	1888	9553	10488	14267	4252	202	286	40936
1896.....	2008	10426	10226	13660	4218	175	245	40958
1897.....	1961	9268	9058	12432	4093	215	241	37268
1898.....	1747	8151	10208	14590	4754	117	250	39817
1899.....	2208	9141	10048	13010	4613	138	243	39401
1900.....	2253	9797	10562	14078	5036	197	223	42146
1901.....	533	8719	10472	13219	4984	165	259	38351
1902.....	2468	9746	10888	14316	5421	169	225	43233
1903.....	2429	10018	10696	14460	5716	149	290	43758
1904.....	2331	8549	10242	13180	5618	106	284	40310
1895—1904 gsntl....	1983	9337	10288	13721	4871	163	257	40620
1905.....	2215	9996	9347	11263	5405	144	283	38653
1906.....	2266	9777	9527	13733	6116	104	316	41839
1907.....	2365	8253	10314	15081	6862	63	222	43160
1908.....	2352	9955	9617	14340	6648	104	313	43329
1909.....	2086	9826	10303	14953	6890	85	288	44431
1905—1909 gsntl....	2257	9561	9822	13874	6384	100	284	42282
1875—1891 gsntl....	2470	8837	10506	11325	2399	347	662	36546
1892—1909 —	2075	9478	10137	13583	5087	158	273	40791
1875—1909 gsntl....	2265	9171	10318	12486	3782	249	461	38732

Blandt Kornafgrøderne er der ingen, hvis Udbytte tilnærmelsesvis er steget saa stærkt som Blandsædens. Det gennemsnitlige aarlige Kærneudbytte af denne Afgrøde beregnedes for Aarene 1875—1891 til 1,55 Mill. Tdr., for Aarene 1892—1909 til 3,28 Mill. Tdr., altsaa til mere end det dobbelte af Udbyttet i den 35-aarige Perodes første Halvdel. Den antydede stærke Stigning træder endnu mere frem, naar man betragter

Tiaarsgennemsnittene, der var 1,23 Mill. Tdr., 2,10 Mill. Tdr., 3,14 Mill. Tdr. og endelig 4,12 Mill. Tdr. for Aarene 1905—09. Stigningen i Udbyttet er et Resultat dels af forhøjet Foldudbytte, dels af den betydelige Udvidelse, der har fundet Sted i de til Blandsædsafgrøder anvendte Arealer.

Udbyttet af Boghveden har, som det af Bevægelsen i Boghvedearealerne var at vente, været i stadig

og stærk Nedgang: fra 204,000 Tdr. i 1875—91 til ca. 93,000 Tdr. gennemsnitlig aarlig i de derpaa følgende Aar mellem 1892 og 1909, og en ligesaa udpræget nedadgaende Bevægelse har fundet Sted i Udbyttet af Bælg-sædsafgrøderne.

I foranstaaende Tabel 59 (Side 84) er Mængden af samtlige Sædafgrøders Kærneudbytte angivet i Rummaal (Tdr.), overensstemmende med den Maade, hvorpaa Oplysningerne om Høstudbyttet indgaar til Bureauet. Det kan imidlertid til Brug ved forskellige Beregninger være af Interesse at have Sædudbyttet angivet i Vægt, og man meddeler derfor foranstaaende beregnede Tabel 60 (Side 86), der for hvert enkelt Aar siden 1875 angiver Vægten af hver enkelt Sædafgrøde. Ved Beregningen har man benyttet følgende Omsætningstal (Pund pr. Tønde): for Hvede 215, for Rug 205, for 2-radet Byg 190, for 6-radet Byg 180, for Havre 140, for Blandsæd 155, for Boghvede 170 og for Bælgsæd 225.

b. Udbyttet af Rodfrugter.

Produit des racines.

En samlet og ensartet Oversigt over Udbyttet af de enkelte Rodfrugtafgrøder kan ikke gives for hele Perioden 1875—1909; thi som allerede berørt foran (jfr. Side 72), er Høststatistikken netop med Hensyn til Rodfrugterne i Tidens Løb undergaaet ikke faa Forandringer, og først fra og med Aaret 1897 indføres den Specialisering af de herhen hørende Afgrøder, hvormed Høststatistikken endnu arbejder. En Oversigt over Udbyttet af Rodfrugtafgrøderne er givet i Tabel 61 — for Grupperne Kartofler, andre Rodfrugter og Rodfrugter ialt — den eneste Deling, som kan gennemføres for hele Perioden. Det skal bemærkes, at Udbyttet af Cikorierødder — der iøvrigt er af forsvindende Betydning for Helheden og som først medtoges 1897 — for den større Ensartetheds Skyld er udeladt i denne Oversigt. Endelig skal bemærkes, at Sukkerroeudbyttet, der i de aarlige Høstberetninger saavel som i de reviderede Høsttabeller er angivet i Ctnr., her er medtaget under »andre Rodfrugter«, idet en Tønde Sukkerroer er regnet lig 160 Pund for hele Tiden tilbage til 1894 — det første Aar, da denne Rodfrugtafgrøde udsondredes særskilt.

Det samlede Udbytte af Rodfrugtafgrøderne har selvfølgelig været i meget stærk Stigning i de sidste 35 Aar. Det var i aarligt Gennemsnit 1875—91 15,91 Mill. Tdr., i Aarene 1892—1909 derimod 78,41 Mill. Tdr., altsaa omkring 5 Gange saa stort som i

Tabel 61. Udbyttet af Rodfrugthøsten 1875—1909.

Produit de la récolte des racines 1875—1909.

Aar année	Kartofler pommes de terre	Andre Rodfrugter betteraves. autres	Ialt Rodfrugter total
	Tdr.	Tdr.	Tdr.
1875.....	3,006910	3,033370	6,040280
1876.....	2,725526	2,650472	5,375998
1877.....	2,178320	3,819500	5,997820
1878.....	2,830440	5,241430	8,071870
1879.....	1,629100	5,515090	7,144190
1880.....	3,448840	6,646770	10,095610
1881.....	3,165140	6,300560	9,465700
1882.....	2,119080	10,130600	12,249680
1883.....	4,063170	12,163300	16,226470
1884.....	3,488240	13,395900	16,884140
1875—84 gsntl.....	2,865477	6,889699	9,755176
1885.....	3,865470	16,524900	20,390370
1886.....	4,156110	18,294400	22,450510
1887.....	4,340520	18,157000	22,497520
1888.....	3,386970	17,585800	20,972770
1889.....	5,157900	22,679800	27,837700
1890.....	3,155580	25,177200	28,332780
1891.....	3,648580	26,805700	30,454280
1892.....	4,774070	28,606300	33,380370
1893.....	5,453940	28,959500	34,413440
1894.....	4,181860	33,750925	37,932785
1885—94 gsntl.....	4,212100	23,654153	27,866253
1895.....	5,233890	36,458038	41,691928
1896.....	5,497090	39,005875	44,502965
1897.....	5,145009	44,293383	49,438392
1898.....	4,246095	45,899871	50,145966
1899.....	4,844444	50,485812	55,330256
1900.....	5,935314	67,619174	73,554488
1901.....	5,518953	70,995418	76,514371
1902.....	6,877950	70,500954	77,378904
1903.....	6,418528	91,378744	97,797272
1904.....	6,154133	87,935992	94,090125
1895—1904 gsntl.....	5,587141	60,457326	66,044467
1905.....	7,466295	106,061929	113,528224
1906.....	7,274267	119,862549	127,136816
1907.....	6,187365	123,495828	129,683193
1908.....	7,536067	128,572361	136,108428
1909.....	6,161774	132,678177	138,839951
1905—09 gsntl.....	6,925153	122,134169	129,059322
1875—1891 gsntl.....	3,315641	12,595399	15,911040
1892—1909 —.....	5,828169	72,586713	78,414882
1875—1909 gsntl.....	4,607798	43,448075	48,055873

Periodens første Halvdel, og Stigningen bliver endnu mere iøjnefaldende ved en Betragtning af Tiaarsgennemsnittene, der for 1875—84, 1885—94 og 1895—1904 vare henholdsvis 9,76 Mill. Tdr., 27,87 Mill. Tdr. og 66,04 Mill. Tdr., og endelig var Gennemsnittet for det sidste Femaar 1905—09 naaet op til over 129 Mill. Tdr. Denne stærke Stigning er først og fremmest fremkommen ved den stærke Tilvækst i Høstudbyttet af »andre Rodfrugter«, men ogsaa Høstudbyttet af

Kartofler har i de forløbne 35 Aar været i ikke ringe Stigning. I Femaaret 1904—09 var Udbyttet af »andre Rodfrugter» ca. 18 Gange saa stort som i Tiaaret 1875—84, medens Udbyttet af Kartoffelafgrøderne samtidig steg fra 2,87 Mill. Tdr. til 6,93 Mill. Tdr.

Fra og med Aaret 1894 sondres der inden for Gruppen »andre Rodfrugter» mellem Foderroer og Sukkerroer, og endelig sondres fra 1897 inden for Foderroer mellem Gulerødder, Runkelroer, Kaalroer og Turnips. Udbyttet af disse forskellige Foderroefrøder er angivet i hosstaaende Tabel 62.

Tabel 62. Udbyttet af Høsten af Foderroer 1894—1909.
Produit de la récolte des betteraves fourragères 1894—1909.

	Gulerødder <i>carottes</i>	Runkelroer <i>betteraves fourragères</i>	Kaalroer <i>choux-raves</i>	Turnips <i>turneps</i>	Tils. Foderroer <i>total</i>
	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
1894..	—	—	—	—	29,707300
1895..	—	—	—	—	32,091100
1896..	—	—	—	—	34,274500
1897..	2,629928	16,901166	4,795840	15,695571	40,022505
1898..	2,280465	14,101262	6,930190	18,949667	42,261584
1899..	2,153610	17,182829	7,843915	18,832514	46,012868
1900..	2,630023	24,054687	11,172291	24,496874	62,353875
1901..	2,706631	24,794852	12,357229	25,442363	65,301075
1902..	2,376529	19,583927	16,766090	28,305997	67,032543
1903..	2,690957	30,626374	22,498794	30,322502	86,138627
1904..	2,448811	27,381932	24,070361	29,578177	83,479281
1905..	2,862387	40,444503	27,974814	28,385089	99,666793
1906..	3,158862	43,608759	34,696095	32,457087	113,920803
1907..	3,087882	41,952687	37,862873	35,514854	118,418296
1908..	3,265447	46,625169	38,490924	34,771919	123,153459
1909..	3,983328	48,711161	38,984050	35,372238	127,050777

I Aarene 1897—1909 er Udbyttet af Foderroer steget fra ca. 40 Mill. Tdr. til over 127 Mill. Tdr., naar Periodens første og sidste Aar sammenholdes, og mellem disse to Yderpunkter findes der fra Aar til Aar en udpræget og nogenlunde jævn Stigning, der, naar bortses fra en enkelt Undtagelse, er stærk nok til at træde frem trods de enkelte Aars vekslende Høstkarakter. Denne Stigning genfindes hos alle de enkelte Grupper, hvori Foderroer ere delte siden 1897: den er navnlig paa-faldende for Kaalroernes Vedkommende, hvor Høst-udbyttet steg fra omkring 5 Mill. Tdr. til mellem 38 og 39 Mill. Tdr.. Det er dernæst hos Runkelroefrøden, at Tilvæksten i Høstudbyttet er særlig fremtrædende, idet Udbyttet her kan regnes at være næsten tredoblet i Løbet af Aarene 1897—1909, medens det hvad Turnips angaar er mere end dobbelt saa stort ved Periodens Slutning som ved dens Begyndelse. Mindst Stigning har der været i Udbyttet af Gulerødder, der steg fra omkring 2½ Mill. Tdr. til op mod 4 Mill. Tdr.

Med Hensyn til Sukkerroer indeholdes Tallene for Udbyttet tilbage til 1894 i nedenstaaende Oversigt. I den almindelige Oversigt over Udbyttet af Rodfrugt-afgrøderne, som meddeltes ovenfor Side 87, vare Sukkerroer medtagne, omregnede til Tønder; i den efterfølgende Oversigt er derimod bibeholdt Høstpublikationernes Angivelse af Udbyttet i Centner:

Høstudbyttet af Sukkerroer:

Aar	Ctnr.	Aar	Ctnr.
1894....	6,549800	1902....	5,549458
1895....	6,987100	1903....	8,384188
1896....	7,570200	1904....	7,130739
1897....	7,833404	1905....	10,232217
1898....	5,821290	1906....	9,506794
1899....	7,156710	1907....	8,124051
1900....	8,424479	1908....	8,670243
1901....	9,110949	1909....	9,003841

I de første 8 Aar var det gennemsnitlige Høst-udbytte af Sukkerroer 7,43 Mill. Ctnr., i de følgende 8 Aar var det gennemsnitlig omkring 1 Mill. Ctnr. større, nemlig 8,33 Mill. Ctnr. aarlig. Udbyttet har svinget mellem temmelig vide Grænser, idet det i 1902, Aaret med det mindste Udbytte, var 5,50 Mill. Ctnr. og 3 Aar senere var oppe paa over 10 Mill. Ctnr.

Endelig skal man i nedenstaaende Oversigt anføre de foreliggende Tal vedrørende Udbyttet af Cikorie-rødder for Tiden efter 1897:

Høstudbyttet af Cikorierødder:

Aar	Ctnr.	Aar	Ctnr.
1897.....	219844	1904.....	288796
1898.....	213583	1905.....	345635
1899.....	250346	1906.....	336415
1900.....	330020	1907.....	270742
1901.....	338931	1908.....	336839
1902.....	271712	1909.....	271760
1903.....	298840		

Som det vil ses, har Udbyttet af Cikorierødder i største Delen af Perioden udgjort omkring 300,000 Ctnr. aarlig, uden at Tallene udtrykke nogen afgjort Tendens i Retning af Fremgang eller Tilbagegang.

Ligesom for Kornafgrøderne (jfr. foran Side 60) har man i omstaaende Tabel 63 (Side 89) foretaget en Vægtopgørelse for hver af de 7 Rodfrugtarter. Denne har dog ikke kunnet føres længere tilbage i Tiden end til Aaret 1897, idet der — som foran nævnt — først fra dette Tidspunkt foreligger en fuldstændig Specificering af Rodfrugthøsten efter Afgrødernes Art. Ved Omregningen fra Tønder til Centner er en Tønde Kartoffler regnet til 200 Pd., Runkelroer og Kaalroer til 180 Pd., Gulerødder og Turnips til 160 Pd.

Tabel 63. Rodfrugtafgrødernes Vægtudbytte (i 1000 Ctnr.) 1897—1909.
Produit des racines en poids (p. 50 tonnes) 1897—1909.

Aar année	Kartoffer <i>pommes de terre</i>	Gulerødder <i>carottes</i>	Runkelroer <i>betteraves fourragères</i>	Kaalroer <i>choux-raves</i>	Turnips <i>turneps</i>	Sukkerroer <i>betteraves à sucre</i>	Cikorierødder <i>racines de chicorée</i>	Tilsammen total
	1000 Ctnr.	1000 Ctnr.	1000 Ctnr.	1000 Ctnr.	1000 Ctnr.	1000 Ctnr.	1000 Ctnr.	1000 Ctnr.
1897	10290	4208	30422	8633	25113	6833	220	85719
1898	8492	3649	25382	12474	30320	5821	214	86352
1899	9689	3446	30929	14119	30132	7157	250	95722
1900	11871	4208	43298	20110	39195	8424	330	127436
1901	11038	4330	44631	22243	40708	9111	339	132400
1902	13756	3802	35251	30179	45290	5549	272	134099
1903	12837	4305	55127	40498	48516	8384	299	169966
1904	12308	3918	49287	43327	47325	7131	289	163585
1905	14933	4580	72800	50355	45416	10232	346	198662
1906	14549	5054	78496	62453	51931	9507	336	222326
1907	12375	4941	75515	68153	56824	8124	271	226203
1908	15072	5225	83925	69284	55619	8670	337	238132
1909	12324	4773	87680	70171	56595	9004	272	240819

Som det fremgaar af Tabel 63, høstedes der i 1897 i alt ca. 86 Mill. Ctnr. Rodfrugter af alle Arter. Tallet har derefter været saa at sige uafbrudt stigende fra Aar til Aar, og det udgjorde i Periodens sidste Aar 1909 ca. 241 Mill. Ctnr.

c. Høstudbyttet af Halm og Hø.

Produit de la récolte en paille et foin.

Høstudbyttet af Halm kan ikke føres længere tilbage end til 1897. I hosstaaende Oversigt er anført det samlede Halmudbytte for Hvede, Rug, Byg, Havre, Blandsæd, Boghvede og Bælgsæd for hvert af Aarene 1897—1909:

	Halmudbyttet Mill. Læs (à 1000 Pund)
1897	5,34
1898	6,52
1899	4,86
1900	5,65
1901	6,00
1902	5,69
1903	5,61
1904	4,57
1905	5,00
1906	6,36
1907	7,70
1908	6,84
1909	7,58
1897—1909 gsntl...	5,97

Gennemsnitlig aarlig var Halmudbyttet saaledes 5,97 Mill. Læs, svingende mellem 4,57 Mill. Læs i

1904 som Minimum og 7,70 Mill. Læs i 1907 som Maksimum.

I Afsnittet om Føldudbyttet er det nævnt, at Hø-høsten medoptoges i de aarlige Høstpublikationer allerede det første Aar, de udsendtes, i 1875. Der foreligger saaledes fra dette Aar en fortløbende og ensartet Række af Oplysninger, vedrørende Høhøstens Udbytte for samtlige 35 Aar. I omstaaende Tabel 64 (Side 90) meddeles disse efter Delingen i Agerhø og Enghø for hele Landet under eet.

For hele Tidsrummet var den samlede Høproduktion i Gennemsnit 2,73 Mill. Læs aarlig; den var omkring 1 Mill. Læs højere i Periodens sidste Halvdel end i dens første, og den var i Femaaret 1905—09 næsten dobbelt saa stor som i Tiaaret 1875—1884. Denne saavel absolut som relativt set ganske betydelige Forøgelse i Landets aarlige Høudbytte er navnlig fremkommet ved en Forøgelse af Udbyttet af Agerhø. Paa Agerhøet falder saa godt som det hele Merudbytte, som er kommet til i Løbet af den 35-aarige Periode, medens Udbyttet af Enghø har holdt sig nogenlunde uforandret i det Tidsrum, for hvilket der foreligger Oplysninger. I Tiaaret 1875—84 svingede Udbyttet af Enghø mellem 1,31 Mill. Læs og 1,01 Mill. Læs, svarende til 13 pCt. over og 13 pCt. under Middeludbyttet for det nævnte Tiaar, medens Udbyttet af Agerhø samtidig svingede mellem 1,19 Mill. Læs og 0,56 Mill. Læs, svarende til 27 pCt. og 41 pCt. over og under Middeludbyttet — Tal, der ere typiske, idet de maksimale Udsving for Middelhøst fra Tiaar til Tiaar stadig er betydelig større for Agerhø end for Enghø.

Tabel 64. Høststens Mængdeudbytte 1875—1909
i Læs à 1000 Pund.

Quantités de foin récoltées 1875—1909 en charges à 500 kilos.

Aar année	Agerhø trèfle et herbe	Enghø foin	Tilsammen total
1875	790560	1,024160	1,814720
1876	1,080657	1,214923	2,295580
1877	741253	1,094270	1,835523
1878	1,191960	1,308320	2,500280
1879	1,102390	1,298510	2,400900
1880	792450	1,155710	1,948160
1881	555220	1,061868	1,617088
1882	1,183330	1,269860	2,453190
1883	829780	1,007880	1,837660
1884	1,099910	1,167970	2,267880
1875—1884 gsntl.	936751	1,160347	2,097098
1885	1,043410	1,170530	2,213940
1886	853550	1,046240	1,899790
1887	967960	975260	1,943220
1888	1,056990	1,110360	2,167350
1889	1,083170	1,136900	2,220070
1890	1,500180	1,318700	2,818880
1891	1,403910	1,171120	2,575030
1892	1,638090	1,195520	2,833610
1893	808450	924590	1,733040
1894	1,539570	1,181250	2,720820
1885—1894 gsntl.	1,189528	1,123047	2,312575
1895	1,806700	1,192080	2,998780
1896	1,797180	1,199672	2,996852
1897	1,825464	1,219537	3,045001
1898	2,469775	1,394496	3,864271
1899	1,617882	1,203616	2,821498
1900	1,303282	1,274331	2,577613
1901	1,968215	1,353960	3,322175
1902	2,074307	1,336886	3,411193
1903	2,155915	1,318346	3,474261
1904	2,060761	1,258020	3,318781
1895—1904 gsntl.	1,907948	1,275094	3,183042
1905	2,008861	1,318921	3,327782
1906	2,548709	1,413461	3,962170
1907	2,686632	1,414242	4,100874
1908	2,833059	1,478867	4,311926
1909	2,586670	1,384707	3,971377
1905—1909 gsntl.	2,533186	1,402040	3,935226
1875—1891 gsntl.	1,016275	1,148975	2,165250
1892—1909	1,985085	1,281250	3,266335
1875—1909 gsntl.	1,514520	1,217002	2,731522

4. Høstens Værdi.

Valeur de la récolte.

En fuldstændig ensartet Oversigt over Høstens Værdiudbytte tilbage til 1875 kan ikke gives. Kun for Sædafgrøderne Kærneudbytte lader dette sig gøre. Kærneudbyttets Værdi er nemlig helt igennem beregnet paa samme Maade, idet det er de enkelte Aars Kapiteltakster, som stadig ere lagte til Grund for Beregningen.

Ved Rodfrugterne lader en ganske ensartet Beregning sig derimod ikke gennemføre, allerede af den Grund, at den Deling af disse Afgrøder, hvormed Høststatistikken nu arbejder, som nævnt i det foregaaende, ikke gaar længere tilbage end til 1897. Selve Fremgangsmaaden ved Beregningen af Rodfrugthøstens Værdi undergik derhos i 1904 en væsentlig Forandring, idet de faste Erstatningstal, der indtil da anvendtes ved Beregningen af Rodfrugternes Værdi i Forhold til Kornets Værdi, afløstes af aarlige foranderlige Erstatningstal, beregnede paa Grundlag af de for hvert Aars Høst konstaterede Tørstofprocenter (jfr. nærmere Statistiske Meddelelser, 4. Række, 17. Bd., 6. Hefte, S. 6). I omstaaende Oversigt over Høstens Værdiudbytte (Tabel 65, Side 91) er der derfor ikke gennemført nogen ensartet Beregning af Rodfrugtudbyttets Værdi, men Tallene meddeles, som de ere beregnede i de foran nævnte reviderede Høsttabeller. Det samme gælder med Hensyn til Værdien af Høet, hvor man i 1898 indførte en ny Fremgangsmaade ved Værdiberegningen. Ved denne støttede Bureauet sig nemlig tidligere til Opgivelse fra Krigsministeriet om de Priser, som i Oktober og Januar Kvartaler blev betalte for Hø i Landets Garnisonsbyer, medens der i 1898 indførtes en Beregningsmaade, hvorved Høets Foderværdi, saaledes som den var bleven fastslaaet gennem Forsøg paa den kgl. Veterinær- og Landbohøjskoles Laboratorium for landøkonomiske Forsøg, lagdes til Grund ved Beregningen af Værdien. I 1897 medtoges første Gang Halmen i de aarlige Høstberetninger. Som Følge deraf gaa Beregningerne af Halmens Værdi ikke længere tilbage end til nævnte Aar. Det maa saaledes fastholdes, at de i Tabel 65 anførte Tal for Høstens Værdi ikke ere ensartede i den Forstand, at de helt igennem ere beregnede efter samme Principper, medens de paa den anden Side i det væsentlige omfatte de samme Afgrøder. Fra Aar 1897 kommer dog, som anført, Halmudbyttet med i Beregningen. Dette er Grunden til, at den i de foregaaende Hovedtabeller anvendte Sammen- dragning til Tiaarsgennemsnit med Begyndelsesaaret 1875 som Udgangspunkt er fraveget i Tabellen over Værdiudbyttet, idet Delingen er lagt ved 1897 i Stedet for ved 1894. Ligeledes ere Aarene 1897—1903 sammendragne for sig, idet der, som nævnt, med 1904 indføres en væsentlig ændret Metode med Hensyn til Beregningen af Rodfrugthøstens Værdiudbytte.

Det fremgaar af Tabel 65, at Værdien af Danmarks Høst af Kærne, Rodfrugter og Hø (men bortset fra Halmen) i Gennemsnit for Aarene 1875—84 er op-

Tabel 65. Høstudbyttets Værdi 1875—1909.
Valeur de la récolte 1875—1909.

Aar année	Sædafgrøderne Kærneudbytte v. des grains de céréales	Rodfrugter v. des racines	Hø v. du foin	Tilsammen 1—3 total 1—3	Halm v. de la paille	I alt 1—3 og 5 total 1—3 et 5
1	2	3	4	5	6	
1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	
1875	243350	18555	54443	316348	—	—
1876	218103	19948	54935	292986	—	—
1877	202449	17258	55430	275137	—	—
1878	207474	21682	61910	291066	—	—
1879	198079	17712	56553	272344	—	—
1880	270035	24871	57526	352432	—	—
1881	222218	20286	61768	304272	—	—
1882	209994	17849	59767	287610	—	—
1883	208504	28447	63202	300153	—	—
1884	203427	26862	66013	296302	—	—
1875—1884 gsntl.	218363	21347	59155	298865	—	—
1885	188536	29195	53867	271598	—	—
1886	188124	31423	49529	269076	—	—
1887	171154	31710	52125	254989	—	—
1888	181394	28540	58132	268066	—	—
1889	189591	41506	63528	294625	—	—
1890	202264	32892	68707	303863	—	—
1891	250025	38199	65957	354181	—	—
1892	217816	44202	65862	327880	—	—
1893	171133	46058	53574	270765	—	—
1894	164018	45201	66680	275899	—	—
1895	175129	52109	73915	301153	—	—
1896	191749	57816	73962	323527	—	—
1885—1896 gsntl.	190911	39904	62153	292968	—	—
1897	185792	51736	59009	296537	52944	349481
1898	200388	51518	74656	326562	65051	391613
1899	204349	60983	56003	321335	52268	373603
1900	205101	74763	49026	328890	55502	384392
1901	194811	77958	65691	338460	61812	400272
1902	216841	78825	70108	365774	58420	424194
1903	213386	76846	68688	378920	55347	434267
1897—1903 gsntl.	202952	70376	63312	336640	57335	393975
1904	215995	116095	70874	402964	48956	451920
1905	216272	136958	74404	427634	57813	485447
1906	220609	150659	84074	455342	66335	521677
1907	259701	169282	94862	523845	89566	613411
1908	243475	173257	94938	511670	75040	586710
1909	236656	151358	83983	471997	80128	552125
1904—1909 gsntl.	232117	149601	83856	465574	69639	535213

gjort til ca. 299 Mill. Kr., for Aarene 1885—96 til ca. 293 Mill. Kr., for 1897—1903 til ca. 337 Mill. Kr. og for 1904—09 til ca. 466 Mill. Kr.¹⁾ For de to sidstnævnte Perioder bliver den gennemsnitlige aarlige Høst-værdi, naar Halmen medregnes, henholdsvis 394 Mill. og 535 Mill. Kr.¹⁾.

¹⁾ Den med Aaret 1904 indførte Ændring i Metoden for Beregningen af Foderroernes Værdi har bevirket, at Værdi-

Det maa imidlertid erindres, at medens Opgørelsen af Høstens Mængdeudbytte hviler paa direkte Opgivelser om de i hvert Aar og paa hvert Sted indavlede Kvantiteter af Korn, Rodfrugter o. s. v., er Værdiopgørelsen Resultatet af en Beregning, for hvilken det enkelte Aars Sædpriser (Kapitelstakster) lægges til Grund. Den Totalværdi, man naaer til gennem en saadan Beregning, er altsaa kun rigtig, for saa vidt Landbrugerne ved Salg, Opfodring o. s. v. udbringe de indavlede Høstprodukter til Priser, der svare til dem, der ere benyttede ved Beregningen. Hvorvidt dette er Tilfældet, er et Spørgsmaal, som selve Høststatistikken ikke kan give Svar paa, idet der hertil kræves Oplysninger af ganske anden Art end dem, der staa til Høststatistik-kens Raadighed.

De i Tabel 65 anførte Tal have da ogsaa større Betydning som en Art Generalnævner for Høstudbyttets forskellige Bestanddele end som eksakte Udtryk for Høstens Værdi. Man vil f. Eks. ved en Betragtning af Gennemsnitstallene for de 4 Tidsafsnit, hvori Perioden 1875—1909 er delt i Tabel 65, let kunne danne sig et Billede af den Forskydning, der er foregaaet fra Kornproduktion til Rodfrugtproduktion, jfr. nedenstaaende Forholdstal:

Procentvis Fordeling af Høstens Totalværdi:

	uden Halm			med Halm		
	1875 —1884	1885 —1896	1897 —1903	1904 —1909	1897 —1903	1904 —1909
	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.
Kærne	73	65	60	50	52	43
Rodfrugter	7	14	21	32	18	28
Hø	20	21	19	18	16	16
Halm	—	—	—	—	14	13
Tilsammen	100	100	100	100	100	100

Hvis man lader Halmen ude af Betragtning, udgjorde Kærnehøsten i 1875—84 nær op imod de tre Fjerdedele af Høstværdien, men i 1904—09 kun Halvdelen; samtidig steg Rodfrugternes Andel af Høstværdien fra ca. en Fjortendedel til henimod en Tredjedel, medens Høet omtrent konstant udgjorde en Femtedel af Værdien. Medregnes Halmen, udgjorde Kærnehøsten i 1897—1903 godt Halvdelen af Totalværdien, men i

summen for disse Afgrøder er bleven en Del højere, end den vilde være, hvis man vedblivende havde fulgt de før 1904 benyttede faste Omsætningstal. For de 6 Aar 1904—09 udgør Forskellen gennemsnitlig 18,6 Mill. Kr. Den gennemsnitlige Høstværdi for de paagældende 6 Aar vilde altsaa efter den ældre Beregningsmaade have givet 447 Mill. Kr., naar Halmen udelades, og 517 Mill. Kr., naar Halmen medregnes.

Tabel 66. Høstværdi pr. Td. Ld. 1875—1909.

Valeur p. tn. de sol du produit récolté 1875—1909.

	København Amt	Frederiksborg Amt	Holbæk Amt	Sorø Amt	Prestø Amt	Bornholms Amt	Maribo Amt	Svendborg Amt	Odense Amt	Vejle Amt	Aarhus Amt	Randers Amt	Aalborg Amt	Hjørring Amt	Thisted Amt	Viborg Amt	Ringkøbing Amt	Ribe Amt	Hele Landet
A. Halmen ikke medregnet: sans la paille:	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1875	139	132	137	136	130	113	132	131	132	113	117	108	85	82	107	93	80	84	113
1876	141	150	130	126	125	131	123	118	117	95	98	100	75	74	91	72	73	75	101
1877	137	129	129	125	114	126	132	114	114	92	90	80	62	60	72	70	68	72	96
1878	138	128	128	126	122	113	133	119	123	99	99	91	69	68	88	76	73	70	102
1879	134	116	120	124	120	122	131	116	115	84	86	80	58	69	78	68	64	63	94
1880	165	144	151	152	143	142	149	142	147	117	119	109	85	86	114	96	87	84	121
1881	141	138	126	121	108	122	105	122	126	103	102	97	73	78	97	85	86	82	103
1882	132	120	121	125	119	114	115	118	124	96	91	85	68	71	83	74	72	69	97
1883	131	132	124	122	120	130	125	108	110	101	102	92	72	76	105	83	81	73	101
1884	127	123	112	117	120	135	116	109	115	100	97	83	71	71	107	82	85	76	98
1885	117	111	103	108	98	118	117	103	105	88	90	81	65	65	91	73	72	65	90
1886	117	108	105	103	102	95	115	101	105	86	85	81	60	64	87	69	71	66	88
1887	119	108	104	106	104	110	121	103	110	82	74	63	49	51	79	57	62	59	83
1888	113	103	97	103	100	97	100	94	105	88	85	80	62	65	91	75	73	70	87
1889	129	121	98	108	105	103	128	112	115	92	96	87	64	65	91	78	83	72	95
1890	131	130	117	121	119	114	124	106	114	88	95	88	67	71	93	80	75	69	97
1891	144	138	133	139	132	130	140	135	140	110	110	101	80	84	107	92	85	78	112
1892	135	133	125	127	120	118	139	117	132	99	101	95	72	75	103	83	76	72	103
1893	98	96	90	92	98	89	113	85	101	79	87	72	65	65	100	79	76	62	84
1894	108	101	99	101	98	105	107	94	103	79	87	79	61	62	93	72	72	61	85
1895	110	110	103	106	104	105	120	107	115	89	93	85	71	71	92	75	77	72	92
1896	124	117	123	119	114	97	126	110	119	91	106	88	75	74	88	83	79	68	98
1897	106	102	101	106	106	94	120	101	114	88	91	84	67	62	93	74	77	68	90
1898	107	112	115	115	110	108	117	116	123	99	101	96	75	69	103	82	83	78	98
1899	105	98	115	118	113	98	122	112	118	103	103	86	66	65	96	80	86	75	96
1900	107	99	112	114	107	102	120	112	116	101	103	94	77	72	102	84	87	79	97
1901	111	101	114	112	111	105	118	114	125	99	108	96	81	73	106	90	88	77	100
1902	114	112	119	124	118	107	127	120	121	110	108	108	83	88	119	93	98	87	107
1903	123	110	126	121	124	111	137	123	127	109	119	109	85	90	112	95	94	85	110
1904	125	112	131	135	140	109	154	142	146	118	129	117	87	84	108	105	98	88	116
1905	131	119	147	153	140	117	164	155	159	122	123	112	92	94	115	97	108	93	122
1906	141	137	145	145	145	128	148	147	150	138	146	127	103	102	123	115	115	103	129
1907	163	149	171	167	163	154	177	175	174	146	161	150	117	116	139	128	130	117	147
1908	158	146	163	161	158	150	168	168	171	143	155	147	120	126	144	124	122	112	144
1909	148	134	156	152	149	134	163	159	156	130	139	133	107	110	134	105	110	103	133
1875—1880 gsntl.	142	133	133	132	126	125	133	123	125	100	102	98	72	73	92	79	74	75	105
1881—1890 —	126	119	111	113	110	114	117	108	113	92	92	84	65	68	92	76	76	70	94
1891—1900 —	114	111	112	114	110	105	122	109	118	94	98	88	72	70	98	80	80	71	96
1901—1909 —	135	124	141	141	139	124	151	145	148	124	133	122	97	98	122	106	107	96	123
1905—1909 —	148	137	156	156	151	137	164	161	162	136	145	134	108	112	131	114	117	106	135
B. Halmen med- regnet: avec la paille:																			
1897	124	119	120	125	127	116	138	120	132	107	106	98	79	77	107	83	89	83	106
1898	126	137	139	138	133	131	135	141	146	121	121	114	89	88	118	97	98	95	117
1899	120	112	135	136	132	120	138	131	136	122	118	103	76	80	108	91	101	90	111
1900	123	114	130	133	127	124	137	132	135	121	120	111	90	88	115	98	100	93	114
1901	130	121	138	134	133	129	136	138	143	124	125	114	97	88	120	104	102	92	118
1902	130	129	137	140	137	126	141	140	141	131	124	126	97	106	134	107	115	104	124
1903	139	126	144	142	140	131	152	141	151	128	137	123	99	107	126	108	108	101	126
1904	138	127	147	147	150	128	168	161	164	135	145	130	98	97	120	115	110	95	130
1905	150	137	166	165	158	135	182	178	183	142	139	126	104	109	130	108	122	107	138
1906	164	156	166	165	161	153	169	169	173	161	165	144	119	119	137	129	131	119	147
1907	191	176	198	197	194	192	206	206	206	175	182	173	140	140	157	147	150	138	172
1908	182	168	185	186	183	175	195	196	198	164	176	166	139	144	152	140	139	131	165
1909	172	157	185	178	173	159	193	190	184	155	159	150	126	131	152	132	128	122	155

1904—09 kun lidt over de to Femtedele; Rodfrugterne steg fra 18 til 28 pCt. af Totalværdien, medens Hø og Halm i begge de to nævnte Tidsafsnit udgjorde henholdsvis ca. 16 og ca. 14 pCt. af Totalværdien¹⁾.

Dersom man stiller den beregnede Høstværdi (uden Halmen) for hele Landet i Forhold til det til Høstafgrøder benyttede Areal, faar man i Gennemsnit for Femaaret 1875—80 en Sum af 105 Kr. pr. Td. Ld., medens det tilsvarende Tal for 1905—09 bliver 135 Kr. En lignende Beregning er i foranstaaende Tabel 66 (Side 92) foretaget for hvert af Landets 18 Amter og for hvert enkelt Aar i Perioden. For Aarene efter 1896 er Beregningen endvidere foretaget under Medregning af Halmværdien.

Ved Hjælp af disse Tal kan man danne sig et Billede af det indbyrdes Forhold mellem Amterne med Hensyn til Høstens samlede Bruttoværdi ved forskellige Tidspunkter indenfor Perioden 1875—1909. Dersom man saaledes for det første og det sidste Femaar i Perioden sætter den gennemsnitlige Høstværdi pr. Td. Ld. for hele Landet under eet lig 100 og i Forhold hertil beregner Høstværdien pr. Td. Ld. i de enkelte Amter, faas nedenstaaende Tal, der angive, hvor mange Procent

Høstværdien for hvert enkelt Amt var større eller mindre end Gennemsnittet for hele Landet. Amterne ere ordnede efter aftagende Høstværdi i hvert af de paagældende Femaar.

Det vil ses, hvorledes Forskellen mellem Høstværdien pr. Td. Ld. i de forskellige Egne er bleven mindre i Løbet af den Menneskealder, Høststatistikken spænder over. I 1875—80 var Høstværdien pr. Td. Ld. i det bedste og det daarligste Amt omkring en Tredjedel større, resp. mindre end Gennemsnittet for hele Landet; i 1905—09 var Udsvinget fra Gennemsnittet til begge Sider kun lidt over en Femtedel. Et kort Udtryk for det Omfang, hvori Udjævningen har fundet Sted, haves deri, at medens den samlede Sum af Afvigelser fra Lands-Gennemsnittet i 1875—80 var 389, var Summen i 1905—09 kun 217.

Ved Siden af Udjævningen er der imidlertid foregaaet en kendelig Forskydning i Amternes Rækkefølge, naar de — som i foranstaaende Oversigt — ordnes efter Høstværdien pr. Td. Ld. I sidste Halvdel af Halvfjerdserne var det endnu saaledes, at alle Øernes Amter gav et Høstudbytte, der var langt over det gennemsnitlige for hele Landet, medens alle Jyllands Amter gav under Middeludbytte. I 1905—09 var der derimod flere af Øernes Amter (Frederiksborg Amt, Bornholm), hvis Høstværdi pr. Td. Ld. kun laa ganske lidt over Lands-Gennemsnittet, og 2 jyske Amter (Aarhus og Vejle) ere naaede op over Gennemsnittet. Man vil ogsaa lægge Mærke til, at de to Amter i det nordøstlige Sjælland, som tidligere stod som de første i Rækken, nu begge ere naaede ret langt ned, Københavns Amt til Nr. 7 og Frederiksborg Amt til Nr. 9.

5. Høstudbyttet, omsat i Kornenheder.

Le produit de la récolte converti en unités céréales.

Som det fremgaar af det foran anførte, hviler Opførelsen af Høstens Totalværdi paa Aarets Sædpriser, saaledes som disse fremtræde gennem Kapitelstaksterne. For Kærneudbyttets Vedkommende benyttes Kapitelstaksterne jo direkte, for Rodfrugter, Hø og Halm afledes de benyttede Værdisatser, som foran nævnt, af Kornpriserne¹⁾. Da saaledes de ved Beregningen benyttede Priser variere fra Aar til Aar, kan Total-

Amtets Høstværdi (uden Halm) pr. Td. Ld. større (+) eller mindre (÷) end Gennemsnitsværdien pr. Td. Ld. for hele Landet under eet:

Gennemsnit af Høstaarene 1875—80		Gennemsnit af Høstaarene 1905—09	
Københavns Amt	+ 35 pCt.	Maribo Amt	+ 22 pCt.
Frederiksborg	+ 27 —	Odense	+ 20 —
Holbæk	+ 27 —	Svendborg	+ 19 —
Maribo	+ 27 —	Holbæk	+ 16 —
Sorø	+ 26 —	Sorø	+ 16 —
Præstø	+ 20 —	Præstø	+ 12 —
Bornholms	+ 19 —	København	+ 10 —
Odense	+ 19 —	Aarhus	+ 8 —
Svendborg	+ 17 —	Frederiksborg	+ 2 —
Aarhus	+ 3 —	Bornholms	+ 2 —
Vejle	+ 5 —	Vejle	+ 1 —
Randers	+ 7 —	Randers	0 —
Thisted	+ 12 —	Thisted	+ 3 —
Viborg	+ 25 —	Ringkøbing	+ 13 —
Ribe	+ 29 —	Viborg	+ 15 —
Hjørring	+ 30 —	Hjørring	+ 17 —
Ringkøbing	+ 30 —	Aalborg	+ 20 —
Aalborg	+ 31 —	Ribe	+ 21 —

¹⁾ Ovenstaaende Tal ere beregnede paa Grundlag af Værdisummerne i Tabel 65. Dersom man for 1904—09 beregnede Værdien af Rodfrugterne efter de før 1904 anvendte Regler (jfr. foranstaaende Note), vilde Procenttallene for dette Femaar blive følgende: uden Halm: Kærne 52 pCt., Rodfrugter 29 pCt., Hø 19 pCt.; med Halm: Kærne 45 pCt., Rodfrugter 25 pCt., Hø 16 pCt., Halm 14 pCt.

¹⁾ Den eneste Undtagelse herfra dannes af Sukkerroer og Cikorierødder, for hvilke Værdiberegningen hviler paa Salgspriser, opgivne af det kgl. danske Landhusholdningselskab.

værdien ikke benyttes, naar man ønsker at foretage en Sammenligning af Høstudbyttets samlede Størrelse i de enkelte Aar eller større Tidsafsnit. Ligesom en stor Høst med smaa Priser og en lille Høst med høje Priser kan tænkes at give samme Totalværdi, vil det omvendte Forhold bevirke, at man ved at benytte Værdien som Maal faar en større Forskel mellem to Høstaar, end hvis man bruger Mængdeudbyttet til Sammenligning.

For Mængdeudbyttet af de forskellige Arter af Høstafrøder (Kærne, Rodfrugter, Hø, Halm) foreligger der imidlertid ikke umiddelbart noget Fællesmaal, men et saadant kan tilvejebringes ved Beregning paa følgende Maade.

I foranstaaende Tabel 60 (Side 86) er Mængden af de forskellige Kærneafgrøder omregnet til Vægtenheder. Sammenstiller man nu Tallene for Totalvægten (Tabel 60, sidste Kolonne) med de tilsvarende Værdisummer for Kærneafgrøderne i Tabel 65 (Side 91), faas en Række Tal, der angive Gennemsnitsværdien for et Pund Korn i hvert enkelt Aar, jfr. nedenstaaende Oversigt:

(Gennemsnitlig Værdi af 1 Pund Korn:

Øre	Øre	Øre	Øre
1875.... 6,72	1885.... 4,86	1895.... 4,28	1905.... 5,60
1876.... 7,22	1886.... 4,86	1896.... 4,68	1906.... 5,27
1877.... 6,26	1887.... 4,54	1897.... 4,93	1907.... 6,02
1878.... 5,41	1888.... 4,86	1898.... 5,03	1908.... 5,62
1879.... 5,92	1889.... 5,30	1899.... 5,19	1909.... 5,33
1880.... 6,69	1890.... 5,11	1900.... 4,87	
1881.... 6,37	1891.... 6,30	1901.... 5,08	
1882.... 5,47	1892.... 4,96	1902.... 5,02	
1883.... 5,73	1893.... 5,04	1903.... 4,88	
1884.... 5,73	1894.... 4,24	1904.... 5,36	

Den gennemsnitlige Værdi af et Pund Korn af Landets samlede Sædhøst varierede mellem Yderpunkterne 4,24 Øre i Aaret 1894 og 7,22 Øre i 1876. Kornværdien var saaledes i det sidstnævnte Aar 70 pCt. højere end i det førstnævnte. De to nævnte Aar danne henholdsvis Minimum i en Periode med lave Kornpriser og Maksimum i en Periode med høje Priser, men det vil af Oversigten ses, at ogsaa mellem Aar, der ligge hinanden ret nær, kan Kornværdien variere betydeligt, hvad der bør have i Erindring ved Benyttelsen af de i foregaaende Afsnit anførte Tal for Høstens Totalværdi i de enkelte Aar.

Da imidlertid ogsaa den beregnede Værdi af Rodfrugter, Hø og Halm er afledet af Kornpriserne, vil man ved at dividere hvert Aars Totalsum for Høstværdien med de ovenfor anførte Gennemsnit for Kornværdien pr. Pund faa en Række Tal, der kunne benyttes som

et af Aarets Kornpriser uafhængigt Udtryk for Høstudbyttets samlede Størrelse. Saaledes finder man, at Høsten 1909, omsat i Kornenheder, udgjorde:

$$\frac{55212500000}{5,33} \text{ H} = \text{ca. } 103,6 \text{ Mill. Ctnr.}$$

For Aaret 1908 faas ved en tilsvarende Beregning ca. 104,3 Mill. Ctnr., for 1907 ca. 102,0 Mill. Ctnr. osv.

Høstudbyttet, omsat i Kornenheder <i>Produit récolté converti en unités céréales</i>		Forholdstal (Gennemsnittet for de 35 Aar = 100) <i>p. 100 de la moyenne des 35 ans</i>		
Uden Halm <i>sans la paille</i>	Med Halm <i>avec la p.</i>	Uden Halm <i>sans la paille</i>	Med Halm <i>avec la p.</i>	
Mill. Ctnr.	Mill. Ctnr.			
1875	47,1	57,7	75	78
1876	40,6	49,4	65	67
1877	44,0	52,4	71	71
1878	53,8	65,0	86	88
1879	46,0	55,8	74	76
1880	52,7	64,5	84	88
1881	47,8	57,9	77	79
1882	52,6	63,8	84	87
1883	52,4	63,0	84	86
1884	51,7	62,1	83	84
1885	55,9	67,2	90	91
1886	55,4	66,7	89	91
1887	56,2	67,2	90	91
1888	55,2	66,1	88	90
1889	55,6	66,0	89	90
1890	59,5	70,0	95	95
1891	56,2	67,8	90	92
1892	66,1	78,0	106	107
1893	53,7	63,6	86	86
1894	65,0	76,4	104	104
1895	70,4	82,8	113	113
1896	69,1	81,1	111	110
1897	59,4	70,0	95	95
1898	64,9	77,9	104	106
1899	61,9	72,0	99	98
1900	67,5	79,0	108	107
1901	66,6	78,8	107	107
1902	73,7	84,1	117	115
1903	77,7	89,0	125	121
1904	75,2	84,5	121	115
1905	76,4	86,7	123	118
1906	86,4	99,0	139	135
1907	87,0	102,0	140	139
1908	91,1	104,3	146	142
1909	88,6	103,6	142	141
1875—79 gsntl. 46,3		56,1	74	76
1880—84 — 51,4		62,3	82	85
1885—89 — 55,7		66,6	89	91
1890—94 — 60,1		71,3	96	97
1895—99 — 65,1		76,8	104	104
1900—04 — 72,1		83,1	116	113
1905—09 — 85,9		99,1	138	135
1875-1909 —	62,4	73,6	100	100

Da man imidlertid kun for Aarene efter 1896 har Oplysning om Halmudbyttet, kan en Beregning som den her nævnte ikke føres længere tilbage end til 1897, dette Aar medregnet. Derimod kan den samme Beregningsmaade naturligvis anvendes overfor samtlige Aar i Perioden 1875—1909, naar man ikke tager Halmen i Betragtning. Dette er sket i foranstaaende Oversigts 1ste Kolonne (Side 94). De i 2den Kolonne anførte Kornenheds Tal for Aarene før 1897 har man beregnet ved at gaa ud fra, at der i hvert af Aarene 1875—1896 bestod samme Forhold mellem Kærnen og Halmens Værdi som i Gennemsnit for Aarene 1897—1909. Rigtigheden af denne sidste Forudsætning kan naturligvis omtvistes (hvad der i Oversigten er antydnet ved Anvendelsen af en mindre Taltype end den sædvanlige), men da Halmens Værdi — som foran paavist — efter Erfaringerne for Aarene 1897—1909 kun udgør 13—14 pCt. af hele Høstens Værdi, er det klart, at selv om Værdiforholdet mellem Halm og Kærne i et eller flere Aar har afvejet en Del fra det forudsatte Normalforhold, vil dette kun medføre en relativt ringe Fejl i de beregnede Kornenhedstal for hele Høsten, — en Fejl, der i hvert Fald bliver uden synderlig Betydning i Sammenligning med Kornenhedstallenes ret stærke Svingninger fra Aar til Aar.

Ved den her foretagne Beregning er der ikke taget Hensyn til, at Rodfrugternes Værdi fra Aaret 1904 er beregnet efter Tørstofindhold. Efter Erfaringerne for de 6 Aar, hvori denne Beregningsmaade har været i Brug, giver denne en Værdisum, der gennemsnitlig er 14 pCt. højere end den, der fremkommer ved Anvendelse af den ældre Beregningsmaade med faste Erstatningstal. Til Brug ved Sammenligning af Høstresultaterne før og efter 1904 vil det derfor være rettest at forøge Kornenheds-Tallene for Aarene før det nævnte Tidspunkt med 14 pCt. af det Antal Kornenheder, der repræsenterer Rodfrugtafgrøderne. For de 7 Femaar i Perioden 1875—1909 faas da de i Oversigten øverst i 2den Spalte anførte Tal i Stedet for dem, der i foranstaaende Oversigt (Side 94) ere anførte som Resultat af en umiddelbar Beregning.

Det vil ses, at der efter de foretagne Beregninger i Gennemsnit for hele den 35-aarige Periode aarlig indavledes Høstprodukter, som omsat til Korn repræsenterede 74,5 Mill. Centner (Halmen medregnet). Mindst var Høstudbyttet i Begyndelsen af Perioden; i Femaaret 1875—79 var Gennemsnittet 56,5 Mill. Ctnr. aarlig eller 24 pCt. under Gennemsnittet for hele Perioden. For hvert Femaar stiger Udbyttet; i 1880—84 var det 16

	Høstudbyttet, omsat i Kornenheder ^{*)}		Forholdstal (Gennemsnittet for de 35 Aar = 100)	
	Uden Halm Med Halm		Uden Halm Med Halm	
	Mill. Ctnr.	Mill. Ctnr.		
1875—79 gsntl....	46,7	56,5	74	76
1880—84 — ...	52,0	62,9	82	84
1885—89 — ...	56,6	67,5	89	91
1890—94 — ...	61,3	72,5	97	97
1895—99 — ...	66,1	78,4	105	105
1900—04 — ...	73,9	84,9	117	114
1905—09 — ...	85,9	99,1	136	133
1875—1909 gsntl..	63,3	74,5	100	100

^{*)} For Aarene før 1904 med Tillæg af 14 pCt. af det Antal Kornenheder, der repræsenterer Rodfrugtafgrøderne.

pCt. under Gennemsnittet, i 1884—89 var det 9 pCt. og i 1890—94 kun 3 pCt. under Gennemsnittet. I de tre sidste Femaar var Udbyttet over Gennemsnittet for hele Perioden, nemlig i 1895—99 5 pCt. over Gennemsnittet, i 1900—04 14 pCt. og i 1905—09 33 pCt. over Gennemsnittet.

Disse Tal kunne imidlertid ikke betragtes som Udtryk for Forøgelsen i den dyrkede Jords Givtighed. Det maa erindres, at Høstarealet er blevet forøget i Løbet af Perioden, og til en rigtig Bedømmelse af Sagen maa dette Moment tages med i Betragtning.

Størrelsen af det til Høstafgrøder benyttede Areal er paa Grundlag af Arealopgørelserne beregnet saaledes som nedenfor anført:

	Samlet Høstareal	
	Tdr. Ld.	
1875—79 gsntl....	2,848000	
1880—84 — ...	2,964000	
1885—89 — ...	3,073000	
1890—94 — ...	3,191000	
1895—99 — ...	3,313000	
1900—04 — ...	3,428000	
1905—09 — ...	3,549000	
1875—1909 gsntl...	3,195000	

Det til Høstafgrøder anvendte Areal er altsaa steget fra ca. 2,8 Mill. Tdr. Ld. i Femaaret 1875—79 til ca. 3,5 Mill. Tdr. Ld. i 1905—09, d. v. s. at Høstarealet paa det nærmeste er blevet forøget med en Fjerdedel.

Dersom man dividerer de i ovenstaaende Oversigt anførte Kornenhedstal for hvert af de 7 Femaar med de tilsvarende Høstarealer (jfr. ovenfor), finder man følgende Tal, der altsaa angive det gennemsnitlige Høstudbytte pr. Td. Ld., udtrykt i Kornenheder:

	Det gennemsnitlige Høst- udbytte pr. Td. Ld. Høst- areal, angivet i Korn- enheder		Forholdstal (Gennemsnittet for de 35 Aar = 100)	
	Uden Halm	Med Halm	Uden Halm	Med Halm
	Pund	Pund		
1875—79 gsnthl. . . .	1640	1983	83	85
1880—84 —	1754	2122	88	91
1885—89 —	1842	2197	93	94
1890—94 —	1921	2272	97	97
1895—99 —	2010	2367	102	102
1900—04 —	2156	2477	109	106
1905—09 —	2421	2792	122	120
1875—1909 gsnthl. . .	1981	2332	100	100

Det fremgik af Oversigten øverst Side 95, at der i 1905—09 høstedes godt tre Fjerdedele mere end i 1875—79. Dette Resultat er fremskommet dels ved, at Høstarealet nu er en Fjerdedel større end i sidste Halvdel af Halvfjerdserne, dels — som det ses af de nys anførte Tal — ved at der paa hver Td. Ld. nu høstes godt to Femtedele mere end ved Periodens Begyndelse (2792 Pund Kornenheder imod 1983).

Den Forøgelse af Brutto-Høstudbyttet pr. Td. Ld., der er foregaaet i den sidste Menneskealder, skyldes for en Del, at Foldudbyttet af de forskellige Arter af Afgrøder er blevet større, saaledes som det allerede er paavist foran i Afsnittet om Foldudbyttet. Et Blik paa de paagældende Tabeller (saaledes navnlig for Sædafgrøderne Tabel 52, Side 74) vil imidlertid vise, at selv om der af hver enkelt Afgrøde høstes flere Fold nu end før, er Fremgangen dog ikke saa stor, at den kan bevirke den nævnte Forøgelse af Udbyttet pr. Td. Land Høstareal med to Femtedele i Løbet af Tiden fra 1875—79 til 1905—09. Der er et andet Moment, der har været medvirkende til at fremkalde dette Resultat, og det er den Forskydning i Areal-Anvendelsen, der karakteriserer det paagældende Tidsrum. Som nærmere paavist i det foregaaende, er en bestandig stigende Andel af Høstarealet anvendt til Dyrkning af Rodfrugter, og da den intensive Rodfrugtdyrkning giver et større Bruttoudbytte end Korndyrkningen, er det klart, at denne Forskydning maa have bidraget til yderligere at forøge det gennemsnitlige Høstudbytte pr. Td. Ld. af det samlede Høstareal.

Til nærmere Belysning af de to nævnte Momenter Indflydelse paa Totalresultatet skal anføres følgende.

Høstarealets Fordeling efter dets Anvendelse til Sædafgrøder, Rodfrugter og Hø fremgaar for hvert af de 7 Femaar i Perioden 1875—1909 af omstaaende Oversigt:

	Sædafgrøder		Rodfrugter		Hø	Tilsammen
	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.	Tdr. Ld.
1875—79 gsnthl. . . .	2,032000	99000	717000	2,848000		
1880—84 —	2,102000	129000	733000	2,964000		
1885—89 —	2,141000	181000	751000	3,073000		
1890—94 —	2,149000	219000	823000	3,191000		
1895—99 —	2,140000	282000	891000	3,313000		
1900—04 —	2,104000	413000	911000	3,428000		
1905—09 —	2,069000	541000	939000	3,549000		

Sædarealerne forøgedes i den første Del af Perioden fra 2,032000 Tdr. Ld. i Gennemsnit i 1875—79 til 2,149000 Tdr. Ld. i 1890—94, hvorefter de atter aftog til 2,069000 Tdr. Ld. i 1905—09. I det væsentlige havde Sædarealet altsaa samme Udstrækning ved Slutningen af Perioden som ved dens Begyndelse. For Rodfrugtarealerne var der derimod en stærk og uafbrudt Stigning fra gennemsnitlig 99000 Tdr. Ld. i 1875—79 til 541000 Tdr. Ld. i 1905—09. Ogsaa Hø-Arealerne vise uafbrudt Stigning fra Femaar til Femaar, men i langt mindre Maalestok, idet disse Arealer voksede fra 717000 Tdr. Ld. i 1875—79 til 939000 Tdr. Ld. i 1905—09. Af det hele Høstareal udgjorde i 1875—79 Sædarealerne 71 pCt., Rodfrugtarealerne 3 pCt. og Høarealerne 26 pCt., i 1905—09 var de tilsvarende Procenttal henholdsvis 58, 15 og 27.

Paa Grundlag af Oplysningerne i Tabel 65 (Side 91) og Oversigten Side 94 over den gennemsnitlige Kornværdi kan man nu beregne, hvor stort et Høstudbytte (angivet i Kornenheder) der gennemsnitlig i hvert Femaar er høstet paa de til Sædafgrøder, Rodfrugter og Hø anvendte Arealer. Resultatet af denne Beregning (hvor Halmudbyttet for Aarene før 1897 er beregnet paa samme Maade som foran nævnt) anføres i nedenstaaende Oversigt:

	Høstudbyttet, omsat i Kornenheder			
	Kærne og Halm	Rodfrugter*)	Hø	Ialt
	Mill. Ctnr.	Mill. Ctnr.	Mill. Ctnr.	Mill. Ctnr.
1875—79 gsnthl. . . .	44,1	3,5	8,9	56,5
1880—84 —	47,9	4,6	10,4	62,9
1885—89 —	48,6	7,5	11,4	67,5
1890—94 —	50,5	9,5	12,5	72,5
1895—99 —	51,2	13,0	14,2	78,4
1900—04 —	52,7	19,4	12,8	84,9
1905—09 —	55,4	28,2	15,5	99,1

*) For Aarene før 1909 med Tillæg af 14 pCt. (jfr. foran Side 95).

Det vil ses, at Sædarealernes Udbytte (Kærne og Halm) er steget ikke blot i den Del af Perioden, da Arealerne forøgedes, men ogsaa i den Tid (efter 1890—94), da de formindskedes. Medens Sædarealet i 1905—09 kun var et Par Procent større end i 1875—79, var

Høstudbyttet over en Fjerdedel større. Rodfrugtarealerne vare i 1905—09 omtrent $5\frac{1}{2}$ Gange saa store som i 1875—79, men Udbyttet var 8 Gange saa stort. Endelig høstedes der i Periodens sidste Femaar paa et Høareal, der var henved en Tredjedel større end i Periodens første Femaar, et Udbytte, der var omtrent tre Fjerdedele større.

Ligesom man foran (Side 96) har opgjort det gennemsnitlige Høstudbytte (Antal Kornenheder) pr. Td. Ld. Høstareal, naar samtlige Arter af Høstafgrøder tages under eet, kan man nu paa Grundlag af de to sidst anførte Oversigter beregne tilsvarende Tal særskilt for hver af de tre Grupper, Sædafgrøder, Rodfrugter og Hø, jfr. hosstaaende Oversigt:

Det gennemsnitlige Høstudbytte (angivet i Kornenheder) pr. Td. Ld., anvendt til:

	Sædafgrøder (Kærne og Halm)	Rodfrugter	Hø
	Pund	Pund	Pund
1875—79 gsntl.	2170	3535	1241
1880—84 —	2279	3566	1419
1885—89 —	2270	4144	1505
1890—94 —	2350	4338	1519
1895—99 —	2392	4610	1594
1900—04 —	2505	4697	1405
1905—09 —	2687	5213	1651

Paa Sædarealerne høstedes der i 1905—09 omtrent en Fjerdedel mere pr. Td. Land end i 1875—79, paa Høarealerne en Tredjedel mere og paa Rodfrugtarealerne henimod en halv Gang mere.

III. Kreaturholdet.

Bétail.

1. Indledende Bemærkninger.

Remarques introductives.

Den første Kreaturtælling i Danmark i det 19de Aarhundrede fandt Sted i Februar 1838 i Forbindelse med den samtidig stedfindende Opgørelse angaaende Arealets Anvendelse, jfr. foran Side 7. Ved denne Tælling oplystes saavel Antallet af større Kreaturer paa det paagældende Tidspunkt som Antallet i Juni 1837, dette sidste dog ikke for Hestenes Vedkommende, idet Antallet af disse næppe kunde antages at være meget forskelligt Sommer og Vinter, da Vinterslagtingen her ingen Rolle spillede. Ved Sammenligningerne i det følgende har man benyttet Tallene fra 1837, idet de senere Tællinger alle have fundet Sted omkring Midten af Juli Maaned.

Den anden almindelige Kreaturtælling fandt Sted d. 15. Juli 1861. Det statistiske Bureau, der iværksatte denne Tælling, vilde gerne have denne afholdt i 1860 — samme Aar som Folketællingen — men paa Grund af de mange og store administrative Vanskeligheder dette mødte, lykkedes det først at faa den iværksat i 1861. De ved denne Lejlighed benyttede Spørgeskemaer blev forinden Udsendelsen i Udkast forelagte det kgl. Landhusholdningsselskab og de forskellige Landboforeninger, idet man udbad sig Betænkning over Skemaets Indhold. Ved Skemaernes endelige Formulering blev de Bemærkninger, man havde modtaget, saa vidt muligt tagne til Følge, og denne Praksis har Bureauet stadig fulgt ved alle senere Tællinger. Det praktiske Arbejde ved Indsamlingen af Oplysningerne blev paalagt Politiet i Købstæderne og Sognefogederne paa Landet, men Kommunalbestyrelserne i Købstæderne og Sogneforstanderskaberne paa Landet blev opfordrede

til at revidere og kontrollere Listerne forinden Indsendelsen til Bureauet. Ved alle de senere Tællinger har man ligeledes ladet Indsamlingen foregaa gennem de kommunale Myndigheder. Indtil 1893 foretoges Tællingen ved Hjælp af Lister, senere paa særlige Tællekort. Tællingen i 1861 kan ikke gøre Krav paa at anses for fuldtud paalidelig; saaledes maa Tallet for Heste sikkert siges at være altfor lille paa Grund af en udbredt Misforstaaelse af Spørgeskemaet. Enkelte andre mindre Rettelser blev foretagne ved den følgende Opgørelse.

Den følgende Tælling afholdtes i 1866. Naar den fulgte saa hurtigt efter den foregaaende, skyldtes det dels at der var opstaaet Formodning om, at der ved den foregaaende Tælling for Hestenes Vedkommende var begaaet en Fejltagelse, der ikke var uden Betydning for Resultatet, dels at der, baade paa Grund af den stærke Udførsel og paa Grund af Krigen i 1864 og den dermed følgende Okkupation af Dele af Landet, var sket store Forandringer i Kreaturbestanden.

Der fandt derefter Tællinger Sted med 5 Aars Mellemrum i 1871, 1876 og 1881. Derefter var der et Spring ned til 1888, idet denne Tællings Afholdelse blev udsat i 2 Aar, fordi Bureauet i 1886 og den nærmest følgende Tid var stærkt beskæftiget med andre Arbejder. Tællingerne fortsattes derefter med 5-aarige Mellemrum indtil 1903. Der skulde derefter have været afholdt Tælling i 1908, men da der var afholdt baade Folketælling og Industrietælling i 1906 og Areal-tælling i 1907, fandt man det — baade af Hensyn til Befolkningen, de kommunale Myndigheder og Arbejdet i Bureauet — hensigtsmæssigt at udskyde denne Tælling til 1909. Efter den for Bureauet gældende Arbejdsplan skal der fremtidig foretages Kreaturtællinger hvert 5te Aar.

2. Almindelig Oversigt over Antallet af de større Husdyr.

Les bestiaux principaux: aperçu général.

For hvert enkelt Tællingsaar siden 1838 (resp. 1837) er Antallet af Heste, Hornkvæg, Faar og Svin i hver enkelt Landsdel anført i omstaaende Tabeller 67 og 68 (Side 100 og 101). Tabel 67 omfatter Byerne og Landet under eet, men da det ved forskellige Sammenligninger (jfr. i det følgende) er rettest at anvende Kreaturtallene for Landdistrikterne alene, har man anført disse i Tabel 68.

Tallene for 1838 (1837) og 1861 omfatte — i Modsætning til hvad der var Tilfældet for Arealets Vedkommende (jfr. foran Side 9) — hele det nuværende Kongerige Danmark. Kreaturtællingen i 1861 omfattede nemlig hele Monarkiet, og det har saaledes været muligt at opgøre Kreaturtallene for 1861 i de Landomraader, der berørtes af Grænsereguleringen i 1864. Paa Grundlag af Tallene for 1861 er der dernæst foretaget en omtrentlig Beregning af Antallet af Kreaturer i de samme Landomraader i 1838 (1837). Herved ere Tallene for samtlige Tællinger bragte til at omfatte samme Territorium, nemlig Kongerigets nuværende Omraade, og de kunne forsaauidt direkte sammenlignes.

For Landet som Helhed var Antallet af Heste i 1838 ca. 326000, i 1909 ca. 535000. Hornkvæget forøgedes fra ca. 858000 Stkr. i 1837 til ca. 2,254000 i 1909. Faarenes Antal aftog fra ca. 1,645000 til ca. 727000, medens Svinene tiltog fra ca. 237000 til ca. 1,468000. I de ca. 70 Aar, der ere forløbne mellem den første almindelige Kreaturtælling og den sidst afholdte, er Hestebestanden altsaa bleven forøget med henimod de to Tredjedele af Tallet ved Periodens Begyndelse; Hornkvægbestanden er nu over $2\frac{1}{2}$ Gang saa stor som da; Faarebestanden er aftagen til imellem Halvdelen og en Tredjedel af, hvad den var for 70 Aar siden, medens Svinene nu ere over 6 Gange saa talrige som i 1837.

For at faa et Enhedsudtryk for den Forandring, der er foregaaet i Størrelsen af den hele Kreaturbestand, kan man beregne «den reducerede Kreaturstyrke» ved hver enkelt Tælling. Ved saadanne Beregninger har man benyttet 1 Stykke Hornkvæg som Enhed, idet man i Forhold hertil har givet 1 Hest en Vægt af 3, 1 Faar en Vægt af $\frac{1}{6}$ og 1 Svin en Vægt af $\frac{1}{4}$. Benytter man disse Reduktionstal for samtlige Tællinger, faas omstaaende Tal.

Mod en Beregning som den anførte kan der naturligvis rejses den Indvending, at de benyttede Reduk-

Kreaturstyrke*)

1837.....	2,163000
1861.....	2,465000
1866.....	2,660000
1871.....	2,606000
1876.....	2,818000
1881.....	2,903000
1888.....	2,983000
1893.....	3,343000
1898.....	3,564000
1903.....	3,812000
1909.....	4,347000

*) 1 Hest = 3; 1 Stk. Hornkvæg = 1; 1 Faar = $\frac{1}{6}$; 1 Svin = $\frac{1}{4}$.

tionstal til en vis Grad ere vilkaarlige, og at der ved Anvendelsen af faste Reduktionstal for en længere Periode ikke tages Hensyn til Forandringerne i Forholdet mellem de forskellige Kreaturarters indbyrdes Betydning for Landbruget m.m. Ikke desto mindre har den anførte Talrække dog formentlig sin Interesse som en Art raa Illustration af den i de sidste 70 Aar foregaaede Udvikling af Danmarks Kreaturbestand. Kreaturstyrken er, som det vil ses, stadig steget fra Tælling til Tælling — kun med en enkelt Afbrydelse imellem 1866 og 1871. Stigningen var i den første Del af Perioden ret beskeden; først i Aarene mellem 1871 og 1876 var Kreaturstyrken en Fjerdedel større end i 1837, men i de følgende Decennier steg Tallet hurtigere: i Tiden omkring 1890 var Kreaturstyrken en halv Gang større end i 1837, ved Overgangen til det 20de Aarhundrede tre Fjerdedele større, og i 1909 dobbelt saa stor. Men yderligere maa det naturligvis erindres, at der ved Siden af denne rent talmæssige Stigning i Kreaturstyrken er foregaaet en betydelig Forøgelse i Husdyrenes Brugsværdi. Sammenlignet med Tiden for 70 Aar siden er Hestene nu baade større og stærkere, Køerne yde langt mere Mælk osv.; hertil kommer for Svinenes Vedkommende, at den hurtigere Rotation (yngre Slagtealder) bevirker, at det samme Antal Svin betyder noget langt mere i 1909 end for to eller blot en Menneskealder siden.

Med Hensyn til de foregaaede Forandringer i Antallet af de forskellige Arter af større Husdyr skal man bemærke følgende.

Antallet af Heste var i 1838 ca. 326000, i 1909 ca. 535000. Forøgelsen eller Formindskelsen fra Tælling til Tælling fremgaar af Oversigten øverst Side 102.

Fra 1838 til 1861 vise Tallene for Øerne en Tilbagegang i Hesteantallet paa ca. 9000, men i Jylland en omtrent lige saa stor Fremgang. Hertil er dog at bemærke, at der er Grund til at antage, at Tallene for 1861 (paa Grund af en Misforstaaelse af Skemaet) gennemgaaende

Tabel 67. Hovedresultaterne af samtlige fra 1838 til 1909 afholdte Kreaturtællinger.

De større Kreaturer. By- og Landdistrikter under eet.

Résultats généraux des dénombrements des bestiaux 1838—1909. Bestiaux principaux. Villes et districts ruraux réunies.

	Sjælland	Bornholm	Lolland— Falster	Fyn	Øerne	Det syd- østlige Jylland	Det nordlige Jylland	Det syd- vestlige Jylland	Jylland	Hele Landet
Heste: <i>chevaux</i>										
1838	102133	7817	26158	49412	185520	59827	45728	34826	140381	325901
1861	98930	7599	22620	47396	176545	62907	47157	38866	148930	325475
1866	103898	7502	23501	51152	186053	68168	53255	45127	166550	352603
1871	98402	7232	22010	45852	173496	58924	45428	38722	143074	316570
1876	105322	7445	23166	50554	186487	67056	52558	46161	165775	352262
1881	102598	7384	22445	47899	180326	65893	53194	48148	167235	347561
1888	108641	7868	23118	49454	189081	71112	58837	56503	186452	375533
1893	115943	7766	24823	53569	202101	77543	65617	65378	208538	410639
1898	124740	8289	26367	56743	216139	83258	74049	75883	233190	449329
1903	132515	8549	27333	59556	227953	90420	80583	87979	258982	486935
1909	139903	9145	29534	63856	242438	100084	91706	100790	292580	535018
Hornkvæg: <i>espèce bovine</i>										
1837	222056	16057	43920	121630	403663	167280	139190	147511	453981	857644
1861	274784	19405	50172	140311	484672	230882	192743	212569	636194	1,120866
1866	284437	18181	51965	144296	498879	246817	214228	233937	694982	1,193861
1871	292371	20337	55407	152240	520355	252794	222172	243577	718543	1,238898
1876	315349	21798	59511	156965	553623	280992	248553	265153	794698	1,348321
1881	327919	24572	64983	169023	586497	300826	278321	304434	883581	1,470078
1888	349582	28257	73380	178503	629722	285920	261686	282199	829805	1,459527
1893	401369	29583	86423	202484	719859	331928	306151	338252	976331	1,696190
1898	420422	32764	94126	210738	758050	331598	315727	339422	986747	1,744797
1903	426367	32212	98779	217784	775142	354935	333966	376423	1,065324	1,840466
1909	513821	42453	119324	250351	925949	436510	413590	477933	1,328033	2,253982
Faar: <i>moutons</i>										
1837	367360	40806	85749	161403	655318	327267	331613	331098	989978	1,645296
1861	354240	27561	112896	185363	680060	340934	331522	396379	1,068835	1,748895
1866	344736	28310	115675	183927	672648	364207	375230	462967	1,202404	1,875052
1871	302412	28391	107888	187358	626049	346830	396960	472642	1,216432	1,842481
1876	255475	23265	93356	163949	536045	327386	386065	469753	1,183204	1,719249
1881	215355	19743	79224	145226	459548	298241	364078	426746	1,089065	1,548613
1888	149621	13950	52743	110725	327039	232159	297608	368390	898157	1,225196
1893	139701	12795	52136	107474	312106	236906	317148	380392	934446	1,246552
1898	113438	12590	38892	89716	254636	203660	277351	338766	819777	1,074413
1903	83335	9218	27234	73448	193235	157428	235015	291152	683595	876830
1909	61188	6440	18726	59062	145416	122687	212402	246374	581463	726879
Svin: <i>porcs</i>										
1837	100811	6754	21349	36095	165009	31252	17693	23445	72390	237399
1861	118804	6497	22631	43746	191678	47168	27310	37820	112298	303976
1866	146963	5958	23074	49550	225545	65654	36968	53345	155967	381512
1871	162421	7506	25157	58098	253182	76329	48716	61194	189239	442421
1876	167966	5820	23282	60296	257364	93450	69529	83324	246303	503667
1881	191330	7096	26951	59940	285317	88299	73190	80611	242100	527417
1888	254696	12692	39196	91934	398518	134270	118789	119208	372267	770785
1893	306954	15248	41454	92663	456319	134004	121015	117793	372812	829131
1898	426826	24577	63038	123703	638144	194814	167093	168442	530349	1,168493
1903	490061	30423	76058	158596	755138	249270	225293	226998	701561	1,456699
1909	467970	32586	77849	161527	739932	249073	227860	250957	727890	1,467822

ere noget for smaa, hvilket selvfølgelig ogsaa paavirker det i Oversigten anførte Tal for Stigningen i Hestetallet fra 1861 til 1866. I de efter 1866 følgende Femaar gik det stærkt tilbage, dels paa Grund af faldende

Priser, dels fordi den fransk-tyske Krig havde fremkaldt en stærkt forøget Udførsel af Heste. Nedgangen i Hestetallet i 1866—71 opvejedes omtrent ved Forøgelsen i Perioden 1871—76. Efter en mindre Tilbagegangs-

Tabel 68. Hovedresultaterne af samtlige fra 1838 til 1909 afholdte Kreaturtællinger.

De større Kreaturer. Landdistrikterne alene.

Résultats généraux des dénombrements des bestiaux 1838—1909. Bestiaux principaux. Districts ruraux.

	Sjælland	Bornholm	Lolland-Falster	Fyn	Øerne	Det syd- østlige Jylland	Det nordlige Jylland	Det syd- vestlige Jylland	Jylland	Hele Landet
Heste: <i>chevaux</i>										
1838	96502	7301	25414	47884	177101	56904	45066	34125	136095	313196
1861	92124	7113	21736	45895	166868	60411	46118	37845	144374	311242
1866	96468	6944	22548	49497	175457	65580	52199	43980	161759	337216
1871	90457	6720	21041	44143	162361	56728	44398	37769	138895	301256
1876	96482	6845	22178	48561	174066	64386	51412	45089	160887	334953
1881	93106	6801	21415	45863	167185	62852	51883	46899	161634	328819
1888	97216	7205	22032	47034	173487	67658	57270	55301	180229	353716
1893	103131	7064	23571	51042	184808	73293	63867	63839	200999	385807
1898	109766	7547	24930	53945	196188	78099	71776	73940	223815	420003
1903	115099	7852	25903	56587	205441	85006	78300	85795	249101	454542
1909	122447	8373	27627	60172	218619	94095	89012	98056	281163	499782
Hornkvæg: <i>espèce bovine</i>										
1837	216117	14718	42256	118430	391521	163075	137410	145275	445760	837281
1861	264641	17926	48461	136779	467807	226118	190255	209703	626076	1,093883
1866	274218	16703	50226	140866	482013	242292	211496	230602	684390	1,166403
1871	282892	18755	53574	148833	504054	249473	219512	240353	709338	1,213392
1876	305386	20330	57556	153363	536635	275680	245738	261433	782851	1,319486
1881	318469	23009	62723	165557	569758	295696	275199	300234	871129	1,440887
1888	341395	26593	71096	175373	614457	281175	258816	278589	818580	1,433037
1893	392482	27902	83927	199680	703991	325892	302619	333640	962151	1,666142
1898	411535	30953	91637	208045	742170	325710	311997	335130	972837	1,715007
1903	416898	30534	96376	214984	758792	349271	330134	371655	1,051060	1,809852
1909	503257	40277	116219	247063	906816	430575	409048	471911	1,311534	2,218350
Faar: <i>moutons</i>										
1837	364420	38752	84110	159911	647193	324978	328665	327258	980901	1,628094
1861	350688	26425	110834	183784	671731	338295	329394	393618	1,061307	1,733038
1866	337899	26675	113649	181971	660194	360881	372135	458453	1,191469	1,851663
1871	298016	26800	105791	185254	615861	343523	393423	468400	1,205346	1,821207
1876	250607	22375	91700	162034	526716	324108	382845	465298	1,172251	1,698967
1881	211430	19065	77670	143454	451619	295516	361062	422615	1,079193	1,530812
1888	146206	13559	51971	109564	321300	230416	295304	365275	890995	1,212295
1893	136201	12459	51351	106415	306426	234588	314802	376648	926038	1,232464
1898	107629	12188	38301	88840	246958	201339	275169	335141	811649	1,058607
1903	78108	8920	26862	72710	186600	155731	233452	288326	677509	864109
1909	57672	6318	18406	58321	140717	121579	210803	244180	576562	717279
Svin: <i>porcs</i>										
1837	97593	5193	20225	33548	156559	30181	17431	22800	70412	226971
1861	113974	5560	21166	40590	181290	45340	26875	37149	109364	290654
1866	140499	5036	21848	46305	213688	63332	36326	51985	151643	365331
1871	155049	6219	23927	54523	239718	73221	47475	62718	183414	423132
1876	162676	5095	22337	58066	248174	90844	68509	81611	240964	489138
1881	186005	6177	25821	57913	275916	85944	71943	78836	236723	512639
1888	249607	11735	38195	90016	389553	131298	116700	117119	365117	754670
1893	301529	14136	40409	91057	447131	131101	118929	115878	365908	813039
1898	419726	23029	61420	121773	625948	191372	164405	165539	521316	1,147264
1903	478524	28647	74063	156131	737365	245157	221586	223518	690261	1,427626
1909	457949	30924	75268	158994	723135	246000	225306	247500	718806	1,441941

periode (dog alene for Øerne) følger fra Begyndelsen af 1880'erne en stærk og uafbrudt Stigning i Hesteantallet, som i de 28 Aar fra 1881 til 1909 forøgedes med ikke mindre end henimod 190000. Det vil af

Oversigten ses, at gennemgaaende har Forøgelsen af Hesteholdet været langt større i Jylland end paa Øerne. Fra 1838 til 1909 steg Tallet for Øerne fra 186000 til 242000, altsaa med ca. 60000, medens det i Jylland steg

	Heste		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
1838	185520	140381	325901
Forøgelse (+) eller Formindskelse (÷)			
1838—61	÷ 8975	+ 8549	÷ 426
1861—66	+ 9508	+ 17620	+ 27128
1866—71	÷ 12557	÷ 23476	÷ 36033
1871—76	+ 12991	+ 22701	+ 35692
1876—81	÷ 6161	+ 1460	÷ 4701
1881—88	+ 8755	+ 19217	+ 27972
1888—93	+ 13020	+ 22086	+ 35106
1893—98	+ 14038	+ 24652	+ 38690
1898—1903	+ 11814	+ 25792	+ 37606
1903—09	+ 14485	+ 33598	+ 48083
1909	242438	292580	535018

fra 140000 til 293000, altsaa med ca. 150000. — Med Hensyn til Bevægelsen i Hestetallet indenfor de enkelte mindre Landsdele henvises til Tabel 67. Det vil her ses, at Lolland-Falster og Bornholm ere de Landsdele, hvor Hestetallet er forøget forholdsvis mindst, medens det sydvestlige Jylland staar med den forholdsvis største Forøgelse.

Der fandtes i 1837 ca. 858000 Stkr. Hornkvæg i Danmark; i 1909 var Tallet ca. 2,254000. Hvorledes denne Forøgelse fordeler sig over Perioden, ses af nedenstaaende Oversigt:

	Hornkvæg		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
1837	403663	453981	857644
Forøgelse (+) eller Formindskelse (÷)			
1837—61	+ 81009	+ 182213	+ 263222
1861—66	+ 14207	+ 58788	+ 72995
1866—71	+ 21476	+ 23561	+ 45037
1871—76	+ 33268	+ 76155	+ 109423
1876—81	+ 32874	+ 88883	+ 121757
1881—88	+ 43225	÷ 53776	÷ 10551
1888—93	+ 90137	+ 146526	+ 236663
1893—98	+ 38191	+ 10416	+ 48607
1898—1903	+ 17092	+ 78577	+ 95669
1903—09	+ 150807	+ 262709	+ 413516
1909	925949	1,328033	2,253982

Ved alle Tællingerne mellem 1837 og 1881 konstateredes der Stigning i Hornkvæg-Bestanden, men Stigningen var af ret uensartet Styrke i de enkelte Perioder, mindst i Tiden mellem 1866 og 1871, størst i Femaaret 1876—81. Fra 1881—88 var der i Landet som Helhed nogen Nedgang i Antallet af Hornkvæg; Øerne vise imidlertid Fremgang, endog ret betydelig, medens Tallet for Jylland gik tilbage med over 50000 Stykker, hvilket utvivlsomt hænger sammen med Tilbagegangen i Studeholdet. Perioden 1888—93 viser en

meget stærk Stigning i begge Hovedlandsdele, — et Udslag af den kraftige Bevægelse i Retning af mere omfattende Mejeridrift. Efter 1893 følger en Periode, hvor Fremgangen i Hornkvæg-Bestanden var svagere, indtil Forøgelsen atter tager Fart fra Tiden omkring Aarhundredskiftet og da navnlig efter 1903. De 6 Aar fra 1903 til 1909 vise en hidtil ukendt Stigning i Tallet paa Hornkvæg, der forøgedes med over 400000 Stykker. — Allerede i 1837 fandtes der et noget større Antal Stykker Hornkvæg i Jylland end paa Øerne, godt 450000 mod godt 400000. Forskellen er imidlertid forøget i Tidens Løb, og den udgør nu ca. 400000, idet der i 1909 fandtes ca. 926000 Stykker Hornkvæg paa Øerne, men 1,328000 i Jylland. — Af de enkelte Landsdele er det sydvestlige Jylland den, hvor Hornkvægbestanden i det hele har haft den stærkeste Vækst; her findes nu $3\frac{1}{4}$ Gange saa mange Stykker Hornkvæg som for 70 Aar siden. Derefter følger det nordlige Jylland, hvor Tallet er vokset til det tredobbelte; derefter Lolland-Falster, Bornholm og det sydøstlige Jylland med ca. $2\frac{2}{3}$ Gange saa stor en Hornkvægbestand som for 70 Aar siden. Forholdsvis mindre har Forøgelsen været paa Sjælland og Fyn, hvor der nu findes henholdsvis $2\frac{1}{3}$ og godt 2 Gange saa mange Stykker Hornkvæg som i 1837. Fyn har gennem hele Perioden vist en forholdsvis ringe Forøgelse af Hornkvægbestanden. Paa Lolland-Falster var Tilvæksten ringe i Begyndelsen af Perioden, men overordentlig stærk i Tiden omkring 1890. I de 6 Aar, der ligge mellem de to sidste Tællinger, altsaa Perioden 1903—09, var Forøgelsen betydelig i alle Landsdele, forholdsvis størst paa Bornholm (ca. 32 pCt.), mindst paa Fyn (ca. 15 pCt.). Iøvrigt henvises til de udførlige Oplysninger i Tabel 67.

Antallet af Faar var i 1837 ca. 1,645000, i 1909 ca. 727000. Forøgelsen eller Formindskelsen fra Tælling til Tælling fremgaar af nedenstaaende Oversigt:

	Faar		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
1837	655318	989978	1,645296
Forøgelse (+) eller Formindskelse (÷)			
1837—61	+ 24742	+ 78857	+ 103599
1861—66	÷ 7412	+ 133569	+ 126157
1866—71	÷ 46599	+ 14028	÷ 32571
1871—76	÷ 90004	÷ 33228	÷ 123232
1876—81	÷ 76497	÷ 94139	÷ 170636
1881—88	÷ 132509	÷ 190908	÷ 323417
1888—93	÷ 14933	+ 36289	+ 21356
1893—98	÷ 57470	÷ 114669	÷ 172139
1898—1903	÷ 61401	÷ 136182	÷ 197583
1903—09	÷ 47819	÷ 102132	÷ 149951
1909	145416	581463	726879

I Tiden mellem 1837 og 1866 steg Antallet af Faar i Danmark med noget over 200000; siden 1866 har Tallet været i Tilbagegang fra Tælling til Tælling — kun med en enkelt Undtagelse i Perioden 1888—93. Tilbagegangen begyndte først paa Øerne, hvor Faareholdet allerede kulminerede 1861. I Jylland var der endnu Fremgang indtil 1871. For begge Hovedlandsdeles Vedkommende var Tilbagegangen særlig stærk i Perioden 1881—88, da Faareholdet i Landet som Helhed formindskedes med over 300000; men efter denne stærke Nedgang kommer der en Standsning i Bevægelsen: i det følgende Femaar aftager Tallet paa Øerne kun ganske lidt, og i Jylland er der endog en ikke helt ringe Forøgelse. Fra 1893 har der været stadig og ret stærk Tilbagegang i begge Hovedlandsdele. — Faareholdet har altid været større i Jylland end paa Øerne. I 1837 var der saaledes en halv Gang flere Faar hist end her. Da Tilbagegangen indtraadte senest i Jylland, og da Formindskelsen her har været relativt mindre end paa Øerne, er Forholdet nu blevet, at Jylland har 4 Gange saa stor en Faarebestand som Øerne, ca. 581000 mod ca. 145000. — Af Tabel 67 vil det ses, at der paa Sjælland og Bornholm har været Tilbagegang i Faareholdet lige siden 1837; paa Lolland-Falster og i det sydøstlige Jylland var der endnu Fremgang indtil 1866; paa Fyn, i det nordlige og det sydvestlige Jylland vedvarede Stigningen til 1871. I sidstnævnte Landsdel har Tilbagegangen været forholdsvis langsom, og først ved Udgangen af det 19. Aarhundrede var Faarebestanden her naaet ned paa samme Tal som i 1837.

Der fandtes i 1837 i hele Landet ca. 237000 Svin; i 1909 var Tallet ca. 1468000. Bevægelsen fra Tælling til Tælling fremgaar af nedenstaaende Oversigt:

	Svin		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
1837	165009	72390	237399
Forøgelse (+) eller Formindskelse (÷)			
1837—61	+ 26669	+ 39908	+ 66577
1861—66	+ 33867	+ 43669	+ 77536
1866—71	+ 27637	+ 33272	+ 60909
1871—76	+ 4182	+ 57064	+ 61246
1876—81	+ 27953	÷ 4203	+ 23750
1881—88	+ 113201	+ 130167	+ 243368
1888—93	+ 57801	+ 545	+ 58346
1893—98	+ 181825	+ 157537	+ 339362
1898—1903	+ 116994	+ 171212	+ 288206
1903—09	÷ 15206	+ 26329	+ 11123
1909	739932	727890	1,467822

For Landet som Helhed er der ved alle Kreaturtællingerne siden 1837 konstateret Stigning i Antallet

af Svin. Størst var Forøgelsen i Tiden mellem 1881 og 1888 samt i Tiaaret 1893—1903. I sidstnævnte Periode forøgedes Svinebestanden i Danmark med over 600000 Stykker. I Sammenligning hermed var den Forøgelse af 11000, der fandt Sted i 1903—09, kun ringe (paa Øerne var der endog i de nævnte 6 Aar en Tilbagegang i Antallet af Svin). Imidlertid maa det erindres, at de periodiske Kreaturtællinger nødvendigvis maa give et mindre præcist Billede af de fra Tid til anden foregaaede Forandringer for Svinenes Vedkommende end for de øvrige Kreaturarters Vedkommende. Den hurtige Rotation i Svineavlen i Forbindelse med de vekslende Flæskepriser bevirker utvivlsomt, at Svinebestandens Størrelse er underkastet hyppige og stærke Svingninger, som ikke altid komme til Udtryk ved Kreaturtællinger med fleraarige Mellemrum. Bortset fra saadanne midlertidige Svingninger give Tallene i Tabel 67 dog selvfølgelig en i alt væsentligt rigtig Forestilling om den stærke Udvikling, der har fundet Sted i Danmarks Svineavl i de sidste 70 Aar. Svinebestanden var i 1909 dobbelt saa stor som i Midten af 1880'erne, fire Gange saa stor som i Midten af 1860'erne og seks Gange saa stor som i Slutningen af 1830'erne. Hertil kommer yderligere — hvad allerede er antydnet foran —, at Svinebesætningerne fornys hurtigere nu end tidligere; det Antal Svin, der slagtes i Løbet af et Aar, er altsaa nu mere end 6 Gange saa stort som for 70 Aar siden. — Medens der i 1837 fandtes over dobbelt saa mange Svin paa Øerne som i Jylland, 165000 mod 72000, staar Tallet nu omtrent lige, idet der i 1909 fandtes 740000 paa Øerne og 728000 i Jylland. — Af de enkelte Landsdele (se nærmere Tabel 67) er Lolland-Falster den, hvor Udvidelsen af Svineholdet er begyndt senest og er foregaaet langsomt; endnu ved Tiden omkring 1880 fandtes der ikke stort flere Svin paa Lolland-Falster end i 1837, og Antallet er nu kun 3—4 Gange saa stort som for 70 Aar siden. Paa Sjælland og Fyn er Tallet steget til det 4—5 dobbelte. Paa Bornholm var der, ligesom paa Lolland-Falster, nærmest Stagnation indtil op imod 1880, men derefter har Udviklingen været forholdsvis hurtigere end i sidstnævnte Landsdel, og Bornholm har nu omtrent 5 Gange saa mange Svin som i 1837. I det sydøstlige Jylland er Bestanden i de 70 Aar steget til det 8-dobbelte, i det sydvestlige Jylland til henimod det 11-dobbelte, og i det nordlige Jylland endog til det 13-dobbelte.

Medens Tabel 67 (Side 100) giver Oplysning om Antallet af de forskellige større Kreaturer i Byerne og

Landdistrikterne under eet, angaa Tallene i Tabel 68 (Side 101) Landdistrikterne alene. Antallet af Heste, Hornkvæg, Faar og Svin i Byerne (herunder for hele Perioden medregnet Handelspladserne) fremgaar af nedenstaaende Oversigt:

	Antal større Kreaturer i Byerne			
	Heste	Hornkvæg	Faar	Svin
1837 (1838)	12705	20363	17202	10429
1861	14233	26983	15857	13322
1866	15387	27458	23389	16181
1871	15314	25506	21274	19289
1876	17309	28835	20282	14529
1881	18742	29191	17801	14778
1888	21817	26490	12901	16115
1893	24832	30048	14088	16092
1898	29326	29790	15806	21229
1903	32393	30614	12721	29073
1909	35236	35632	9600	25881

Byernes Hestehold steg fra ca. 13000 i 1838 til 35000 i 1909 eller fra 4 til henimod 7 pCt. af Landets hele Hestehold. Hornkvægsbestanden i Byerne steg fra 20000 til 36000, men den relative Andel i hele Landets Hornkvægbestand gik ned fra godt 2 pCt. til $1\frac{1}{2}$ pCt. Af Faar fandtes der i Byerne 17000 i 1837 og kun 10000 i 1909 eller 1 à $1\frac{1}{2}$ pCt. af hele Faarebestanden. Endelig steg Byernes Svinebesætninger fra 10000 til 26000, men i Forhold til hele Landets Svinehold aftog Byernes Andel fra $4\frac{1}{2}$ til knap 2 pCt. Relativt set er det saaledes kun Hesteholdet, der har spillet nogen væsentlig Rolle i Byerne.

3. Antallet af større Husdyr i Forhold til Folkemængde, Areal og Hartkorn.

Les bestiaux principaux par population, par superficie et par hartkorn.

Tabellerne 69 og 70 (Side 106 og 107) angive for de enkelte Landsdele Antallet af Kreaturer pr. 1000 Indbyggere ved hver af Kreaturtællingerne, Tabel 69 for det samlede Indbyggertal, Tabel 70 særskilt for Landdistrikterne. Som det var at vente, paavirkes Tallene i den første Tabel for Øernes og da særlig for Sjællands Vedkommende stærkt af Hovedstadens Belliggenhed her. For Sjælland ere Forholdstallene derfor gennemgaaende aftagende undtagen for Svinenes Vedkommende. For de øvrige Landsdele viser det sig, at Hesteholdet pr. 1000 Indbyggere overalt faldt stærkt i Perioden 1838—61, hvorved dog maa erindres, at Tallene for 1861, som foran nævnt, maa antages at være noget for smaa.

Ved de nærmest paafølgende Tællinger svingede Forholdstallene lidt frem og tilbage indtil 1881, da Minimum naaedes, idet der i dette Aar for Landet som Helhed kun var 174 Heste for hver 1000 Beboere. Efter den Tid er Hesteholdet steget noget stærkere end Befolkningen, saa at det tilsvarende Tal i 1909 var 199. — Af Hornkvæg var der i 1837 682 Stykker for hver 1000 Indbygger, i 1909 fandtes der 837. Befolkningen er altsaa ikke steget fuldt saa stærkt som Hornkvægbestanden, men hertil maa dog bemærkes, at den allerstørste Del af den relative Stigning falder paa de 6 Aar mellem 1903 og 1909 (jfr. Tabel 69). Som det vil ses af Tallene, er Stigningen foregaaet i Spring; Minimum fandtes ved Tællingen i 1888, da der kun var 681 Stykker Hornkvæg pr. 1000 Indbyggere. — Ved Tællingen i 1837 fandtes der 1308 Faar for hver 1000 Mennesker, men i 1909 kun 270. Tallet har været uafbrudt aftagende og nærmest med stigende Hurtighed. — For Svin var Forholdstallet i 1837 189 mod 545 i 1909; her har Stigningen med Undtagelse af Perioderne 1838—61, 1876—81 og 1903—09 været stærkere end for Befolkningen, og navnlig var den i Perioden 1893—1903 langt stærkere.

Sammenligner man Kreaturholdet med Landbefolkningen alene, faar man et noget andet Billede (jfr. Tabel 70, Side 107). Særlig gælder dette de Landsdele, der have en forholdsvis stor og stærkt stigende Bybefolkning som Sjælland og Østjylland. Hesteholdet har efter det første store Fald fra 1838 til 1861 været stærkere stigende end Landbefolkningen, om end Udviklingen er foregaaet noget springende; fra 1881 har der dog været uafbrudt Fremgang. Hornkvæget viser med Undtagelse af en enkelt Periode, 1881—88, hvor der var Tilbagegang, der dog kun traf Jylland, stadig stærkere Tilvækst end Landbefolkningen, saaledes at medens der for hver 1000 Indbyggere paa Landet i 1837 fandtes 843 Stykker Hornkvæg, findes der nu 1368. Forholdstallet for Faarene har naturligvis ogsaa her været aftagende, men dog mindre stærkt; alligevel er der dog nu kun godt $\frac{1}{4}$ saa mange Faar pr. 1000 Indbyggere paa Landet som i 1837. Derimod er Svinenes Antal vokset næsten fire Gange saa stærkt som Landbefolkningen, og medens der i 1837 kun fandtes knap 1 Svin for hver 4 Mennesker paa Landet, nærmer Tallet sig nu til 1 Svin pr. Indbygger.

Med Hensyn til Antallet af Kreaturer pr. 1000 Indbyggere i de forskellige Landsdele henvises til Tabellerne 69 og 70. Til nærmere Belysning af Kreaturholdets Størrelse og Sammensætning i de forskellige

Egne af Landet før og nu anføres omstaaende Tabeller 71 og 72 (Side 108 og 109).

I Tabel 71 er Antallet af Heste, Hornkvæg, Faar og Svin ved Tællingerne i 1838, 1871, 1903 og 1909 stillet i Forhold til Arealet, idet Tallene angive Antallet af Kreaturer pr. 100 □ Kilometer. Til Grund for Beregningen har man lagt Landdistrikternes Areal, saaledes som det var ved Opmaalingen i Begyndelsen af dette Aarhundrede (jfr. Side 8), og man er gaaet ud fra, at det for hver Landsdel gennem hele Perioden har været det samme. Dette er ganske vist ikke helt rigtigt, idet enkelte Steder nogle Arealer ere bortskyllede af Havet, andre Steder noget er indvundet ved Inddæmning og Udtørring, ligesom ogsaa nogle Landstrækninger ere indlemmede i Købstæderne, men da der ikke foreligger nogen ældre fuldt paalidelig Opmaaling, og da de stedfundne Forandringer ere forholdsvis smaa, har man ment at kunne bortse herfra.

I Tabel 72 (Side 109) er Antallet af Kreaturer sat i Forhold til Hartkornet, idet Tallene angive, hvor mange Heste, Hornkvæg o. s. v. der i hver Landsdel fandtes for hver 100 Tdr. Ager- og Engs- samt halveret Skovskylds Hartkorn. For 1903 og 1909 er benyttet Hartkornsopgørelsen af 1905, for 1871 Opgørelsen af 1873 og for 1838 Opgørelsen af 1850 (dog for de Landsdele, der berørtes af Grænsereguleringen i 1864, Opgørelsen af 1873).

Paa hver 100 □ km finder man det største Antal Heste paa Fyn, derefter følger Sjælland og Lolland-Falster. Det er de frugtbareste og mest intensivt dyrkede Landsdele, der, som naturligt er, have det forholdsvis største Hestehold; dog staar Bornholm med et i Forhold til sin Frugtbarhed ret betydeligt Hestehold. Sammenlignet med Hartkornet findes omvendt de fleste Heste i de Egne, hvor Jorden er lavest boniteret; saaledes staar her det sydvestlige Jylland med et Hestehold pr. Td. Htk., der nu er mere end dobbelt saa stort som Lolland-Falsters.

Om Hornkvægbestanden, set i Forhold til Arealet og Hartkornet, gælder noget lignende som om Hesteholdet. Det største Antal i Forhold til Arealet findes paa Fyn, hvor der nu er over 72 Stykker pr. □ km, det mindste i Sydvestjylland, hvor det tilsvarende Tal kun er 44. Det sidstnævnte Sted findes der derimod flest Stykker Hornkvæg pr. Td. Htk., nemlig over 9 mod kun ca. 4 paa Lolland-Falster.

Hvad Faareholdet angaar, er dette nu størst i Jylland, hvad enten man sammenligner med Arealet eller Hartkornet. Maalt i Forhold til Arealet var Faare-

holdet i tidligere Tid størst paa Øerne; her fandtes der i 1837 henimod 5000 Faar pr. 100 □ km mod knap 4000 i Jylland; i 1871 var Forholdet omtrent ens, medens der i 1909 fandtes over dobbelt saa mange Faar pr. Arealenhed i Jylland som paa Øerne. Det relativt mindste Faarehold, maalt i Forhold til Hartkornet, har Sjælland, hvor der nu kun findes 1 Faar for hver 2 Tdr. Htk., det største har det sydvestlige Jylland, hvor der endnu findes op imod 5 Faar pr. Td. Htk.

Efter Arealet findes der stadig langt flere Svin paa Øerne end i Jylland, men medens der i 1837 var mellem 4 og 5 Gange saa mange, er der nu kun dobbelt saa mange; flest er der paa Sjælland, hvor der findes 63 Svin pr. □ km, færrest i Sydvestjylland, hvor der kun findes 23. Pr. Td. Htk. findes der nu flest paa Bornholm, hvor der i 1909 var 5—6 Svin pr. Td. Htk., medens der i 1838 kun fandtes knap 1 og i 1871 godt 1, færrest er der paa Lolland-Falster, hvor der nu kun er halvt saa mange pr. Td. Htk. som paa Bornholm. Medens Svineholdet pr. Td. Htk. i 1837 var langt større paa Øerne end i Jylland, var det i 1871 kun lidt større, og nu er det betydelig mindre, 351 mod 429 pr. 100 Tdr. Htk.

4. De større Husdyrs Aldersfordeling, Raceforhold, m. v.

Les bestiaux principaux par âge, par race etc.

a. Heste.

Chevaux.

Alder og Køn.

Age et sexe.

Ved den ældste Kreaturtælling, i 1838, blev der ikke stillet Spørgsmaal om Hestenes Fordeling i Aldersgrupper med bestemte Grænser. Der skelnedes kun mellem «Heste» og «Plage og Føl». Ved de 6 følgende Tællinger, indtil 1888 inklusive, sattes Grænsen mellem Plage og Føl paa den ene Side og de fuldvoksne Dyr paa den anden Side ved 2 Aars Alderen. Fra og med Tællingen i 1893 regnes Plage indtil 3 Aars Alderen. Dette medfører, at en Sammenligning mellem unge og fuldvoksne Heste ikke kan foretages ned igennem hele Perioden.

Hvad først Tællingen i 1838 angaar, var Fordelingen mellem unge og fuldvoksne Heste saaledes som anført i omstaaende Oversigt (Side 106 nederst).

Af det samlede Antal Heste i 1838 udgjorde Plage

Tabel 69. Antallet af større Husdyr pr. 1000 Indbyggere i hele Landet, 1838—1909.

Bestiaux principaux p. 1000 habitants du pays, 1838—1909.

	Sjælland	Bornholm	Lolland-Falster	Fyn	Øerne	Det syd-østlige Jylland	Det nordlige Jylland	Det syd-vestlige Jylland	Jylland	Hele Landet
Heste: <i>chevaux</i>										
1838.....	227	313	382	275	256	283	273	225	263	259
1861.....	170	257	259	216	192	216	215	193	209	200
1866.....	169	242	263	222	193	220	230	209	220	205
1871.....	152	224	241	193	172	180	188	170	179	175
1876.....	153	219	245	209	176	196	208	191	198	186
1881.....	139	206	230	193	161	185	202	187	190	174
1888.....	133	205	231	192	156	189	209	206	200	175
1893.....	135	200	247	206	160	199	225	229	216	185
1898.....	135	206	255	208	161	200	239	250	227	190
1903.....	133	209	256	209	160	205	247	270	237	193
1909.....	131	215	263	212	159	213	264	286	250	199
Hornkvæg: <i>espèces bovine</i>										
1837.....	493	642	641	676	558	791	830	952	850	682
1861.....	471	656	575	639	527	792	881	1056	894	687
1866.....	462	587	581	627	516	795	926	1084	918	693
1871.....	451	630	606	642	516	772	917	1067	900	686
1876.....	459	641	630	648	523	822	986	1096	951	712
1881.....	445	686	666	682	525	843	1055	1184	1007	737
1888.....	428	738	732	699	570	760	930	1028	890	681
1893.....	467	762	859	778	571	852	1051	1187	1011	762
1898.....	455	813	909	772	565	797	1020	1118	959	736
1903.....	429	786	927	767	544	804	1022	1155	974	731
1909.....	482	997	1063	831	608	928	1191	1359	1135	837
Faar: <i>moutons</i>										
1837.....	815	1632	1252	898	905	1547	1981	2136	1854	1308
1861.....	608	931	1295	844	740	1150	1515	1969	1502	1072
1866.....	559	913	1292	800	696	1173	1622	2144	1589	1088
1871.....	467	879	1179	790	620	1059	1639	2070	1524	1020
1876.....	369	684	988	677	507	958	1531	1942	1422	908
1881.....	293	551	813	586	411	835	1380	1659	1241	776
1888.....	183	364	526	433	270	617	1058	1342	964	672
1893.....	162	330	518	413	248	608	1088	1335	967	560
1898.....	123	312	375	529	199	489	896	1116	797	453
1903.....	84	225	255	260	136	356	719	893	625	348
1909.....	57	151	167	197	96	261	612	700	497	270
Svin: <i>pores</i>										
1837.....	224	270	312	201	228	148	106	151	136	189
1861.....	204	220	260	199	209	162	125	188	158	186
1866.....	239	192	259	215	233	211	160	247	206	221
1871.....	251	232	275	245	251	233	201	281	237	245
1876.....	244	171	246	249	243	274	276	344	295	266
1881.....	260	198	276	242	255	247	277	314	276	264
1888.....	312	331	391	360	329	357	422	434	399	360
1893.....	357	393	412	356	362	344	415	413	386	372
1898.....	461	610	608	453	476	468	540	555	515	493
1903.....	494	742	713	558	530	564	690	696	641	578
1909.....	439	765	693	538	486	529	656	713	622	545

Hestebestanden i 1838¹⁾

	Fuldvoksne Heste	Plage og Føl	Tilsammen
Øerne.....	153676	30752	184458
Jylland.....	113145	27446	140561
Hele Landet...	266821	58198	325019

¹⁾ Tallene i denne Oversigt referere sig til Landområdet som det var før Territorialforandringen i 1864, og de stemme derfor ikke ganske overens med de Tal, der ere anførte foran i Tabel 67.

og Føl ca. 18 pCt., noget flere i Jylland (ca. 20 pCt.) end paa Øerne (ca. 17 pCt.). En Sammenligning med Forholdstallene ved de senere Tællinger lader formode, at man i 1838 snart har sat Aldersgrænsen for en Plag ved 2 Aars Alderen, snart ved 3 Aar.

Tabel 70. Antallet af større Husdyr pr. 1000 Indbyggere i Landdistrikterne, 1838--1909.

Bestiaux principaux p. 1000 habitants du district rural, 1838--1909.

	Sjælland	Bornholm	Lolland-- Falster	Fyn	Øerne	Det syd- østlige Jylland	Det nordlige Jylland	Det syd- vestlige Jylland	Jylland	Hele Landet
Heste: <i>chevaux</i>										
1838	329	435	428	319	341	316	301	238	288	315
1861	252	370	297	262	263	256	240	205	236	250
1866	256	342	303	271	268	263	258	224	250	259
1871	234	317	278	235	242	218	210	182	205	223
1876	244	314	287	255	254	243	235	205	229	241
1881	232	305	272	239	241	234	229	203	223	231
1888	240	319	279	249	250	251	244	228	242	245
1893	248	311	298	268	261	269	265	254	263	262
1898	255	332	315	280	270	283	290	282	285	278
1903	281	343	322	286	289	299	306	310	305	298
1909	282	352	331	288	291	312	331	326	323	308
Hornkvæg: <i>espèce bovine</i>										
1837	737	876	711	788	753	907	918	1012	942	843
1861	724	934	663	779	739	957	991	1138	1022	878
1866	727	823	676	771	736	972	1046	1177	1057	896
1871	731	885	708	791	750	960	1038	1157	1045	898
1876	773	933	745	805	784	1040	1122	1189	1112	950
1881	793	1032	797	864	821	1100	1217	1300	1200	1015
1888	844	1177	901	927	884	1044	1105	1149	1097	994
1893	945	1229	1062	1049	995	1197	1237	1325	1258	1132
1898	956	1364	1157	1079	1023	1180	1261	1279	1238	1135
1903	1019	1333	1197	1086	1068	1230	1389	1345	1287	1185
1909	1157	1692	1395	1183	1208	1430	1519	1569	1505	1368
Faar: <i>moutons</i>										
1837	1242	2307	1416	1064	1245	1807	2195	2279	2073	1640
1861	959	1376	1516	1047	1061	1431	1716	2136	1732	1391
1866	896	1314	1530	995	1009	1448	1840	2339	1840	1422
1871	770	1264	1398	984	916	1322	1861	2255	1775	1348
1876	634	1026	1186	850	769	1222	1748	2116	1665	1223
1881	527	855	987	749	651	1099	1597	1830	1486	1078
1888	362	600	659	579	462	856	1260	1507	1194	841
1893	328	549	650	559	433	862	1308	1496	1211	837
1898	250	537	484	461	340	729	1112	1279	1033	701
1903	191	390	334	367	263	548	912	1043	830	566
1909	133	265	221	279	187	404	783	812	662	442
Svin: <i>pores</i>										
1837	333	309	340	223	301	168	116	159	149	229
1861	312	290	290	231	286	192	140	202	179	233
1866	372	248	294	253	326	254	180	265	234	281
1871	401	293	316	246	357	282	225	302	270	313
1876	412	234	289	305	362	343	313	371	342	352
1881	463	277	328	302	398	320	318	341	326	361
1888	617	519	484	476	561	488	498	483	489	524
1893	726	623	512	478	632	482	494	460	478	552
1898	975	1014	776	631	863	693	664	632	664	759
1903	1169	1251	920	789	1038	863	865	809	845	935
1909	1053	1299	904	761	963	817	837	823	825	889

Med Hensyn til samtlige Tællinger fra 1861 til 1909 henvises til omstaaende Tabel 73 (Side 110--111), hvor man har anført Tallene for Øerne, Jylland og hele Landet for samtlige de Aldersgrupper, hvori Hestebestanden har været inddelt ved de forskellige Tællinger.

For Perioden 1861--88, da Aldersgrænsen for Plage sættes ved 2 Aar, samt for Aarene 1893 og 1909, da man foruden 3 Aars Grænsen havde en særlig Delingslinie ved 2 Aar, ere Forholdstallene for Plage og Føl under 2 Aar anførte i omstaaende Oversigt (Side 108).

Tabel 71. Kreaturholdet for hver 100 □ Kilometer i Landdistrikterne.

Bétail par 100 kilomètres carrés dans le district rural.

	Sjæl- land	Born- holm	Lolland- Falster	Fyn	Øerne	Sydøst- lige Jylland	Nord- lige Jylland	Syd- vestlige Jylland	Jylland	Hele Landet
Heste: <i>chevaux:</i>										
1838	1325	1304	1480	1406	1366	790	603	321	538	818
1871	1324	1201	1225	1296	1252	787	594	356	549	787
1903	1580	1403	1508	1661	1581	1180	1048	808	985	1188
1909	1681	1496	1609	1766	1686	1306	1191	923	1111	1306
Hornkvæg: <i>espèce bovine</i>										
1837	2966	2630	2461	3477	3019	2264	1838	1368	1762	2188
1871	3883	3351	3120	4369	3886	3463	2937	2263	2803	3170
1903	5722	5456	5612	6311	5851	4848	4417	3499	4154	4729
1909	6907	7196	6768	7253	6992	5977	5473	4442	5183	5796
Faar: <i>moutons:</i>										
1837	5002	6924	4898	4694	4990	4511	4397	3081	3877	4254
1871	4090	4782	6161	5438	4749	4768	5263	4409	4764	4759
1903	1072	1594	1564	2135	1439	2162	3123	2714	2678	2258
1909	792	1129	1072	1712	1085	1688	2820	2299	2279	1874
Svin: <i>porcs:</i>										
1837	1339	928	1178	985	1207	419	233	215	278	593
1871	2128	1111	1393	1601	1848	1016	635	590	725	1106
1903	6568	5118	4313	4583	5685	3403	2965	2104	2728	3730
1909	6285	5525	4383	4668	5576	3415	3014	2330	2841	3768

	Af samtlige Heste udgjorde Plage og Føl under 2 Aar		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
	pCt.	pCt.	pCt.
1861	10,0	12,9	11,3
1866	12,8	19,1	15,8
1871	8,6	11,0	9,7
1876	13,0	19,3	16,0
1881	10,7	19,3	14,8
1888	9,9	19,5	14,7
1893	12,5	23,1	17,8
1909	14,6	21,3	18,3

Som det vil ses, har det forholdsvis Antal af Heste under 2 Aar svinget ret stærkt i Tidens Løb; lavest var det i 1871 (for Landet som Helhed ca. 10 pCt.), størst i 1909 (ca. 18 pCt.). Ved alle Tællingerne var Plagenes og Føllenes Andel af den hele Hestebestand langt større i Jylland end paa Øerne.

For de 4 Tællinger fra 1893 til 1909, da Grænsen for Plage sættes ved 3 Aar, ere Forholdstallene anførte i nedenstaaende Oversigt:

	Af samtlige Heste udgjorde Plage og Føl under 3 Aar		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
	pCt.	pCt.	pCt.
1893	10,6	16,8	15,3
1898	11,8	19,5	16,0
1903	14,1	21,0	17,8
1909	19,7	28,6	24,6

Allerede ved Betragtningen af den foregaaende Oversigt fik man Indtrykket af, at de unge Dyr i Tidens Løb ere komne til at udgjøre en stigende Andel af den samlede Hestebestand, og af den sidst anførte Oversigt ses det, at denne Bevægelse har fortsat sig fra Tælling til Tælling indenfor Tidsrummet 1893—1909.

Hvad særlig angaar Antallet af Føl (under 1 Aar), haves Oplysning herom for hver af Tællingerne siden 1888, jfr. nedenstaaende Forholdstal:

	Af samtlige Heste udgjorde Føllene (under 1 Aar)		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
	pCt.	pCt.	pCt.
1888	4,5	9,3	6,9
1893	6,2	12,0	9,2
1898	6,7	12,4	9,7
1903	6,7	10,4	8,8
1909	7,2	10,9	9,2

Ogsaa her træder Jyllands Overlegenhed over Øerne med Hensyn til Hesteopdræt stærkt frem.

Ved samtlige Tællinger siden 1861 er der for de fuldvoksne Hestes Vedkommende (indtil 1888: 2 Aar og derover, efter 1888: 3 Aar og derover) sondret mellem Hingste, Vallakker og Hopper. Med Hensyn til Hingstene henvises til de absolutte Tal i Tabel 73

Tabel 72. Kreaturholdet for hver 100 Tdr. Hartkorn i Landdistrikterne.

Bétail par 100 tnx. de hartkorn dans le district rural.

	Sjæl- land	Born- holm	Lolland- Falster	Fyn	Øerne	Sydøst- lige Jylland	Nord- lige Jylland	Syd- vestlige Jylland	Jylland	Hele Landet
Heste: <i>chevaux:</i>										
1838	85	127	85	83	85	81	95	68	81	83
1871	80	117	70	76	78	81	93	75	83	80
1903	102	137	86	98	100	122	165	171	149	122
1909	109	146	93	104	106	135	188	195	168	134
Hornkvæg: <i>espèce bovine:</i>										
1837	190	257	141	205	189	233	289	288	265	223
1871	249	327	189	257	243	357	462	476	422	323
1903	371	533	319	372	368	500	698	739	628	485
1909	448	703	385	428	440	617	864	939	783	594
Faar: <i>moutons:</i>										
1837	321	676	280	276	312	465	690	648	584	431
1871	263	467	353	320	297	491	828	928	718	485
1903	69	156	89	126	91	223	493	574	405	231
1909	51	110	61	101	68	174	446	486	344	192
Svin: <i>porcs:</i>										
1837	86	99	67	58	76	43	37	45	42	60
1871	137	108	80	94	116	105	100	124	109	113
1903	426	500	246	270	358	351	468	445	412	382
1909	407	540	250	275	351	352	476	492	429	386

(Side 110). Hvad Talforholdet mellem Vallakker og Hopper angaar, anføres nedenstaaende Oversigt:

	Af 100 Vallakker og Hopper var Hopper		
2 Aar og derover:	Øerne	Jylland	Hele Landet
1861	57	65	60
1866	57	64	60
1871	57	64	60
1876	57	64	59
1881	56	63	59
1888	55	62	58
3 Aar og derover:			
1893	54	63	58
1898	56	64	60
1903	57	61	59
1909	56	57	56

I det store og hele har Talforholdet mellem Vallakker og Hopper holdt sig ret konstant. For Landet som Helhed har Hopperne gennem hele Perioden udgjort omkring de tre Femtedele; væsentligt derunder var Forholdet kun ved den sidst afholdte Tælling i 1909. Det vil endvidere ses, at Hopperne til enhver Tid have været forholdsvis talrigere i Jylland end paa Øerne, hvad der naturligvis staar i Forbindelse med det stærkere Opdræt hist end her.

For samtlige Tællinger siden 1876 (undtagen Tællingen 1903) har man Oplysninger om Vallakkernes og

Hoppernes Aldersfordeling. Delingslinierne have ved alle Tællingerne været ved 6 og 11 Aar, jfr. omstaaende Forholdstal (Side 111).

Den almindelige Bevægelse, der illustreres gennem disse Tal, er en Stigning i det forholdsvis Antal af unge Heste og en Tilbagegang for den ældste Aldersgruppe (11 Aar og derover). Disse Regler ere dog ikke undtagelsesfri, og navnlig vil det af Oversigten ses, at Regelen om den yngste Aldersgruppes Vækst brydes for Jyllands Vedkommende i 1909; de i Oversigten anførte Forholdstal for Jylland i 1909 i Forbindelse med de foran (Side 108) anførte tilsvarende Tal for Plage og Føl tyde paa, at der forud for den sidst afholdte Tælling har været stærke Svingninger i det jydsk Hesteopdræt (jfr. ogsaa den ovenfor paapegede relative Nedgang i Antallet af Hopper i Jylland). I øvrigt vil det af Oversigten ses, at Hestebestanden er (og bestandig har været) langt yngre i Jylland end paa Øerne — ogsaa naar man som her bortser fra de ganske unge Dyr (under 3, resp. 2 Aar). Gennemgaaende ere Vallakkerne yngre end Hopperne, og det er især for Vallakkernes Vedkommende, at der er stor Forskel mellem Aldersfordelingen paa Øerne og i Jylland. At disse Forskelligheder staa i Forbindelse med Opdrætningens forskellige Omfang paa den ene Side og Udførselsforholdene paa den

Tabel 73. Hestene 1861—1909.
Chevaux 1861—1909.

	1861 ¹⁾	1866	1871	1876	1881	1888	1893	1898	1903	1909
Øerne										
Hingste: <i>étalons</i>										
2 Aar eller derover	3449	3048	2514	2743	2427	2586	—	—	—	—
3 —	—	—	—	—	—	—	1729	1499	1820	1867
Vallakker: <i>hongres</i>										
2— 6 Aar	—	—	—	15038	16990	19864	—	—	—	—
3— 6 —	—	—	—	—	—	—	13959	16633	—	18720
6—11 —	—	—	—	22496	23668	27861	29681	26749	—	36475
11 Aar eller derover	—	—	—	30504	29092	28306	33084	34385	—	30244
Tils. { 2 Aar eller derover	66120	68824	66978	68038	69750	76031	—	—	—	—
3 —	—	—	—	—	—	—	76724	77767	77624	85439
Hopper: <i>juments</i>										
2— 6 Aar	—	—	—	17640	19236	22244	—	—	—	—
3— 6 —	—	—	—	—	—	—	15088	20249	—	21173
6—11 —	—	—	—	30529	28875	31519	34278	33920	—	45577
11 Aar eller derover	—	—	—	43241	40836	37925	40248	42789	—	40574
Tils. { 2 Aar eller derover	87864	90407	89077	91410	88947	91688	—	—	—	—
3 —	—	—	—	—	—	—	89614	96958	100679	107324
Plage og Føl: <i>jeunes</i>										
Plage 1—2 Aar	—	—	—	—	—	10191	12560	—	—	17885
— 2—3 —	—	—	—	—	—	—	8888	—	—	12403
— 1—3 —	—	—	—	—	—	—	21448	25490	32537	30288
Føl, under 1 Aar	—	—	—	—	—	8585	12586	14425	15293	17520
Tils. { under 2 Aar	17441	23774	14927	24296	19202	18776	25146	—	—	35405
3 —	—	—	—	—	—	—	34034	39915	47830	47808
I alt: total	174874	186053	173496	186487	180326	189081	202101	216139	227953	242438
Jylland										
Hingste: <i>étalons</i>										
2 Aar eller derover	1222	1279	1176	1490	1530	1965	—	—	—	—
3 —	—	—	—	—	—	—	1717	1619	1930	1998
Vallakker: <i>hongres</i>										
2— 6 Aar	—	—	—	21543	23583	29887	—	—	—	—
3— 6 —	—	—	—	—	—	—	21968	25514	—	32967
6—11 —	—	—	—	15222	13752	15106	16806	16886	—	37904
11 Aar eller derover	—	—	—	11240	11804	11091	13567	12616	—	18352
Tils. { 2 Aar eller derover	46655	48285	44963	48005	49139	56084	—	—	—	—
3 —	—	—	—	—	—	—	52341	55016	65435	89223
Hopper: <i>juments</i>										
2— 6 Aar	—	—	—	24010	28321	38009	—	—	—	—
3— 6 —	—	—	—	—	—	—	26126	35098	—	38154
6—11 —	—	—	—	29907	25608	29539	34608	34981	—	49608
11 Aar eller derover	—	—	—	30384	30318	24484	27474	29418	—	29773
Tils. { 2 Aar eller derover	82547	85174	81159	84301	84247	92032	—	—	—	—
3 —	—	—	—	—	—	—	88208	99497	104213	117535
Plage og Føl: <i>jeunes</i>										
Plage 1—2 Aar	—	—	—	—	—	19056	23200	—	—	30467
— 2—3 —	—	—	—	—	—	—	18113	—	—	21544
— 1—3 —	—	—	—	—	—	—	41313	48050	59818	52011
Føl, under 1 Aar	—	—	—	—	—	17315	24959	29008	27586	31813
Tils. { under 2 Aar	19262	31812	15776	31979	32319	36371	48159	—	—	62280
3 —	—	—	—	—	—	—	66272	77058	87404	83824
I alt: total	149686	166550	143074	165775	167235	186152	208538	233190	258982	292580

¹⁾ Tallene for 1861 for Øerne og Jylland (men ikke for Landet som Helhed) angaa Landområdet som det var før Territorialforandringen i 1864.

anden Side, er utvivlsomt, men en nærmere Paaegning af Sammenhængen vilde forudsætte et mere indgaaende Kendskab til Enkelthederne, end Tællinger med flaarige Mellemrum kan give. Det synes dog at kunne fastslaaes, at Hestendførselen fra Jylland, der særlig omfatter Dyr over 3 Aar, fortrinsvis bestaar af Vallakker.

Fødte Føl. Bedækkede Hopper.

Poulains nés. Juments étalonnées.

Som foran omtalt, er Antallet af Føl (under 1 Aar) oplyst ved alle Tællingerne siden 1888. Ved Siden heraf er der imidlertid helt tilbage til 1838 givet Oplysning om Antallet af Føl, fødte i Løbet af det sidste Aar før Tællingen. Saadanne Oplysninger foreligge dog ikke for Tællingen i 1903, og hvad Tællingen i 1838 angaar, angive Tallene de i Aaret 1837 opfødte Føl.

Som det fremgaar af nedenstaaende Tabel 74, varierede Antallet af fødte Føl stærkt fra Tælling til Tælling. Forholdsvis størst var Antallet efter Tællingen i 1898, da der fødtes 103 Føl for hver 1000 Heste i alle Aldere, forholdsvis mindst efter Tællingen i 1871, da

Tabel 74. Antallet af Føl, fødte i Løbet af det sidste Aar før Tællingen.

Nombre des poulains nés pendant l'année précédente au dénombrement.

Tællingsaar <i>année du dénombrement</i>	Øerne	Jylland	Hele Landet
1838 ¹⁾ (opfødte Føl).	12236	11913	24149
1861 ¹⁾²⁾	9211	10794	20005
1866	11543	15723	27266
1871	7188	8018	15206
1876	13045	17153	30198
1881	9432	16544	25976
1888	9151	20529	29680
1893	12699	25449	38148
1898	15094	31295	46389
1909	18929	35140	54069

¹⁾ Tallene for 1838 og 1861 angaa Landomraadet, som det var for Territorialforandringen i 1864.

²⁾ Tallene for 1861 ere Minimumstal, idet den paagældende Rubrik i Spørgeskemaet ofte var misforstaaet, saaledes at man opgav Antallet af de ved Tællingen tilstedeværende, i Aarets Løb fødte Føl.

det tilsvarende Tal var 48 fødte Føl for hver 1000 Heste. Naturligere er det maaske at sammenligne Antallet af fødte Føl med Antallet af Hopper. For Tællingerne 1893, 1898 og 1909, da Aldersgrænsen for Gruppen «Hopper» var sat ved 3 Aar, faas omstaaende Forholdstal.

Det fremgaar af disse Tal, i hvilken Grad Jylland er Hovedsædet for Danmarks Hesteopdræt. Avlen har

Fødte Føl i Procent af samtlige Hopper over 3 Aar:

	Øerne	Jylland	Hele Landet
	pCt.	pCt.	pCt.
1893	14,2	28,9	21,5
1898	15,6	31,5	23,6
1909	17,6	29,9	24,0

i Forhold til Antallet af Hopper været omtrent dobbelt saa stor i Jylland som paa Øerne.

Paa Krigsministeriets Foranledning blev der ved Tællingerne fra 1876 til 1893 søgt særlig Oplysning om, hvor mange af Hopperne i den kraftigste Alder, fra 6 til 11 Aar, der i Tællingsaaret bar eller havde baaret Føl og saaledes havde været ude af Stand til at tjene til Krigsbrug. Tallene ere anførte i nedenstaaende Oversigt.

Af Hopperne mellem 6 og 11 Aar havde i Tællingsaaret baaret Føl:

I Procent af samtlige Hopper mellem 6 og 11 Aar:

	Øerne	Jylland	Hele Landet	Øerne	Jylland	Hele Landet
				pCt.	pCt.	pCt.
1876	6953	10225	17178	22,8	34,2	28,4
1881	6219	11497	17716	21,5	44,9	32,5
1888	5106	11406	16512	16,2	38,6	27,0
1893	7482	16099	23581	21,8	46,5	34,2

Disse Tal tyde stærkt paa, at Tillægget væsentligst er sket ved Hopper mellem 6 og 11 Aar, og de vise — ligesom de foran anførte — hvor langt mere intensiv Hesteavl en er i Jylland end paa Øerne.

Ved Tællingerne i 1898 og 1909 søgtes Oplysning om de i det forud for Tællingsdagen sidst forløbne Aar bedækkede Hopper, idet man ved begge Tællinger sondrede mellem Hopper under og over 7 Aar, og ved Tællingen i 1909 desuden udsøndrede bedækkede Hopper under 4 Aar som en særlig Gruppe, jfr. nedenstaaende Oversigt:

Antallet af Hopper, bedækkede i Løbet af det sidste Aar:

	Øerne	Jylland	Hele Landet
1898:			
Hopper under 7 Aar	6677	15710	22387
— over 7 —	19156	28186	47342
Tilsammen	25833	43896	69729
1909:			
Hopper under 4 Aar	1576	4611	6187
— 4—7 —	9971	20746	30717
— over 7 —	20471	26361	46832
Tilsammen	32018	51718	83736

Af samtlige Hopper bedækkedes i 1898 paa Øerne ca. 27 pCt., i Jylland ca. 44 pCt. og i Landet som Helhed ca. 35 pCt., i 1909 paa Øerne ca. 30 pCt., i Jylland ca. 44 pCt. og i Landet som Helhed ca. 37 pCt. — Det er foran paaegnet, at Hestebestanden gennemgaaende er bleven yngre i Tidens Løb; af ovenstaaende

Tal ses det, at medens i 1898 henimod de syv Tiendele af de bedækkede Hopper vare over 7 Aar, var det i 1909 kun imellem Halvdelen og de tre Femtedele. Det vil endvidere ses, at Følhopperne gennemgaaende er en Del yngre i Jylland end paa Øerne. Under 7 Aar var i 1909 kun en Tredjedel af de bedækkede Hopper paa Øerne men omtrent Halvdelen i Jylland.

Sætter man Antallet af fødte Føl i Forhold til Antallet af bedækkede Hopper, faas for 1898 følgende Procenttal: for Øerne ca. 59 pCt., for Jylland ca. 71 pCt., for hele Landet ca. 67 pCt., og for 1909: for Øerne ca. 59 pCt., for Jylland ca. 68 pCt., for hele Landet ca. 65 pCt.

Raceforhold.

Race.

Om Hestenes Raceforhold har der været søgt Oplysning ved alle Tællinger undtagen den i 1903. Ved Tællingen i 1838 søgte man oplyst, hvormange af samtlige Heste der var »Fuldblods« og hvormange der var »forædlede ved engelsk Blod«. Der fandtes i 1838 kun 121 Fuldblodsheste i Danmark eller kun $\frac{1}{3}$ pro mille af det samlede Hestehold, saa at Fuldblodet paa den Tid var uden al økonomisk Betydning. Noget større Rolle spillede de ved engelsk Blod forædlede Heste, særlig paa Øerne; dog naaede de end ikke her meget op over $\frac{1}{2}$ pCt. af samtlige Heste; jfr. iøvrigt nedenstaaende Oversigt:

Af Hestebestanden i 1838 var:	Øerne	Jylland	Hele Landet
Fuldblods:			
Heste.....	74	16	90
Plage og Føl.....	25	6	31
Tilsammen...	99	22	121
Forædlede ved engelsk Race:			
Heste.....	529	254	783
Plage og Føl.....	666	355	1021
Tilsammen...	1195	609	1804

Ved de følgende Tællinger indtil 1888 inkl. søgtes der Oplysning om Raceforholdet for alle Hingstene, ved Tællingerne i 1893, 1898 og 1909 kun om Raceforholdene for de Hingste, der bedække, saaledes som det nærmere fremgaar af Tabel 75 (Side 114). Gennem hele Perioden har man søgt Oplysning om »Fuldblod« og »Halvblod«, men disse Racer have ingensinde spillet nogen nævneværdig Rolle. Hovedsagelig have de haft hjemme paa Øerne, hvor man i det hele stedse har

lagt Vægt paa Avlen af lettere Heste, medens Jylland fortrinsvis har holdt sig til den sværere Hesteavl.

Ved Tællingerne i 1861, 1866 og 1871 optaltes Hingste af Yorkshire Racen særskilt. I 1861 fandtes der af denne Race 129 Hingste paa Øerne og 83 i Jylland, men Antallet aftog derefter ved de følgende Tællinger, og fra 1876 optaltes denne Race ikke særskilt. Fler-tallet af Hingstene have ved alle Tællinger indtil 1881 været opførte under Rubrikken »Landracer«, men efter den Tid ere disse Racer blevne saaledes udviklede, til Dels ved Krydsninger med de ovennævnte Racehingste, at man kan sige, at der har dannet sig 2 danske Racer, den ene sværere, væsentlig hjemmehørende i Jylland og benævnt den jydsk Race, den anden lettere, særlig egnet til Køre- og Ridebrug, den saakaldte Frederiksborgrace, mest hjemmehørende paa Øerne. I Jylland var ved de tre sidste Tællinger 93—95 pCt. af samtlige til Avl brugte Hingste henførte under jydsk Race, saa at Heste-avlen her maa siges at have faaet et meget ensartet Præg. Paa Øerne var ca. 40 pCt. af Hingstene henførte til jydsk Race, medens Frederiksborghingstene ere noget mindre udbredte. Som det vil ses af Tabel 75, har man i 1909 søgt særlig Oplysning om Antallet af Bedækningshingste af belgisk Race, ligesom man ved denne Tælling har delt Rubrikken for blandede Racer i to Undergrupper, lettere og sværere Hingste.

Ved Tællingen i 1898 optaltes Antallet af smaa fremmede Heste, for største Delen indførte fra Rusland, Norge og Island. Det viste sig da, at der fandtes

Smaa fremmede Heste under 10 Kvarter		
	Absolutte	i pCt. af det
1898	Antal	samlede Antal Heste
Sjælland.....	3866	3,10
Bornholm.....	169	2,01
Lolland-Falster.....	567	2,15
Fyn.....	1916	3,38
Øerne.....	6518	3,02
Sydøstlige Jylland...	3292	3,95
Nordlige Jylland....	8289	11,19
Sydvestlige Jylland..	7503	9,89
Jylland.....	19084	8,18
Hele Landet...	25602	5,70

Som det vil ses, er det overvejende i Jylland og da atter særlig i Jyllands mindre frugtbare Egne, Nord- og Sydvest-Jylland, at smaa fremmede Heste i stort Omfang ere tagne i Brug. I det nordlige Jylland var endog $\frac{1}{3}$ af samtlige Heste smaa fremmede Heste. For en Del have disse afløst Studene som Trækdyr, for

Tabel 75. Hingstenes Raceforhold. 1861—1909.
Race des étalons. 1861—1909.

Race: race	Samtlige Hingste <i>total des étalons</i>						Hingste, der bedække <i>étalons de monte</i>		
	1861 ¹⁾	1866	1871	1876	1881	1888	1893	1898	1909
Øerne									
Fuldblod <i>pur-sang</i>	36	40	25	53	50	34	15	8	18
Halvblod <i>demi-sang</i>	115	108	103	195	196	171	34	108	—
Fremmed Halvblod <i>id. étrangère</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	213
Yorkshire Race <i>Yorkshire</i>	129	67	64	—	—	—	—	—	—
Landrace <i>race du pays</i>	2736	2620	2241	2422	2032	1607	—	—	—
Jydsk Race <i>Jutlandaise</i>	—	—	—	—	—	447 ²⁾	434	449	497
Frederiksborg Race <i>Frédéricksborg</i>	—	—	—	—	—	—	375	398	297
Belgisk Race <i>Belgique</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	58
Andre ell. blandede Racer { sværere <i>gros</i> { lettere <i>légers</i> <i>autres races ou mélanges</i>	433	213	81	73	149	327	321	193	70 37
Tilsammen <i>total</i> ...	3449	3048	2514	2743	2427	2586	1179	1156	1190
Jylland									
Fuldblod <i>pur-sang</i>	10	12	7	7	16	14	3	3	5
Halvblod <i>demi-sang</i>	35	22	17	38	49	33	1	15	—
Fremmed Halvblod <i>id. étrangère</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	6
Yorkshire Race <i>Yorkshire</i>	83	36	14	—	—	—	—	—	—
Landrace <i>race du pays</i>	967	1143	1115	1410	1348	363 ²⁾	—	—	—
Jydsk Race <i>Jutlandaise</i>	—	—	—	—	—	1384	1231	1259	1068
Frederiksborg Race <i>Frédéricksborg</i>	—	—	—	—	—	—	5	7	8
Belgisk Race <i>Belgique</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	6
Andre ell. blandede Racer { sværere <i>gros</i> { lettere <i>légers</i> <i>autres races ou mélanges</i>	127	66	23	35	117	171	48	56	26 33
Tilsammen <i>total</i> ...	1222	1279	1176	1490	1530	1965	1288	1340	1152
Hele Landet									
Fuldblod <i>pur-sang</i>	46	52	32	60	66	48	18	11	23
Halvblod <i>demi-sang</i>	150	130	120	233	245	204	35	123	—
Fremmed Halvblod <i>id. étrangère</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	219
Yorkshire Race <i>Yorkshire</i>	212	103	78	—	—	—	—	—	—
Landrace <i>race du pays</i>	3703	3763	3356	3832	3380	1970	—	—	—
Jydsk Race <i>Jutlandaise</i>	—	—	—	—	—	1831	1665	1708	1565
Frederiksborg Race <i>Frédéricksborg</i>	—	—	—	—	—	—	380	405	305
Belgisk Race <i>Belgique</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	64
Andre ell. blandede Racer { sværere <i>gros</i> { lettere <i>légers</i> <i>autres races ou mélanges</i>	560	279	104	108	266	498	369	249	96 70
Tilsammen <i>total</i> ...	4671	4327	3690	4233	3957	4551	2467	2496	2342

¹⁾ Tallene for 1861 angaa Landomraadet, som det var før Territorialforandringen i 1864.

²⁾ Ordinger Landrace.

en Del have de ved deres Nøjsomhed, Billighed og Haardførhed muliggjort Opdyrkningen af Hedejorden.

Ved Tællingen i 1909 stilledes Spørgsmaal om, hvormange af Hestene der vare indførte Heste, idet Oplysningerne ønskedes meddelte særskilt for Heste over og under 10 Kvarter. Det viste sig imidlertid, at Spørgsmaalet var blevet misforstaaet i saa stort Omfang, at en Opgørelse af de paagældende Rubrikker ikke kunde give noget brugbart Resultat.

b. Hornkvæg.

Espèce bovine.

Alder og Køn.

Age et sexe.

Ved den ældste Kreaturtælling, i 1838, sondredes Hornkvæget i følgende tre Grupper: «Tyre og Stude over 3 Aar gamle», «Køer» og «Ungkvæg til Opdræt» uden nærmere betegnet Aldersgrænse. Ved de følgende 6 Tællinger, indtil 1888 inkl., sondredes der mellem

Tyre, Stude, Køer og Ungkvæg, idet Grænsen for Ungkvæget sættes ved 2 Aars Alderen. I 1888 deltes Ungkvæget yderligere i 2 Grupper, «Ungkvæg mellem 1 og 2 Aar» og «Kalve og Ungkvæg under 1 Aar», medens de øvrige Grupper forblev uforandrede. I 1893 optoges af Ungkvæget Tyre og Stude mellem 1 og 2 Aar som særlige Grupper henholdsvis under Tyre og Stude, og Tyrene over 2 Aar deltes yderligere i 2 Grupper, Tyre mellem 2 og 3 Aar og Tyre over 3 Aar. Af Ungkvæget optoges endvidere Kvier, som have kælvat, under Køer, medens Kvier over 1 Aar, som ikke have kælvat, holdtes som særskilt Gruppe. I 1898 og 1909 (men ikke i 1903) tilføjedes som en ny Gruppe «Tyre over 5 Aar». Fra og med 1898 har man endvidere udsondret «Køer over 10 Aar» som en særlig Gruppe. Endelig er Sondringen mellem Stude under og over 2 Aar bortfaldet ved de to sidste Tællinger, medens Køerne under 10 Aar ere delte i 2 Grupper, nemlig «Køer mellem 6 og 10 Aar» og «Køer under 6 Aar».

Hvad først Tællingen i 1838 angaar, var Fordelingen mellem de da benyttede Grupper saaledes som anført i nedenstaaende Oversigt:

Hornkvægbestanden i 1837 og 1838 ¹⁾			
Juni 1837:	Øerne	Jylland	Hele Landet
Tyre og Stude over 3 Aar	11918	59049	70967
Køer	293735	284744	578479
Ungkvæg til Opdræt	93732	111548	205280
Tilsammen	399385	455341	854726
Februar 1838:			
Tyre og Stude over 3 Aar	9323	59771	69094
Køer	285098	277997	563095
Ungkvæg til Opdræt	89325	112661	201986
Tilsammen	383746	450429	834175

¹⁾ Tallene angaa Landomraadet, som det var før Territorialforandringen i 1864.

Som foran (Side 98) omtalt, afholdtes Tællingen 1838 i Februar Maaned, og der blev for samtlige Kreaturer undtagen Hestene oplyst baade Antallet paa Tællings-tidspunktet og i Juni Maaned det foregaaende Aar. For begge disse to Opgørelser ere Resultaterne anførte i ovenstaaende Oversigt.

Af den samlede Kreaturbestand udgjorde i 1837 Ungkvæget ca. 24 pCt. baade paa Øerne og i Jylland, Tyre og Stude ca. 3 pCt. paa Øerne og 13 pCt. i Jylland, Køerne henholdsvis 73 og 63 pCt.

Med Hensyn til samtlige Tællinger fra 1861 til 1909 henvises til omstaaende Tabel 76 (Side 116—117), hvor man har anført Tallene for Øerne, Jylland og hele Landet for samtlige de Aldersgrupper m. v., hvori Hornkvægbestanden har været inddelt ved de forskellige Tællinger.

I Perioden 1861—88 blev — som det fremgaar af foranstaaende — alt Hornkvæg under 2 Aar optalt for sig (jfr. Tabel 76), og man kan derfor umiddelbart sammenligne nedenstaaende Forholdstal for Ungkvæg og Kalve (under 2 Aar).

Af hele Hornkvægbestanden udgjorde Ungkvæg og Kalve (under 2 Aar)			
	Øerne	Jylland	Hele Landet
	pCt.	pCt.	pCt.
1861	22,6	24,3	23,6
1866	20,6	23,6	22,3
1871	25,0	30,0	27,9
1876	23,5	25,9	24,9
1881	27,3	33,8	31,2
1888	28,0	31,3	29,9

Det fremgaar af disse Tal, at Tillægget har spillet en større Rolle i Jylland end paa Øerne, idet Procent-tallene for Ungkvæg under 2 Aar ved alle Tællingerne fra 1861 til 1888 have været noget højere for Jylland end for Øerne. For Landet som Helhed udgjorde Ungkreaturerne i den første Del af Perioden under en Fjerdedel af hele Kvægbestanden, i den sidste Del af Perioden omkring 30 pCt.

Fra og med Tællingen 1893 ere Ungkreaturerne under 2 Aar ikke opførte samlede, idet Aldersgrænsen for de under Grupperne Tyre, Stude og Køer opførte Kreaturer blev sat ned fra 2 til 1 Aar. For Tyrenes Vedkommende har man dog ved alle de 4 Tællinger, 1893, 1898, 1903 og 1909, særskilt Oplysning om Antallet i Alderen 1—2 Aar. For Studenes Vedkommende er dette kun Tilfældet for de to førstnævnte Tællingers Vedkommende, og de manglende Oplysninger har man derfor i omstaaende Oversigt (Side 117) erstattet med skønsmæssigt beregnede Tal. For Hundyrenes Vedkommende er Grænsen ved de 4 sidste Tællinger ikke draget nøje efter 2 Aars Alderen, men saaledes at man sammen med Køerne har taget Kvier, som have kælvat, medens Ungkvæg-Gruppen omfatter Kvier over 1 Aar, som ikke have kælvat, og Kalve (under 1 Aar). Paa Grundlag af Tabel 76 (Side 116—117) kan man danne følgende Grupper for de nævnte 4 Tællingsaar (se Side 117).

Antallet af Ungkreaturer under 2 Aar, der i 1860'erne udgjorde omkring 260000, i 1870'erne omkring 340000, i 1880'erne omkring 450000 (se Tabel 76), steg saaledes — som det fremgaar af Oversigten — til over 600000 i 1890'erne, og Stigningen fortsattes derefter i den forløbne Del af det 20. Aarhundrede, saaledes at Tallet i 1903 var over 700000 og i 1909 over 900000.

Det blev foran paavist, at Ungkreaturerne allerede

Tabel 76. Hornkvæget 1861—1909.
Espèce bovine 1861—1909.

	1861 ¹⁾	1866	1871	1876	1881	1888	1893	1898	1903	1909
Øerne										
Tyre: <i>taureaux</i>										
1—2 Aar	—	—	—	—	—	—	14255	13993	14673	21643
2—3 —	—	—	—	—	—	—	8502	6677	6216	11079
3—5 —	—	—	—	—	—	—	2463	1539	1756	2320
5 Aar eller derover	—	—	—	—	—	—	405	—	—	548
Tils. { 1 Aar eller derover ...	—	—	—	—	—	—	25220	22614	22645	35590
{ 2 — — — — —	15561	14000	10044	9811	11457	8860	10965	8621	7972	13947
Stude: <i>boeufs</i>										
1—2 Aar	—	—	—	—	—	—	2612	2051	—	—
2 Aar eller derover	—	—	—	—	—	—	2599	1469	—	—
Tils. { 1 Aar eller derover ...	—	—	—	—	—	—	5211	3520	1338	2443
{ 2 — — — — —	3968	4473	2855	4211	3824	2165	2599	1469	—	—
Køer (og Kvier, som have kælvet): <i>vaches</i>										
1—6 Aar	—	—	—	—	—	—	—	403971	210726	294004
6—10 —	—	—	—	—	—	—	—	88310	209766	220291
10 Aar eller derover	—	—	—	—	—	—	—	—	73495	53020
Tils. { 1 Aar eller derover ...	—	—	—	—	—	—	473130	492281	493987	567315
{ 2 — — — — —	349971	377716	377562	409484	411181	442509	—	—	—	—
Ungkvæg og Kalve: <i>génisses, veaux</i>										
Kvier over 1 Aar, som ikke have kælvet	—	—	—	—	—	—	97204	104221	107178	140087
Ungkvæg 1—2 Aar	—	—	—	—	—	79744	—	—	—	—
Kalve under 1 Aar	—	—	—	—	—	96444	119094	135414	149994	180514
Tilsammen ...	107946	102690	129894	130117	160035	176188	216298	239635	257172	320601
I alt: total ...	177446	498879	520355	553623	586497	629722	719859	758050	775142	925949
Jylland										
Tyre: <i>taureaux</i>										
1—2 Aar	—	—	—	—	—	—	9801	12418	17137	27366
2—3 —	—	—	—	—	—	—	5308	5382	5296	8657
3—5 —	—	—	—	—	—	—	1676	1144	1260	1196
5 Aar eller derover	—	—	—	—	—	—	—	177	—	230
Tils. { 1 Aar eller derover ...	—	—	—	—	—	—	16785	19121	23693	37449
{ 2 — — — — —	5519	5556	4465	5161	6499	6120	6984	6703	6556	10083
Stude: <i>boeufs</i>										
1—2 Aar	—	—	—	—	—	—	46453	34413	—	—
2 Aar eller derover	—	—	—	—	—	—	60595	32714	—	—
Tils. { 1 Aar eller derover ...	—	—	—	—	—	—	107048	67127	36173	55776
{ 2 — — — — —	72790	91594	68658	95274	90765	52144	60595	32714	—	—
Køer (og Kvier, som have kælvet): <i>vaches</i>										
1—6 Aar	—	—	—	—	—	—	—	487450	262037	406553
6—10 —	—	—	—	—	—	—	—	87534	251796	264052
10 Aar eller derover	—	—	—	—	—	—	—	—	81253	44054
Tils. { 1 Aar eller derover ...	—	—	—	—	—	—	537968	574984	595086	714659
{ 2 — — — — —	406863	434115	429951	488528	487609	511741	—	—	—	—
Ungkvæg og Kalve: <i>génisses, veaux</i>										
Kvier over 1 Aar, som ikke have kælvet	—	—	—	—	—	—	148965	151328	164412	213882
Ungkvæg 1—2 Aar	—	—	—	—	—	137206	—	—	—	—
Kalve under 1 Aar	—	—	—	—	—	122594	165565	174187	245960	306267
Tilsammen ...	156156	163717	215469	205735	298708	259800	314530	325515	410372	520149
I alt: total ...	641328	694982	718543	794698	883581	829805	976331	986747	1,065324	1,328033

¹⁾ Tallene for 1861 angaa Landomraadet, som det var før Territorialforandringen i 1864.

Tabel 76 (fortsat). Hornkvæget 1861—1909.
Espèce bovine 1861—1909.

	1861 ¹⁾	1866	1871	1876	1881	1888	1893	1898	1903	1909
Hele Landet										
Tyre: <i>taureaux</i>										
1—2 Aar.....	—	—	—	—	—	—	24056	26411	31810	49009
2—3 —.....	—	—	—	—	—	—	13810	12059	11512	19736
3—5 —.....	—	—	—	—	—	—	4139	2683	3016	3516
5 Aar eller derover.....	—	—	—	—	—	—	582	582	778	778
Tils. { 1 Aar eller derover... 2 — — —.....	21080	19556	14509	14972	17956	14980	42005 17949	41735 15324	46338 14528	73039 24080
Stude: <i>boeufs</i>										
1—2 Aar.....	—	—	—	—	—	—	49065	36464	—	—
2 Aar eller derover.....	—	—	—	—	—	—	63194	34183	—	—
Tils. { 1 Aar eller derover... 2 — — —.....	76758	96067	71513	99485	94589	54309	112259 63194	70647 34183	37511	58219
Køer (og Kvier, som have kælvet): <i>vaches</i>										
1—6 Aar.....	—	—	—	—	—	—	891421	472763	700557	—
6—10 —.....	—	—	—	—	—	—	175844	461562	484343	—
10 Aar eller derover.....	—	—	—	—	—	—	—	154748	97074	—
Tils. { 1 Aar eller derover... 2 — — —.....	756834	811831	807513	898012	898790	954250	1,011098	1,067265	1,089073	1,281974
Ungkvæg og Kalve: <i>génisses, veaux</i>										
Kvier over 1 Aar, som ikke have kælvet.....	—	—	—	—	—	—	246169	255549	271590	353969
Ungkvæg 1—2 Aar.....	—	—	—	—	—	216950	—	—	—	—
Kalve under 1 Aar.....	—	—	—	—	—	219038	284659	309601	395954	486781
Tilsammen.....	264102	266407	345363	335852	458743	435988	530828	565150	667544	840750
I alt: total.....	1,118774	1,193861	1,238898	1,348321	1,470078	1,459527	1,696190	1,744797	1,840466	2,253982

¹⁾ Tallene for 1861 angaa Landområdet, som det var før Territorialforandringen i 1864.

Hornkvæg under 2 Aar:				
Øerne:	1893	1898	1903	1909
Tyre 1—2 Aar.....	14255	13993	14673	21643
Stude 1—2 Aar.....	2612	2051	1000 ¹⁾	1500 ¹⁾
Kvier, som ikke have kælvet	97204	104221	107178	140087
Kalve under 1 Aar.....	119094	135414	149994	180514
Tilsammen.....	233165	255679	272845	343744
Jylland:				
Tyre 1—2 Aar.....	9801	12418	17137	27366
Stude 1—2 Aar.....	46453	34413	20000 ¹⁾	35000 ¹⁾
Kvier, som ikke have kælvet	148965	151328	164412	213882
Kalve under 1 Aar.....	165565	174187	245960	306267
Tilsammen.....	370784	372346	447509	582515
Hele Landet:				
Tyre 1—2 Aar.....	24056	26411	31810	49009
Stude 1—2 Aar.....	49065	36464	21000 ¹⁾	36500 ¹⁾
Kvier, som ikke have kælvet	246169	255549	271590	353969
Kalve under 1 Aar.....	284659	309601	395954	486781
Tilsammen.....	603949	628025	720354	926259

¹⁾ Skønsmæssigt beregnede Tal.

i Perioden 1861—88 steg stærkere end Hornkvægbestanden som Helhed. Som det fremgaar af omstaaende Oversigt, har dette i endnu højere Grad været Tilfældet i Tiden efter 1888.

Af hele Hornkvægbestanden udgjorde
Ungkvæg og Kalve (under 2 Aar):

	Øerne	Jylland	Hele Landet
	pCt.	pCt.	pCt.
1893.....	32,4	38,0	35,6
1898.....	33,7	37,7	36,0
1903.....	35,2	42,2	39,1
1909.....	37,1	43,9	41,1

¹⁾ Det maa erindres, at man ved Beregningen af disse Tal — af Hensyn til Sammenligningen med Fortiden — har medregnet de i Tabel 76 udenfor Ungkvæg-Rubrikkerne opførte Tyre og Stude mellem 1 og 2 Aar.

Ungkreaturerne under 2 Aar, som i 1860'erne udgjorde mindre end en Fjerdedel af den samlede Hornkvægbestand (se foran Side 115), udgør altsaa nu over de to Femtedele.

Iøvrigt maa det erindres, at de her sammenstillede Tal ikke ere ganske ensartede før og efter Tiden omkring 1890. Indtil 1888 regnede man — som foran nævnt — Ungkvæggruppen indtil 2 Aar, medens man ved de senere Tællinger for Kviernes Vedkommende ikke har trukket nogen bestemt Aldersgrænse, men regnet Kvier, der ikke have kælvet, som en Gruppe for sig, og henregnet Kvier, der have kælvet, til Køerne.

Da det nu vistnok er hyppigere, at Kvier over 2 Aar endnu ikke have kælvnet, end at Kvier under 2 Aar allerede have kælvnet, vil dette bevirke, at en Sammenligning kun kan foretages med Forbehold. Selv naar man tager Hensyn hertil, er Ungkvægets relative Fremgang dog saa stærk, at det kan siges, at der siden Tællingen i 1876 er foregaaet en gennemgribende Forandring i Alderssammensætningen af Danmarks Hornkvægbestand. Denne Forandring staar i Forbindelse med, at Besætningerne af Malkekøer nu fornyes langt hurtigere end tidligere; det moderne, rationelt ledede Mælkeribrug kræver en nøjere Kontrol med Malkekøerne, saa at de af disse, der ikke kunne svare Regning, udrangeres. Antallet af Udsætterkøer er derfor nu langt større end for en Menneskealder siden.

Fra og med Tællingen i 1888 ere Kalvene (under 1 Aar) udsøndrede som en særlig Gruppe (jfr. Tabel 76 og nedenstaaende Forholdstal):

Af hele Hornkvægbestanden udgjorde Kalvene (under 1 Aar):			
	Øerne	Jylland	Hele Landet
	pCt.	pCt.	pCt.
1888.....	15,3	14,8	15,0
1893.....	16,5	16,9	16,8
1898.....	17,9	17,7	17,7
1903.....	19,4	23,1	21,5
1909.....	19,5	23,1	21,6

Kalvenes Andel af den hele Hornkvægbestand er saaledes steget fra knap en Sjettedel i 1888 til over en Femtedel i 1903 og 1909. Forskellen mellem Øerne og Jylland giver sig ikke stærkt Udtryk i de anførte Tal, idet det større Tillæg og det større Studehold i sidstnævnte Landsdel virke i modsat Retning. Et rigtigere Billede faar man ved at stille Antallet af Kalve i Forhold til Antallet af Malkekøer (Køer og Kvier som have kælvnet). For hver 100 Malkekøer fandtes ved de 5 Tællinger fra 1888 til 1909 paa Øerne henholdsvis 22, 25, 28, 30 og 32 Kalve, og i Jylland henholdsvis 24, 31, 30, 41 og 43 Kalve.

Antallet af Tyre ved hver af Tællingerne siden 1861 fremgaar af Tabel 76 (Side 116—117).

Det vil ses, at Tallene for Tyre over 2 Aar ikke var meget større i 1909 end i 1861, for Landet som Helhed ca. 24000 mod ca. 21000, og i Mellemtiden har Tallet været saa langt nede som mellem 14 og 15000. I Procent af den samlede Hornkvægbestand udgjorde Tyrene over 2 Aar i 1861 ca. 3,3 pCt. paa Øerne, ca. 0,9 pCt. i Jylland og ca. 1,9 pCt. i Landet som Helhed, medens de tilsvarende Forholdstal i 1909 vare 1,5 pCt. for Øerne,

0,8 pCt. for Jylland og 1,1 pCt. for hele Landet. Som det vil ses, har der gennem hele Perioden været et forholdsvis langt større Tyrehold paa Øerne end i Jylland; dog er Forskellen mellem de to Hovedlandsdele nu ikke nær saa stor som før. For en Del staar denne Forskel i Forbindelse med Kreaturbestandens forskellige Sammensætning (det større Studehold og den større Ungkvægbestand i Jylland). Men selv om man stiller Antallet af Tyre over 2 Aar i Forhold til Malkekøerne alene, vise Tallene dog en meget stor Overvægt for Øerne. Saaledes fandtes der i 1861 for hver 1000 Malkekøer paa Øerne 45 Tyre over 2 Aar, i Jylland kun 14; i 1909 vare de tilsvarende Forholdstal for de to Landsdele henholdsvis 25 og 14.

Det maa dog erindres, at her alene er talt om Tyrene over 2 Aar. Men i nyere Tid benyttes ogsaa en Del af de yngre Tyre som Bedækningsdyr, hvad der har givet sig Udtryk i, at man fra og med Tællingen i 1893 har søgt særskilt Oplysning om Antallet af Tyre mellem 1 og 2 Aar og henført disse til Tyregruppen, medens de tidligere medregnedes under Ungkvæg.

I hvilket Omfang Tyre under 2 Aar benyttes som Avlsdyr fremgaar ikke umiddelbart af Tællingerne, men at det maa være ret almindeligt vil ses af Tallene fra Tællingerne i 1893, 1898 og 1909, i hvilke Aar Antallet af Tyre, der bedækkede, findes oplyst, jfr. nedenstaaende Oversigt:

Antal Bedækningstyre:			
	Øerne	Jylland	Hele Landet
1893.....	16271	10500	26771
1898.....	14600	11647	26247
1909.....	22241	20462	42703

Selv om alle Tyre over 2 Aar benyttedes som Bedækningstyre, hvad dog selvfølgelig ikke er Tilfældet, vilde der dog blive et forholdsvis stort Antal tilbage, som altsaa maa være under 2 Aar. Det samlede Antal Tyre er saaledes for 1893 opgjort til ca. 42000, nemlig 18000 over og 24000 under 2 Aar. Antallet af Bedækningstyre er angivet til ca. 27000, saaledes at omtrent 9000 af 24000 unge Tyre under 2 Aar anvendtes til Bedækning. I 1909 var det samlede Antal Tyre ca. 73000, nemlig 24000 over og 49000 under 2 Aar. Bedækningstyrenes Antal er for dette Aar opgivet til ca. 43000, saaledes at der altsaa af de 49000 Tyre under 2 Aar maa være blevet anvendt mindst ca. 19000 til Bedækning. Tallene synes at tyde paa, at Brugen af ganske unge Tyre som Springtyre har været stigende. Iøvrigt vilde det selvfølgelig være urigtigt at betragte Tyrene udelukkende som Avlsdyr. Efter Studeholdets

Tilbagegang ere Tyrene sandsynligvis i ret stort Omfang som Fedningsdyr rykkede ind i Studenes Plads.

Fra og med Tællingen i 1893 har man Tyrene over 1 Aar delte i 3 eller 4 Aldersklasser (jfr. Tabel 76). I nedenstaaende Oversigt er anført, hvor stor en Del af samtlige Tyre der var under 2 Aar, 2—3 Aar eller over 3 Aar gamle:

	Tyrenes Aldersfordeling			
	1893	1898	1903	1909
Øerne:	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.
1—2 Aar.....	56,5	61,9	64,8	60,8
2—3 —	33,7	29,5	27,4	31,1
over 3 —	9,8	8,6	7,8	8,1
Tilsammen.....	100,0	100,0	100,0	100,0
Jylland:				
1—2 Aar.....	58,4	65,0	72,3	73,1
2—3 —	31,6	28,1	22,4	23,1
over 3 —	10,0	6,9	5,3	3,8
Tilsammen.....	100,0	100,0	100,0	100,0
Hele Landet:				
1—2 Aar.....	57,3	63,3	68,7	67,1
2—3 —	32,9	28,9	24,8	27,0
over 3 —	9,8	7,8	6,5	5,9
Tilsammen.....	100,0	100,0	100,0	100,0

Som det vil ses, har der baade paa Øerne og i Jylland fundet en Aldersforskydning Sted med Hensyn til Tyreholdet, saaledes at de ældre Tyre forholdsvis set ere aftagne i Antal, medens Tyre under 1 Aar ere tiltagne; Tyrebestanden er altsaa gennemgaaende bleven yngre. — I 1898 og 1909 blev der søgt Oplysning om, hvor mange af Tyrene der var over 5 Aar gamle. Tallet var for hele Landet i 1898 ca. 600, i 1909 ca. 800 (se nærmere Tabel 76).

I ældre Tider d. v. s. fra Slutningen af det 15de Aarhundrede og noget ind i det 19de Aarhundrede udgjorde Stude en meget væsentlig Del af vort Landbrugs Udførsel til Udlandet, ja Studene var vel for store Dele af Jyllands Vedkommende i det hele Hovedmassen af Landbrugets Produktion udover Gaardenes eget Hjemmeforbrug. Ved den ældste her i Landet afholdte Tælling af Hornkvæget, der afholdtes af Hensyn til Oprettelsen af en paatænkt Assurancekasse for Kvægsyge og fandt Sted den 1. April 1774, blev der i alt optalt ca. 89000 Kvier fra 1—3 Aar, ca. 246000 Køer over 3 Aar, ca. 44000 Stude fra 1—3 Aar og 35000 Stude over 3 Aar; Tyre og Kalve blev ikke optalte. Som det vil ses, udgjorde Studene dengang i hele Landet henved en Femtedel af den samlede Hornkvægbestand over 1 Aar (bortset fra Tyrene). De følgende Tællinger giver ikke Tal, der kunne

sammenlignes med de her anførte, idet man først i 1893 udsøndrede Studene i Alderen 1—2 Aar fra Ungkvæget. (I 1893, da Studeholdet var ret stort, udgjorde Studene fra 1 Aar og opefter ca. 112000 eller godt 8 pCt. af Køer, Kvier og Stude over 1 Aar).

I 1837 opførtes som foran nævnt Stude og Tyre over 3 Aar under et, medens Stude under 3 Aar opførtes under Ungkvæg. Allerede Aldersgrænsen 3 Aar viser, at Studene dengang blev ret gamle, inden de afsattes; man antog da ogsaa paa den Tid saavel som noget senere, at man havde den bedste Fordel paa Stude, der var 4—5 Aar gamle, naar de dreves til Marsken til Fedning. Allerede ved denne Tælling viste det sig, at man paa Øerne i det væsentligste var gaaet over til Mejeridrift, idet det samlede Antal Tyre og Stude over 3 Aar her kun udgjorde for Sommerbesætningen ca. 12000 eller 3 pCt. af den samlede Kvægbestand, for Vinterbesætningen ca. 9300 eller 2,4 pCt. I Jylland derimod var Studeholdet betydeligt; ialt fandtes der om Sommeren ca. 59000 Stude og Tyre (13,0 pCt.) mod ca. 59800 (13,3 pCt.) om Vinteren, og for Jyllands Vedkommende kan det med nogenlunde Sikkerhed siges, at langt den overvejende Del af Tyre- og Studebestanden var Stude, idet de ældre Tyre her, at dømme efter senere Tællinger, næppe have udgjort mere end en Brøkdel af en Procent af den samlede Hornkvægbestand.

Fra 1861 til 1888 inkl. optaltes kun Stude over 2 Aar, og disse have vel nok i Løbet af denne Periode udgjort den overvejende Del af Salgsstudene, om end det efterhaanden var blevet mere almindeligt at fede Studene noget hurtigere, saaledes at de allerede vare færdige til Salg i 1½—2 Aars Alderen. Ved Tællingerne i 1893 og 1898 optaltes Studene i 2 Grupper, nemlig Stude fra 1 til 2 Aar og Stude over 2 Aar, ved Tællingerne i 1903 og 1909 optaltes alle Stude over 1 Aar under et.

I nedenstaaende Oversigt er angivet, hvor stor en Andel af hele Hornkvægbestanden Studene over 2 Aar udgjorde ved hver af Tællingerne fra 1861 til 1898:

	Af den samlede Hornkvægbestand var Stude over 2 Aar:		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
	pCt.	pCt.	pCt.
1861	0,8	11,4	6,9
1866	0,9	13,2	8,0
1871	0,6	9,6	5,8
1876	0,8	12,0	7,0
1881	0,7	10,3	6,4
1888	0,3	6,3	3,7
1893	0,4	6,2	3,7
1898	0,3	3,3	2,0

For de 4 sidste Tællinger, 1893—1909, er i nedenstaaende Oversigt angivet Studene over 1 Aar i Procent af hele Hornkvægbestanden:

Af den samlede Hornkvægbestand var Stude over 1 Aar:			
	Øerne	Jylland	Hele Landet
	pCt.	pCt.	pCt.
1893...	0,7	11,0	6,6
1898...	0,5	6,8	4,0
1903...	0,2	3,4	2,0
1909...	0,3	4,2	2,6

Som det vil ses, har Studeholdet paa Øerne stadig været ringe og ingensinde naaet 1 pCt. af det samlede Kvæghold; det har siden 1893 været stærkt aftagende; forholdsvis størst har Studeholdet paa Øerne været i Strø Herred i Frederiksborg Amt, hvor der endnu i 1909 holdtes 584 Stude eller 4—5 pCt. af Herredets samlede Hornkvægbestand. I Jylland har Studeholdet derimod indtil ind i 1880'erne været ret stort, om det end fra Tælling til Tælling har været stærkt svingende alt efter Priser og Afsætningsforhold. Fra 1861 til 1866 fandt der, formodentlig i Forbindelse med den stigende direkte Udførsel til England, en stærk Forøgelse Sted i Studeholdet; fra 1866 til 1871 afløses Tilvæksten af et ret stærkt Fald, men fra 1871 til 1876 stiger Antallet med op imod 40 pCt.; i dette Aar naaede Studeholdet sit Maksimum, det faldt derefter lidt til 1881, men stærkt fra 1881 til 1888. Fra 1888 til 1893 finder der nogen Forøgelse Sted i Antallet af ældre Stude, medens der samtidig for første Gang optælles Stude under 2 Aar. Antallet af saadanne unge Stude, der som nævnt for en stor Del vare bestemte til Afsætning inden det fyldte 2det Aar, var i 1893 godt $\frac{3}{4}$ af de ældre Studes, og medens Antallet af Stude over 2 Aar fra 1893 til 1898 faldt til henimod Halvdelen, faldt Antallet af Stude mellem 1 og 2 Aar kun med ca. $\frac{1}{4}$. Relativt set aftog Studeholdet naturligvis endnu stærkere end absolut; forholdsvis størst var det i 1866, da 13,2 pCt. af samtlige jyske Kreaturer vare Stude over 2 Aar.

Indenfor Jylland har Studeholdets Aftagen og Mejeridriftens Fremtrængen fundet Sted til noget forskellig Tid og med forskellig Styrke i de forskellige Egne. I Aarhus og Vejle Amter var Studeholdet saaledes allerede meget ringe ved Begyndelsen af den Periode, hvori Tællinger ere afholdte. Derimod har det til Stadighed været meget stort i Egnen omkring det vestlige Limfjordsbækken, hvor det endnu har sin største Udbredelse. Disse Egne ere: Thisted Amt (undtagen

Vester Han Herred), Aars, Slet og Gislum Herreder i Aalborg Amt, Salling Herreder og tildels Fjends, Rinds, Nørlyng og Sønderlyng Herreder i Viborg Amt, samt Skodborg-Vandfuld og Hjerm-Ginding Herreder i Ringkøbing Amt; endelig findes der ogsaa en Del Stude i den sydligste Del af Jylland, i Marskegnene omkring Ribe.

Den væsentligste Del af Hornkvæget udgør Malkekøerne. Tallene for disse vil jo i det store og hele falde sammen med Tallene for Køer og Kvier over 2 Aar, men det maa dog erindres, at indtil Tællingen i 1888 (denne medregnet) omfattede Tallene sikkert en Del Kvier, som, hvis Spørgeskemaet havde været formuleret paa samme Maade som ved de senere Tællinger, vilde være blevne henførte til Ungkvæg-Gruppen (jfr. foran Side 115). Det vil derfor være rettest at betragte de to Perioder 1861—88 og 1893—1909 hver for sig, saaledes som det er gjort i nedenstaaende Oversigter:

Af den samlede Hornkvægbestand udgjorde Køer over 2 Aar:			
	Øerne	Jylland	Hele Landet
	pCt.	pCt.	pCt.
1861	73,3	63,4	67,6
1866	75,7	62,4	68,0
1871	72,6	59,8	65,2
1876	73,9	61,5	66,6
1881	70,1	55,2	61,1
1888	70,3	61,7	65,1

Af den samlede Hornkvægbestand udgjorde Køer samt Kvier, som havde kælvet:			
	Øerne	Jylland	Hele Landet
	pCt.	pCt.	pCt.
1893	65,7	55,1	59,6
1898	64,9	58,3	61,2
1903	63,7	55,9	59,2
1909	61,3	53,8	56,9

Som naturligt er, naar Hensyn tages til det stærkere Studehold og det større Tillæg i Jylland, udgør Køerne til Stadighed en større Del af Kvæget paa Øerne end i Jylland, ligesom Køernes relative Andel paa Øerne ikke fra Tælling til Tælling svinger nær saa stærkt som i Jylland. Baade paa Øerne og i Jylland har denne Andel i øvrigt været aftagende, selv bortset fra den Del af Faldet i Aarene fra 1888 til 1893, der skyldes den forandrede Opgørelsesmaade, saa at Køerne nu overalt udgør en mindre Procent af Hornkvæget, end de udgjorde i 1860'erne. Aarsagen hertil er, at Tillægget er blevet stærkt forøget (jfr. foran).

Fra og med Tællingen i 1898 ere Køerne delte i Aldersklasser (jfr. Tabel 76). I omstaaende Oversigt er anført, hvor stor en Del af samtlige Køer der henhørte til de forskellige Aldersgrupper.

		Aldersfordelingen af Køer og Kvier, der have kælvvet		
		1898	1903	1909
Øerne:		pCt.	pCt.	pCt.
Under 6 Aar		82,1	42,7	51,8
6—10	—	42,4	42,4	38,8
over 10	—	17,9	14,9	9,4
Tilsammen		100,0	100,0	100,0
Jylland:				
Under 6 Aar		84,8	44,0	56,9
6—10	—	42,3	42,3	36,9
over 10	—	15,2	13,7	6,2
Tilsammen		100,0	100,0	100,0
Hele Landet:				
Under 6 Aar		83,5	43,4	54,6
6—10	—	42,4	42,4	37,8
over 10	—	16,5	14,2	7,6
Tilsammen		100,0	100,0	100,0

Fra 1898 til 1909 har det forholdsvis Antal af Køer over 10 Aar været aftagende; Kobesætningerne ere altsaa blevne yngre; i Jylland ere Køerne gennemgaaende lidt yngre end paa Øerne, idet Gruppen Køer over 10 Aar ved alle de tre Tællinger omfattede en noget mindre Del af Køerne i Jylland end paa Øerne. Gruppen 6—10 Aar omfatter paa det nærmeste en lige stor Andel af Køerne, og de unge Køer ere altsaa forholdsvis lidt talrigere i Jylland end paa Øerne.

Som Trækkraft anvendtes i 1898 paa Øerne 127 Stude (og Tyre) og 735 Køer, i Jylland 14099 Stude (og Tyre) og 6139 Køer; i 1909 anvendtes som stadig Trækkraft paa Øerne 48 Stude og Tyre og 460 Køer, i Jylland 2187 Stude og Tyre og 2244 Køer.

Fødte Kalve.

Veaux nés.

Ved Tællingen i 1838 blev der givet Oplysning om de i det foregaaende Aar opfødte Kalve. Ved alle de senere Tællinger undtagen den i 1903 oplystes Antallet af Kalve, fødte i Løbet af det sidste Aar før Tællingen; jfr. nedenstaaende Tabel 77.

Tabel 77. Antallet af Kalve, fødte i Løbet af det sidste Aar før Tællingen.

Nombre des veaux nés pendant l'année précédente au dénombrement.

Tællingsaar <i>année du dénombrement</i>	Øerne	Jylland	Hele Landet
1837 ¹⁾ (opfødte Kalve)	143986	116990	260976
1861 ¹⁾	256956	264714	521670
1866	332631	365875	698506
1871	335821	374455	710276
1876	376150	429932	806082
1881	372121	428106	800227
1888	399050	463807	862857
1893	426449	482165	908614
1898	447322	528760	976082
1909	498927	654141	1,153068

¹⁾ Se Noterne til Tabel 74 (Side 112).

Det absolutte Antal af fødte Kalve er naturligvis steget i Tidens Løb, og da den naturlige Betingelse for Køernes Udnyttelse i Mælkeproduktionen er, at hver Ko saa vidt gør ligt føder en Kalv hvert Aar, er Stigningen i Antallet af fødte Kalve nogenlunde af samme Styrke som Stigningen i Køernes Antal, jfr. nedenstaaende Tal, der angiver Antallet af fødte Kalve i Forhold til Malkekøer.

Fødte Kalve for hver 100 Køer (eller Kvier, der have kælvvet):

	Øerne	Jylland	Hele Landet
1866	88	84	86
1871	89	87	88
1876	92	88	90
1881	91	87	89
1888	90	91	90
1893	90	90	90
1898	91	92	92
1909	88	92	90

Det synes, som om der i tidligere Tid i Forhold til Antallet af Køer fødtes lidt færre Kalve i Jylland end paa Øerne, medens det omvendte nu er Tilfældet.

Raceforhold.

Race.

Med Hensyn til Raceforholdene har der ved Tællingerne fra 1861 til 1888 inkl. været indhentet Oplysning om samtlige Tyre over 2 Aar, og ved Tællingerne i 1893, 1898 og 1909 om Springtyrenes Race. En Oversigt over de herhen hørende Oplysninger er givet i omstaaende Tabel 78 (Side 122). Af denne Tabel vil det ses, at det er gaaet med Hornkvæget som med Hestene, at der af de Racer, der oprindeligt benævnedes Landrace (eller ordinær Landrace) i Periodens Løb har udviklet sig to forskellige Racer, den ene væsentlig paa Øerne, nemlig det røde danske Malkekæg, og den anden overvejende i Jylland, »den jyske Race«. Indtil 1881 inkl. optaltes ingen af disse særskilt, men begge indgik under »Landrace«, der baade paa Øerne og i Jylland udgjorde den overvejende Del af Tyrene. Foruden Landracerne forekom forskellige fremmede Racer, nemlig de engelske Ayrshire og Korthorns Racer og den slesvigske Angler-race, medens Resten af de talrige fremmede Racer, hvormed Krydsning har været forsøgt, ikke ere optalte særskilt, men indgaa under Gruppen »Andre eller blandede Racer«, hvorunder ligeledes nogle af de her nævnte Racer indgaa i de Tællingsaar, hvor de ikke ere særskilt optalte; Rubrikken omfatter derfor ogsaa ved de forskellige Tællinger en meget varierende Del af Tyrene. Af de ovennævnte 3 fremmede Racer har Ayrshire al-

Tabel 78. Tyrenes Raceforhold. 1861—1909.

Race des taureaux. 1861—1909.

Race: race	Samtlige Tyre <i>total des taureaux</i>						Tyre, der bedække <i>taureaux de monte</i>		
	1861 ¹⁾	1866	1871	1876	1881	1888	1893	1898	1909
Øerne									
Landrace <i>race du pays</i>	12166	10894	7909	7091	7785	2837 ²⁾	—	—	—
Rød dansk Malke race <i>rouge danois</i>	—	—	—	—	—	2935	12889	11915	18541
Jydsk Race <i>jutlandaise</i>	—	—	—	—	—	207	193	183	80
Korthorns Race <i>courtes-cornes</i>	85	54	81	317	406	310	373	158	156
Ayrshire Race <i>Ayrshire</i>	77	59	76	—	—	—	46	—	—
Angler Race <i>race du Slesvig</i>	1397	1981	1961	2380	2849	2244	—	—	—
Hollandsk Race <i>Hollandaise</i>	—	—	—	—	—	—	169	—	—
Jersey Race <i>Jersey</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	183
Jersey Krydsninger <i>id. mélanges</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	23
Andre og blandede Racer <i>autres races</i> <i>ou mélanges</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tilsammen <i>total</i>	1836	1012	17	23	417	327	2601	2344	3258
Tilsammen <i>total</i>	15561	14000	10044	9811	11457	8860	16271	14600	22241
Jylland									
Landrace <i>race du pays</i>	4705	4833	4028	4376	5174	1816 ²⁾	—	—	—
Rød dansk Malke race <i>rouge danois</i>	—	—	—	—	—	524	1392	1703	4272
Jydsk Race <i>jutlandaise</i>	—	—	—	—	—	2714	7146	7344	10387
Korthorns Race <i>courtes-cornes</i>	62	62	130	469	584	551	855	897	3593
Ayrshire Race <i>Ayrshire</i>	97	95	40	—	—	—	34	—	—
Angler Race <i>race du Slesvig</i>	135	266	266	300	474	280	—	—	—
Hollandsk Race <i>Hollandaise</i>	—	—	—	—	—	—	47	—	—
Jersey Race <i>Jersey</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	181
Jersey Krydsninger <i>id. mélanges</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	25
Andre og blandede Racer <i>autres races</i> <i>ou mélanges</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tilsammen <i>total</i>	520	300	1	16	267	232	1026	1703	2004
Tilsammen <i>total</i>	5519	5556	1465	5161	6499	6120	10500	11647	20462
Hele Landet									
Landrace <i>race du pays</i>	16871	15727	11937	11467	12959	4653 ²⁾	—	—	—
Rød dansk Malke race <i>rouge danois</i>	—	—	—	—	—	3459	14281	13618	22813
Jydsk Race <i>jutlandaise</i>	—	—	—	—	—	2921	7339	7527	10167
Korthorns Race <i>courtes-cornes</i>	147	116	211	786	990	864	1228	1055	3749
Ayrshire Race <i>Ayrshire</i>	174	154	116	—	—	—	80	—	—
Angler Race <i>race du Slesvig</i>	1532	2247	2227	2680	3323	2524	—	—	—
Hollandsk Race <i>Hollandaise</i>	—	—	—	—	—	—	216	—	—
Jersey Race <i>Jersey</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	364
Jersey Krydsninger <i>id. mélanges</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	48
Andre og blandede Racer <i>autres races</i> <i>ou mélanges</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tilsammen <i>total</i>	2356	1312	18	39	684	559	3627	4047	5262
Tilsammen <i>total</i>	21080	19556	14509	14972	17956	14980	26771	26247	42703

¹⁾ Se Note 1 til Tab. 75 (S. 114).²⁾ Ordinær Landrace.

drig spillet nogen synderlig Rolle, medens der derimod til Stadighed har været holdt en Del Korthornstyre, særlig i Jylland, hvor de i Aarene 1876 til 1888 udgjorde ca. 9 pCt. af Tyrene, og i 1909 endog 17½ pCt. af Bedækningstyrene. Mest udbredt er denne Race i Thisted, Ribe og Ringkøbing Amter. Paa Øerne naaede

denne Race, der jo er udpræget Kødkvæg, aldrig nogen større Betydning, i 1880'erne hørte her ialt 3½ pCt. af Tyrene til den. Omvendt har en saa udpræget Malkerace som Anglerracen haft størst Betydning paa Øerne, hvor den fra 9 pCt. af Tyrene i 1861 steg til over 25 pCt. eller ¼ af samtlige Tyre i 1888, det sidste

Aar hvor den optaltes særskilt; i Jylland naaedes Maksimum i 1881, da 7 pCt. af Jyllands Tyre hørte til denne Race. Landracen omfattede ved Tællingerne indtil 1881 fra knap 7 Tiendedele til henimod 8 Tiendedele paa Øerne og mellem 8 og 9 Tiendedele af Tyrene i Jylland. I 1888 optaltes for første Gang de to nydannede Racer, den jyske og den røde danske, samtidig med at der bibeholdtes en Rubrik for den ordinære Landrace; denne sidste talte da endnu omtrent 3 Tiendedele af Tyrene; senere er den ikke opført som særlig Race, men det kan vel iøvrigt antages, at saa godt som alt Hornkvæg, hvor fremmede Racer ikke holdes, nu har faaet Præg enten af den ene eller af den anden af de to ovennævnte danske Racer. Af disse har det røde danske Malkekvæg som nævnt særlig hjemme paa Øerne, hvor det i 1909 omfattede henved 19000 Tyre eller 83 pCt. af Bedækningstyrene; ogsaa i Jylland, hvor over 4000 Tyre eller 21 pCt. hørte hertil, findes der Egne, hvor denne Race er meget udbredt, saaledes særlig i det sydlige Jylland, i Vejle og Ribe Amter. I den øvrige Del af Jylland er den jyske Race derimod ret dominerende; af Tyrene i hele Jylland hørte i 1909 noget over Halvdelen af Bedækningstyrene til denne Race; paa Øerne har den derimod ikke fundet nogen nævneværdig Udbredelse. I 1888 gjordes ved Optællingen et Forsøg paa at dele den jyske Race i 2 Grupper, eftersom Kødpræget eller Malkepræget var det fremherskende; til sidstnævnte Gruppe henførtes det langt overvejende Antal Tyre, nemlig 2576 mod 345 med fremherskende Kødpræg. I 1893 søgtes Oplysning om Antallet af Tyre af »Hollandsk Race«, Tallet var 216, overvejende paa Øerne. I 1909 har man særlig optalt Antallet af Bedækningstyre af Jersey Race og Jersey Krydsninger. Tallene vare henholdsvis 364 og 48, ligelig delte mellem Øerne og Jylland. Desuden blev der ved Tællingen i 1909 spurgt om, hvor stor en Del af den samlede Hornkvægbestand (Tyre, Køer, Kvier og Kalve under eet) der var Jersey-Kvæg af ren Race. Som saadan er betegnet 8077 Stykker Hornkvæg i hele Landet, 3770 paa Øerne og 4307 i Jylland.

c. Faar.

Moutons.

Alder og Køn.

Age et sexe.

Ved Kreaturtællingen i 1838 optaltes Antallet af Faar og Lam uden nogen Deling efter Køn og Alder. Ved alle de senere Tællinger ere Lammene (under 1 Aar) opførte som en Gruppe for sig, ligesom Væderne (over

1 Aar) ere særlig optalte ved alle Tællinger fra 1861 undtagen den i 1903. Ved Tællingerne i 1876, 1881 og 1888 sondredes mellem Beder og Faar; i 1893, 1898 og 1909 udsondrede man Moderfaarene (Faar der bære eller have baaret Lam), medens Faar til Fedning optaltes i Gruppe sammen med Beder.

Hovedresultaterne af Tællingen i 1838 er for Faarenes Vedkommende angivet i nedenstaaende Oversigt:

Faarebestanden i 1837 og 1838 ¹⁾ :		
	Juni 1837	Februar 1838
Øerne	647591	429351
Jylland	997016	735193
Hele Landet...	1644607	1164544

¹⁾ Tallene angaa Landomraadet som det var før Territorialforandringen i 1864.

Antallet af Faar og Lam skulde herefter have været henimod en Tredjedel mindre i Februar 1838 end i Juni 1837. Slagtningen var en Del større paa Øerne end i Jylland (34 pCt. mod 26 pCt.). Det bemærkes dog i Indledningen til Kreaturtællingen 1838, at det opgivne Antal Faar og Lam ved Udgangen af Juni 1837 ikke kan omfatte alle de Lam, der blev opfødte i Løbet af Sommeren, idet muligvis en Del ere slagtede inden Tællingen og flere ere fødte efter den Tid. Det hedder endvidere i den nævnte Indledning, at Sommerbesætningen sikrere udfindes ved til Vinterbesætningen at lægge det hele Antal af Lam, der blev fødte (opfødte) i 1837, nemlig ca. 600000 Stykker. Herved faas en Sommerbesætning paa ca. 1,760000 Faar og Lam eller ca. 7 pCt. flere end ovenfor angivet.

Med Hensyn til Tællingerne fra 1861 til 1909 henvises til omstaaende Tabel 79 (Side 124), hvor man vil finde Tallene for Øerne, Jylland og hele Landet for de Grupper, hvori Faarebestanden har været delt ved de forskellige Tællinger.

Antallet af Vædere (1 Aar og derover) i Procent af hele Faarebestanden er angivet i nedenstaaende Oversigt:

Af hele Faarebestanden udgjorde Antallet af Vædere:			
	Øerne	Jylland	Hele Landet
	pCt.	pCt.	pCt.
1861	3,4	3,7	3,6
1866	3,2	3,5	3,4
1871	3,8	4,0	3,9
1876	3,9	3,9	3,9
1881	4,1	4,0	4,0
1888	3,8	4,0	3,9
1893	4,1	3,9	3,9
1898	3,4	3,9	3,8
1909	3,1	4,3	4,1

Tabel 79. Faarebestanden 1861—1909.

Moutons 1861—1909.

	1861 ¹⁾	1866	1871	1876	1881	1888	1893	1898	1903	1909
Øerne										
Vædere <i>béliers</i>	22763	21255	23780	20895	18660	12248	12862	8548	—	4558
Beder <i>moutons</i>	—	—	—	35689	24562	12801	—	—	—	—
Faar <i>brebis</i>	—	—	—	255976	216172	148493	—	—	—	—
Beder og Faar til Fedning <i>m. d'engrais</i>	—	—	—	—	—	—	12197	7243	—	2486
Moderfaar ²⁾ <i>brebis mères</i>	—	—	—	—	—	—	132264	107123	—	63204
Beder og Faar <i>moutons et brebis</i>	337086	345481	329101	291665	240734	161294	144461	114366	—	65690
Vædere, Beder og Faar <i>béliers, moutons et brebis</i>	359849	366736	352881	312560	259394	173542	157323	122914	91725	70248
Lam ³⁾ <i>agneaux</i>	308427	305912	273168	223485	200154	153497	154783	131722	101510	75168
Tilsammen <i>total</i>	668276	672648	626049	536045	459548	327039	312106	254636	193235	145416
Jylland										
Vædere <i>béliers</i>	40585	42326	48265	46294	43477	36101	36351	31854	—	25171
Beder <i>moutons</i>	—	—	—	111922	97544	63063	—	—	—	—
Faar <i>brebis</i>	—	—	—	586919	525120	431742	—	—	—	—
Beder og Faar til Fedning <i>m. d'engrais</i>	—	—	—	—	—	—	78048	58560	—	24861
Moderfaar ²⁾ <i>brebis mères</i>	—	—	—	—	—	—	416091	366146	—	264133
Beder og Faar <i>moutons et brebis</i>	651083	689442	717128	698841	622664	494805	494139	424706	—	288994
Vædere, Beder og Faar <i>béliers, moutons et brebis</i>	691668	731768	765393	745135	666141	530906	530490	456560	370686	314165
Lam ³⁾ <i>agneaux</i>	392006	470636	451039	438069	422924	367251	403956	363217	312909	267298
Tilsammen <i>total</i>	1,083674	1,202404	1,216432	1,183204	1,089065	898157	934446	819777	683595	581463
Hele Landet										
Vædere <i>béliers</i>	63348	63581	72045	67189	62137	48349	49213	40402	—	29729
Beder <i>moutons</i>	—	—	—	147611	122106	75864	—	—	—	—
Faar <i>brebis</i>	—	—	—	842895	741292	580235	—	—	—	—
Beder og Faar til Fedning <i>m. d'engrais</i>	—	—	—	—	—	—	90245	65803	—	27347
Moderfaar ²⁾ <i>brebis mères</i>	—	—	—	—	—	—	548355	173269	—	327337
Beder og Faar <i>moutons et brebis</i>	988169	1034923	1046229	990506	863398	650099	638600	539072	—	354684
Vædere, Beder og Faar <i>béliers, moutons et brebis</i>	1051517	1098504	1118274	1057695	925535	704448	687813	579474	462411	384413
Lam ³⁾ <i>agneaux</i>	700433	776548	724207	661554	623078	520748	558739	494939	414419	342466
Tilsammen <i>total</i>	1,751950	1,875052	1,842481	1,719249	1,548613	1,225196	1,246552	1,074413	876830	726879

¹⁾ Tallene for 1861 angaa Landområdet som det var før Territorialforandringen i 1864.²⁾ Faar der bære eller have baaret Lam.³⁾ Under 1 Aar.

Gennem hele Perioden har Vædernes Antal udgjort imellem 3½ og 4 pCt. af hele Faarebestanden. Forholdstallene have svinget lidt stærkere paa Øerne end i Jylland, men nogen udpræget Forskel mellem de to Hovedlandsdele med Hensyn til det forholdsvise Antal af Handyr er der ikke for Faarenes Vedkommende. (Sammenlign hermed, hvad foran er bemærket om det relativt langt større Antal Hingste og Tyre paa Øerne end i Jylland).

Antallet af Beder og Faar (1 Aar og derover) i Procent af hele Faarebestanden er angivet i hosstaaende Oversigt.

Af den samlede Faarebestand har Beder og Faar i Jylland end paa Øerne, idet dog Forskellen mellem de to Landsdele i Tidens Løb er bleven mindre. Fra

	Af hele Faarebestanden udgjorde		
	Antallet af Beder og Faar		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
	pCt.	pCt.	pCt.
1861	50,1	60,1	56,4
1866	51,3	57,4	55,2
1871	52,6	58,9	56,8
1876	54,4	59,1	57,6
1881	52,3	57,2	55,8
1888	49,3	55,1	53,6
1893	46,3	52,9	51,2
1898	44,9	51,8	50,2
1909	45,2	49,7	48,8

Tiden omkring Midten af 1870'erne er Forholdstallene aftagende baade for Øerne og Jylland.

Som det fremgaar af Tabel 79, er den langt overvejende Del af Gruppen «Beder og Faar» Moderfaar. Disse sidste ere ganske vist kun udsondrede som en særlig Gruppe fra og med Tællingen i 1893; ved de tre foregaaende Tællinger deltes der ikke mellem Faar til Fedning og Moderfaar, men det ses let af Tallene (bl. a. af Antallet af Lam), at de førstnævnte kun have udgjort en mindre Del af den samlede Gruppe. Antallet af Beder (resp. Beder og Faar til Fedning) for hver 100 Beder og Faar (over 1 Aar) overhovedet ses af nedenstaaende Tal:

Af 100 Beder og Faar var:	Øerne	Jylland	Hele Landet
Beder:			
1876	12	16	15
1881	10	16	14
1888	8	13	12
Beder og Faar til Fedning:			
1893	8	16	14
1898	6	14	12
1909	4	9	8

Det vil ses, at Fedningsdyrenes relative Antal har været i stærk Tilbagegang; paa Øerne har Tilbagegangen fundet Sted gennem hele den her betragtede Periode, i Jylland i det væsentlige kun i den sidste Del af Perioden.

Ved alle Tællingerne siden 1861 har den yngste Aldersklasse af Faarebestanden, Lammene (under 1 Aar) været udsondret som en særlig Gruppe. Dens relative Styrke fremgaar af nedenstaaende Oversigt:

Af hele Faarebestanden var Lam (under 1 Aar):	Øerne	Jylland	Hele Landet
	pCt.	pCt.	pCt.
1861	46,2	36,2	40,0
1866	45,5	39,1	41,4
1871	43,6	37,1	39,3
1876	41,7	37,0	38,5
1881	43,6	38,8	40,2
1888	46,9	40,9	42,5
1893	49,6	43,2	44,8
1898	51,7	44,3	46,1
1903	52,5	45,8	47,3
1909	51,7	46,0	47,1

Antallet af Lam var i den første Del af Perioden forholdsvis set aftagende paa Øerne, men fra Midten af 1870'erne stigende i begge Hoveddele af Landet. Dette sidste staar naturligvis i Forbindelse med, at medens i tidligere Tid Faarene særlig holdtes for Uldens Skyld, er Kødproduktionen efterhaanden trængt mere i Forgrunden. I Forhold til den hele Faarebestand har

Lammene altid været talrigst paa Øerne. Lige overfor Kreaturtællingernes Opgørelser af Antallet af Lam maa Tællingstidspunktet have i Erindring. Dette er midt i Juli Maaned, og da Lammene fødes om Foraaret og slagtes i Løbet af Sommeren og Efteraaret, vil ved Tællingernes Afholdelse endnu den største Del af Aarskudet være til Stede.

Fødte Lam.

Agneaux nés.

Ved Tællingen i 1838 blev der givet Oplysning om de i det foregaaende Aar opfødte Lam. Ved alle de senere Tællinger undtagen den i 1903 oplystes Antallet af Lam, fødte i Løbet af det sidste Aar før Tællingen, jfr. nedenstaaende Tabel 80.

Tabel 80. Antallet af Lam, fødte i Løbet af det sidste Aar før Tællingen.

Nombre des agneaux nés pendant l'année précédente au dénombrement.

Tællingsaar	Øerne	Jylland	Hele Landet
<i>année du dénombrement</i>			
1837 ¹⁾ (opfødte Lam) .	265664	329019	594683
1861 ¹⁾	325681	413994	739675
1866	351987	489856	841843
1871	350465	511962	862427
1876	333262	551957	885219
1881	288050	524980	813030
1888	208498	471491	679989
1893	187622	493145	680767
1898	169139	482499	651638
1909	104467	387037	491504

¹⁾ Se Noterne til Tabel 74 (Side 112)

En Beregning af Forholdet mellem fødte Lam og Antallet af Moderfaar kan ikke foretages med Nøjagtighed før Tællingen 1893. Indtil 1876 var jo Beder og Faar samlede i een Gruppe, og ved Tællingerne 1876, 1881 og 1888 vare vel Bederne udskilte, men under Faarenes Gruppe var medtaget Faar til Fedning. For hver 100 Faar var Antallet af fødte Lam ved de tre sidstnævnte Tællinger paa Øerne henholdsvis 130, 133 og 140, og i Jylland henholdsvis 94, 100 og 109. Forholdstallenes Stigning kan skyldes, at der blandt Faarene har været et stigende Antal Faar til Fedning, altsaa et relativt aftagende Antal Moderfaar. Men iøvrigt vise ogsaa de følgende Tællinger, hvor Moderfaarene var udskilte som en særlig Gruppe, Stigning i Antallet af fødte Lam, jfr. nedenstaaende Tal:

Fødte Lam for hver 100 Moderfaar:	Øerne	Jylland	Hele Landet
1893	142	119	124
1898	158	132	138
1909	165	146	150

Hvorvidt nu disse Tal kunne tages som et Bevis for, at der virkelig har fundet en tilsvarende Fremgang Sted i Faarenes Frugtbarhed, kan ikke med Sikkerhed afgøres. Det forholdsvis større Antal fødte Lam, der er angivet ved Tællingerne 1898 og 1909 i Sammenligning med 1893, kunde tænkes at skyldes en større Nøjagtighed ved de to førstnævnte Tællinger. I 1893 (og tidligere Tællinger) spurgtes der om Tallet paa fødte Lam i Aaret før Tællingen. Dette vil man hyppigt have forstaaet som det Kalenderaar, der laa forud for Tællingsaaret, og da, som foran nævnt, Læmningen i Regelen falder i Aarets 1ste Kvartal, vil de ved disse Tællinger omspurgte Fødsler jo for en stor Del ligge fra $1\frac{1}{4}$ til $1\frac{1}{2}$ Aar tilbage i Tiden. Ved de seneste Opgivelser har man derimod paa Spørgeskemaerne udtrykkelig bemærket, at Oplysningerne om fødte Dyr skulde vedrøre det Aar, der udløb paa Tællingsdagen, altsaa for Lammenes Vedkommende de Kuld, der vare fødte $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ Aar før Tællingen. Det er derfor muligt, at Oplysningerne for de seneste Tællinger kunne have været mere fuldstændige end for de tidligere Tællinger. Men paa den anden Side vil jo det aftagende Faarehold bevirke, at det Antal Moderfaar, hvoraf de opgivne Lam ere fødte, i Virkeligheden har været større end det paa Tællingsdagen optalte, hvad der skulde medføre en Nedgang i de beregnede Forholdstal for fødte Lam. Det er jo ogsaa muligt, at der er foregaaet en Forskydning af det Tidspunkt, paa hvilket Bestanden af ældre Faar udsættes, hvorved man kan komme til at regne med et for lille Antal Moderfaar i Forhold til de fødte Lam. Imidlertid har jo Stigningen i Forholdstallene fortsat sig fra 1898 til 1909, og den er saa betydelig, at det er rimeligst at antage, at der har fundet en virkelig Forøgelse Sted baade i Rotationen i Faareholdet og i Faarets Frugtbarhed. Den Omstændighed, at Produktionen af Lammekød nu er det væsentligste Formaal for Faareholdet, medens tidligere Uldproduktionen var Hovedformaalet, har ganske naturligt bevirket, at man er gaaet bort fra de mindre frugtbare Uldracer og mere i Retning af de frugtbare Kødracer. Maaske bevirker ogsaa den mere rationelle Avl, at Kastning og Goldhed er sjældnere nu end før.

Raceforhold.

Race.

Om Faarenes Raceforhold foreligger der Oplysninger helt tilbage til 1838. Af hele Faarebestanden ved Tællingen i Februar 1838 var 28329 (paa Øerne 15876, i Jylland 12453) betegnede som henhørende til

engelsk eller anden forædlet Race, og 42372 (paa Øerne 27539, i Jylland 14833) som værende af spansk Race.

Ved Tællingerne i 1861 og 1866 oplystes det, hvor stor en Del af den hele Faarebestand der hørte til «Merinos eller andre spanske fintuldede Racer». Dette var i 1861 Tilfældet med 75495 (paa Øerne 60222, i Jylland 15273) og i 1866 med 68594 (paa Øerne 60154, i Jylland 8440). Ved Sammenligning mellem disse Tal og de ovenfor for 1838 anførte maa det erindres, at Tællingen i 1838 var en Vintertælling (før Læmmetiden), medens de to andre Tællinger derimod afholdtes om Sommeren. I 1861, da de spanske Faar havde deres største Udbredelse, omfattede de kun 4,3 pCt. af Landets Faarebestand (i Jylland 1,4 pCt., paa Øerne 9,0 pCt.); stærkest udbredt var den spanske Race baade absolut og relativt paa Lolland-Falster, hvor den omfattede 17,2 pCt. af Faarebestanden. Til Sammenligning kan anføres, at den f. Eks. i Lauenborg samtidig udgjorde 41 pCt. af Faarebestanden. Senere har Uld-Racerne, der ikke vel lod sig blande med Landracerne, og væsentligst blev holdt, hvor der paa større Gaarde fandtes egentlige Schæferier, ikke heller spillet nogen større Rolle i Landet Faareavl.

Foruden de nævnte Opgørelser, der omfattede Raceforholdene i hele Faarebestanden, er der ved Tællingerne 1861 til 1888 meddelt Oplysninger om samtlige Væderes Race, og ved de senere Tællinger (undtagen den i 1903) om Bedækningsvæderne. Angaaende Enkelthederne henvises til omstaaende Tabel 81 (Side 127)¹⁾.

Som det vil ses, udgjorde den oprindelige uforædlede Landrace i 1861 endnu langt den største Part af Væderne, i Jylland 93 og paa Øerne 73 pCt., men den aftog derefter saa godt som stadig, i de første 2 Tiaar dog kun meget langsomt, men fra 1881 til 1893 og endnu mere fra 1893 til 1898 meget hurtigt og stærkest i Jylland, hvor den tidligere var mest dominerende, men hvor dette det egentlige Hedefaar i 1898 kun omfattede 29 pCt. af Væderne. Samtidig steg de to engelske Racer stærkt; den ældste af disse, Dishley, har haft sin største Udbredelse paa Øerne, hvor i 1861 over $\frac{1}{5}$ af Væderne og i 1898 over $\frac{2}{5}$ hørte hertil. I Jylland vare Dishley Racerne ligeledes oprindelig stærkere repræsenterede end Southdown, men de sidstnævnte forøgedes langt stærkere end de førstnævnte, saa at Southdown Væderne i 1898 var talrigere end Dishley Væderne i Jylland. Andre Racer have aldrig spillet nogen nævneværdig Rolle i Danmarks Faareavl; om

¹⁾ Angaaende Tællingen 1909 se nedenstaaende Anmærkning (Side 127).

Tabel 81. Vædernes Raceforhold 1861—1898.

Race des béliers 1861—1898.

Race: race	Samtlige Vædere <i>total des béliers</i>						Vædere, der bedække <i>béliers de monte</i>	
	1861 ¹⁾	1866	1871	1876	1881	1888	1893	1898
Øerne								
Languldede (heri Dishley ²⁾) <i>Dishley et pareil</i>	4845	4957	5187	4769	3931	2646	2436	2789
Mere kortuldede (heri Southdown ³⁾) <i>Southdown et pareil</i>	450	390	572	634	826	750	629	1236
Landrace <i>race du pays</i>	16582	15219	17772	15214	13286	8322	6454	2692
Merinos og andre finuldede spanske Racer <i>r. espagnoles</i>	881	689	249	278	188	101	337	—
Andre Racer <i>autres</i>	5	—	—	—	429	429	669	—
Tilsammen total ...	22763	21255	23780	20895	18660	12248	10525	6717
Jylland								
Languldede (heri Dishley ²⁾) <i>Dishley et pareil</i>	2122	2595	3417	3933	4528	5279	5422	8046
Mere kortuldede (heri Southdown ³⁾) <i>Southdown et pareil</i>	412	462	754	984	1625	2999	3979	9433
Landrace <i>race du pays</i>	37735	39090	44001	41276	35638	26313	18086	7004
Merinos og andre finuldede spanske Racer <i>r. espagnoles</i>	307	179	93	89	156	156	283	—
Andre Racer <i>autres</i>	9	—	—	12	1510	1354	1974	—
Tilsammen total...	40585	42326	48265	46294	43457	36101	29744	24483
Hele Landet								
Languldede (heri Dishley ²⁾) <i>Dishley et pareil</i>	6967	7552	8604	8702	8459	7925	7858	10835
Mere kortuldede (heri Southdown ³⁾) <i>Southdown et pareil</i>	862	852	1326	1618	2471	3749	4608	10669
Landrace <i>race du pays</i>	54317	54309	61773	56490	48924	34635	24540	9696
Merinos og andre finuldede spanske Racer <i>r. espagnoles</i>	1188	868	342	367	344	257	620	—
Andre Racer <i>autres</i>	14	—	—	12	1939	1783	2643	—
Tilsammen total...	63348	63581	72045	67189	62137	48349	40269	31200

¹⁾ Se Noten til Tabel 75 (S. 114).²⁾ Hvidt Hoved og Ben.³⁾ Mørkere Hoved og Ben.

der end hist og her har været gjort Forsøg med Malkefaar, saa have de dog aldrig haft nogen nævneværdig økonomisk Betydning.

Anm. Ved Tællingen i 1909 vare Spørgsmaalene om Bedækningsvædernes Raceforhold formulerede paa anden Maade end tidligere, hvad der medfører, at en Sammenligning med Fortiden næppe kan foretages med Udbytte. Hertil kommer, at selve Opgivelserne i 1909 synes at være lidet værdifulde. Man ønskede Bedækningsvæderne fordelte i tre Grupper, nemlig 1) Oxforddown og lignende Racer med mørkt Hoved og mørke Ben, 2) Dishley (Leicester) og lignende Racer med hvidt Hoved og hvide Ben, samt 3) Andre og blandede Racer. Tallene for de to første Grupper ere opgjorte til henholdsvis 5976 og 1057, medens hele Resten af Bedækningsvæderne (13056) er henført til «Andre og blandede Racer». Sammenholder man disse Tal med dem, der i Tabel 81 ere anførte for Aaret 1898, synes det utvivlsomt, at en meget væsentlig Del af de til de specielle Racer (Oxforddown og Dishley) hørende Vædere ere blevne opførte under «Andre og blandede Racer».

d. Svin.

Porcs.

Alder og Køn.

Age et sexe.

Ved Kreaturtællingen i 1838 optaltes Antallet af Svin og Grise uden nogen Deling efter Køn og Alder. Ved Tællingerne fra 1861 til 1888 sondredes der mellem Svin over og under 1 Aar, og blandt de førstnævnte optaltes Ornerne som en Gruppe for sig. Ved de fire sidst afholdte Tællinger er Grænsen for «Grise» sat ved 4 Maaneders Alderen, og Svinene over 4 Maaneder ere delte i Orner, Levesøer og Fedesvin.

Hovedresultaterne af Tællingen i 1838 er for Svinenes Vedkommende angivet i omstaaende Oversigt (Side 128).

Antallet af Svin og Grise skulde herefter have været omtrent en Tredjedel mindre i Februar 1838 end i Juni

Tabel 82. Svinebestanden 1861—1909.
Porcs 1861—1909.

	1861 ¹⁾	1866	1871	1876	1881	1888	1893	1898	1903	1909
Øerne										
Orner, måles { 1 Aar og derover	1307	1545	1379	1591	1788	2695	—	—	—	—
{ 4 Mdr.	—	—	—	—	—	—	3654	4841	5137	4905
Svin, femelles { 1 Aar og derover	33584	30605	31806	29244	30320	43442	—	—	—	—
{ under 1 Aar	153887	193395	219997	226529	253209	352381	—	—	—	—
Levesøer, porcs mères, 4 Mdr. og derover	—	—	—	—	—	—	50600	72807	84499	73228
Fedesvin, d'engrais, 4 Mdr. og derover	—	—	—	—	—	—	159791	203997	221076	230781
Grise, porcelets, under 4 Mdr.	—	—	—	—	—	—	242274	356499	444426	431018
Tilsammen total	188778	225545	253182	257364	285317	398518	456319	638144	755138	739932
Jylland										
Orner, måles { 1 Aar og derover	617	900	757	1119	1145	1798	—	—	—	—
{ 4 Mdr.	—	—	—	—	—	—	2017	2500	2819	3029
Svin, femelles { 1 Aar og derover	26673	25750	28177	28937	27197	38822	—	—	—	—
{ under 1 Aar	84860	129317	160305	216247	213758	331647	—	—	—	—
Levesøer, porcs mères, 4 Mdr. og derover	—	—	—	—	—	—	45019	63026	82416	74706
Fedesvin, d'engrais, 4 Mdr. og derover	—	—	—	—	—	—	103826	133543	163670	191658
Grise, porcelets, under 4 Mdr.	—	—	—	—	—	—	221950	331280	452656	458497
Tilsammen total	112150	155967	189239	246303	242100	372267	372812	530349	701561	727890
Hele Landet										
Orner, måles { 1 Aar og derover	1924	2445	2136	2710	2933	4493	—	—	—	—
{ 4 Mdr.	—	—	—	—	—	—	5671	7341	7956	7934
Svin, femelles { 1 Aar og derover	60257	56355	59983	58181	57517	82264	—	—	—	—
{ under 1 Aar	238747	322712	380302	442776	466967	684028	—	—	—	—
Levesøer, porcs mères, 4 Mdr. og derover	—	—	—	—	—	—	95619	135833	166915	147934
Fedesvin, d'engrais, 4 Mdr. og derover	—	—	—	—	—	—	263617	337540	384746	422439
Grise, porcelets, under 4 Mdr.	—	—	—	—	—	—	464224	687779	897082	889515
Tilsammen total	300928	381512	442421	503667	527417	770785	829131	1,168493	1,456699	1,467822

¹⁾ Tallene for 1861 angaa Landomraadet som det var før Territorialforandringen i 1864.

Svinebestanden i 1837 og 1838 ¹⁾ .		
	Juni 1837	Februar 1838
Øerne	163341	117901
Jylland	71950	39698
Hele Landet	235291	157599

¹⁾ Tallene angaa Landomraadet som det var før Territorialforandringen i 1864.

1837 (paa Øerne ca. 28 pCt. mindre, i Jylland ca. 45 pCt. mindre). Imidlertid gælder her noget lignende som foran er bemærket om Faarene. Gennem en Beregning paa Grundlag af Antallet af de i Aarets Løb opfødte Grise naar man til en Sommerbesætning af ca. 322000 (idet man er gaaet ud fra, at Antallet af slagtede og udførte Svin var omtrent lig med Antallet af opfødte Grise).

Med Hensyn til Tællingerne fra 1861 til 1909 henvises til ovenstaaende Tabel 82, hvor Tallene for Øerne, Jylland og hele Landet ere anførte for alle

de Grupper, hvori Svinebestanden har været delt ved de forskellige Tællinger.

For Perioden 1861—1888, da Aldersgrænsen mellem yngre og ældre Svin var sat ved 1 Aar, er hver af de tre Grupperes Andel af Helheden anført i omstaaende Oversigt (Side 129).

Som det vil ses, udgjorde Ornerne kun en meget lille Brøkdelen af den hele Svinebestand, paa Øerne omkring $\frac{2}{3}$ pCt., i Jylland omkring $\frac{1}{2}$ pCt.

Gruppen «Svin, 1 Aar og derover» omfattede vel nok for største Delen Levesøer, men ved Siden heraf ogsaa — navnlig i ældre Tid — et ikke ringe Antal Slagtesvin. Antallet af Svin i denne Gruppe holdt sig fra 1861 til 1881 omtrent paa samme Tal, ca. 60000, samtidig med at Ornernes Antal steg fra ca. 2000 til ca. 3000 og Antallet af unge Svin under 1 Aar fra ca. 240000 til 470000. Gruppens Andel af Helheden

Af hele Svinebestanden udgjorde	1861	1866	1871	1876	1881	1888
paa Øerne:	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.
Orner, 1 Aar og derover.	0,7	0,7	0,5	0,6	0,6	0,7
Svin, — — —	17,8	13,6	12,6	11,4	10,6	10,9
Svin, under 1 Aar	81,5	85,7	86,9	88,0	88,8	88,4
Tilsammen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
i Jylland:						
Orner, 1 Aar og derover.	0,6	0,6	0,4	0,5	0,5	0,5
Svin, — — —	23,8	16,5	14,9	11,7	11,2	10,4
Svin, under 1 Aar	75,6	82,9	84,7	87,8	88,3	89,1
Tilsammen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
i hele Landet:						
Orner, 1 Aar og derover.	0,6	0,6	0,5	0,5	0,6	0,6
Svin, — — —	20,0	14,8	13,6	11,6	10,9	10,7
Svin, under 1 Aar	79,4	84,6	85,9	87,9	88,5	88,7
Tilsammen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

var ved Periodens Begyndelse godt en Sjettedel paa Øerne og henved en Fjerdedel i Jylland; i 1881 var Forholdstallet i begge Landsdele gennem et stadigt Fald gaaet ned til ca. 11 pCt. Fra 1881 til 1888, da der fandt en meget stærk Forøgelse Sted i den hele Svinebestand, steg ogsaa Gruppen af mindst 1 Aar gamle Svin (til over 80000), og dens Andel af Helheden forblev omtrent uforandret (ca. 11 pCt.). — Den Bevægelse i Retning af Foryngelse af Svinebestanden, der saaledes fandt Sted i den her betragtede Periode, var langt stærkere i Jylland end paa Øerne. Jyllands Svinebestand var i 1861 gennemgaaende ældre end Øernes (under 1 Aar var henholdsvis tre Fjerdedele og fire Femtede af Svinene), men i 1888 stod de to Landsdele i saa Henseende omtrent lige (med de ni Tiendedele af Svinene under 1 Aar gamle).

Som foran nævnt gik man ved Tællingen i 1893 over til at drage Grænsen mellem Svin og Grise allerede ved 4 Maaneders Alderen, idet de unge Svin paa Grund af den kraftigere Fodring og hele bedre Pleje efterhaanden vare blevne saaledes udviklede, at Kønsmodenheden allerede indtraadte ved denne Aldersgrænse, selv om det vel nok endnu er Regelen, at saavel Ornen som Gylten blive noget ældre, inden de benyttes som Avlsdyr. Ved disse Tællinger indførtes desuden endnu en Gruppe, nemlig Fedesvin over 4 Maaneder. Fordelingen af hver 100 Svin mellem de fire Grupper fremgaar af omstaaende Oversigt.

Det vil ses, at Ornerne ogsaa i den Periode, der omfattes af denne Oversigt, have været forholdsvis talrigere paa Øerne end i Jylland. At Ornerne, ligesom de øvrige Handyr, udnyttedes langt stærkere i Jylland end paa Øerne, vil ses, naar man sammenholder Antallet af Levesøer og Bedækningsorner i de to Lands-

Af hele Svinebestanden udgjorde:	1893	1898	1903	1909
paa Øerne:	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.
Orner, 4 Mdr. og derover	0,8	0,8	0,7	0,7
Levesøer, —	11,1	11,4	11,2	9,9
Fedesvin, —	35,0	32,0	29,3	31,2
Grise, under 4 Mdr.	53,1	55,8	58,8	58,2
Tilsammen	100,0	100,0	100,0	100,0
i Jylland:				
Orner, 4 Mdr. og derover	0,5	0,5	0,4	0,4
Levesøer, —	12,1	11,9	11,8	10,3
Fedesvin, —	27,9	25,2	23,3	26,3
Grise, under 4 Mdr.	59,5	62,4	64,5	63,0
Tilsammen	100,0	100,0	100,0	100,0
i hele Landet:				
Orner, 4 Mdr. og derover	0,7	0,6	0,5	0,5
Levesøer, —	11,5	11,6	11,5	10,1
Fedesvin, —	31,8	28,9	26,4	28,8
Grise, under 4 Mdr.	56,0	58,9	61,6	60,6
Tilsammen	100,0	100,0	100,0	100,0

dele. Bedækningsornernes Antal er for 1893 opgivet til 2788 paa Øerne og 1472 i Jylland, for 1898 til 3762 paa Øerne og 1917 i Jylland, og for 1909 til 3805 paa Øerne og 2121 i Jylland. For hver Bedækningsorne udgjorde Antallet af Levesøer i 1893: paa Øerne 18, i Jylland 31, i 1898: paa Øerne 19, i Jylland 33, i 1909: paa Øerne 19, i Jylland 35.

Levesøernes Antal udgjorde i 1893 ca. 96000, i 1898 ca. 136000 og i 1903 ca. 167000, men i 1909 var Tallet atter lavere, ca. 148000. Bevægelsen var omtrent ensartet i de to Hoveddele af Landet. Fedesvinenes Antal har været stigende fra Tælling til Tælling, fra ca. 264000 i 1893 til 422000 i 1909. For Grisenens Vedkommende var der en meget stærk Stigning fra 464000 i 1893 til 897000 i 1903, hvorefter Tallet atter i 1909 var lidt lavere. Selv om disse Tal i det store og hele udtrykke en Nedgang i Fedesvinenes og en Stigning i Grisenens relative Andel af Svinebestanden, altsaa forsaavidt en Fortsættelse af den tidligere paa pegede Bevægelse i Retning af Svinebestandens Foryngelse, er det dog vanskeligt at fastslaa en bestemt Tendens — endsige maale dens Styrke — paa Grundlag af Svinetællinger med fleraarige Mellemrum. Det maa erindres, at Svineavlen ikke — saaledes som f. Eks. Kvægavlen og Faareavlen — foregaar i en Aarsturnus, hvor Tillæget koncentrerer sig paa en bestemt Tid af Aaret. Den moderne Svineavl er kontinuerlig og Rotationsperioden foranderlig, hvad der medfører Muligheden for at udvide og indskrænke Avlen med ret kort Frist i Takt med Konjunkturerne (Flæskepriserne).

Fødte Grise.

, *Porcelets nés.*

Til Bedømmelse af Forandringerne i Svineavlen igennem en noget længere Aarrække er Antallet af de i Aarets Løb fødte Grise et ret godt Hjælpemiddel.

Som det fremgaar af nedenstaaende Tabel 83, steg Antallet af Grise, fødte i Løbet af det sidste Aar før de respektive Tællinger, fra ca. 440000 i 1866 til ca.

Tabel 83. Antallet af Grise, fødte i Løbet af det sidste Aar før Tællingen.

Nombre des porcelets nés pendant l'année précédente au dénombrement.

Tællingsaar <i>année du dénombrement</i>	Øerne	Jylland	Hele Landet
1837 ¹⁾ (opfødte Grise).	108193	56376	164569
1861 ¹⁾	178852	110997	289849
1866.....	268620	169986	438606
1871.....	288422	213102	501524
1876.....	324873	284335	609208
1881.....	392893	334707	727600
1888.....	618854	636575	1,255429
1893.....	682680	564649	1,247329
1898.....	1,084314	958381	2,042698
1909.....	1,321340	1,285398	2,606738

¹⁾ Se Noterne til Tabel 74 (Side 112).

2,600000 i 1909. Tallet seksdobledes i samme Tid som selve Svinebestanden firdobledes. I hosstaaende Oversigt er for hver Tælling angivet Antallet af fødte Grise i et Aar for hver 100 Svin over 1 Aar, resp. 100 Levesøer over 4 Maaneder.

Fødte Grise i et Aar

for hver 100 Svin Øerne Jylland Hele Landet
mindst 1 Aar gamle:

1861.....	533	416	481
1866.....	878	660	778
1871.....	907	756	836
1876.....	1111	983	1047
1881.....	1296	1231	1265
1888.....	1425	1640	1526

Fødte Grise i et Aar

for hver 100 Levesøer

mindst 4 Mdr. gamle:

1893.....	1349	1254	1304
1898.....	1489	1521	1504
1909.....	1804	1721	1762

Det maa ved Bedømmelsen af de anførte Tal have i Erindring, at der blandt Svinene over 1 Aar ved Tællingerne indtil 1888 fandtes en Del Fedesvin, og at Grisesøernes forholdsvise Andel af Gruppen sandsynligvis har været stigende. I det store og hele give de anførte Tal dog vistnok et ret korrekt Indtryk af den i Tidens Løb foregaaede Stigning i Svineavlens Intensitet. Det vil ses, at Jylland ved alle Tællingerne undtagen 1888 og 1898 stod med noget lavere Tal end Øerne.

Raceforhold.

Race.

Med Hensyn til Svinenes Raceforhold foreligger der kun sparsomme Oplysninger, jfr. nedenstaaende Tabel 84.

Tabel 84. Ornernes Raceforhold.

Race des verrats.

	Øerne				Jylland				Hele Landet			
	1861 ¹⁾	1866	1871	1909 ²⁾	1861 ¹⁾	1866	1871	1909 ²⁾	1861 ¹⁾	1866	1871	1909 ²⁾
Engelsk Race <i>r. anglais</i>	556	644	609	—	333	553	455	—	889	1197	1064	—
Yorkshire Race <i>Yorkshire</i>	—	—	—	556	—	—	—	487	—	—	—	1043
Landrace <i>r. du pays</i>	751	901	770	2569	284	347	302	1323	1035	1248	1072	3892
Andre og blandede Racer <i>autres</i> ..	—	—	—	680	—	—	—	311	—	—	—	991
Tilsammen <i>total</i> ...	1307	1545	1379	3805	617	900	757	2121	1924	2445	2136	5926

¹⁾ Se Noten til Tabel 76 (Side 116—17).

²⁾ Kun Bedækningsorner *verrats de monte*.

Ved de tre Tællinger 1861, 1866 og 1871 søgtes Oplysning om Antallet af Orner af «engelsk Race» og af «Landrace». I 1861 var Landracen endnu den almindeligste, idet den omfattede 53,8 pCt. af Ornerne. Ved de to derefter følgende Tællinger fandtes der i

hele Landet omtrent lige mange Orner af hver af de to Racer, idet Landracen var overvejende paa Øerne og den engelske Race i Jylland. — Ved Tællingerne fra 1876 til 1903 blev der ikke stillet Spørgsmaal om Ornernes Raceforhold. Dette var derimod Tilfældet i

1909, da man optalte Bedækningsornerne i tre Grupper: Yorkshire Race, Landrace samt andre og blandede Racer. Af ca. 5900 Bedækningsorner i hele Landet opførtes de 3900 som hørende til Landracen, medens de resterende 2000 var omtrent ligelig fordelte mellem Yorkshire og «andre og blandede Racer». Herefter skulde Landracen omfatte to Trediedele af alle Landets Bedækningsorner, Yorkshire Racen omtrent en Syvendedel paa Øerne og en Fjerdedel i Jylland, og andre og blandede Racer godt en Sjettedel paa Øerne og en Syvendedel i Jylland.

5. Besætningerne af de større Husdyr.

Les bestiaux principaux par propriété.

Om Antallet af Besætninger af de forskellige større Husdyr foreligger der en Række Oplysninger, som for Hornkvægets Vedkommende række tilbage til Tællingen i 1876, for Svinenes til 1888 og for Hestenes og Faarenes til 1903. Siden 1888 har man desuden ved hver Tælling specielt opgjort Antallet af Besætninger af Malkekøer.

Opgørelsen af Hornkvægbesætninger i 1876 omfattede kun Landdistrikterne, de øvrige Opgørelser medtage ogsaa Byerne.

Hovedresultaterne af disse Opgørelser meddeles for Øerne, Jylland og hele Landet under eet i nedenstaaende Tabel 85.

Antallet af Hestebesætninger udgjorde i 1903 ca. 145000 og var i 1909 steget til ca. 164000.

Hornkvægbesætningernes Antal var i 1876 i Landdistrikterne alene ca. 168000. I 1881 var Tallet for Land og By tilsammen 176000; det steg derefter fra Tælling til Tælling (undtagen 1898—1903) og udgjorde i 1909 ca. 184000. Stigningen i Antallet af Hornkvægbesætninger faldt dog udelukkende paa Jylland; paa Øerne var det svagt aftagende fra Tælling til Tælling undtagen 1903—09, da der var en lille Opgang.

Besætningerne af Malkekøer udgjorde ved hver Tælling meget nær det samme Tal som Besætningerne af Hornkvæg overhovedet. I 1888 var det ca. 176000, i 1909 ca. 182000. Stigningen falder udelukkende paa Jylland.

Tabel 85. Besætningerne af de større Husdyr 1876—1909.

Étables des bestiaux principaux 1876—1909.

Hestebesætninger: <i>écuries</i>	1876 ¹⁾	1881	1888	1893	1898	1903	1909
Øerne	—	—	—	—	—	63807	70338
Jylland	—	—	—	—	—	81630	93282
Hele Landet...	—	—	—	—	—	145437	163620
Hornkvægbesætninger: <i>étables de bêtes à cornes</i>							
Øerne	76009	78766	77076	77018	76959	75651	76868
Jylland	91987	97686	100110	102782	103682	103574	106775
Hele Landet...	167996	176452	177186	179800	180641	179225	183643
Kobesætninger: <i>étables de vaches</i>							
Øerne	—	—	76424	76308	75960	75334	76203
Jylland	—	—	99512	101762	103017	103135	106168
Hele Landet...	—	—	175936	178070	178977	178469	182371
Faarebesætninger: <i>étables de moutons</i>							
Øerne	—	—	—	—	—	33106	25209
Jylland	—	—	—	—	—	76647	70179
Hele Landet...	—	—	—	—	—	109753	95388
Svinebesætninger: <i>étables de porcs</i>							
Øerne	—	—	82359	82542	91445	95949	86322
Jylland	—	—	92890	86081	100106	107195	102013
Hele Landet...	—	—	175249	168623	191551	203144	188335

¹⁾ Landdistrikterne alene.

Tabel 86. Hornkvægbesætningernes
Étables de bêtes à cornes 1876—1909.

	1 Stk.		2 Stkr.		3 Stkr.		4—5 Stkr.		6—9 Stkr.		10—14
	Antal Besætninger étables	Stkr. Hornkvæg têtes	Antal Besætninger étables	Stkr. Hornkvæg têtes	Antal Besætninger étables	Stkr. Hornkvæg têtes	Antal Besætninger étables	Stkr. Hornkvæg têtes	Antal Besætninger étables	Stkr. Hornkvæg têtes	Antal Besætninger étables
Øerne:											
1876 ¹⁾	17209	17209	16243	32486	8279	24837	6919	30402	7690	56808	9484
1881.....	16934	16934	16380	32760	8893	26679	7843	34313	7887	58350	9067
1888.....	14973	14973	15255	30510	8910	26730	8118	35467	7806	57433	8336
1893.....	9749	9749	13852	27704	10591	31773	10264	45129	8343	60701	7441
1898.....	8277	8277	12878	25756	10627	31881	10938	47819	8827	63985	7720
1903.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1909.....	4300	—	8033	—	9540	—	13911	—	11911	—	7662
Jylland:											
1876 ¹⁾	12138	12138	14601	29202	9686	29058	14017	61976	14527	105527	11473
1881.....	12213	12213	14218	28436	10682	32046	14657	64895	15688	113692	11980
1888.....	14421	14421	16860	33720	11072	33216	14771	65211	15207	110342	11519
1893.....	10847	10847	13862	27724	11317	33951	16613	73524	17151	124416	12361
1898.....	10099	10099	14516	29032	11895	35685	16623	73902	17195	124548	12655
1903.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1909.....	4867	—	8752	—	9552	—	17362	—	20799	—	14836
Hele Landet:											
1876 ¹⁾	29347	29347	30844	61688	17965	53895	20936	92378	22217	162335	20957
1881.....	29147	29147	30598	61196	19575	58725	22500	99208	23575	172042	21047
1888.....	29394	29394	32115	64230	19982	59946	22889	100678	23013	167775	19855
1893.....	20596	20596	27714	55428	21908	65724	26877	118653	25494	185117	19802
1898.....	18376	18376	27394	54788	22522	67566	27561	121721	26022	188533	20375
1903.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1909.....	9167	—	16785	—	19092	—	31273	—	32710	—	22498

¹⁾ Landdistrikterne alene.

Faarebesætningernes Antal gik ned fra 110000 i 1903 til 95000 i 1909.

Svinebesætningernes Antal formindskedes ret stærkt fra 175000 i 1888 til 169000 i 1893, -- en Formindskelse der dog udelukkende faldt paa Jylland. Derefter var der en meget betydelig Stigning i begge Landsdele, saa at det samlede Antal Svinebesætninger i hele Landet i 1903 var 203000. I de følgende 6 Aar var der atter en ret stærk Nedgang til 188000 i 1909.

Sammenholder man Antallet af Besætninger med Antallet af Kreaturer, faas de i hosstaaende Oversigt anførte Gennemsnitstal.

Hestebesætningernes gennemsnitlige Størrelse var i 1909 for Landet som Helhed 3,3, lidt mindre end i 1903. Hestebesætningerne ere gennemsnitlig lidt større paa Øerne end i Jylland.

Hornkvægbesætningernes Gennemsnitsstørrelse er steget fra lidt over 8 i 1880'erne til over 12 i 1909. Gennemsnitstallet er lidt højere for Jylland end for Øerne.

Antallet af Malkekøer pr. Besætning udgjorde i 1888 gennemsnitlig 5,4, i 1909 gennemsnitlig 7,0. Øernes Besætninger vare gennemgaaende lidt større end Jyllands.

Gennemsnitligt Antal Kreaturer

pr. Besætning:

	Øerne	Jylland	Hele Landet
Heste:			
1903.....	3,6	3,2	3,4
1909.....	3,4	3,1	3,3
Hornkvæg:			
1876 ¹⁾	7,1	8,5	7,9
1881.....	7,4	9,0	8,3
1888.....	8,2	8,3	8,2
1893.....	9,3	9,5	9,4
1898.....	9,9	9,5	9,7
1903.....	10,3	10,3	10,3
1909.....	12,0	12,1	12,3
Køer:			
1888.....	5,8	5,1	5,1
1893.....	6,2	5,3	5,7
1898.....	6,5	5,6	6,0
1903.....	6,6	5,8	6,1
1909.....	7,4	6,7	7,0
Faar:			
1903.....	5,8	8,9	8,0
1909.....	5,8	8,3	7,6
Svin:			
1888.....	4,8	4,0	4,4
1893.....	5,5	4,3	4,9
1898.....	7,0	5,3	6,1
1903.....	7,9	6,5	7,1
1909.....	8,6	7,1	7,8

¹⁾ Landdistrikterne alene.

Antal og Størrelse 1876—1909.

réparties sur les propriétés.

Stkr.	15—29 Stkr.		30—49 Stkr.		50—99 Stkr.		100—199 Stkr.		200 Stkr. og derover		Tilsammen	
Stkr. Hornkvæg têtes	Antal Besætninger étables	Stkr. Hornkvæg têtes	Antal Besætninger étables	Stkr. Hornkvæg têtes	Antal Besætninger étables	Stkr. Hornkvæg têtes	Antal Besætninger étables	Stkr. Hornkvæg têtes	Antal Besætninger étables	Stkr. Hornkvæg têtes	Antal Besætninger étables	Stkr. Hornkvæg têtes
113708	8803	166088	742	26704	347	23788	251	35548	42	9728	76009	537306
108817	10064	192574	952	34223	409	28176	274	38613	63	15058	78766	586497
100115	11514	224325	1353	47700	443	30249	283	40734	85	21486	77076	629722
89198	13870	279390	2010	71444	480	32267	301	42702	117	29802	77018	719859
93725	14462	292832	2287	81658	527	35526	277	39451	139	37140	76959	758050
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	75651	775142
—	15629	—	4619	—	758	—	301	—	204	—	76868	925949
135772	12471	246251	2080	75635	727	48096	230	30326	37	9242	91987	783223
142340	14367	287026	2706	98341	854	56059	283	37648	38	10885	97686	883581
136414	12869	254256	2285	83258	790	52137	272	35401	44	11429	100110	829805
146333	15995	322118	3325	120522	967	63723	293	39111	51	14062	102782	976331
148965	15998	322675	3363	121025	971	63605	311	41966	56	15245	103682	986747
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	103574	1,065324
—	21755	—	6741	—	1682	—	339	—	90	—	106775	1,328033
249480	21274	412339	2822	102339	1071	71884	481	65874	79	18970	167996	1,320529
251157	24431	479600	3658	132564	1263	84235	557	76261	101	25943	176452	1,470078
236529	24383	478581	3638	130958	1233	82386	555	76135	129	32915	177186	1,459527
235531	29865	601508	5335	191966	1447	95990	594	81813	168	43864	179800	1,696190
242690	30460	615507	5650	202683	1498	99131	588	81417	195	52385	180641	1,744797
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	179225	1,840466
—	37384	—	11360	—	2440	—	640	—	294	—	183643	2,253982

Faarebesætningernes Gennemsnitsstørrelse var 7,6 i 1909 og 8,0 i 1903. Som rimeligt er, har Jylland gennemsnitlig større Faarebesætninger end Øerne.

Hvad endelig Svinene angaar, er Antallet af Dyr pr. Besætning steget meget betydeligt, fra 4,4 i 1888 til 7,8 i 1909. Gennemsnitstallet er en Del større for Øerne end for Jylland.

For Hornkvæg, Malkekøer og Svin foreligger der de i Tabellerne 86—88 (Side 132—135) anførte Oplysninger om Besætningernes Fordeling efter Størrelse.

Antallet af Hornkvægbesætninger paa 1 og 2 Stkr. er aftaget saa at sige gennem hele Perioden 1876—1909, men mest i de seneste Aar. Medens der paa Øerne i 1881 fandtes ca. 17000 Ejendomme, hvor der kun holdtes et Stykke Hornkvæg, var Tallet i 1893 gaaet ned til 10000 og i 1909 til kun lidt over 4000. I Jylland falder Tilbagegangen lidt senere; i 1888 var der 14000 saadanne Ejendomme, i 1909 knap 5000. Besætningerne paa 2 Stykker Hornkvæg synes ligeledes at have kulmineret i 1880'erne; i 1888 var Antallet i hele Landet 32000 og endnu i 1898 ca. 27000, men i 1909 kun 17000. Besætningerne paa 3 Stykker Hornkvæg tiltog i Antal baade paa Øerne og i Jylland indtil 1898, men

derefter har der været en svag Nedgang i Tallene. De noget større Besætninger paa 4—9 Stykker Hornkvæg ere gennemgaaende blevne forøgede i Antal, for Landet som Helhed fra 46000 i 1881 til ca. 64000 i 1909. Forøgelsen falder fortrinsvis paa den sidste Del af Perioden. Hornkvægbesætningerne paa 10—14 Stykker ere aftagne paa Øerne, men tiltagne i Jylland. For samtlige øvrige Størrelsesgrupper har der været en meget betydelig Forøgelse i Antallet baade paa Øerne og i Jylland; forholdsvis stærkest var Tilvæksten i Gruppen med 30—49 Stkr., fra knap 4000 i 1881 til over 11000 i 1909.

Som rimeligt er, giver en Betragtning af Tabel 87 (Side 134—35), hvor Kobesætningerne ere grupperede efter Størrelse, lignende Resultater som de, der kunne udledes af Tabel 86 over Hornkvægbesætningerne. Særlig lægger man Mærke til, at Ejendomme, hvorpaa der kun holdtes een Malkeko, aftog i Tal fra 36000 i 1888 til 26000 i 1898 og 14000 i 1909, medens derimod Besætningerne paa 15—29 Køer forøgedes fra 7000 i 1888 til 14000 i 1909, og at denne Forøgelse for største Delen falder paa Perioden 1898—1909.

Med Hensyn til Svinebesætningerne (Tabel 88)

Tabel 87. Kobesætningernes
Étables de vaches 1888—1909,

	1 Stk.		2 Stkr.		3 Stkr.		4—5 Stkr.		6—9 Stkr.		10—14
	Besætninger <i>étables</i>	Køer <i>têtes</i>	Besætninger <i>étables</i>	Køer <i>têtes</i>	Besætninger <i>étables</i>	Køer <i>têtes</i>	Besætninger <i>étables</i>	Køer <i>têtes</i>	Besætninger <i>étables</i>	Køer <i>têtes</i>	Besætninger <i>étables</i>
Øerne:											
1888	19378	19378	17726	35452	7248	21744	7245	32006	10843	80690	9077
1893	15059	15059	17957	35914	8925	26775	8087	35550	10466	77967	9929
1898	12756	12756	17894	35788	9401	28203	8698	38180	10772	79520	10064
1903	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1909	7225	—	14757	—	11505	—	11538	—	11955	—	10576
Jylland:											
1888	16846	16846	23639	47278	14097	42291	15835	69325	16911	121418	7896
1893	14729	14729	22409	44818	15443	46329	17904	78332	18133	130412	8660
1898	13037	13037	21042	42084	15841	47523	18830	82390	19406	140062	9715
1903	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1909	7220	—	15163	—	14854	—	22824	—	24245	—	13895
Hele Landet:											
1888	36224	36224	41365	82730	21345	64035	23080	101331	27754	202108	16973
1893	29788	29788	40366	80732	24368	73104	25991	113882	28599	208379	18589
1898	25793	25793	38936	77872	25242	75726	27528	120570	30178	219582	19779
1903	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1909	14445	—	29920	—	26359	—	34362	—	36200	—	24471

vil det ses, at der har gjort sig en ganske lignende Tendens gældende som ovenfor paavist for Hornkvægbesætningerne. Antallet af Ejendomme, hvor der kun holdtes 1 Svin, aftog fra ca. 56000 i 1888 til ca. 42000 i 1898 og ca. 28000 i 1909. Antallet af Besætninger paa 2 Svin forblev omtrent konstant (47000) fra 1888 til 1898, hvorefter det aftog til 37000 i 1909. Besæt-

ningerne paa 3 Svin ere blevne forøgede ubetydeligt i Antal, medens Antallet af større Besætninger er steget meget stærkt, især Gruppen med 15—29 Svin, der forøgedes fra godt 6000 i 1888 til ca. 14000 i 1898 og ca. 20000 i 1909, og Gruppen med 30—49 Svin, der steg fra godt 1000 i 1888 til over 5000 i 1909.

For Aarene 1888, 1898 og 1909 har man i om-

Tabel 88. Svinebesætningernes
Étables de porcs 1888—1909,

	1 Stk.		2 Stkr.		3 Stkr.		4—5 Stkr.		6—9 Stkr.		10—14 Stkr.	
	Besætninger <i>étables</i>	Svin <i>têtes</i>	Besætninger <i>étables</i>	Svin <i>têtes</i>	Besætninger <i>étables</i>	Svin <i>têtes</i>	Besætninger <i>étables</i>	Svin <i>têtes</i>	Besætninger <i>étables</i>	Svin <i>têtes</i>	Besætninger <i>étables</i>	Svin <i>têtes</i>
Øerne:												
1888	28550	28550	20971	41942	6964	20892	8678	37942	7458	53845	4580	53931
1893	25063	25063	20887	41774	6821	20463	9255	39833	7537	54945	5415	63912
1898	23370	23370	20587	41174	7777	23331	11470	49951	9545	68826	6782	79197
1903	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1909	16803	—	16182	—	7456	—	11697	—	10935	—	7933	—
Jylland:												
1888	27033	27033	26297	52594	10894	32682	13185	57269	8397	59586	3719	43214
1893	21497	21497	24697	49394	9855	29565	13119	56645	8446	60445	4717	55368
1898	18695	18695	26042	52084	12073	36219	17239	75045	12414	88820	7048	82827
1903	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1909	11441	—	20898	—	11752	—	17902	—	16656	—	10856	—
Hele Landet:												
1888	55583	55583	47268	94536	17858	53574	21863	95211	15855	113431	8299	97145
1893	46560	46560	45584	91168	16676	50028	22374	96478	15983	115390	10132	119280
1898	42065	42065	46629	93258	19850	59550	28709	124996	21959	157646	13830	162024
1903	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1909	28244	—	37080	—	19208	—	29599	—	27591	—	18789	—

Antal og Størrelse 1888—1909.

réparties sur les propriétés.

Stkr.	15—29 Stkr.		30—49 Stkr.		50—99 Stkr.		100—199 Stkr.		200 Stkr. og derover		Tilsammen	
	Besætninger <i>étables</i>	Køer <i>têtes</i>	Besætninger <i>étables</i>	Køer <i>têtes</i>	Besætninger <i>étables</i>	Køer <i>têtes</i>	Besætninger <i>étables</i>	Køer <i>têtes</i>	Besætninger <i>étables</i>	Køer <i>têtes</i>	Besætninger <i>étables</i>	Køer <i>têtes</i>
105331	3851	71747	476	17456	328	22532	232	31185	20	4988	76424	442509
116224	4823	88833	486	17952	324	22727	234	31835	18	4294	76308	473130
118845	5271	97129	496	18196	339	23463	240	33387	29	6814	75960	492281
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	75334	493987
—	7346	—	630	—	369	—	258	—	44	—	76203	567315
90707	3219	61206	605	22302	336	22709	114	14286	14	3373	99512	511741
99228	3464	65084	594	21928	311	21078	105	13415	10	2615	101762	537968
110247	4011	75053	661	23693	346	23251	115	14339	13	3305	103017	574984
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	103135	595086
—	6609	—	876	—	364	—	109	—	9	—	106168	714659
196038	7070	132953	1081	39758	664	45241	346	45471	34	8361	175936	954250
215452	8287	153917	1080	39880	635	43805	339	45250	28	6909	178070	1,011098
229092	9282	172182	1157	41889	685	46714	355	47726	42	10119	178977	1,067265
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	178469	1,089073
—	13955	—	1506	—	733	—	367	—	53	—	182371	1,281974

staaende Tabel 89 (Side 136) fordelt Besætningerne af Hornkvæg, Malkekøer og Svin i større Grupper, idet man i Tabellens tre sidste Kolonner har anført Besætningernes procentvise Fordeling paa de enkelte Størrelsesklasser i hvert af de nævnte Aar.

Forholdstallene i Tabel 89 give et Billede af den stærke Udvikling i Retning af Kreaturbesætninger-

nes Forøgelse, der har fundet Sted i den sidste Snes Aar.

I 1888 var op imod Halvdelen (46 pCt.) af alle Hornkvægbesætningerne Smaabesætninger paa kun 1—3 Kreaturer, men i 1909 var det kun en Fjerdedel af Besætningerne, der kom i denne Størrelsesgruppe. Besætningerne paa mindst 15 Stykker Hornkvæg udgjorde

Antal og Størrelse 1888—1909.

réparties sur les propriétés.

15—29 Stkr.		30—49 Stkr.		50—99 Stkr.		100—199 Stkr.		200 Stkr. og derover		Tilsammen	
Besætninger <i>étables</i>	Svin <i>têtes</i>	Besætninger <i>étables</i>	Svin <i>têtes</i>	Besætninger <i>étables</i>	Svin <i>têtes</i>	Besætninger <i>étables</i>	Svin <i>têtes</i>	Besætninger <i>étables</i>	Svin <i>têtes</i>	Besætninger <i>étables</i>	Svin <i>têtes</i>
3879	75909	698	25537	350	24235	194	26060	37	9675	82359	398518
5890	115699	1130	41355	361	24535	148	19565	35	9175	82542	456319
8474	171263	2439	89353	727	46676	208	28056	66	16947	91445	638144
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	95949	755138
10472	—	3600	—	1035	—	163	—	46	—	86322	739932
2481	47257	486	18167	300	20219	88	11893	10	2353	92890	372267
2997	57507	453	16436	216	14385	81	10684	3	886	86081	372812
5261	101317	848	31022	355	24169	115	15152	16	4999	100106	530349
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	107195	701561
10002	—	1857	—	539	—	95	—	15	—	102013	727890
6360	123166	1184	43704	650	44454	282	37953	47	12028	175249	770785
8887	173206	1583	57791	577	38920	229	30249	38	10061	168623	829131
13735	272580	3287	120375	1082	70845	323	43208	82	21946	191551	1,168493
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	203144	1,456699
20474	—	5457	—	1574	—	258	—	61	—	188335	1,467822

Tabel 89. Besætninger af Hornkvæg, Malkekøer og Svin, efter Størrelse 1888, 1898 og 1909.

Étables de bêtes à cornes, de vaches et de porcs, 1888, 1898 et 1909. Répartition sur les propriétés.

Besætningernes Størrelse:	Antal Besætninger <i>étables</i>			Forholdstal <i>chiffres proportionnels</i>		
	1888	1898	1909	1888	1898	1909
Hornkvægbesætninger <i>étables de bêtes à cornes</i>						
Øerne:				pCt.	pCt.	pCt.
1—3 Stkr.	39138	31782	21873	50,8	41,3	28,5
4—14 —	24260	27485	33484	31,5	35,7	43,6
15—49 —	12867	16749	20248	16,7	21,8	26,3
50 — og derov.	811	943	1263	1,0	1,2	1,6
Tilsammen...	77076	76959	76868	100,0	100,0	100,0
Jylland:						
1—3 Stkr.	42353	36510	23171	42,3	35,2	21,7
4—14 —	41497	46473	52997	41,5	44,8	49,6
15—49 —	15151	19361	28496	15,1	18,7	26,7
50 — og derov.	1106	1338	2111	1,1	1,3	2,0
Tilsammen...	100110	103682	106775	100,0	100,0	100,0
Hele Landet:						
1—3 Stkr.	81491	68292	45044	46,0	37,8	24,5
4—14 —	65757	73958	86481	37,1	40,9	47,1
15—49 —	28021	36110	48744	15,8	20,0	26,6
50 — og derov.	1917	2281	3371	1,1	1,3	1,8
Tilsammen...	177186	180641	183643	100,0	100,0	100,0
Kobesætninger <i>étables de vaches</i>						
Øerne:				pCt.	pCt.	pCt.
1—3 Stkr.	44352	40051	33487	58,0	52,7	43,9
4—14 —	27165	29534	34069	35,5	38,9	44,7
15—49 —	4327	5767	7976	5,7	7,6	10,5
50 — og derov.	580	608	671	0,8	0,8	0,9
Tilsammen...	76424	75960	76203	100,0	100,0	100,0
Jylland:						
1—3 Stkr.	54582	49920	37237	54,9	48,5	35,1
4—14 —	40642	47951	60964	40,8	46,5	57,4
15—49 —	3824	4672	7485	3,8	4,5	7,0
50 — og derov.	461	474	482	0,5	0,5	0,5
Tilsammen...	99512	103017	106168	100,0	100,0	100,0
Hele Landet:						
1—3 Stkr.	98931	89971	70724	56,3	50,3	38,8
4—14 —	67807	77485	95033	38,5	43,3	52,1
15—49 —	8151	10439	15461	4,6	5,8	8,5
50 — og derov.	1044	1082	1153	0,6	0,6	0,6
Tilsammen...	175936	178977	182371	100,0	100,0	100,0
Svinebesætninger <i>étables de porcs</i>						
Øerne:				pCt.	pCt.	pCt.
1—3 Stkr.	56485	51734	40441	68,6	56,6	46,9
4—9 —	16136	21015	30565	19,6	23,0	35,4
10—49 —	9157	17695	14072	11,1	19,3	16,3
50 — og derov.	581	1001	1244	0,7	1,1	1,1
Tilsammen...	82359	91445	86322	100,0	100,0	100,0

Tabel 89 (fortsat).

Besætningernes Størrelse:	Antal Besætninger <i>étables</i>			Forholdstal <i>chiffres proportionnels</i>		
	1888	1898	1909	1888	1898	1909
Svinebesætninger <i>étables de porcs</i>						
Jylland:				pCt.	pCt.	pCt.
1—3 Stkr.	64224	56810	44091	69,2	56,8	43,2
4—9 —	21582	29653	45414	23,2	29,6	44,6
10—49 —	6686	13157	11859	7,2	13,1	11,6
50 — og derov.	398	486	649	0,4	0,5	0,6
Tilsammen...	92890	100106	102013	100,0	100,0	100,0
Hele Landet:						
1—3 Stkr.	120709	108544	84532	68,9	56,7	44,9
4—9 —	37718	50668	75979	21,5	26,4	40,3
10—49 —	15843	30852	25931	9,0	16,1	13,8
50 — og derov.	979	1487	1893	0,6	0,8	1,0
Tilsammen...	175249	191551	188335	100,0	100,0	100,0

derimod i 1888 kun godt en Sjettedel af alle Hornkvægbesætninger, men i 1909 over en Fjerdedel. De meget store Hornkvægbesætninger paa mindst 50 Kreaturer forøgedes i de 21 Aar fra 1,1 til 1,8 pCt.

Hvad Besætningerne af Malkekøer angaar, viser Tabellen en lignende Bevægelse. I 1888 var langt over Halvdelen (56 pCt.) af Kobesætningerne paa 1—3 Køer, men i 1909 knap de to Femtede. Mindst 15 Køer fandtes der i 1888 paa 5 pCt. af de Ejendomme, der overhovedet holdt Køer, men i 1909 paa 9 pCt. af disse Ejendomme.

I 1888 var næsten de 7 Tiendedele af Svinebesætningerne Smaabesætninger paa 1—3 Stkr., i 1909 var det kun mellem de to Femtede og Halvdelen. Medens man for Hornkvæg og Malkekøer har taget Besætningerne med 4—14 Dyr sammen i een Gruppe, faar man for Svinenes Vedkommende et bedre Billede ved at sætte Grænsen for den næstmindste Gruppe ved 9. Det vil af Tabellen ses, at Svinebesætningerne paa 4—9 Svin omfattede godt en Femtedel af alle Besætningerne i 1888, men over to Femtede i 1909. De større Svinebesætninger (paa mindst 10 Svin) steg samtidig fra ca. 10 til ca. 15 pCt. af Helheden.

Foruden de i det foregaaende meddelte Oplysninger om Kreaturbesætningernes Antal og Størrelse foreligger der fra Tællingerne i 1898, 1903 og 1909 specielle Undersøgelser angaaende Husdyrbestandens Fordeling mellem Ejendomme af forskellige Størrelsesklasser. Ved den i 1898 foretagne Undersøgelse benyttede man Hartkornet som Grundlag ved Ejendommenes Inddeling; i 1903 og 1909 er Arealtillegget benyttet som Inddelingsgrundlag. Undersøgelserne i 1898 og 1909 omfattede Heste, Malke-

køer, Hornkvæg overhovedet, Faar, Svin og Høns; Undersøgelsen i 1903, der fremkom som Led i den da foretagne Statistik over Deltagelsen i Landbrugets Andelsvirksomhed, var derimod begrænset til Malkekøer, Svin og Høns og omfattede alene Landdistrikterne. Med Hensyn til disse Specialundersøgelser, hvis Resultater — som det vil forstås af hvad ovenfor er anført — kun i ringe Grad kunne gøres til Genstand for direkte Sammenligninger, skal man nøjes med at henvise til de paagældende Publikationer, nemlig for 1898: Statistisk Tabelværk, 5. Række, Litra C, Nr. 2; for 1903: Statistiske Meddelelser, 4. Række, 22. Bd., 5. Hæfte; for 1909: Statistisk Tabelværk, 5. Række, Litra C, Nr. 5 (under Udgivelse) og Statistiske Meddelelser, 4. Række, 36. Bd., 4. Hæfte. — Ved Bearbejdelsen af Kreaturtællingen i 1898 blev der endvidere foretaget en Beregning af Værdien af den daværende Husdyrbestand; jfr. det ovennævnte Tabelværk for 1898, S. 48* ff.

6. Æsler, Geder og Kaniner.

Ânes, chèvres, lapins.

a. Æsler.

Ânes.

Antallet af Æsler blev første Gang oplyst ved Kreaturtællingen i 1881, og derefter har der ved samtlige følgende Tællinger undtagen den i 1903 været optaget en Rubrik for Æsler paa Spørgeskemaet. Resultaterne af Optællingerne fremgaa for Øerne, Jylland og hele Landet af nedenstaaende Oversigt:

	Antal Æsler		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
1881	229	53	282
1888	150	36	186
1893	129	31	160
1898	99	40	139
1909	107	60	167

Antallet har saaledes været aftagende indtil 1898, medens Tællingen i 1909 atter viser et lidt højere Tal. Nogen nævneværdig Betydning som Husdyr have Æslerne aldrig haft i Danmark. Forholdsvist flest har der ved alle Tællingerne været i det sydlige Fyn (Svendborg Amt).

b. Geder.

Chèvres.

Gederne optaltes første Gang i 1881 og derefter ved alle senere Kreaturtællinger. For de enkelte Landsdele er Tallene anførte i omstaaende Tabel 90.

I de 38 Aar fra 1881 til 1909 er Antallet af Geder i Danmark tiltaget fra ca. 9300 til ca. 40300. Tallet er altsaa vokset til over det firdobbelte. Tilvæksten er faldet paa saavel Øerne som Jylland; dog har den været noget stærkere i Jylland end paa Øerne. Indenfor de enkelte Landsdele har Tilvæksten været forholdsvist

Tabel 90. Gedebestanden 1881—1909.
Chèvres 1881—1909.

	1881	1888	1893	1898	1903	1909
Sjælland	2909	4976	9674	13518	14722	14658
Bornholm	5	50	138	353	342	317
Lolland-Falster	159	433	830	851	858	952
Fyn	1536	1702	1578	1493	1659	1833
Øerne...	4609	7161	12220	16215	17581	17760
Sydøstlige Jylland...	2229	2806	6848	8575	10925	10383
Nordlige Jylland...	388	857	1739	2682	4728	5613
Sydvestlige Jylland...	2105	2581	4459	4350	5750	6501
Jylland...	4722	6244	13046	15607	21403	22497
Hele Landet...	9331	13405	25266	31822	38984	40257

stærkest i de Landsdele, der i 1881 stod med et forsvindende lille Gedehold, som f. Eks. Bornholm og det nordlige Jylland; absolut set har den derimod været stærkest i de 2 Landsdele, der allerede i 1881 vare blandt dem, hvor Gedeholdet var størst, nemlig Sjælland og det sydøstlige Jylland. Kun paa Fyn har Gedeholdet gennem hele Perioden været saa godt som stagnerende.

For hver 1000 Mennesker var Antallet af Geder i 1881 og 1909: paa Øerne henholdsvis 4,1 og 11,7, i Jylland henholdsvis 5,4 og 19,2 og i Landet som Helhed henholdsvis 4,7 og 15,0. For hver 100 □ km og 1000 Tdr. Hartkorn er Gedeantallet i 1881 og 1909 i de enkelte Landsdele anført i nedenstaaende Oversigt:

	Antal Geder			
	pr. 100 □ km	pr. 1000 Tdr.	Htk.	
	1881	1909	1881	1909
Sjælland	39	195	25	126
Bornholm	1	54	1	52
Lolland-Falster	9	53	5	31
Fyn	44	53	26	31
Sydøstlige Jylland...	30	142	31	145
Nordlige Jylland...	5	74	8	117
Sydvestlige Jylland...	20	61	41	127
Øerne...	35	133	22	84
Jylland...	18	88	28	132
Hele Landet...	24	103	24	105

Det fremgaa af disse Tal, at det er paa Sjælland og i det sydøstlige Jylland, at Gedeholdet i Øjeblikket spiller den største Rolle; forholdsvist mindst Betydning har det paa Fyn og Lolland-Falster.

Ved de 3 første Tællinger, hvor Gedeholdet opgjordes, sondredes der mellem Gedebukke og Geder, jfr. omstaaende Tal for Øerne, Jylland og hele Landet.

Af hele Gedebestanden var i 1881 henimod 13 pCt. Bukke, i 1888 ca. 11½ og i 1893 ca. 10½ pCt. Det

	Antal Gedebukke		
	Øerne	Jylland	Hele Landet
1881	544	653	1197
1888	766	785	1551
1893	1256	1433	2689

maa herved erindres, at Tallene omfatte alle Aldere, saaledes at der antagelig under Bukke er medtaget Bukkekid.

Antallet af Handyr har været relativt aftagende, hvad der vel maatte ventes; saa længe Gedeholdet nemlig er saa spredt og saa ubetydeligt som det var i 1881, maa der nødvendigvis være et forholdsvis stort Antal Handyr, naar da ikke Bekostningerne ved Bedækningen paa Grund af de længere Rejser skulde blive uforholdsmæssig store.

Om Gedernes Raceforhold er der intet oplyst. Antallet af Gedeholdere var i 1903 29499 og i 1909 30462, saa at Hovedmassen af Gedejeerne altsaa kun holdt en enkelt Ged.

c. Kaniner.

Lapins.

Om Antallet af Kaniner er der søgt Oplysning ved Kreaturtællingerne i 1898 og 1909. Tallene for de enkelte Landsdele ere anførte i nedenstaaende Oversigt:

	Antal Kaniner	
	1898	1909
Sjælland	35621	118977
Bornholm	2054	1942
Lolland-Falster	4032	14254
Fyn	7586	32744
Sydøstlige Jylland	9686	44873
Nordlige Jylland	6968	29194
Sydvestlige Jylland	10133	44471
Øerne	49293	167917
Jylland	26787	118538
Hele Landet	76080	286455

Det vil ses, at Kaninholdet er blevet omtrent fire-doblet i Løbet af de 11 Aar fra 1898 til 1909. Størst Udbredelse have Kaninerne paa Sjælland. Antallet af Kaninholdere var i 1909 paa Øerne 20230, i Jylland 18537, i alt 38767, saa at der altsaa gennemsnitlig var 7—8 Kaniner i hver Besætning.

7. Fjerkræ.

Volailles.

Om Fjerkræholdet søgtes for første Gang Oplysning ved Tællingen i 1888, og ved de senere Tællinger ere disse Oplysninger stadig indsamlede for de samme 4 Arter af Fjerkræ, nemlig Høns, Kalkuner, Ænder og

Gæs. I omstaaende Tabel 91 (Side 139) findes en Oversigt over Antallet af hver af disse Fjerkræarter i de forskellige Landsdele ved hver af Tællingerne. Det fremgaar af Tabellen, at Antallet af Høns i de 21 Aar voksede fra godt $4\frac{1}{2}$ Mill. til godt $11\frac{3}{4}$ Mill., Kalkunernes Antal fra 32000 til 46000 og Ændernes fra 644000 til 792000 (idet Tallene dog baade for Kalkuner og Ænder i Mellem-tiden havde været højere end i 1909). Gæssenes Antal steg fra 214000 i 1888 til 230000 i 1893, men har derefter været i Tilbagegang, og i 1909 var Tallet kun 119000; jfr. iøvrigt nedenstaaende Oversigt:

	Høns	Kalkuner	Ænder	Gæs
1888	4,592224	32200	643862	213530
Forøgelse eller Formindskelse:				
1888—93 ...	1,263775	8312	79846	16866
1893—98 ...	2,910883	11665	79693	÷ 19489
1898—1903 ...	2,788450	6068	86012	÷ 22978
1903—09 ...	260451	÷ 12474	÷ 97616	÷ 68517
1909	11,815783	45771	791797	119412

Hønselholdet, hvis stærkeste Udvidelse faldt i Ti-aaret 1893—1903, forøgedes mere paa Øerne end i Jylland. For Hønsenes Vedkommende betegner Tiden mellem de to sidste Kreaturtællinger (1903—09) en Stagnationsperiode. Antallet af Kalkuner og Ænder kulminerede i 1903, Antallet af Gæs i 1893, ja paa Øerne har Gæssene været i Tilbagegang lige siden den første Optælling i 1888.

For hver 1000 Indbyggere var Antallet af Høns i 1888 og 1909: paa Øerne henholdsvis 2044 og 4522, i Jylland 2271 og 4217, og i hele Landet 2143 og 4389. For hver 100 □ km og 100 Tdr. Hartkorn er Hønsantallet i 1888 og 1909 i de enkelte Landsdele anført i nedenstaaende Oversigt:

	Antal Høns			
	pr. 100 □ km		pr. 100 Tdr. Htk.	
	1888	1909	1888	1909
Sjælland	17978	48398	1164	3184
Bornholm	16735	43684	1626	4243
Lolland-Falster	17525	50239	1020	2905
Fyn	20578	60395	1214	3560
Sydøstlige Jylland	12150	25655	1244	2629
Nordlige Jylland	7710	18971	1214	2989
Sydvestlige Jylland	6003	15081	1255	3158
Øerne	18539	51560	1170	3248
Jylland	8264	19251	1239	2889
Hele Landet	11784	30321	1201	3088

Det vil ses, at Hønsene baade ved Periodens Begyndelse og ved dens Slutning vare talrigere paa Øerne end i Jylland, naar Arealet lægges til Grund for Sammen-

Tabel 91. Fjerkræbestanden efter Landsdele 1888—1909.
Volailles par partie du pays 1888—1909.

	Sjælland	Born- holm	Lolland- Falster	Fyn	Øerne	Det syd- østlige Jylland	Det nord- lige Jylland	Det syd- vestlige Jylland	Jylland	Hele Landet
Høns: <i>poules:</i>										
1888	1,348082	98317	313925	714923	2,475247	889505	583121	644351	2,116977	4,592224
1893	1,702473	100780	388464	911125	3,102842	1,130437	778236	844484	2,753157	5,855999
1898	2,843302	162224	602369	1,478615	5,086510	1,535514	1,013641	1,131217	3,680372	8,766882
1903	3,650084	216888	828102	1,990793	6,685867	1,917271	1,375247	1,576947	4,869465	11,555332
1909	3,629137	256643	899931	2,098257	6,883968	1,878171	1,434884	1,618760	4,931815	11,815783
Kalkuner: <i>dindons:</i>										
1888	11682	7968	1782	3662	25094	4388	1487	1231	7106	32200
1893	15392	9191	2323	4759	31665	5253	1947	1647	8847	40512
1898	18653	9513	2820	5992	36978	7796	3914	3489	15199	52177
1903	20196	6545	2838	7441	37020	10346	5191	5685	21225	58245
1909	14459	5236	2942	6593	29230	8100	4667	3774	16541	45771
Ænder: <i>canards:</i>										
1888	163520	33482	57363	143337	397702	96148	94320	55692	246160	643862
1893	191417	31004	71563	152450	446431	106574	107563	63137	277274	723708
1898	260982	37326	82555	147303	528166	97954	114932	62349	275235	803401
1903	289848	38618	92174	174518	595158	110632	117714	65909	294255	889413
1909	240948	31993	91157	148555	512653	101265	111812	66067	279144	791797
Gæs: <i>oies:</i>										
1888	27518	9427	23453	19996	80394	12582	83571	36983	133136	213530
1893	26956	9619	21520	20177	78272	15440	96443	40241	152124	230396
1898	23125	8739	13303	18942	64109	19276	89603	37919	146798	210907
1903	24684	8639	8550	18679	60552	19933	73458	33986	127377	187929
1909	18832	5851	4451	15212	44316	14854	39857	20355	75066	119412

ligningen. Ogsaa i Forhold til Hartkornet er Hønselholdet nu størst paa Øerne, medens det modsatte var Tilfældet i 1888. Indenfor de enkelte Landsdele er Hønselholdet i Forhold til Arealet størst paa Fyn.

Med Hensyn til Udbredelsen af de øvrige Fjerkræ-Arter i de forskellige Dele af Landet skal nævnes, at Kalkunerne er forholdsvis langt talrigere paa Øerne end i Jylland (størst er Kalkunelholdet paa Bornholm). Ogsaa Ænderne holdes i forholdsvis langt større Antal paa Øerne (Bornholm, Lolland-Falster) end i Jylland. Derimod har Jylland Overvægten med Hensyn til Gæssene, idet dog ogsaa her Bornholm staar med et forholdsvis stort Tal.

I omstaaende Tabel 92 (Side 140—41) findes en Oversigt over Fjerkræbestanden paa Øerne, i Jylland og i hele Landet med de Inddelinger efter Køn, Alder og Race, som have været anvendte ved de forskellige Tællinger.

For Hønsenes Vedkommende har man ved alle Tællingerne anvendt Aldersgrænsen $\frac{3}{4}$ Aar som Delingslinje mellem Høns og Kyllinger. For Kalkuner, Ænder og Gæs benyttedes ved de tre første Tællinger 1 Aars Grænsen, men ved Tællingen i 1909 sattes denne ligesom

for Hønsenes Vedkommende ved $\frac{3}{4}$ Aar. Ved Tællingen i 1903 sondredes Kalkuner, Ænder og Gæs overhovedet ikke efter Alder. — For Hønsenes Vedkommende har man ved alle Tællingerne undtagen den i 1903 særlig udsondret Hanerne, ved Tællingerne i 1888 og 1893 desuden Kapuner, hvis Antal dog — som det vil ses af Tabel 92 — var ganske ringe.

Hvad Hønsene angaar, anføres nedenfor en Oversigt, der angiver Kyllingernes procentvise Andel af den samlede Hønsbestand.

Af samtlige Høns vare Kyllinger (under $\frac{3}{4}$ Aar)			
Øerne	Jylland	Hele Landet	
pCt.	pCt.	pCt.	
1888	41,7	33,3	37,8
1893	44,2	40,8	42,6
1898	43,8	38,2	41,4
1903	43,8	40,7	42,5
1909	43,2	39,4	41,5

Der synes herefter gennemgaaende at have været forholdsvis flere Kyllinger i Hønsesætningerne paa Øerne end i Jylland, hvilket formentlig staar i Forbindelse med det stærkere Tillæg paa Øerne.

Af Hønsbestanden over $\frac{3}{4}$ Aar have Hanerne ud-

Tabel 92. Fjerkræbestanden. Alder
Volailles. Age

	Øerne					Jylland		
	1888	1893	1898	1903	1909	1888	1893	1898
A. Høns: poules								
Høner, $\frac{3}{4}$ Aar og derover: <i>cogs</i>								
Spanske (Minorcas) og Italienere <i>espagnols et italiens</i>	—	—	13298	—	22142	—	—	16420
Plymouth-Rocks og Wyandottes <i>Plymouth-Rocks et Wyandottes</i> ..	—	—	—	—	6335	—	—	—
Andre fremmede Racer <i>autres races étrangères</i>	—	—	7268	—	—	—	—	4328
Fremmede Racer <i>autres races étrangères</i>	20598	21730	20566	—	—	27223	30521	20748
Andre (almindelige) og blandede Racer (danske) <i>ordinaires et mêlés</i>	64002	73733	126605	—	154676	71478	71987	112372
Tilsammen total...	84600	95463	147171	—	183153	98701	102508	133120
Kapuner, $\frac{3}{4}$ Aar og derover: chapons								
Fremmede Racer <i>autres races étrangères</i>	378	706	—	—	—	287	183	—
Danske <i>danois</i>	167	482	—	—	—	216	132	—
Tilsammen total...	545	1188	—	—	—	503	315	—
Høner, $\frac{3}{4}$ Aar og derover: poules								
Spanske (Minorcas) og Italienere <i>espagnoles et italiennes</i>	—	—	169185	—	270468	—	—	202594
Plymouth-Rocks og Wyandottes <i>Plymouth-Rocks et Wyandottes</i> ..	—	—	—	—	50385	—	—	—
Andre fremmede Racer <i>autres races étrangères</i>	—	—	60171	—	—	—	—	40678
Fremmede Racer <i>autres races étrangères</i>	250995	327965	229356	—	—	306532	443781	243272
Andre (almindelige) og blandede Racer (danske) <i>ordinaires et mêlés</i>	1,106972	1,305845	2,483500	—	3,409032	1,005592	1,084084	1,898072
Tilsammen total...	1,357967	1,633810	2,712856	—	3,729885	1,312124	1,527865	2,141344
Høner, Kapuner og Høner tilsammen...	1,413112	1,730461	2,860027	3,757354	3,913038	1,411328	1,630688	2,274464
Kyllinger, under $\frac{3}{4}$ Aar: petites poules								
Spanske (Minorcas) og Italienere <i>espagnoles et italiennes</i>	—	—	140258	—	211836	—	—	143998
Plymouth-Rocks og Wyandottes <i>Plymouth-Rocks et Wyandottes</i> ..	—	—	—	—	54538	—	—	—
Andre fremmede Racer <i>autres races étrangères</i>	—	—	75459	—	—	—	—	46585
Fremmede Racer <i>autres races étrangères</i>	219512	296951	215717	—	—	198501	350123	190588
Andre (almindelige) og blandede Racer (danske) <i>ordinaires et mêlés</i>	812623	1,075430	2,010766	—	2,704556	507145	772346	1,215325
Tilsammen total...	1,032135	1,372381	2,226483	2,928513	2,970930	705649	1,122469	1,405908
I alt Høns total poules...	2,475247	3,102842	5,086510	6,685867	6,883968	2,116977	2,753157	3,680372
B. Kalkuner: dindons								
1 Aar og derover	4201	4697	7666	—	—	1756	1932	4198
$\frac{3}{4}$ Aar og derover	—	—	—	—	6017	—	—	—
Under 1 Aar	20890	26968	29312	—	—	5350	6915	11001
Under $\frac{3}{4}$ Aar	—	—	—	—	23213	—	—	—
I alt Kalkuner total, dindons...	25091	31665	36978	37020	29230	7106	8847	15199
C. Ænder: canards								
1 Aar og derover	50450	49173	55131	—	—	47469	41351	41523
$\frac{3}{4}$ Aar og derover	—	—	—	—	80340	—	—	—
Under 1 Aar	347252	397261	473035	—	—	198691	235923	233712
Under $\frac{3}{4}$ Aar	—	—	—	—	432313	—	—	—
I alt Ænder total, canards...	397702	446434	528166	595158	512653	246160	277274	275235
D. Gæs: oies								
1 Aar og derover	16434	13905	12249	—	—	28957	28455	29775
$\frac{3}{4}$ Aar og derover	—	—	—	—	10244	—	—	—
Under 1 Aar	63960	64367	51860	—	—	104179	123669	117023
Under $\frac{3}{4}$ Aar	—	—	—	—	34102	—	—	—
I alt Gæs total, oies...	80394	78272	64109	60552	44346	133136	152124	146798

og Raceforhold 1888—1909.
et race 1888—1909.

		Hele Landet				
1903	1909	1888	1893	1898	1903	1909
—	23035	—	—	29718	—	45177
—	6150	—	—	—	—	12485
—	—	—	—	11596	—	—
—	—	47821	52251	41811	—	—
—	124373	135180	145720	238977	—	279049
—	153558	183301	197971	280291	—	336711
—	—	665	889	—	—	—
—	—	383	614	—	—	—
—	—	1048	1503	—	—	—
—	275573	—	—	371779	—	546041
—	54833	—	—	—	—	105218
—	—	—	—	100849	—	—
—	—	557527	771746	472028	—	—
—	2,512857	2,112564	2,389929	4,381572	—	5,921889
—	2,843263	2,670091	3,161675	4,854200	—	6,573148
2,887443	2,996821	2,851440	3,361149	5,134491	6,644797	6,909859
—	184863	—	—	284256	—	396699
—	49528	—	—	—	—	104066
—	—	—	—	122014	—	—
—	—	418016	647074	406300	—	—
—	1,700603	1,319768	1,847776	3,226091	—	4,405159
1,982022	1,934994	1,737784	2,494850	3,632391	4,910535	4,905924
4,869465	4,931815	4,592224	5,855999	8,766882	11,555332	11,815783
—	—	5960	6629	11864	—	—
—	4766	—	—	—	—	10783
—	—	26240	33883	40313	—	—
—	11775	—	—	—	—	34988
21225	16541	32200	40512	52177	58245	45771
—	—	97919	90524	96654	—	—
—	56113	—	—	—	—	136453
—	—	545943	633184	706747	—	—
—	223031	—	—	—	—	655344
294255	279144	643862	723708	803401	889413	791797
—	—	45391	42360	42024	—	—
—	20038	—	—	—	—	30282
—	—	168139	188036	168883	—	—
—	55028	—	—	—	—	89130
127377	75066	213530	230396	210907	187929	119412

gjort en stadig aftagende Procent, jfr. nedenstaaende Forholdstal:

Af Haner og Høner over $\frac{3}{4}$ Aar udgjorde Hanerne:			
Øerne	Jylland	Hele Landet	
pCt.	pCt.	pCt.	
1888	5,9	7,0	6,4
1893	5,5	6,3	5,9
1898	5,1	5,9	5,5
1909	4,7	5,1	4,9

Som det vil ses, har der stadig været forholdsvis flere Haner i de jyske Hønsbesætninger end i Øernes, hvilket finder sin naturlige Forklaring i, at Besætnin-
gerne gennemgaaende er mindre i Jylland end paa Øerne.

Antallet af Hønsbesætninger er opgjort ved Tæl-
lingerne i 1903 og 1909. Der fandtes i 1903 paa
Øerne 132418 Besætninger og i Jylland 139408, altsaa
i hele Landet 271826. I 1909 var Antallet paa Øerne
140814 og i Jylland 147048, altsaa i hele Landet
287862. Det gennemsnitlige Antal Høns (og Kyllinger)
pr. Besætning paa Tællingsdagen den 15. Juli udgjorde
herefter i 1903 for Øerne 50, for Jylland 35 og for
hele Landet 43; i 1909 for Øerne 49, for Jylland 34
og for hele Landet 41. Hønsbesætningernes gennem-
snitlige Størrelse var altsaa lidt mindre i 1909 end i
1903¹⁾.

For Kalkuner, Ænder og Gæs meddeles paa Grund-
lag af Tabel 87 nedenstaaende Forholdstal, der angive,
hvor stor en Del af Bestanden, der var under 1 Aar
(i 1909 under $\frac{3}{4}$ Aar):

Af hele Bestanden var under 1 Aar:			
Øerne	Jylland	Hele Landet	
Kalkuner:	pCt.	pCt.	pCt.
1888	83,2	75,3	81,5
1893	85,2	78,2	83,6
1898	79,3	72,1	77,2
1909 ¹⁾	84,3	71,2	76,5
Ænder:	pCt.	pCt.	pCt.
1888	87,3	80,7	84,8
1893	89,0	85,1	87,5
1898	89,6	84,9	88,0
1909 ¹⁾	84,3	79,9	82,8
Gæs:	pCt.	pCt.	pCt.
1888	79,6	78,3	78,7
1893	82,2	81,3	81,6
1898	80,9	79,7	80,1
1909 ¹⁾	76,9	73,3	74,6

¹⁾ Under $\frac{3}{4}$ Aar.

¹⁾ Om Hønsbestandens Fordeling paa Ejendomme af forskellig
Størrelse findes Oplysninger for 1903 i Statistiske Meddelelser
4. R., 22. Bd., 5. Hæfte, og for 1909 i Statistisk Tabelværk,
4. R., Litra C Nr. 5 og Statistiske Meddelelser, 4. R., 36. Bd.,
4. Hæfte.

Det synes, som om Tillæget for alle de tre her omhandlede Fjerkræarter, ligesom for Hønsene, er noget større paa Øerne end i Jylland.

Oplysninger om Raceforholdene foreligger kun for Hønsenes Vedkommende (jfr. Tabel 87). Ved Tællingerne i 1888 og 1893 sondredes der kun mellem Høns af danske og af fremmede Racer. Under sidstnævnte Rubrik optaltes af Haner, Høner og Kyllinger ialt i 1888 ca. 1,024000 og i 1893 ca. 1,472000 eller henholdsvis 22 og 25 pCt. af den samlede Hønsbestand i de to Tællingsaar. I 1898 optaltes de fremmede Racer i 2 Grupper: 1) spanske og italienske og 2) andre fremmede Racer, medens en tredje Gruppe benævnedes «almindelige og blandede». Den forandrede Rubricering bevirker, at man næppe paa dette Punkt kan sammenligne Tællingsresultaterne fra 1898 med dem fra de to foregaaende Tællinger. Af Haner, Høner og Kyllinger tilsammen opførtes i 1898 som henhørende til spanske og italienske Racer ca. 686000 og som hørende til andre fremmede Racer ca. 234000, ialt ca. 920000. I 1909 optaltes, foruden «Minorcas og Italienere» som en ny Gruppe «Plymouth-Rocks og Wyandottes»; til disse to Grupper af fremmede Racer henførtes af Haner, Høner og Kyllinger tilsammen henholdsvis ca. 988000 og ca. 222000. Det synes herefter, som om de spanske og italienske Høns have vundet en Del større Udbredelse i Tiden mellem 1898 og 1909.

8. Bistader.

Ruches.

Antallet af Bistader har været optalt ved samtlige Kreaturtællinger. I Tabel 93 findes en Oversigt over

Antallet af Bistader i de forskellige Landsdele ved hver Tælling siden 1838. Antallet af Bikuber har varieret stærkt fra Tælling til Tælling. Fra 1861 til 1866, alt-saa i Løbet af kun 5 Aar, øgedes Bistadernes Antal i hele Landet saaledes med over tre Fjerdedele, og i flere Landsdele (Bornholm, Lolland-Falster og særlig det sydøstlige Jylland) mere end fordobledes Antallet i det samme Femaar. Aarsagen til den paafaldende stærke Stigning i Biavl i denne Periode maa formentlig søges i, at der netop paa den Tid, fra Slutningen af 1850'erne, gjorde sig en stærk Bevægelse gældende til Gunst for Biavl, samtidig med at der opkom nye Metoder, saaledes navnlig den saakaldte Dzierzonske, hvorved man undgik at dræbe Bifolket ved Indvindingen af Honningen. Fra 1866 til 1871 gik Antallet af Bistader atter lidt tilbage, men steg derefter ved de to følgende Tællinger; siden 1881 har Antallet for hele Landet under eet været stadig aftagende; indenfor de forskellige Landsdele har Bevægelsen fra Tælling til Tælling været ret springende.

Antallet af Bistader for hver 1000 Indbyggere i hele Landet udgjorde 68 i 1838, 81 i 1866, 67 i 1881, 42 i 1903 og 37 i 1909. I tidligere Tid var der i Forhold til Folketallet omtrent lige mange Bistader paa Øerne og i Jylland, men dette har i Tidens Løb ganske forandret sig; i 1903 var der omtrent dobbelt saa mange Stader pr. 1000 Indbyggere i Jylland som paa Øerne og i 1909 en halv Gang flere i Jylland end paa Øerne. Indenfor Jylland er Biavl i Forhold til Folketallet stærkest udbredt i det sydvestlige Jylland. Anderledes stiller det sig, naar man sætter Antallet af Bistader i Forhold til Landsdelenes Areal; da staar Øerne endog højere end Jylland (i 1909 med 343 Bistader pr. 100 □ km mod 213 i Jylland), og den Landsdel, der

Tabel 93. Antallet af Bikuber og Bistader 1838—1909.

Ruches 1838—1909.

	Sjæl- land	Born- holm	Lolland- Falster	Fyn	Øerne	Det syd- østlige Jylland	Det nordlige Jylland	Det syd- vestlige Jylland	Jylland	Hele Landet
1838	23588	1197	5835	14900	45520	17005	10527	13085	40617	86137
1861	25966	1879	5441	10786	44072	8921	7999	16878	33798	77870
1866	41876	3975	11546	20007	77404	22557	11877	27279	61713	139117
1871	29187	2493	10183	18425	60288	18735	15491	25385	59611	119899
1876	21207	2640	6750	11401	41998	19737	24400	35688	79825	121823
1881	27273	3232	8337	14077	52919	19024	27125	33815	79964	132883
1888	30237	3031	9646	15251	58165	18674	18646	30286	67606	125771
1893	23733	2465	6489	11322	44009	19857	22807	35819	78483	122492
1898	23002	2597	5675	10133	41407	18328	21932	37527	77787	119194
1903	22918	2257	5992	9755	40922	17036	18549	28163	63748	104670
1909	25478	2296	6403	11651	45828	16658	15239	22608	54505	100333

saaledes betragtet har det største Bihold, er Bornholm med 391 Stader pr. 100 □ km.

Løvrigt maa det, navnlig naar der er Tale om Sammenligninger mellem Antallet af Bistader ved forskellige Tidspunkter, erindres, at det samlede Tal for Stader kun paa ufuldkommen Maade karakteriserer Udviklingen, idet det i Tidens Løb er blevet mere og mere almindeligt at anvende Stader med bevægelige Tavler i Stedet for de ældre Kubestader.

Ved Tællingerne i 1888, 1893, 1898 og 1909 er der sondret mellem Kubestader og Stader med bevægelige Tavler. For Øerne, Jylland og hele Landet under eet ere Tallene for hver af de to Arter af Stader anførte i nedenstaaende Oversigt:

	Øerne		Bistader Jylland		Hele Landet	
	Kube- stader	Stader med be- vægelige Tavler	Kube- stader	Stader med be- vægelige Tavler	Kube- stader	Stader med be- vægelige Tavler
1888	42855	15310	52502	15104	95357	30414
1893	23370	20639	44204	34279	67574	54918
1898	18251	23156	29052	48735	47303	71891
1909	11760	34068	11757	42748	23517	76816

De ældre Kubestader, hvis Antal i 1888 var 95000, fandtes i 1909 kun i et Antal af ca. 24000, medens de mere rationelle Stader med bevægelige Tavler samtidig vare blevne forøgede fra ca. 30000 til ca. 77000.

Baade paa Øerne og i Jylland har der været en stærk Bevægelse i Retning af at benytte Stader med bevægelige Tavler. Saaledes var af samtlige Bistader paa Øerne Stader med bevægelige Tavler i 1888: 26 pCt., i 1893: 47 pCt., i 1898: 56 pCt. og i 1909: 74 pCt., medens de tilsvarende Forholdstal for Jylland vare henholdsvis 22, 44, 63 og 78 pCt. Af samtlige Bistader i hele Landet var i 1888 omtrent en Fjerdedel, men i 1909 over de tre Fjerdedele Stader med bevægelige Tavler.

Antallet af Biholdere blev kun optalt ved Tællingerne i 1903 og 1909. Der fandtes i 1903 paa Øerne 11064 Biholdere, i Jylland 22495, i hele Landet altsaa 33559. I 1909 var Antallet paa Øerne 11111, i Jylland 18887, altsaa i hele Landet 29998. Gennemsnitlig har altsaa hver Biholder 3—4 Stader.

IV. Landejendomssalg og Ejendomspriser.

Ventes et prix des exploitations agricoles.

1. Indledende Bemærkninger.

Remarques introductives.

De ældste foreliggende Oplysninger om Landejendommenes Salgspriser vedrøre Femaaret 1845—49. For de følgende 10 Aar 1850—59 blev der ikke tilvejebragt tilsvarende Oplysninger, men dette var Tilfældet for Perioderne 1860—69, 1870—84 og 1885—94, saaledes at Materialet tilvejebragtes paa een Gang for hele det Tidsrum, der skulde behandles. I 1895 gik man over til at bygge paa aarlige Indberetninger om det forudgaaende Aars Salg, der ligesom de tidligere tilstilledes Statens Statistiske Bureau fra Jurisdiktionerne. Denne Ordning giver naturligvis langt større Garanti for Paaidelighed og Fuldstændighed, end naar Materialet skal indsendes paa een Gang for et længere Tidsrum, og der er da heller ingen Tvivl om, at Statistikken over Salgspriserne efter 1895 giver et bedre Udtryk for de virkelige Hartkornspriser end de tilsvarende Prisangivelser for Tiden før 1895. Der er dog ingen Grund til at antage, at dette Forhold kan have indvirket væsentlig paa de beregnede gennemsnitlige Salgspriser, og det udelukker saaledes ikke en Sammenligning med Fortidens Priser, selv om man naturligvis ved mere detaljerede Undersøgelser maa have den forandrede Praksis i Erindring.

Allerede ved den første Undersøgelse for Femaaret 1845—49 indhentedes der særskilt Oplysning om det til Selvejendom eller Arvefæste solgte Fæstegods, og af Selvejergaardene undlod man at medtage «Familiesalgene», d. v. s. de Tilfælde, hvor Gaarden blev afhændet til Børn eller Svigerbørn og saaledes muligvis solgt til en lavere Pris end den virkelige. Denne Fremgangsmaade er ogsaa siden blevet fulgt, idet man dog fra 1895 ogsaa inddrog Familiesalgene under Undersøgelsen,

hvilke da blev bearbejdede særskilt. Medens Oplysningerne saaledes for disse Forholds Vedkommende ere indbyrdes overensstemmende for hele den foreliggende Periode, ere de derimod paa andre Punkter i mere eller mindre Grad uensartede, hvilket vanskeliggør en sammenhængende Fremstilling af de Forskydninger, der siden Aarhundredets Midte ere foregaaede i Hartkornspriserne.

At man ikke i 1845—49 og 1860—69 medtog Arvefæstegaarde med Ret til at sælge og pantsætte, medens disse Gaarde fra 1870 ere medregnede under Selvejergaarde, kan der dog ikke tillægges nogen væsentlig Betydning, da der ikke, naar Hensyn tages til de paa Arvefæstegaarde hvilende Realbyrder, kan antages at bestaa nogen typisk Forskel i Prisen paa disse to Grupper af Ejendomme; heller ikke den Indskrænkning i Opgivelserne, som blev fulgt indtil 1884, at der ikke skulde tages Hensyn til Salg af Selvejergaarde, med hvilke der fulgte mere end 10 Tdr. Hartkorn Fæstejord, kan i denne Sammenhæng spille nogen syn-derlig Rolle. Mere afgørende er det derimod, at der først fra 1885 sondres mellem almindelige frie Salg og Tvangssalg, ligesom det ogsaa først fra dette Tidspunkt er muligt at udskille Værdien af medfulgt Besætning og Inventar. En Sammenligning mellem Hartkornspriserne før og efter 1885 maa saaledes delvis foregaa paa Grundlag af de forud for dette Tidspunkt foreliggende Oplysninger med Opgivelse af de efter 1885 eksisterende mere nøjagtige Data, og de Forskydninger, som disse Priser opvise, kunne ikke blive noget paaideligt Udtryk for Hartkornsprisernes Bevægelse. Endnu skal tilføjes, at man fra 1895 har udskilt «Nærings-salgene», d. e. Salg af saadanne Landejendomme, til hvilke der er knyttet væsentlige Indtægter uden for Landbrugsbedriften (Kroer, Møller m. v.), samt Salgene

i Københavns Omegn (Frederiksberg, Amager og Nordre Birk i Københavns Amt), medens disse tidligere medtoges. Ganske vist har man i de tidligere Opgørelser rimeligvis udeladt de Salg, hvor Prisen i særlig Grad var paavirket af de her nævnte Forhold, og desuden spillede disse Salg en langt mindre Rolle i tidligere Tid, men trods dette maa dog Salgspriserne efter 1895 som Følge heraf være noget for lave i Sammenligning med Fortidens.

2. Antallet af Salg.

Nombre des ventes.

I Femaaret 1905—09 solgtes i alt i hele Landet, bortset fra Fæsteejendomme, 26316 Huse med 13,417 Tdr. Hartkorn og 19704 Gaarde med 73792 Tdr. Hartkorn. Fordeles disse efter de forskellige Arter af Salg, faas nedenstaaende Oversigt:

Huse med $\frac{1}{4}$ —1 Tdr. Hartk.	Antal Salg	Tdr. Hartk.	pCt. af det samlede Antal	
			Salg	Tdr. Hartk.
Almindelige frie Salg...	22691	11519	37,0	35,6
Tvangssalg	281	142	0,4	0,4
Familiesalg	2787	1473	4,5	4,5
Næringssalg	415	211	0,7	0,7
Salgene i Frederiksberg, Amager og Nordre Birk	142	72	0,2	0,2
Tilsammen...	26316	13417	42,8	41,4
Gaarde				
Almindelige frie Salg...	14340	50696	19,7	16,3
Tvangssalg	218	968	0,3	0,3
Familiesalg	4774	20890	6,5	6,7
Næringssalg	264	785	0,4	0,3
Salgene i Frederiksberg, Amager og Nordre Birk	108	453	0,1	0,1
Tilsammen...	19704	73792	27,0	23,7

Af det samlede Antal Huse solgtes ialt i 1905—09 43 pCt. med 41 pCt. af Hartkornstilliggendet, og Salgsrotationen (det Antal Aar, i Løbet af hvilke alle Huse gennemsnitlig komme frem paa Markedet) blev saaledes 12 Aar. For Gaardene vare de tilsvarende Tal 27 pCt. med 24 pCt. af Hartkornet; Salgsrotationen var saaledes noget længere for Gaardene end for Husene, ca. 20 Aar mod 12 Aar.

I det langt overvejende Antal Tilfælde blev Ejendommene solgte i almindeligt frit Salg, 73 pCt. af Gaardene og endogsaa 86 pCt. af Husene. Af de øvrige Arter af Salg spillede kun Familiesalgene en væsentlig Rolle. Det var særlig Gaardene, der blev afhændede til nærmeste Familie, en Fjerdedel af samtlige Salg mod godt en Tiendedel af Husene.

Ved en Sammenligning med Fortiden, der maa begrænses til Gaardene, idet Husene først ere medtagne fra 1895, maa almindelige frie Salg og Tvangssalg betragtes under eet, medens Familiesalg maa holdes ude. Gøres dette, faas nedenstaaende Tabel 94, der femaarsvis indeholder Oplysning om Antallet af solgte Gaarde og disses Hartkornstilliggende for hele den Periode, som Salgsstatistikken omfatter.¹⁾

Tabel 94. Landejendomssalg 1845—49 og 1860—1909.
Ventes des exploitations agricoles 1845—49 et 1860—1909.

	Øerne		Jylland		Hele Landet	
	Antal Salg ventes	Tdr. Hartk. tnx. de hartk.	Antal Salg ventes	Tdr. Hartk. tnx. de hartk.	Antal Salg ventes	Tdr. Hartk. tnx. de hartk.
1845—49	782	4272	2575	8802	3357	13074
1860—64	1136	4882	2731	8725	3867	13607
1865—69	1621	6788	3782	11456	5403	18244
1870—74	1965	8765	3998	12338	5963	21103
1875—79	2045	9034	4015	12237	6060	21271
1880—84	2253	9710	4350	12928	6603	22638
1885—89	2350	11374	4099	13033	6449	24407
1890—94	2322	11160	4075	12963	6397	24123
1895—99	4185	18554	6733	20664	10918	39218
1900—04	4510	19055	7135	22655	11645	41710
1905—09	6025	24939	8905	27973	14930	52912

De Forandringer, der i Periodens Løb ere foregaaede i Materialets Omfang, vanskeliggør i høj Grad en Sammenligning; i Hovedtrækkene lader Bevægelsen sig dog skitsere.

I Begyndelsen af 1860'erne var Antallet af Salg og den solgte Hartkornsmængde ikke synderlig større end i Slutningen af 1840'erne. Særlig ringe var Omsætningen i Krigsaaret 1864, da der kun solgtes 1878 Tdr. Hartk. mod over 2900 Tdr. Hartk. i aarligt Gennemsnit for den øvrige Del af Femaaret²⁾. Det var særlig i Jylland, at Ejendomshandelen paavirkedes af Krigen; der solgtes her i 1864 ikke engang halvt saa meget Hartkorn som det foregaaende Aar. Efter Krigen steg Omsætningen i Slutningen af 1860'erne meget stærkt, men gennem 1870'erne, 1880'erne og Begyndelsen af 1890'erne opvise Salgene paa Øerne kun en ringe Stigning, og i Jylland var saavel Antallet af Gaarde som det solgte Hartkorn omtrent uforandret fra Begyndelsen af 1870'erne til Begyndelsen af 1890'erne. I

¹⁾ For Perioden indtil 1895 ere Salgene paa Bornholm udeladte, da der for denne Landsdel ved enkelte af de ældre Undersøgelser kun foreligger meget summariske Data.

²⁾ I Krigsaaret 1849 var Salget endnu mindre, ca. 1700 Tdr. Hartkorn.

Tabel 95. Landejendomssalg 1895—1909. *Ventes des exploitations*

	Huse (med 1/4—1 Td. Hartkorn) fermes à 1/4—1 tn.												Almindelige frie Salg ventes ordinaires libres	
	Almindelige frie Salg ventes ordinaires libres		Tvangssalg v. par adjudi- cation		Familiesalg v. à proches parents		Næringssalg propr. d'un rap- port industriel		Salgene i Frede- riksberg, Amager og Nordre Birk propr. à proximité de la capitale		Tilsammen total			
	Salg ventes	Tdr. Hartk. tnx.	Salg ventes	Tdr. Hartk. tnx.	Salg ventes	Tdr. Hartk. tnx.	Salg ventes	Tdr. Hartk. tnx.	Salg ventes	Tdr. Hartk. tnx.	Salg ventes	Tdr. Hartk. tnx.	Salg ventes	Tdr. Hartk. tnx.
Øerne														
1895.....	803	395	35	15	183	94	47	19	19	8	1087	531	693	2865
1896.....	779	386	33	17	152	80	43	21	20	9	1027	513	725	3074
1897.....	907	451	31	16	190	96	44	19	31	14	1203	596	721	3140
1898.....	926	464	30	15	160	86	47	25	30	15	1193	605	811	3403
1899.....	938	467	22	11	199	96	26	15	33	17	1218	606	670	2595
1895—99.....	4353	2163	151	74	884	452	207	99	133	63	5728	2851	3620	15077
1900.....	1002	492	27	14	198	99	46	23	23	12	1296	640	718	2996
1901.....	1149	570	19	9	202	111	40	19	12	5	1422	714	742	2889
1902.....	1189	596	15	8	210	107	29	15	22	13	1465	739	805	3242
1903.....	1378	675	25	14	222	115	41	20	16	8	1682	832	843	3382
1904.....	1430	699	16	8	200	108	41	22	19	9	1706	846	969	3910
1900—04.....	6148	3032	102	53	1032	540	197	99	92	47	7571	3771	4077	16419
1905.....	1567	779	15	8	221	117	20	9	24	13	1847	926	921	4040
1906.....	1654	838	15	8	240	119	29	16	48	23	1986	1004	1116	4625
1907.....	1712	893	23	13	303	155	41	23	33	15	2112	1099	1290	5326
1908.....	1816	953	21	9	251	125	33	18	20	11	2141	1116	1192	5202
1909.....	1847	970	16	8	250	125	28	14	17	10	2158	1127	1197	4439
1905—09.....	8596	4433	90	46	1265	641	151	80	142	72	10244	5272	5716	23632
Jylland														
1895.....	1561	779	53	29	237	125	142	57	"	"	1993	990	1106	3372
1896.....	1661	855	30	14	222	119	152	68	"	"	2065	1056	1259	3601
1897.....	1729	878	40	22	228	126	145	67	"	"	2142	1093	1303	3942
1898.....	1864	938	46	23	213	118	79	42	"	"	2202	1121	1349	4032
1899.....	1873	942	76	40	224	126	68	35	"	"	2241	1143	1232	3646
1895—99.....	8688	4392	245	128	1124	614	586	269	"	"	10643	5403	6249	18593
1900.....	1783	884	53	29	224	121	100	45	"	"	2160	1079	1183	3526
1901.....	1840	925	67	37	214	118	90	40	"	"	2211	1120	1156	3658
1902.....	2163	1085	73	34	257	140	71	36	"	"	2564	1295	1325	4113
1903.....	2308	1151	54	24	289	155	73	36	"	"	2724	1366	1454	4568
1904.....	2301	1144	46	22	272	152	69	39	"	"	2688	1357	1477	4559
1900—1904.....	10395	5189	293	146	1256	686	403	196	"	"	12347	6217	6595	20424
1905.....	2616	1304	42	20	290	158	58	30	"	"	3006	1512	1580	4910
1906.....	2794	1422	31	14	262	146	42	22	"	"	3129	1604	1781	5791
1907.....	2981	1488	42	23	317	168	72	35	"	"	3412	1714	1891	5990
1908.....	2865	1443	24	12	300	168	42	20	"	"	3231	1643	1721	5427
1909.....	2839	1429	52	27	353	192	50	24	"	"	3294	1672	1651	4946
1905—09.....	14095	7086	191	96	1522	832	264	131	"	"	16072	8145	8624	27064
Hele Landet														
1895.....	2364	1174	88	44	420	219	189	76	19	8	3080	1521	1799	6237
1896.....	2440	1241	63	31	374	199	195	89	20	9	3092	1569	1984	6675
1897.....	2636	1329	71	38	418	222	189	86	31	14	3345	1689	2024	7082
1898.....	2790	1402	76	38	373	204	126	67	30	15	3395	1726	2160	7435
1899.....	2811	1409	98	51	423	222	94	50	33	17	3459	1749	1902	6241
1895—99.....	13041	6555	396	202	2008	1066	793	368	133	63	16371	8254	9869	33670
1900.....	2785	1376	80	43	422	220	146	68	23	12	3456	1719	1901	6522
1901.....	2989	1495	86	46	416	229	130	59	12	5	3633	1834	1898	6547
1902.....	3352	1681	88	42	467	247	100	51	22	13	4029	2034	2130	7355
1903.....	3686	1826	79	38	511	270	114	56	16	8	4406	2198	2297	7950
1904.....	3731	1843	62	30	472	260	110	61	19	9	4394	2203	2446	8469
1900—04.....	16543	8221	395	199	2288	1226	600	295	92	47	19918	9988	10672	36843
1905.....	4183	2083	57	28	511	275	78	39	24	13	4853	2438	2501	8950
1906.....	4448	2260	46	22	502	265	71	38	48	23	5115	2608	2897	10416
1907.....	4693	2381	65	36	620	323	113	58	33	15	5524	2813	3181	11316
1908.....	4681	2396	45	21	551	293	75	38	20	11	5372	2759	2913	10629
1909.....	4686	2399	68	35	603	317	78	38	17	10	5452	2799	2848	9385
1905—09.....	22691	11519	281	142	2787	1473	415	211	142	72	26316	13417	14340	50696

agricoles 1895—1909.

Gaarde (1 Td. Hartkorn og derover) fermes 1 tn. ou plus

Tvangssalg v. par adjudication		Familiesalg v. à proches parents		Næringssalg propr. d'un rapport industriel		Salgene i Frederiksberg, Amager og Nordre Birk propr. à proximité de la capitale		Tilsammen total	
Salg ventes	Tdr. Hartk. tnx.	Salg ventes	Tdr. Hartk. tnx.	Salg ventes	Tdr. Hartk. tnx.	Salg ventes	Tdr. P. tk. tnx.	Salg ventes	Tdr. Hartk. tnx.
53	344	330	1486	26	392	27	152	1129	5239
67	430	325	1600	34	161	21	105	1172	5370
76	482	313	1541	26	235	20	86	1156	5484
72	403	303	1472	30	125	25	135	1241	5538
38	208	360	1751	19	79	31	140	1118	4773
306	1867	1631	7850	135	992	124	618	5816	26404
40	181	338	1514	32	271	13	36	1141	4998
55	377	335	1814	30	396	8	34	1170	5510
47	300	387	2182	29	206	18	77	1286	6007
62	343	418	1922	24	101	19	76	1366	5824
23	137	374	1726	17	42	16	59	1399	5874
227	1338	1852	9158	132	1016	74	282	6362	28213
25	140	452	2011	28	85	21	82	1447	6358
11	62	449	2042	27	133	31	125	1634	6987
9	57	487	3506	27	65	18	91	1831	9045
12	40	438	1982	19	94	22	90	1683	7408
29	126	450	2641	14	42	16	65	1706	7313
86	425	2276	12182	115	419	108	453	8301	37111
60	237	461	1538	22	89	"	"	1649	5236
63	240	468	1601	23	65	"	"	1813	5507
54	189	473	1605	43	192	"	"	1873	5928
60	250	380	1332	45	261	"	"	1834	5875
51	237	444	1574	63	311	"	"	1790	5768
288	1153	2226	7650	196	918	"	"	8959	28314
91	382	434	1386	48	175	"	"	1756	5469
71	309	412	1401	31	74	"	"	1670	5442
94	471	499	1678	29	82	"	"	1947	6344
57	280	537	1863	33	101	"	"	2081	6812
54	276	521	1854	32	81	"	"	2084	6770
367	1718	2403	8182	173	513	"	"	9538	30837
35	163	530	1994	32	64	"	"	2177	7131
20	101	464	1719	26	65	"	"	2291	7676
22	108	496	1884	37	91	"	"	2446	8073
24	90	494	1573	31	86	"	"	2270	7176
31	81	514	1538	23	60	"	"	2219	6625
132	543	2498	8708	149	366	"	"	11403	36681
113	581	791	3024	48	481	27	152	2778	10475
130	670	793	3201	57	226	21	105	2985	10877
130	671	786	3146	69	427	20	86	3029	11412
132	653	683	2804	75	386	25	135	3075	11413
89	445	804	3325	82	390	31	140	2908	10541
594	3020	3857	15500	331	1910	124	618	14775	54718
131	563	772	2900	80	446	13	36	2897	10467
126	686	747	3215	61	470	8	34	2840	10952
141	771	886	3860	58	288	18	77	3233	12351
119	623	955	3785	57	202	19	76	3447	12636
77	413	895	3580	49	123	16	59	3483	12644
594	3056	4255	17340	305	1529	74	282	15900	59050
60	303	982	4005	60	149	21	82	3624	13489
31	163	913	3761	53	198	31	125	3925	14663
31	165	983	5390	64	156	18	91	4277	17188
36	130	932	3555	50	180	22	90	3953	14554
60	207	964	4179	37	102	16	65	3925	13938
218	968	4774	20890	264	785	108	453	19704	73792

Femaaret 1870—74 solgtes ganske vist efter Tabellen henimod 3000 Tdr. Hartkorn mere end i det forudgaaende Femaar, men dette skyldes hovedsagelig, at Opgørelsen fra 1870 omfatter Arvefæstegaarde med Ret til at sælge og pantsætte, medens disse Gaarde tidligere ikke medregnedes. Stigningen fra 1865—69 til 1870—74 falder ogsaa næsten udelukkende paa Øerne, hvor de nævnte Arvefæstegaarde saa at sige alene findes. Den pludselige Forøgelse fra 24000 Tdr. Hartk. i 1890—94 til ca. 39000 Tdr. Hartk. i 1895—99 er ligeledes væsentlig rent nominel og hænger som ovenfor berørt sammen med, at man fra 1895 gik over til at bygge paa aarlige Indberetninger i Stedet for som tidligere at indsamle Materialet for en længere Aarrække ad Gangen. Dog indtræder der netop fra Midten af 1890'erne en nogenlunde jævn og fortsat Stigning i Antallet af solgte Gaarde¹⁾.

Til nærmere Belysning af Salgene efter 1895 er der i Tabel 95 for saavel Gaarde som Huse for hvert enkelt Aar og for de forskellige Arter af Salg meddelt en Oversigt over Antallet af solgte Ejendomme og disses Hartkorn, særskilt for Øerne og Jylland.

For Gaardene voksede Salget indtil 1898, i hvilket Aar der saavel paa Øerne som i Jylland solgtes en Femtedel flere Gaarde end i 1895. I 1899—1901 var Antallet af Salg mindre, men steg derpaa i de følgende Aar indtil 1907 med 240 Gaarde og over 1000 Tdr. Hartk. i aarligt Gennemsnit. I 1908 indtraadte et pludseligt Fald, der yderligere fortsattes i 1909. Stigningen var stærkest paa Øerne. I 1895—99 og 1900—04 solgtes henholdsvis ca. 1900 og 2600 Tdr. Hartk. mere i Jylland end paa Øerne, i 1905—09 ca. 400 Tdr. Hartk. mindre. For Husene vise Tallene en tilsvarende Bevægelse; dog ere Afbrydelserne i den jævne fortsatte Stigning ved Aarhundredskiftet og i 1908—09 langt mindre udprægede end for Gaardene. Som Helhed steg Omsætningen af Huse langt stærkere end af Gaarde. Medens der af Gaarde i 1909 solgtes ca. 40 pCt. flere end i 1895, steg Omsætningen af Huse i denne Periode til ca. det dobbelte. Ogsaa for Husene er Omsætningen steget stærkest paa Øerne.

Dog er Salgshyppigheden stadig højest i Jylland; jfr. omstaaende Tal, hvor de i 1895—99 og 1905—09 solgte Ejendomme ere satte i Forhold til det samlede Antal, der fandtes henholdsvis 1895 og 1905 (bortset fra Fæste).

¹⁾ Den opadgaaende Bevægelse synes allerede at være begyndt i 1894, men en nøjagtig Sammenligning mellem dette Aar og de følgende er som nævnt udelukket.

Tabel 96. Solgte Gaarde, efter Hartkornstilliggende. 1895—1909.
Fermes (à partir de 1 tn.) vendues 1895—1909. Par hartkorn.

	Almindelige frie Salg <i>ventes ordinaires libres</i>			Tvangssalg <i>v. par adjudication</i>			Familiesalg <i>v. à proches parents</i>			Næringssalg <i>propr. d'un rapport industriel</i>			Tilsammen <i>total</i>		
	1895 —99	1900 —04	1905 —09	1895 —99	1900 —04	1905 —09	1895 —99	1900 —04	1905 —09	1895 —99	1900 —04	1905 —09	1895 —99	1900 —04	1905 —09
Øerne															
1—2 Tdr. Hartkorn....	1178	1394	1991	62	41	19	326	360	468	52	68	49	1618	1863	2527
2—4 — — — — —	970	1156	1633	59	66	23	465	524	674	37	22	31	1531	1768	2361
4—12 — — — — —	1373	1422	1919	160	96	41	810	929	1088	32	32	33	2375	2479	3081
12 Tdr. Hartk. og derover	99	105	173	25	24	3	30	39	46	14	10	2	168	178	224
Tilsammen...	3620	4077	5716	306	227	86	1631	1852	2276	135	132	115	5692	6288	8193
Jylland															
1—2 Tdr. Hartkorn....	2881	2883	3920	108	138	60	702	761	864	108	86	83	3799	3868	4927
2—4 — — — — —	2153	2308	2931	80	108	48	871	959	983	50	53	47	3154	3428	4009
4—12 — — — — —	1105	1284	1591	89	90	13	624	656	611	28	33	19	1846	2063	2234
12 Tdr. Hartk. og derover	110	120	182	11	31	11	29	27	40	10	1	—	160	179	233
Tilsammen...	6249	6595	8624	288	367	132	2226	2403	2498	196	173	149	8959	9538	11403
Hele Landet															
1—2 Tdr. Hartkorn....	4059	4277	5911	170	179	79	1028	1121	1332	160	154	132	5417	5731	7454
2—4 — — — — —	3123	3464	4564	139	174	71	1336	1483	1657	87	75	78	4685	5196	6370
4—12 — — — — —	2478	2706	3510	249	186	54	1434	1585	1699	60	65	52	4221	4542	5315
12 Tdr. Hartk. og derover	209	225	355	36	55	14	59	66	86	24	11	2	328	357	457
Tilsammen...	9869	10672	14340	594	594	218	3857	4255	4774	331	305	264	14651	15826	19596

Solgte Ejendomme i pCt. af samtlige Ejendomme						
Øerne		Jylland		Hele Landet		
Salg pCt.	Tdr. Htk. pCt.	Salg pCt.	Tdr. Htk. pCt.	Salg pCt.	Tdr. Htk. pCt.	
Huse:						
1895—99...	23	23	32	30	28	27
1905—09...	40	39	45	43	43	41
Gaarde:						
1895—99...	13	10	16	14	15	12
1905—09...	26	22	28	26	27	24

Ogsaa forud for 1895 var Salgshyppigheden størst i Jylland, men Tallene vare naturligvis væsentlig paa Grund af det mindre omfattende Materiale langt lavere¹⁾.

I ovenstaaende Tabel 96 er for de 3 sidste Femaar og for de forskellige Arter af Salg Antallet af Gaarde fordelt paa Størrelsesklasser.

Udregnes paa Grundlag heraf Salgshyppigheden for de forskellige Størrelsesklasser, faas for 1895—99 og 1905—09 for hele Landet nedenstaaende Tal:

Solgte Gaarde i pCt. af samtlige Gaarde					
1—2 Tdr.	2—4 Tdr.	4—12 Tdr.	12 Tdr.	Htk. og derover	Til-
Htk.	Htk.	Htk.			sammen
1895—99...	20	14	11	12	15
1905—09...	33	27	21	22	27

¹⁾ For 1875—79 og 1885—89 faas for Antallet af Gaarde følgende Procenter for Salgshyppighed:

	Øerne	Jylland	Hele Landet
1875—79.....	8	10	9
1885—89.....	8	10	9

Salgshyppigheden er størst for de mindste Gaarde og aftager herfra indtil Gaarde med 4—12 Tdr. Hartk. Gaarde med 12 Tdr. Hartk. og derover viser derimod en lidt større Salgshyppighed end den foregaaende Gruppe, og denne er tilmed noget for lav, da de fleste Fideikommiser, Klostre m. v., der ikke komme paa Markedet, høre her ind under. Ogsaa tidligere var Salgshyppigheden størst for de smaa Gaarde¹⁾.

3. Landejendommenes Prisbevægelse 1845—1909.

Prix des exploitations agricoles 1845—1909.

a. Almindelig Oversigt.

Aperçu général.

Vil man undersøge Hartkornets Prisbevægelse inden for hele den Periode, hvorfor der foreligger Oplysninger, maa man som allerede bemærket, for at faa et nogenlunde ensartet Sammenligningsgrundlag, foruden at begrænse sig til Gaardene, behandle almindelige frie Salg og Tvangssalg under eet samt efter 1895 udelade

¹⁾ For 1875—79 og 1885—89 faas følgende Procenter for Salgshyppighed:

1—2 Tdr.	2—4 Tdr.	4—12 Tdr.	12 Tdr.	Htk. og derover	Til-
Htk.	Htk.	Htk.			sammen
1875—79...	13	10	6	9	9
1885—89...	11	10	7	9	9

Familiesalg og Næringssalg. Desuden maa der regnes med Gaardenes hele Købesum, uden Hensyn til om Besætning og Inventar medfulgte eller ej, idet Værdien heraf først er særskilt opgivet fra 1885. Gøres dette, og udelades desuden fra 1895 Salgene i Københavns Nærhed (Frederiksberg, Amager og Nordre Birker), faas, særskilt for Øerne og Jylland, de i nedenstaaende Tabel 97 indeholdte gennemsnitlige Salgspriser pr. Td. Gaardhartkorn¹⁾.

Tabel 97. Gennemsnitspris pr. Td. Hartkorn for de solgte Gaarde, 1845—49 og 1860—1909 (Besætning og Inventar medregnet).

Fermes vendues 1845—49 et 1860—1909: prix p. tn. de hurtk. (monture comprise).

	Øerne	Jylland	Hele Landet
	Kr.	Kr.	Kr.
1845—49	2910	1956	2268
1860—64	5143	3944	4374
1865—69	5773	4115	4732
1870—74	6848	5132	5845
1875—79	8160	6593	7259
1880—84	7990	6768	7292
1885—89	6850	6381	6604
1890—94	6779	6282	6512
1895—99	6056	6358	6218
1900—04	6202	6467	6349
1905—09	7309	8005	7682

I de 20 Aar fra Slutningen af 1840'erne til Slutningen af 1860'erne steg Hartkornsprisen til over det dobbelte. I de to følgende Femaar fortsattes Stigningen kraftigt, og Priserne i 1875—79 vare over en halv Gang højere end i Slutningen af 1860'erne og mere end tre Gange saa høje som i 1845—49. Gennemsnittet for 1880—84 var derimod ikke synderlig højere end Gennemsnittet for det foregaaende Femaar, og derpaa indtræder en pludselig Nedgang, der fortsættes indtil Aarhundredets Slutning. I 1900—04 indledes en ny Opgang i Hartkornspriserne, og Stigningen i det paafølgende Femaar er saa stærk, at Gennemsnitsprisen for 1905—09 endogsaa naar ca. 400 Kr. op over Gennemsnitsprisen for 1880—84, der tidligere betegnede Maksimum i hele Perioden.

For Øerne og Jylland var Prisbevægelsen vel nok i Hovedtrækkene den samme, men der er dog ogsaa ret væsentlige Uoverensstemmelser. I Jylland naaedes det foreløbige Maksimum saaledes et Femaar senere end

paa Øerne (1880—84 mod 1875—79), og den seneste Prisstigning begyndte her et Femaar tidligere (1895—99 mod 1900—04 paa Øerne). Det er ogsaa blot i Jylland, at Gennemsnitsprisen i 1905—09 var højere end Priserne før Nedgangen i 1880'erne og 1890'erne; paa Øerne manglede de endnu i det sidste Femaar 8 à 900 Kr. i at være paa Højde med Priserne i 1875—79. Resultatet heraf er, at der i Løbet af Perioden er foregaaet en Udjævning af Forholdet mellem Hartkornspriserne i de to Landsdele; jfr. nedenstaaende Tal, hvor Prisen for Øerne i de forskellige Femaar er sat lig 100 og de tilsvarende Tal for Jylland udregnede i Forhold hertil:

	Øerne	Jylland
1845—49	100	67
1860—64	100	77
1865—69	100	71
1870—74	100	75
1875—79	100	81
1880—84	100	85
1885—89	100	93
1890—94	100	93
1895—99	100	105
1900—04	100	104
1905—09	100	110

Medens 1 Td. Hartkorn med Besætning og Inventar i Jylland i 1845—49 kostede en Tredjedel mindre end paa Øerne, kostede den i Begyndelsen af 1870'erne kun en Fjerdedel mindre; i Begyndelsen af 1890'erne var det kun 7 pCt., og siden da har Prisen for 1 Td. Hartkorn været højest i Jylland og var i 1905—09 endogsaa 10 pCt. højere end paa Øerne.

Til nærmere Belysning af Prisbevægelsen i den omhandlede Periode meddeles i omstaaende Tabel 98 (Side 150) for hvert enkelt Aar den gennemsnitlige Salgspris pr. Td. Gaardhartkorn særskilt for Øerne, Jylland og hele Landet. Priserne for Aarene 1845—49 vedrøre kun Gaarde under 12 Tdr. Hartk., da der ikke for de større Gaarde foreligger Oplysning om Salgenes Fordeling paa de enkelte Aar inden for Femaaret.

Noget rent Udtryk for Hartkornspriserne indeholder disse Tal dog ikke, da de ogsaa omfattede Værdien af medfulgt Besætning og Inventar, men trods dette kunde de naturligvis meget vel tænkes med nogenlunde Paalidelighed at afspejle de Forandringer, som Hartkornspriserne ere undergaaede. Dette kan sikkert ogsaa antages i det væsentlige at gælde for Tiden indtil 1885, for hvilken der ikke findes særlige Oplysninger om Værdien af medfulgt Besætning og Inventar, men efter dette Tidspunkt har Besætningsværdien været underkastet saa betydelige Forandringer, at man ved en

¹⁾ Ligesom i Tabel 94 (jfr. Note 1 Side 145) er der for Perioden indtil 1895 set bort fra Salgene paa Bornholm.

Tabel 98. Gennemsnitlig Salgspris pr. Td. Gaardhartkorn (med Besætning og Inventar) 1845—1909.

Prix p. tn. de hartk. 1845—1909 (monture comprise).

	Øerne	Jylland	Hele Landet
	Kr.	Kr.	Kr.
1845	2614	1454	1758
1846	2838	1578	1884
1847	2864	1922	2124
1848	2874	1832	2070
1849	2414	1412	1706
1845—49	2506	1666	1924
1860	4934	3622	4106
1861	4710	3758	4082
1862	5318	4024	4452
1863	5416	4424	4752
1864	5294	3636	4398
1860—64	5143	3944	4374
1865	5292	3612	4222
1866	5280	3702	4346
1867	5426	3950	4478
1868	6146	4440	5082
1869	6576	4648	5328
1865—69	5773	4115	4732
1870	6131	4414	5049
1871	6239	4505	5313
1872	6654	5060	5701
1873	7232	5472	6230
1874	7646	5902	6615
1870—74	6848	5132	5845
1875	8257	6597	7248
1876	8482	6836	7554
1877	8374	6723	7432
1878	8247	6380	7151
1879	7429	6394	6864
1875—79	8160	6593	7259
1880	7878	6443	7138
1881	7954	6628	7148
1882	7902	6915	7313
1883	7962	6866	7374
1884	8317	6968	7500
1880—84	7990	6768	7292
1885	7698	7169	7410
1886	7094	6370	6712
1887	6620	6242	6421
1888	6370	6019	6178
1889	6619	6229	6415
1885—89	6850	6381	6604
1890	6949	6208	6585
1891	6762	6421	6586
1892	6851	6236	6497
1893	6745	6244	6465
1894	6537	6312	6412
1890—94	6779	6282	6512
1895	6237	6488	6371
1896	5991	6419	6214
1897	5948	6332	6154
1898	6000	6301	6158
1899	6145	6268	6216
1895—99	6056	6358	6219

Tabel 98 (fortsat).

	Øerne	Jylland	Hele Landet
	Kr.	Kr.	Kr.
1900	5964	6149	6070
1901	6007	6092	6053
1902	6146	6281	6198
1903	6226	6761	6529
1904	6571	6908	6754
1900—04	6202	6467	6349
1905	6602	7197	6926
1906	7052	7526	7316
1907	7492	8134	7835
1908	7651	9023	8073
1909	7618	8707	8190
1905—09	7309	8005	7682

Undersøgelse af Hartkornspriserne nødvendigvis maa bortse herfra. I Femaaret 1885—89 udgjorde eksempelvis Værdien af medfulgt Besætning og Inventar i Gennemsnit for samtlige Gaarde ved almindeligt frit Salg pr. Td. Hartkorn 780 Kr., i 1895—99 1120 Kr. og i 1905—09 endogsaa 1610 Kr. Ved Siden heraf vejer den Omstændighed, at de ovenfor anførte Gennemsnitspriser vedrøre almindelige frie Salg og Tvangssalg under eet mindre¹⁾, men det vil dog være rigtigst ogsaa at udskyde disse og alene betragte Priserne ved almindeligt frit Salg. Gøres dette, faas for Perioden efter 1885 særskilt for Øerne og Jylland de i omstaaende Tabel 99 (Side 151) anførte Gennemsnitspriser for Gaardhartkornet uden Besætning og Inventar²⁾.

Da en umiddelbar Sammenligning af de her meddelte Gennemsnitspriser og de ovenfor for Tiden før 1885 anførte naturligvis er udelukket, har man for at opnaa et sammenhængende Overblik over Prisbevægelsen foretaget en Omregning af Tallene, idet man har sat Gennemsnitsprisen for hele Landet for Femaaret 1885—89 lig 100 og udregnet de tilsvarende Tal for de enkelte Aar. Priserne forud for 1885 ere omregnede i Forhold til den i Tabel 98 anførte Gennemsnitspris, der vedrører almindelige frie Salg og Tvangssalg under eet og foruden Jord og Bygninger ogsaa omfatter medfulgt Besætning og Inventar, medens Priserne efter 1885 ere beregnede paa Grundlag af Tabel 99, der kun vedrører almindelige frie Salg uden med-

¹⁾ Den gennemsnitlige Pris pr. Td. Gaardhartkorn bliver i 1885—89 ca. 180 Kr. og i 1905—09 ca. 50 Kr. højere, naar man udelader Tvangssalgene.

²⁾ Salgene paa Bornholm ere medregnede.

Tabel 99. Gennemsnitlig Salgspris pr. Td. Gaardhartkorn (uden Besætning og Inventar) 1885—1909.

Prix p. tn de hartkorn 1885—1909 (sans monture).

	Øerne	Jylland	Hele Landet
	Kr.	Kr.	Kr.
1885	7070	6255	6643
1886	6483	5557	5989
1887	6230	5550	5871
1888	5872	5312	5567
1889	6042	5430	5730
1885—89	6314	5619	5948
1890	6203	5343	5781
1891	5969	5269	5614
1892	6042	5193	5567
1893	5901	5207	5550
1894	5809	5154	5405
1890—94	5987	5232	5588
1895	5387	5409	5399
1896	5220	5349	5289
1897	5147	5193	5173
1898	5159	5137	5147
1899	5203	5132	5162
1895—99	5220	5239	5230
1900	5004	5096	5054
1901	5147	4943	5033
1902	5159	5257	5214
1903	5194	5410	5318
1904	5447	5483	5466
1900—04	5208	5258	5235
1905	5454	5711	5596
1906	5796	5816	5806
1907	6116	6254	6188
1908	6272	6550	6413
1909	6328	6822	6588
1905—09	6015	6225	6126

fulgt Besætning og Inventar¹⁾. I Overensstemmelse hermed faas for Perioden efter 1860 nedenstaaende Forholdstal for Gaarde, og paa Grundlag heraf er den Side 153 anførte grafiske Fremstilling udarbejdet.

Forholdstal for Hartkornspriserne, naar Gennemsnitsprisen for hele Landet for 1885—89 sættes lig 100

	Øerne	Jylland	Hele Landet
1860.....	75	55	62
1861.....	71	57	62
1862.....	80	61	67
1863.....	82	64	72
1864.....	80	55	67
1860—64.....	78	60	66

¹⁾ For at lempe paa Overgangen mellem de to Beregningsmaader har man for Aarene 1885—89 beregnet Forholdstallene paa begge Maader og taget Gennemsnittet. Afvigelseerne vare iøvrigt ubetydelige.

Forholdstal for Hartkornspriserne, naar Gennemsnitsprisen for hele Landet for 1885—89 sættes lig 100

	Øerne	Jylland	Hele Landet
1865.....	80	55	64
1866.....	80	56	66
1867.....	82	60	68
1868.....	93	67	77
1869.....	100	70	81
1865—69.....	87	62	72
1870.....	93	67	77
1871.....	94	67	80
1872.....	101	77	86
1873.....	109	83	94
1874.....	116	89	100
1870—74.....	104	78	89
1875.....	125	100	110
1876.....	128	104	114
1877.....	127	102	113
1878.....	125	97	108
1879.....	113	97	104
1875—79.....	124	100	110
1880.....	119	98	108
1881.....	120	100	108
1882.....	120	105	111
1883.....	121	104	112
1884.....	126	105	114
1880—84.....	121	103	110
1885.....	119	105	112
1886.....	109	93	101
1887.....	105	93	99
1888.....	99	89	91
1889.....	102	91	96
1885—89.....	105	95	100
1890.....	104	90	97
1891.....	100	87	94
1892.....	102	87	94
1893.....	99	87	93
1894.....	98	87	91
1890—94.....	101	88	94
1895.....	91	91	91
1896.....	88	90	89
1897.....	86	87	87
1898.....	87	86	87
1899.....	87	86	87
1895—99.....	88	88	88
1900.....	84	86	85
1901.....	86	83	85
1902.....	87	88	88
1903.....	87	91	89
1904.....	92	92	92
1900—04.....	88	88	88
1905.....	92	96	94
1906.....	97	98	98
1907.....	103	105	104
1908.....	105	110	108
1909.....	106	115	111
1905—09.....	101	105	103

Hermed ere Vanskelighederne dog ikke udtømte. Som allerede tidligere nævnt har man fra 1895 udskilt Næringssalg og Salgene i Københavns Omegn, medens disse forud for dette Aar delvis ere medregnede, og da Hartkornsprisen for denne Art af Ejendomme ligger ikke saa lidt over Prisen for almindelige Landejendomme, blive Gennemsnitspriserne for Aarene efter 1895 for lave i Sammenligning med Tiden forud herfor. Den nødvendige Korrektion lader sig tilmed ikke foretage, da det ikke nøjagtigt vides, i hvilket Omfang de paagældende Salg forud for 1895 ere medtagne. Der er dog al Rimelighed for, at man allerede tidligere har udeladt de Næringssalg, hvor Priserne vare tydeligt paa-virkede af, at der til Ejendommen var knyttet væsentlige Indtægtskilder uden for Landbrugsbedriften, og Næringssalgernes fuldstændige Udskillelse fra 1895 kommer saaledes ikke til at paavirke Gennemsnitspriserne synderligt¹⁾. I hvert Fald bliver Forholdet mellem Hartkornspriserne i Jylland og paa Øerne uberørt heraf, da Næringssalgene ere nogenlunde lige udbredte i de to Hoveddele af Landet. Derimod har Udeladelsen af Salgene i Københavns Omegn ikke blot trykket Gennemsnitspriserne for hele Landet, men navnlig paa-virket Forholdet mellem Øerne og Jylland. Naar saaledes i Følge Tabel 99 Salgsprisen paa Øerne i 1894 ligger 650 Kr. over Gennemsnitsprisen for Jylland, medens Prisen i 1895 netop er højest i Jylland, skyldes dette alene det her fremdragne Forhold. At bøde herpaa ved ligefrem at medtage Salgene i Københavns Omegn, vilde dog næppe være formaalstjenligt. Antallet af Salg i Københavns Omegn synes saaledes i Femaaret 1895—99 at have været særlig stort og er desuden højst forskelligt i de enkelte Aar, og en Beregning af Salgspriserne paa Grundlag heraf vilde saaledes rimeligvis give for høje Tal i Sammenligning med det forudgaaende Femaar og desuden give Plads for Forskydninger, som alene kunde føres tilbage til, om der i de enkelte Aar var solgt mange eller faa Ejendomme i Hovedstadens Nærhed. Helt at se bort fra disse Salg lader sig dog ikke gøre, hvis man vil bevare Kontinuiteten i Tallene, og man har derfor under Hensyn hertil for Perioden 1895—1909 foretaget en Korrektion af Forholdstallene for Øerne og hele Landet²⁾, og disse ere blevne benyt-

tede ved Udarbejdelsen af den Side 153 anførte grafiske Fremstilling.

Fra 1860 ere Priserne stigende indtil 1876, i Begyndelsen svagere og afbrudt af et Tilbageslag i 1864—65 (Krigen) og 1870, men fra 1871 meget stærkt¹⁾. Medens den aarlige Stigning fra 1860 til 1871 kun udgjorde 3 pCt., naaede den 1871—76 op paa 8 pCt. Den hele Stigning fra 1860 til 1876 udgjorde 3450 Kr. paa en Tønde Hartkorn eller 84 pCt. I de følgende Aar er Prisen faldende indtil 1879 (gennemsnitlig 1 pCt. aarlig), men retter sig derpaa atter for i 1884 at naa op i Højde med 1876. Fra 1884 indtræder da en pludselig og stærk Nedgang, der i de 4 Aar indtil 1888 udgør 4 pCt. aarlig; efter en forbigaaende Stigning i 1889 og 1890 fortsættes Nedgangen indtil 1900, men langt svagere (gennemsnitlig ikke engang 1 pCt. om Aaret) og afbrudt af en mindre Opgang i 1895²⁾. Fra 1901 indtræder da en meget stærk Opgang i Hartkornspriserne, og i 1909 er Prisen naaet op i Højde med 1884 og 1876. Stigningen udgør ialt 1550 Kr. eller i aarligt Gennemsnit ca. 200 Kr. eller 4 pCt.

Den her angivne Bevægelse i Hartkornspriserne stemmer i Hovedtrækkene overens med de i samme Periode foregaaede Forskydninger i det almindelige

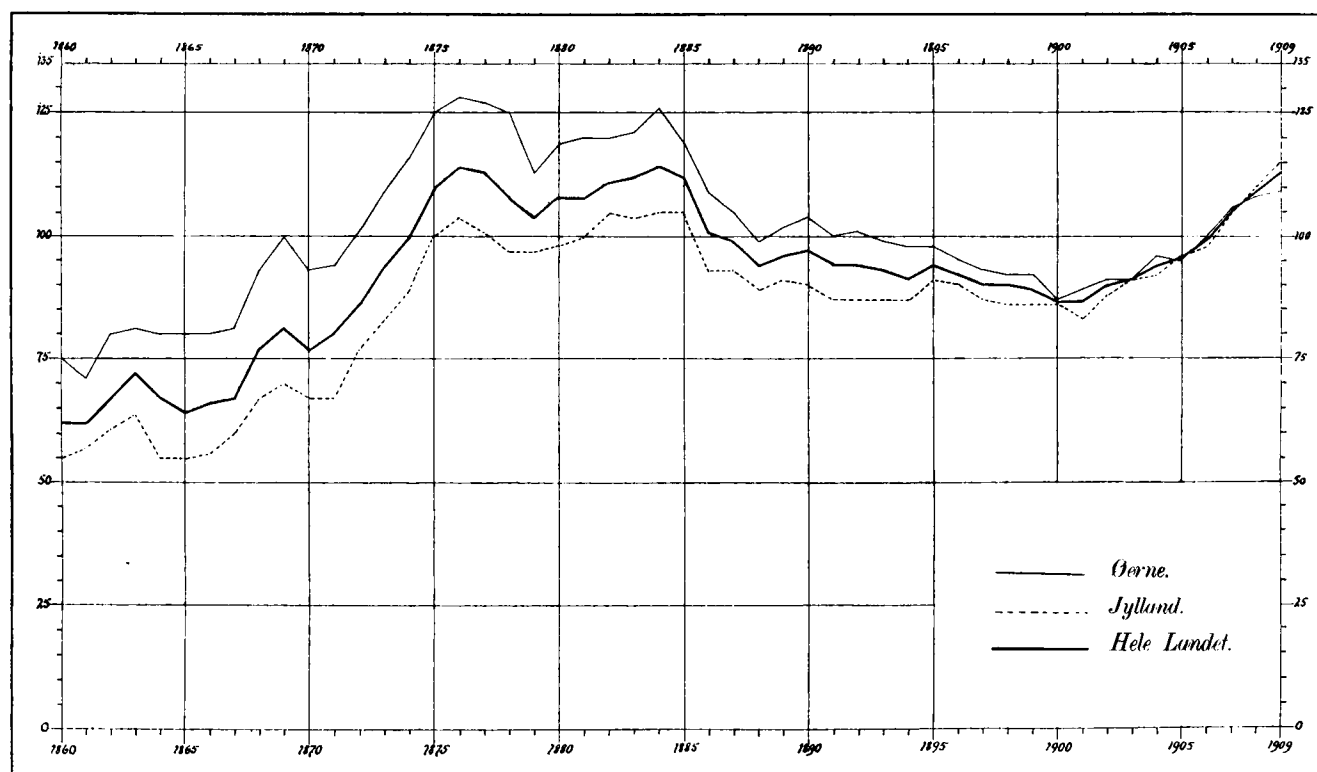
paa 5 pCt. og for de 2 sidste Femaar alene en Forhøjelse paa henholdsvis 4 og 3 pCt. Disse Tal ere benyttede for henholdsvis 1ste, 2det og 3die Femaar. For det første Femaar har man dog foretaget en Udjævning, saaledes at Tillæget falder fra 7 pCt. i 1894 til 5 pCt. i 1899. For hele Landet er der foretaget en lignende Korrektion.

¹⁾ Nedgangen i 1870 kan maaske delvis skyldes, at man først fra dette Aar har medtaget Arvefæstegaarde med Ret til at sælge og pantsætte, idet de paa Gaardene hvilende Afgifter muligvis ikke overalt ere blevne kapitaliserede. At Nedgangen dog ikke kan forklares alene herved, kan ses af, at Salgsprisen ogsaa gik ned i Jylland, hvor der næsten ingen Arvefæstegaarde findes.

²⁾ Denne er vel usikker paa Grund af den i 1895 forandrede Praksis, men rimelig nok. Stigningen skyldes alene Salgene i Jylland, og for disses Vedkommende maa en umiddelbar Sammenstilling af Aarene 1894 og 1895 anses for tilladelig. For Øerne viser vel Forholdstallet for 1895 efter Oversigten Side 151 en lige saa stor Nedgang som det tilsvarende Tal for Jylland er steget, men dette hidrører alene fra, at Salgene i Københavns Omegn ere udeladte i 1895. Ved den grafiske Fremstilling, hvor der som nævnt er taget Hensyn hertil, er Prisen for Øerne i de to Aar omtrent ens, men der er nogen Sandsynlighed for, at den i Virkeligheden har været højest i det sidste Aar. Dog maa det naturligvis erindres, at Materialets Omfang er betydeligt større efter 1895 end tidligere, men da det ogsaa forud for dette Aar var ret omfangsrigt, synes det ikke rimeligt, at denne Omstændighed kan have indvirket væsentlig paa de gennemsnitlige Salgspriser.

¹⁾ Dette bestyrkes ved, at Salgspriserne i 1895 saavel i Jylland som paa Øerne (Salgene i Københavns Omegn medregnede) viser Stigning i Sammenligning med det foregaaende Aar, hvor dog en Del Næringssalg maa være medregnede.

²⁾ Medregner man Salgene i Københavns Omegn, betyder dette for alle 15 Aar i Gennemsnit for Øerne en Forhøjelse

Gaardhartkornets Prisbevægelse 1860—1909 (jfr. Side 151—52).

Prisniveau¹⁾. Ligesom Hartkornspriserne steg Prisniveauet indtil midt i 1870'erne, faldt pludselig indtil Slutningen af 1870'erne og holdt sig derpaa væsentlig højere i de næstfølgende Aar, for omkring 1880'ernes Midte at falde yderligere. Ogsaa den Opgang, som fandt Sted i det almindelige Prisniveau omkring 1890, og det derpaa følgende Fald afspejles i Hartkornspriserne, om end betydelig afdæmpet, men medens Prisniveauet allerede fra 1895 er i kraftig Opgang, ere Hartkornspriserne vedblivende svagt faldende indtil 1900. Til Gengæld har Stagnationen i Prisniveauet 1901—04 og Nedgangen 1908—09 ikke sat Spor i Ejendomspriserne, der fra 1901 er i fortsat og stærk Opgang. Som Helhed ere Hartkornets Prissvingninger dog langt mindre udprægede, end Tilfældet er med det almindelige Prisniveau, og desuden indtræder Forandringerne i Prisbevægelsens Retning i Almindelighed noget senere for Hartkornet. Dette sidste vil vel nok kunne sættes i Forbindelse med den større Stabilitet, der præger Ejendomsmarkedet i Sammenligning med det almindelige Varemarked, men

iøvrigt kan en nøje Overensstemmelse mellem Hartkornspriserne og det almindelige Prisniveau naturligvis ikke ventes¹⁾. Rent bortset fra, at Landbrugsprodukternes Prisbevægelse ingenlunde behøver nøjagtigt at følge Forandringerne i det almindelige Prisniveau, maa man til Bestemmelse af Landbrugets Nettoudbytte, der er afgørende for Landejendommenes Værdi, ogsaa tage Hensyn til Driftsudgifterne, og disse have (navnlig for Arbejdslønnens Vedkommende) i den største Del af den her behandlede Periode været stigende. Disse to sideløbende Momenter, faldende Produktpriser og stigende Driftsudgifter, som maatte give sig Udtryk i en særlig

¹⁾ Sættes saavel Hartkornsprisernes Gennemsnit for Femaaret 1875—79 som det tilsvarende Tal for det almindelige Prisniveau til 100 og udregnes de hertil svarende Tal for de følgende Femaar, faas nedenstaaende Oversigt:

	Hartkornspriser	Det almindelige Prisniveau
1875—79.....	100	100
1880—84.....	100	97
1885—89.....	91	81
1890—94.....	85	79
1895—99.....	80	75
1900—04.....	80	81
1905—09.....	95	87

¹⁾ Jfr. den i Statistisk Tabelværk, 5. Række, Litra D Nr. 20, Side 11* foretagne Beregning paa Grundlag af Ind- og Udførselspriserne for en Række vigtigere Varer.

kraftig Nedgang i Ejendomspriserne, ere imidlertid for de her meddelte Salgsprisers Vedkommende, der referere til Hartkornet, blevne modvirkede af Hartkornets reelle Værdiforøgelse. Medens Hartkornsansættelsen har været uforandret den samme lige siden Matriklens Ikrafttræden i 1844, er den dyrkede Jords Bonitet blevet forbedret, nye Jorder indtagne til Dyrkning og Bygningsanlægene blevne større og kostbarere. Ogsaa den Omstændighed, at de smaa Gaarde, hvor Bygningerne spille en relativt stor Rolle, paa Grund af den stigende Udstykning ere komne til at veje stadig mere til inden for Aarets Salg, har virket i samme Retning. Særlig stærkt have de her nævnte Momenter virket i 1860'erne og 1870'erne, og dette er altsaa delvis Forklaringen til den betydelige og hastige Stigning, som Hartkornspriserne vise i denne Periode. Under Nedgangstiden indtil Midten af 1880'erne, hvor de paagældende Ændringer dog have været af mindre Betydning, er paa den anden Side de synkende Produktprisers Indflydelse paa Hartkornsværdien herigennem blevet hæmmet.

At den her fremstillede Forskydning i de gennemsnitlige Salgspriser, der vedrører Landet som Helhed, kun i ringe Grad er paavirket af de Tilfældigheder, der naturligvis altid knytter sig til det enkelte Aars Salg, men i det væsentlige maa føres tilbage til almindelige, stærkt virkende, typiske Aarsager, bestyrkes ved at betragte Prisbevægelsen særskilt for Øerne og Jylland (jfr. Oversigten Side 151 og den grafiske Fremstilling Side 153). Bevægelsen er ikke blot i Hovedtrækkene, men ogsaa i Enkeltheder væsentlig ens. Paa enkelte Punkter vise Kurverne for Øerne og Jylland dog ogsaa et noget afvigende Forløb. Det Prissfald, der staar i Forbindelse med Krigen i 1864, rammer saaledes kun de jyske Ejendomme; paa Øerne indskrænker Virkningen sig til, at Priserne stagnere i de efter Krigen følgende Aar. Paa den anden Side er det mellem Midten af 1870'erne og Midten af 1880'erne indtraadte Fald med paafølgende Stigning mest udpræget paa Øerne, og Nedgangen i Hartkornspriserne fra Midten af 1880'erne begynder paa Øerne allerede i 1885, men i Jylland først et Aar senere. Desuden er Prisbevægelsen i Begyndelsen af 1890'erne, der i Jylland er svagt men jævnt faldende, paa Øerne noget uregelmæssig, et Forhold, der rimeligvis staar i Forbindelse med, at Salgene i Københavns Omegn i dette Tidsrum have været forholdsvis stærkt til.

Som almindelig Tendens gælder det dog, at Priserne i Jylland baade ere faldne mindre og stegne stærkere end Priserne paa Øerne; jfr. omstaaende Forholdstal,

hvor Gennemsnitspriserne for 1860—64 er sat lig 100. Tallene for de tre sidste Femaar ere korrigerede (jfr. Anmærkning 2, Side 152, 1ste Spalte).

	Øerne	Jylland	Hele Landet
1860—64.....	100	100	100
1865—69.....	112	104	108
1870—74.....	133	130	134
1875—79.....	159	167	166
1880—84.....	155	172	167
1885—89.....	134	158	152
1890—94.....	129	147	142
1895—99.....	119	147	136
1900—04.....	117	148	136
1905—09.....	133	175	158

Enkelte Undtagelser herfra danner 1865—69, hvor Priserne steg stærkest paa Øerne, og 1890—94, hvor Prisnedgangen var størst i Jylland. Bortset fra disse to Femaar have Gennemsnitspriserne for Øerne og Jylland efterhaanden nærmet sig til hinanden; jfr. nedenstaaende Tal, hvor Gennemsnitspriserne paa Øerne inden for de forskellige Femaar ere satte lig 100 og Priserne i Jylland udregnede i Forhold hertil:

	Øerne	Jylland
1840—45.....	100	67
1860—64.....	100	77
1865—69.....	100	71
1870—74.....	100	75
1875—79.....	100	81
1880—84.....	100	85
1885—89.....	100	91
1890—94.....	100	87
1895—99.....	100	94 (100)
1900—04.....	100	97 (101)
1905—09.....	100	100 (103)

Tallene ere beregnede paa Grundlag af Forholdstallene i Oversigten Side 151. Værdien af medfulgt Besætning og Inventar er saaledes medregnet indtil 1885, og de meddelte Tal stemmer altsaa indtil dette Tidspunkt overens med de i Oversigten Side 149 anførte. Dette Forhold kan dog endnu mindre i denne Forbindelse, end naar der er Tale om at følge Prisbevægelsen ned gennem Tiden, antages at betyde stort. Ved Beregningen af Tallene for de 3 sidste Femaar er der taget Hensyn til den Side 152, 1ste Spalte nævnte Korrektur (jfr. den dertil hørende Anmærkning 2); de i Parentes vedføjede Tal ere udregnede uden Hensyn hertil, altsaa med Udskillelse af Salgene i Københavns Omegn.

Medens 1 Td. Hartkorn indtil midt i 1870'erne kostede en Fjerdedel mindre i Jylland end paa Øerne, er der nu ingen Forskel; udskydes Salgene i Køben-

havns Omegn, er den gennemsnitlige Salgspris endogsaa lidt højere i Jylland, og endnu mere gælder dette, naar Værdien af medfulgt Besætning og Inventar medregnes (jfr. Oversigten Side 149).

b. Landejendommenes Prisbevægelse, efter Størrelsesgrupper og Landsdele.

Prix des exploitations agricoles, par hartkorn et par partie du pays.

For de forskellige Størrelsesgrupper af Gaarde indeholdes der i nedenstaaende Tabel 100 for Øerne, Jylland og hele Landet femaarsvis Oplysning om den gennemsnitlige Salgspris pr. Td. Hartkorn for 1845—49 og Perioden 1860—1909. For 1885—89 indeholder Tabellen to Rækker af Priser, idet der ved den første i Overensstemmelse med de forudgaaende Femaar er medregnet Værdien af medfulgt Besætning og Inventar samt Tvangssalg, medens den anden Række i Lighed med de efterfølgende Femaar ser bort herfra.

Prisbevægelsen opviser i den betragtede Periode i Hovedtrækkene samme Tendens for de forskellige Størrelsesgrupper, stærk Stigning indtil Slutningen af 1870'erne og Begyndelsen af 1880'erne, efterfulgt af en betydelig Nedgang, der efterhaanden aftagende i indeværende Aarhundrede atter afløses af en omtrent lige saa stærk Stigning. Ved Siden heraf er Bevægelsens Forløb dog noget forskellig for de forskellige Størrelses-

grupper. Til nærmere Belysning heraf har man i nedenstaaende Oversigt for hver enkelt Størrelsesgruppe i hele Landet sat Priserne for 1860—64 til 100 og udregnet Priserne for de øvrige Femaar i Forhold hertil.

Gaarde med					
1—2 Tdr. Hartk.	2—4 Tdr. Hartk.	4—12 Tdr. Hartk.	12 Tdr. Hartk. og derover	Samtlige Gaarde	
1860—64...	100	100	100	100	100
1865—69...	110	110	111	110	108
1870—74...	140	144	133	122	134
1875—79...	189	190	160	140	166
1880—84...	191	189	162	139	167
1885—89...	193	177	139	130	152
1890—94...	184	170	132	114	142
1895—99...	183	162	122	106	137
1900—04...	188	164	120	120	136
1905—09...	216	193	140	120	158

Stigningen gennem den første Halvdel af Perioden standsede tidligst for de store Gaarde, og den seneste Opgang i Prisen begyndte senest for denne Ejendomsgruppe. De største Gaardes Pris kulminerede allerede i 1875—79, de mindstes først 1885—89; paa den anden Side var Prisen for Gaarde med indtil 4 Tdr. Hartk. allerede opadgaaende i 1900—04, medens Prisen for Gaarde med 4 Tdr. Hartk. og derover først opviser Stigning i det følgende Femaar.

Som Helhed var Stigningen for de smaa Gaarde langt den stærkeste. Dette var allerede Tilfældet fra 1845—49 til 1860—64, men er dog særlig udpræget i

Tabel 100. Gennemsnitlig Salgspris pr. Td. Gaardhartkorn, efter Størrelsesgrupper, 1845—49 og 1860—1909.
Prix p. hartk. 1845—49 et 1860—1909.

	Øerne					Jylland					Hele Landet				
	1—2 Td. H.	2—4 Td. H.	4—12 Td. H.	12 Td. H. og derover	Samtlige Gaarde	1—2 Td. H.	2—4 Td. H.	4—12 Td. H.	12 Td. H. og derover	Samtlige Gaarde	1—2 Td. H.	2—4 Td. H.	4—12 Td. H.	12 Td. H. og derover	Samtlige Gaarde
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
A. Besætning og Inventar medregnet. Tvangssalg medregnede. <i>monture comprise, ventes par adjudication comprises.</i>															
1845—49.....	3000	2556	2728	3240	2910	1580	1430	1820	3354	1956	1838	1624	2140	3296	2268
1860—64.....	6042	5041	4865	5517	5143	3505	3226	4039	5506	3944	4068	3718	4426	5510	4374
1865—69.....	6348	5798	5458	6387	5773	3916	3436	4247	5843	4115	4456	4108	4904	6051	4732
1870—74.....	8059	7109	6395	7206	6848	4987	4537	5322	6282	5132	5690	5364	5873	6748	5845
1875—79.....	9967	8668	7552	8481	8160	7002	6289	6542	6856	6593	7685	7050	7075	7717	7259
1880—84.....	9758	8276	7546	8118	7990	7157	6452	6720	7193	6768	7781	7044	7169	7672	7292
1885—89.....	8876	7374	6282	7261	6850	7256	6148	5954	6991	6381	7835	6577	6138	7147	6604
B. Besætning og Inventar ikke medregnet. Tvangssalg ikke medregnede. <i>sans monture et à l'exclusion des ventes p. adjudication.</i>															
1885—89.....	8345	6920	5889	6562	6314	6461	5389	5245	6086	5619	6876	5931	5615	6374	5948
1890—94.....	8046	6582	5614	6021	5987	6100	5192	4928	4891	5232	6552	5693	5314	5569	5588
1895—99.....	6867	5637	4858	4863	5220	6139	5147	4749	5263	5239	6348	5302	4811	5066	5230
1900—04.....	7020	5699	4689	5012	5208	6329	5248	4820	4842	5258	6550	5402	4749	4924	5235
1905—09.....	7734	6476	5493	5870	6015	7525	6294	5671	5597	6225	7593	6361	5572	5738	6126

de følgende Aar. Medens Prisen for de største Gaarde med 12 Tdr. Hartk. og derover i 1905—09 kun var en Femtedel højere end i 1860—64, kostede Gaarde med 4—12 Tdr. Hartk. to Femtedele mere og Gaarde med under 4 Tdr. Hartk. endogsaa ca. det dobbelte, lidt mindre for Gaarde med 2—4 Tdr. Hartk., noget mere for de mindste Gaarde med 1—2 Tdr. Hartk. Medens Prisen for Gaarde over 4 Tdr. Hartk. i 1905—09 var 14 pCt. lavere end i første Femaar af 1880'erne, der betegner Maksimum, var Prisen for Gaarde med 2—4 Tdr. Hartk. i det sidst forløbne Femaar naaet op herover, og de mindste Gaarde med 1—2 Tdr. Hartk. kostede endogsaa en Tiendedel mere. Forholdet mellem Gennemsnitspriserne for de forskellige Gaardgrupper er saaledes i Tidens Løb undergaaet betydelige Ændringer; jfr. nedenstaaende Tal, hvor Gennemsnitsprisen pr. Td. Hartkorn for Gaarde med 1—2 Tdr. Hartk. er sat lig 100:

	Gaarde med			
	1—2 Tdr. Hartk.	2—4 Tdr. Hartk.	4—12 Tdr. Hartk.	12 Tdr. Hartk. og derover
1860—64.....	100	91	109	135
1865—69.....	100	92	110	136
1870—74.....	100	94	103	119
1875—79.....	100	92	92	100
1880—84.....	100	91	92	99
1885—89.....	100	85	80	92
1890—94.....	100	87	81	85
1895—99.....	100	84	76	80
1900—04.....	100	82	72	75
1905—09.....	100	84	73	75

Medens de store Gaarde med 12 Tdr. Htk. og derover tidligere (indtil Slutningen af 1870'erne) vare i højest Pris, koster nu de smaa Gaarde og navnlig de mindste med 1—2 Tdr. Htk. mest. Lavest staar dog Gaarde med 4—12 Tdr. Htk. I 1905—09 var Prisen for denne Gaardgruppe pr. Td. Hartkorn ca. 550 Kr. under Gennemsnittet for samtlige Gaarde. Gaarde med 12 Tdr. Htk. og derover kostede ca. 400 Kr. mindre end Gennemsnittet, men Gaarde med 2—4 Tdr. Htk. ca. 240 Kr. og Gaarde med 1—2 Tdr. Htk. endogsaa 14 à 1500 Kr. mere. For Gaarde med 2—4 Tdr. Htk. har Prisen i Begyndelsen af Perioden været ca. en Tiendedel og i den sidste Snes Aar henimod en Femtedel lavere end for de mindste Gaarde. For Gaarde med 4—12 Tdr. Htk. var Prisen indtil 1870—74 højere, derefter i stigende Grad lavere, i 1905—09 endogsaa 27 pCt. For Gaarde med 12 Tdr. Htk. og derover har den tilsvarende Forskydning været endnu mere udpræget. I 1860'erne kostede de over en Tredjedel mere end de mindste Gaarde, i 1875—79 var Prisen ens og i 1905—09 en Fjerdedel lavere.

Forskellen mellem de forskellige Størrelsesgrupper er tilmed noget større end Tabel 100 og foranstaaende Oversigt angiver. Salgsstatistikken omfatter foruden Ejendomme med paastaaende Bygninger ogsaa en Del ubebyggede Lodder, hvis Værdi pr. Td. Hartkorn er betydelig under Værdien for bebyggede Ejendomme, og af ubebyggede Lodder findes der forholdsvis flest i de smaa Størrelsesgrupper¹⁾. Desuden er Antallet af solgte ubebyggede Lodder stigende²⁾, og dette har noget udvisket den stærkere Stigning for de smaa Gaarde.

Den væsentligste Grund til de smaa Ejendommers store Værdi pr. Td. Hartkorn er de forholdsvis langt større Bygninger, som findes her i Sammenligning med de større Gaarde. Desuden spiller rimeligvis de smaa Gaardes mere intensive Kultur en Rolle, ligesom ogsaa den relativt stærke Efterspørgsel efter mindre Ejendomme driver Prisen op. Til Forklaring af de smaa Gaardes stigende Overvægt kan foruden de her nævnte Forhold, der er kommet til at veje stadig stærkere til, peges paa Forskydningen fra Kornavl til Husdyrbrug, hvorunder Stordriftens Fordele gennem Andelsbevægelsen i stigende Grad er kommet de smaa Brug til Gode.

Til nærmere Belysning af Prisbevægelsen siden 1895 for de forskellige Størrelsesgrupper anføres i Tabel 101 Oplysning om de gennemsnitlige Salgspriser for hvert

¹⁾ Antallet af ubebyggede Lodder og disses Salgsværdi er først oplyst siden 1902. I Femaaret 1905—09 var af det samlede Antal Ejendomme, der solgtes, 34 pCt. af Husene og 9 pCt. af Gaardene ubebyggede. For de 4 Størrelsesgrupper af Gaarde vare de tilsvarende Tal henholdsvis 17, 6, 1 og 2 pCt. Paa Øerne vare de solgte Ejendomme forholdsvis noget hyppigere ubebyggede end i Jylland, i 1905—09 henholdsvis 39 og 31 pCt. for Huse og 11 og 8 pCt. for Gaarde.

Salgsværdien pr. Td. Hartkorn for henholdsvis ubebyggede og bebyggede Ejendomme var i 1905—09 i hele Landet saaledes:

	Huse med 1—2 Tdr. Hartk.	Gaarde med				Samt- lige Gaarde
	Kr.	1—2 Tdr. Hartk.	2—4 Tdr. Hartk.	4—12 Tdr. Hartk.	12 Tdr. Hartk. og derover	Kr.
Ubebyggede	6867	5763	5468	5072	5522	5581
Bebyggede	11077	7937	6414	5579	5741	6154
	139	100	81	70	72	—

De smaa Gaarde kostede saaledes, naar de ubebyggede Lodder udskilles, endogsaa henimod 1800 Kr. over Gennemsnittet, og Salgsprisen var i Sammenligning med de øvrige Størrelsesgrupper endnu højere end efter foranstaaende Oversigt.

²⁾ I 1905—09 som nævnt 34 pCt. af Husene og 9 pCt. af Gaardene mod henholdsvis 27 og 6 pCt. i 1902—04.

Tabel 101. Gennemsnitlig Salgspris pr. Td. Hartkorn, efter Ejendommenes Størrelse, hvert Aar 1895—1909.
Prix p. hartkorn par an 1895—1909.

	Øerne						Jylland						Hele Landet					
	Gaarde						Gaarde						Gaarde					
	Huse med 1/4—1 Td. Hartk.	1—2 Tdr. Hartk.	2—4 Tdr. Hartk.	4—12 Tdr. Hartk.	12 Tdr. Hartk. og derover	Samtlige Gaarde	Huse med 1/4—1 Td. Hartk.	1—2 Tdr. Hartk.	2—4 Tdr. Hartk.	4—12 Tdr. Hartk.	12 Tdr. Hartk. og derover	Samtlige Gaarde	Huse med 1/4—1 Td. Hartk.	1—2 Tdr. Hartk.	2—4 Tdr. Hartk.	4—12 Tdr. Hartk.	12 Tdr. Hartk. og derover	Samtlige Gaarde
1895	Kr. 8893	Kr. 7082	Kr. 5696	Kr. 4935	Kr. 5546	Kr. 5387	Kr. 7774	Kr. 6157	Kr. 5297	Kr. 4858	Kr. 6157	Kr. 5409	Kr. 8150	Kr. 6447	Kr. 5432	Kr. 4903	Kr. 5863	Kr. 5399
1896	8764	6814	5607	4981	4469	5220	7874	6157	5154	4958	5354	5349	8151	6329	5297	4973	4939	5289
1897	8420	6854	5872	4710	4837	5147	7833	6117	5070	4826	4976	5193	8030	6327	5306	4764	4895	5173
1898	8621	6831	5440	4861	4660	5159	8487	6235	5091	4510	5270	5137	8531	6423	5202	4706	4915	5147
1899	9179	6782	5617	4783	4856	5203	8295	6033	5128	4618	4750	5132	8588	6252	5285	4713	4779	5162
1895—99	8774	6867	5637	4858	4863	5220	8069	6139	5147	4749	5263	5239	8302	6348	5302	4811	5066	5230
1900	8613	6749	5529	4485	4746	5004	8633	6017	5080	4694	4694	5096	8335	6255	5228	4585	4729	5051
1901	8760	6909	5702	4720	4358	5147	8180	6159	4927	4540	4366	4943	8401	6423	5193	4636	4363	5033
1902	8893	7144	5490	4549	5349	5159	8535	6263	5340	4781	4754	5257	8697	6549	5417	4646	4978	5214
1903	8897	7217	5671	4646	5105	5194	8542	6524	5335	4929	5315	5410	8671	6713	5458	4784	5226	5318
1904	9009	7038	5922	4963	5347	5447	8787	6587	5462	5077	4968	5483	8925	6739	5622	5012	5149	5466
1900—04	8870	7020	5699	4689	5012	5208	8487	6329	5248	4820	4842	5258	8628	6550	5402	4749	4924	5235
1905	8933	7485	6016	5029	4991	5454	9002	6690	5876	5261	5050	5711	8978	6933	5919	5142	5016	5596
1906	9222	7941	6131	5175	5933	5796	9450	7264	6008	5236	5097	5816	9367	7467	6052	5226	5508	5806
1907	9254	7726	6630	5603	5915	6116	10181	7498	6229	5787	5712	6254	9731	7576	6378	5679	5808	6188
1908	9529	7702	6673	5764	6292	6272	10077	7969	6600	5912	5974	6550	9859	7878	6628	5823	6160	6413
1909	9791	7771	6828	5819	6022	6328	10758	8092	6883	6208	6142	6822	10367	7978	6861	5988	6087	6588
1905—09	9366	7734	6476	5493	5870	6015	9881	7525	6294	5671	5597	6225	9683	7593	6361	5572	5738	6126

enkelt Aar og særskilt for Øerne og Jylland. Tabellen indeholder ogsaa Oplysning om Salgsprisen for Huse, der siden 1895 ere inddragne under Salgsstatistikken.

Som ovenfor nævnt, begyndte den seneste Prisstigning for Gaardene som Helhed i 1902. For de smaa Gaarde med 1—2 Tdr. Hartk. ligger Vendepunktet noget tidligere, idet Stigningen her allerede indlededes i 1901. For de store Gaarde indtraadte den afgørende Vending derimod senere, for Gaarde med 4—12 Tdr. Hartk. i 1904 og for de største Gaarde med over 12 Tdr. Hartk. egentlig først i 1906. For den sidstnævnte Gaardgruppes Vedkommende ere de aarlige Gennemsnitspriser dog i for høj Grad paavirkede af tilfældige Forhold, til at Vendepunktet med Sikkerhed lader sig angive.

Husene vise i det væsentlige samme Prisbevægelse som Gaardene. Stigningen begyndte her allerede i 1898 og fortsattes i den følgende Tid stadig stærkere, kun afbrudt af et mindre Tilbageslag i 1900 og 1901. Gennem hele Perioden har Salgsværdien pr. Td. Hartk. for Husene været ca. 30 pCt. højere end for de mindste Gaarde med 1—2 Tdr. Hartk. I sidste Femaar var det dog kun 27 pCt., men bortses fra ubebyggede Lodder, hvoraf der findes særlig mange blandt Husene, bliver det 39 pCt. (jfr. Note 1 Side 156).

I nedenstaaende Oversigt er Prisbevægelsen belyst særskilt for Øerne og Jylland. Tallene ere beregnede paa samme Maade som de i Oversigten Side 154 anførte.

	Gaarde med				
	1—2 Tdr. Hartk.	2—4 Tdr. Hartk.	4—12 Tdr. Hartk.	12 Tdr. Htk. og derover	Samtlige Gaarde
Øerne					
1860—64...	100	100	100	100	100
1865—69...	105	115	112	116	112
1870—74...	133	141	131	131	133
1875—79...	165	172	155	154	159
1880—84...	162	164	155	147	155
1885—89...	147	146	129	132	134
1890—94...	142	139	123	121	129
1895—99...	128	126	112	104	119
1900—04...	129	125	107	105	117
1905—09...	140	141	124	123	133
Jylland					
1860—64...	100	100	100	100	100
1865—69...	112	106	105	106	104
1870—74...	142	141	132	114	130
1875—79...	200	195	162	125	167
1880—84...	204	200	166	131	172
1885—89...	207	191	147	127	158
1890—94...	195	184	138	102	147
1895—99...	197	182	133	110	147
1900—04...	203	186	135	101	148
1905—09...	241	223	159	117	175

Bortset fra de største Gaarde, ere Priserne stegne langt stærkere i Jylland end paa Øerne. Gaarde med 4—12 Tdr. Hartk. kostede i 1905—09 i Jylland tre Femtedele mere end i 1860—64 mod en Fjerdedel mere paa Øerne, og for de to mindste Gaardgrupper vare Priserne i Jylland endogsaa 1 à 1½ Gange højere mod ikke engang ½ Gang højere paa Øerne. Paa Øerne var i 1905—09 Priserne for samtlige Gaardgrupper ca. en Femtedel lavere end i Slutningen af 1870'erne, da Priserne kulminerede, i Jylland var det kun Gaardene med 4 Tdr. Hartk. og derover, der endnu ikke var naaet op over det foreløbige Maksimumsfemaal (i Jylland 1880—84). Gaarde med 2—4 Tdr. Hartk. kostede saaledes i 1905—09 12 pCt. og de mindste Gaarde med 1—2 Tdr. Hartk. endogsaa 17 pCt. mere.

Det er saaledes navnlig i Jylland, at Forholdet mellem Priserne for store og smaa Gaarde i Tidens Løb er blevet fuldstændig forrykket; jfr. nedenstaaende Tal:

	Huse		Gaarde		
	¼—1 Tdr. Hartk.	1—2 Tdr. Hartk.	2—4 Tdr. Hartk.	4—12 Tdr. Hartk.	12 Tdr. Htk. og derover
Øerne					
1860—64 . . .	—	100	83	80	91
1870—74 . . .	—	100	88	79	89
1880—84 . . .	—	100	85	77	83
1890—94 . . .	—	100	82	70	75
1900—04 . . .	128	100	81	67	71
1905—09 . . .	121	100	84	71	76
Jylland					
1860—64 . . .	—	100	92	115	157
1870—74 . . .	—	100	91	107	126
1880—84 . . .	—	100	90	94	101
1890—94 . . .	—	100	85	81	80
1900—04 . . .	130	100	83	76	76
1905—09 . . .	127	100	84	75	74

I Jylland var i 1860—64 Prisen for Gaarde med 4—12 Tdr. Hartk. 15 pCt. og for Gaarde med over 12 Tdr. Hartk. endogsaa tre Femtedele højere end for Gaarde med 1—2 Tdr. Hartk.; nu er Hartkornsprisen for begge de nævnte Gaardgrupper en Fjerdedel mindre. Paa Øerne har der vel nok gjort sig en lignende Tendens gældende, men langt svagere. Gennem hele Perioden har Prisen her i Modsætning til Jylland været højest for de smaa Gaarde, men nu er Forholdet mellem Salgspriserne for de forskellige Gaardgrupper væsentlig det samme. For Huse har Prisen saa vel paa Øerne som i Jylland været betydelig over Prisen for de smaa Gaarde.

For Gaardene som Helhed er den gennemsnitlige Salgspris nu ens paa Øerne og i Jylland, medens den indtil Midten af 1870'erne var en Fjerdedel lavere i Jylland end paa Øerne (jfr. ovenfor Side 154). I neden-

staaende Oversigt er dette Forhold belyst for de forskellige Størrelsesklasser. Prisen i de forskellige Femaal for hver Størrelsesgruppe er for Øerne sat lig 100 og de tilsvarende Priser i Jylland udregnede i Forhold hertil.

Salgsprisen i Jylland, naar de tilsvarende Priser paa Øer sættes lig 100.

	Huse	Gaarde				
	¼—1 Tdr. Hartk.	1—2 Tdr. Hartk.	2—4 Tdr. Hartk.	4—12 Tdr. Hartk.	12 Tdr. Htk. og derover	Samtlige Gaarde
1860—64 . . .	—	58	64	83	100	77
1870—74 . . .	—	62	64	83	87	75
1880—84 . . .	—	73	78	89	89	85
1885—89 . . .	—	80	80	92	94	91
1895—99 . . .	91	89	91	98	—	100
1900—04 . . .	96	90	92	103	97	101
1905—09 ¹⁾ . .	106	97	97	103	95	103
	100	94	97	103	96	103

¹⁾ De i nederste Linje anførte Tal ere beregnede med Udeladelse af ubebyggede Lodder.

For store Gaarde med over 12 Tdr. Hartk. har gennem hele Perioden Forholdet mellem Prisen paa Øerne og i Jylland været i det væsentlige uforandret (lidt lavere i Jylland), for de øvrige Gaardgrupper, hvor Salgsprisen for det jyske Hartkorn tidligere, navnlig for Gaarde under 4 Tdr. Hartk., var betydelig under Gennemsnittet for Øerne, er Forskellen efterhaanden blevet udjævnet. Endnu i 1905—09 var dog Priserne højest paa Øerne undtagen for Gaarde med 4—12 Tdr. Hartk., og naar Gennemsnitsprisen for samtlige Gaarde var 4 pCt. højere i Jylland end paa Øerne, skyldes dette alene, at der i Jylland blev solgt forholdsvis langt flere smaa Gaarde, for hvilke Prisen er langt den højeste. Forudsætter man samme Fordeling paa de forskellige Størrelsesgrupper i Landets to Hoveddele, bliver den gennemsnitlige Salgspris pr. Td. Gaardhartkorn i 1905—09 ens for Øerne og Jylland, og med Udeladelse af de ubebyggede Lodder lidt lavere i Jylland.

I omstaaende Tabel 102 er der for de forskellige Landsdele femaarsvis meddelt Oplysning om de gennemsnitlige Salgspriser for hele den her behandlede Periode. For Gaarde er der i Overensstemmelse med Tabel 100 Side 155 meddelt 2 Sæt Priser; for Huse gaar Oplysningerne ikke længer tilbage end til 1895.

I 1860—69 var der en ikke saa ringe Forskel paa Hartkornspriserne i de forskellige Landsdele. Særlig høje var de paa Sjælland og Fyn, særlig lave paa Bornholm og i det nordlige og sydvestlige Jylland. Efterhaanden ere disse Forskelligheder udjævnede, idet Stig-

Tabel 102. Gennemsnitlig Salgspris pr. Td. Hartkorn, efter Landsdele, 1845—49
og 1860—1909.

Prix p. Hartk. 1845—49 et 1860—1909. Par partie du pags.

Gaarde (1 Td. Hartk. og derover)	Sjælland	Bornholm	Lolland-Falster	Fyn	Øerne ialt	Sydøstlige Jylland	Nordlige Jylland	Sydvestlige Jylland	Jylland ialt	Hele Landet
A. Besætning og Inventar medregnet. Tvangssalg medregnede. <i>monture comprise, ventes p. adjudication comprises</i>	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1845—49*)	2790	1110	2110	3000	2506	1930	1380	1540	1666	1924
1860—69	5680	3490	4510	6040	5508	4800	3460	3470	4040	4578
1870—74	7169	5708	5532	7212	6848	5862	4800	4323	5132	5845
1875—79	8667	7879	6867	8026	8160	7371	5897	6032	6593	7259
1880—84	8448	7713	6916	7836	7990	7265	6409	6358	6768	7292
1885—89	7101	7849	5834	7212	6850	6727	6065	6157	6381	6604
B. Besætning og Inventar ikke medregnet. Tvangssalg ikke medregnede. <i>sans monture et à l'exclusion des ventes p. adjudication.</i>										
1885—89	6558	6778	5386	6461	6314	6026	5271	5334	5619	5948
1890—94	6240	6532	5059	5988	5987	5453	4795	5329	5232	5588
1895—99	5142	5953	5269	5238	5220	5318	5244	5118	5239	5230
1900—04	5226	6107	4930	5173	5208	5252	5396	5113	5258	5235
1905—09	6021	6657	5992	5932	6015	6120	6472	6137	6225	6126
Huse (1/4—1 Td. Hartk.)										
1895—99	8928	10090	8606	8385	8774	8059	8579	7606	8069	8302
1900—04	8890	10400	8554	8708	8870	8356	9090	8044	8487	8628
1905—09	9272	11196	9363	9366	9366	9106	10600	10081	9881	9683

*) Vedrører kun Gaarde under 12 Tdr. Hartk.

ningen har været særlig stor i de Landsdele, der i 1860—69 stod med de laveste Gennemsnit; jfr. nedenstaaende Oversigt, hvor Priserne for Gaardhartkornet i 1860—69 ere satte lig 100:

	Sjælland	Bornholm	Lolland-Falster	Fyn	Sydøstlige Jylland	Nordlige Jylland	Sydvestlige Jylland
1860—69...	100	100	100	100	100	100	100
1870—74...	126	164	123	119	122	139	125
1875—79...	153	226	152	133	154	170	174
1880—84...	149	221	153	130	151	185	183
1885—89...	125	225	129	119	140	175	177
1890—94...	119	217	121	110	127	159	177
1895—99...	98	198	126	96	124	174	170
1900—04...	100	203	118	95	122	179	170
1905—09...	115	221	144	109	142	215	204

Det stærke Fald i de sjællandske Hartkornspriser fra 1890—94 til 1895—99 skyldes for en meget væsentlig Del, at Salgene i Københavns Nærhed ere udskilte efter 1895, og Tallene ere saaledes efter dette Tidspunkt for lave i Sammenligning med de forudgaaende. Paa Bornholm samt i det nordlige og sydvestlige Jylland ere Hartkornspriserne siden 1860'erne stegne til over det dobbelte, i det sydøstlige Jylland

og paa Lolland-Falster udgør Stigningen kun to Femtedele af Gennemsnitsprisen i 1860—69, og paa Sjælland og Fyn vare Priserne i 1860'erne og i Begyndelsen af det 20. Aarhundrede ens. Ogsaa den seneste Stigning har været betydelig større i Nord- og Sydvestjylland end i de øvrige Landsdele. Paa Bornholm var Opgangen særlig voldsom i 1870'erne, men har til Gengæld i den seneste Tid været ringe, og Prisfaldet i 1880'erne og 1890'erne er lige saa lidt her som paa Sjælland, Lolland-Falster og Fyn samt i det sydøstlige Jylland endnu blevet opvejet af den seneste Opgang; dette er derimod Tilfældet i det nordlige og sydvestlige Jylland.

Til nærmere Belysning af hvorledes Forholdet mellem de forskellige Landsdeles Priser har forskudt sig i Tidens Løb, fremsættes omstaaende Oversigt, hvor Salgsprisen pr. Td. Hartkorn for hele Landet som Gennemsnit inden for de forskellige Femaar er sat lig 100 og de tilsvarende Priser for de enkelte Landsdele udregnede i Forhold hertil.

Gennem hele Perioden har Priserne paa Lolland-Falster været lidt under og i det sydøstlige Jylland lidt over Gennemsnittet for hele Landet. Bevægelsen i Hartkornspriserne har saaledes for disse Landsdele været parallel med Forskydningerne i det for Landet

Gaarde	Sjælland	Bornholm	Lolland-Falster	Fyn	Sydvestlige Jylland	Nordlige Jylland	Sydvestlige Jylland
1860—69...	124	76	99	132	105	76	76
1870—74...	123	98	95	123	100	82	74
1875—79...	119	109	95	111	102	81	83
1880—84...	116	106	95	107	100	88	87
1885—89...	109	117	90	109	101	90	91
1890—94...	112	117	91	107	98	86	95
1895—99...	98	114	101	100	102	100	98
1900—04...	100	117	94	99	100	103	98
1905—09...	98	107	98	97	100	106	100
Huse							
1895—99...	108	122	104	101	97	103	92
1900—04...	103	121	99	101	97	105	93
1905—09...	96	115	97	97	94	109	104

som Helhed fælles Gennemsnit. Paa Bornholm og i det nordlige og sydvestlige Jylland var Prisstigningen som nævnt særlig stærk. I 1860erne var Priserne her en Fjerdedel lavere end Gennemsnittet for hele Landet og i 1905—09 højere; i det nordlige og sydvestlige Jylland har Forskydningen været ret jævn, paa Bornholm vise Tallene fra Begyndelsen af 1890erne en Bevægelse i modsat Retning. Paa Sjælland og Fyn har Stigningen derimod været ringe; i 1860erne var Priserne her mellem en Fjerdedel og en Tredjedel over, i 1905—09 noget under Gennemsnittet for Landet som Helhed. Der er nu kun ringe Forskel paa Priserne i de forskellige Landsdele; kun paa Bornholm og i det nordlige Jylland afvige Priserne væsentlig fra Landets Gennemsnit. For Husene er Forholdet nogenlunde det samme.

c. Besætning og Inventar.

Bestiaux et inventaire.

Som tidligere nævnt foreligger der først fra 1885 Oplysning om, ved hvilke Salg der medfulgte Besætning og Inventar. En Oversigt herover findes meddelt i omstaaende Tabel 103, omfattende Salg af Gaarde ved almindeligt frit Salg.

Forholdstallet for Gaarde med medfulgt Besætning og Inventar har været stigende fra 70 pCt. i 1885—89 til 85 pCt. i 1900—04; i sidste Femaar er der derimod en mindre Nedgang. Dette skyldes imidlertid, at Salgene af ubebyggede Lodder har været særlig stort i 1905—09; betragtes alene bebyggede Ejendomme, er Forholdstallet lige saa højt i 1905—09 som i 1902—04 (90 pCt.). Der er ikke i denne Forbindelse nogen væsentlig Forskel mellem Øerne og Jylland; de højere Tal for Jylland i de to sidste Femaar hænge sammen

Tabel 103. Antal Salg af Gaarde, hvor Besætning og Inventar medfulgte.

Ventes des fermes avec bestiaux et inventaire.

	Absolutte Tal <i>nombres</i>			I Forhold til samtlige Salg <i>chiffres proportionnels</i>		
	Øerne	Jylland	Hele Landet	Øerne	Jylland	Hele Landet
1885—89.....	1639	2844	4483	70	69	70
1890—94.....	1801	3226	5027	78	79	79
1895—99.....	2973	5133	8106	82	82	82
1900—04.....	3301	5760	9061	81	87	85
1905—09.....	4522	7211	11733	79	84	82

med, at det særlig er paa Øerne, at Salget af ubebyggede Lodder vejer til ¹⁾).

Forholdstallene for de forskellige Størrelsesgrupper vil fremgaa af nedenstaaende Oversigt for hele Landet:

Antal Salg, hvor Besætning og Inventar medfulgte, i Forhold til samtlige Salg.

Huse	Gaarde					Samtlige Gaarde
	^{1/4} —1 Td. Hartk.	1-2 Tdr. Hartk.	2-4 Tdr. Hartk.	4-12 Tdr. Hartk.	12 Tdr. Hartk. og derover	
	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.
1885—89...	—	59	69	76	90	70
1890—94...	—	70	80	86	92	79
1895—99...	54	75	84	91	95	82
1900—04...	51	78	88	91	94	85
1905—09 ¹⁾ ...	{47 72	73 88	86 91	90 91	91 93	82 90

¹⁾ De i sidste Linje anførte Tal vedrøre alene bebyggede Ejendomme.

For alle Størrelsesgrupper medfølger Besætning og Inventar nu hyppigere end før. Iøvrigt er Forholdstallene aftagende med Ejendommens Størrelse og betydelig lavere for Huse end for Gaarde. Bortses fra ubebyggede Lodder, bliver Forskellen dog ikke stor. Ogsaa for Husene gælder det, at Nedgangen hænger sammen med Stigning i Salget af ubebyggede Lodder.

I omstaaende Tabel 104 er for de Ejendomme, hvor Besætning og Inventar medfulgte, Værdien heraf pr. Td. Hartk. angivet for de forskellige Størrelsesgrupper.

Tallene vise en fortsat Stigning; fra 1885—89 til 1895—99, da Hartkornspriserne var nedadgaaende, er Stigningen ringe, i de næste 10 Aar meget stærk (henimod 600 Kr. pr. Td. Hartk. mod ca. 170 Kr. fra Slutningen af 1880erne til Slutningen af 1890erne). Værdien af medfulgt Besætning m. v. var i hele Perioden betydeligt højere i Jylland end paa Øerne, og Stigningen noget

¹⁾ For bebyggede Ejendomme vare Tallene i 1905—09 for Øerne og Jylland henholdsvis 89 og 91 pCt.

Tabel 104. Gennemsnitlig Værdi af Besætning og Inventar pr. Td. Hartkorn, efter Ejendommenes Størrelse, 1885—1909.

Valeur p. tn. de hartk. des bestiaux et de l'inventaire, 1885—1909.

	Huse fermes à 1/4-1 tn.	Gaarde fermes à partir de 1 tn.				
	1/4-1 Td. Hartk.	1-2 Tdr. Hartk.	2-4 Tdr. Hartk.	4-12 Td. Hartk.	12 Tdr. Hartk. og derover	Samtlige (Gaarde)
Øerne	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1885-89.....	—	1278	982	906	1082	980
1890-94.....	—	1591	1178	1075	1089	1134
1895-99.....	1700	1441	1203	1039	1054	1105
1900-04.....	2026	1732	1403	1200	1174	1285
1905-09.....	2620	2147	1704	1468	1255	1531
Jylland						
1885-89.....	—	1486	1203	1062	1467	1238
1890-94.....	—	1641	1441	1220	1531	1407
1895-99.....	2170	1750	1491	1289	1243	1437
1900-04.....	2625	2047	1735	1457	1244	1619
1905-09.....	3648	2745	2275	1901	1571	2121
Hele Landet						
1885-89.....	—	1440	1126	975	1238	1119
1890-94.....	—	1630	1348	1140	1269	1282
1895-99.....	2028	1666	1401	1146	1149	1287
1900-04.....	2440	1960	1606	1319	1209	1472
1905-09.....	3318	2569	2073	1662	1401	1847

stærkere. I Forhold til en Ejendoms hele Værdi er Besætningsværdien kommet til at betyde stadig mere; jfr. nedenstaaende Tal for Gaardene:

Værdi af medfulgt Besætning m. v. i pCt. af Ejendommens hele Værdi			
	Øerne	Jylland	Hele Landet
1885-89.....	13	18	16
1890-94.....	16	21	19
1895-99.....	17	22	20
1900-04.....	20	24	22
1905-09.....	20	25	23

Ogsaa i denne Sammenhæng er Besætningsværdien pr. Td. Hartk. betydelig højere i Jylland end paa Øerne. Forholdet mellem de forskellige Størrelsesgrupper er i det væsentlige det samme som for Hartkornet, en betydelig højere Besætningsværdi for smaa end for store Ejendomme. Indtil 1895-99 var dog i Lighed med Hartkornet Besætningsværdien for Gaarde med 12 Tdr. Hartk. og derover højere end for de større Bøndergaarde, og i 1885-89 endogsaa højere end for Gaarde med 2-4 Tdr. Hartk., men medens Besætningsværdien pr. Td. Hartk. for Bøndergaardene var stigende gennem hele Perioden, var den nedadgaaende for Gaarde med

12 Tdr. Hartk. og derover indtil Slutningen af 1890erne, og nu staar denne Gaardgruppe med de laveste Tal.

En tilsvarende Bevægelse vise Tallene, hvis Besætningsværdien sættes i Forhold til Ejendommens hele Værdi; jfr. nedenstaaende Oversigt for hele Landet:

Værdi af medfulgt Besætning m. v. i pCt. af Ejendommens hele Værdi:

	Huse	Gaarde				
	1/4-1 Td. Hartk.	1-2 Tdr. Hartk.	2-4 Tdr. Hartk.	4-12 Tdr. Hartk.	12 Tdr. Hartk. og derover	Samtlige Gaarde
1885-89...	—	17	16	15	16	16
1890-94...	—	20	19	18	19	19
1895-99...	20	21	21	19	18	20
1900-04...	22	23	23	22	20	22
1905-09...	26	25	25	23	20	23

Man vil se, at Besætningsværdien ikke blot absolut men ogsaa relativt betyder mest for de smaa Ejendomme, og dette Forhold et nu mere udpræget end tidligere.

Besætningsværdien pr. Td. Hartk. for de forskellige Landsdele vil fremgaa af omstaaende Tabel 105.

Sættes Besætningsværdien pr. Td. Hartk. i Forhold til Ejendommens hele Værdi, faas for nogle udvalgte Femaar nedenstaaende Tal for Gaarde:

	1885-89	1895-99	1905-09
	pCt.	pCt.	pCt.
Sjælland.....	13	17	20
Bornholm.....	—	19	24
Lolland-Falster.....	12	15	19
Fyn.....	15	20	21
Sydøstlige Jylland.....	16	20	24
Nordlige —.....	19	23	25
Sydvestlige —.....	20	23	29
Hele Landet...	16	20	23

Besætningsværdien pr. Td. Hartk. har gennem hele Perioden været højest i det sydvestlige Jylland og lavest paa Lolland-Falster.

d. Behæftelser.

Hypothèques.

I omstaaende Tabel 106 (Side 162) er der for de 3 sidste Femaar for almindelige frie Salg meddelt en Oversigt over Antallet af behæftede Ejendomme og den gennemsnitlige Gældsbyrde pr. Td. Hartkorn for de behæftede Ejendomme.

Af Husene var i 1905-09 64 pCt. behæftede, af Gaardene ikke mindre end 84 pCt., stigende med Ejen-

Tabel 105. Gennemsnitlig Værdi af Besætning og Inventar pr. Td. Hartkorn, efter Landsdele, 1885—1909.

Valeur p. tn. de hartk. des bestiaux et de l'inventaire 1885—1909, par partie du pays.

	Sjælland	Bornholm	Lolland-Falster	Fyn	Øerne i alt	Sydøstlige Jylland	Nordlige Jylland	Sydvestlige Jylland	Jylland i alt	Hele Landet
Gaarde over 1 Td. Hrt. <i>f. à partir de 1 tn.</i>	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1885—89	1013	—	754	1141	980	1153	1276	1331	1238	1119
1890—94	1182	—	905	1222	1134	1262	1499	1548	1407	1282
1895—99	1058	1426	948	1282	1105	1297	1541	1539	1437	1287
1900—04	1269	1624	1116	1372	1285	1474	1671	1783	1619	1472
1905—09	1518	2049	1442	1570	1531	1909	2153	2454	2121	1847
Huse ($\frac{1}{4}$ —1 Td. Hrt.) <i>f. à $\frac{1}{4}$—1 tn.</i>	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1895—99	1769	2095	1397	1631	1700	1947	2209	2306	2170	2028
1900—04	2098	2650	1607	1965	2026	2299	2600	2945	2625	2440
1905—09	2646	3393	2289	2566	2620	3005	3455	4400	3648	3318

dommens Størrelse fra 79 pCt. for Gaarde med 1—2 Tdr. Hartk. til 92 pCt. for Gaarde med 12 Tdr. Hartk. og derover¹⁾. Siden 1895—99 har Behæftelseshyppigheden været faldende. Særlig gælder dette Huse; for Gaarde var der nærmest Stigning fra 1895—99 til 1900—04, i det sidste Femaar Nedgang fra 88 til 84 pCt. Ejen-

¹⁾ Dette Forhold skyldes antagelig for en væsentlig Del, at der blandt de smaa Ejendomme findes forholdsvis mange ubebyggede Lodder, som gennemgaaende ved Salget ere ubehæftede (jfr. Note 1 Side 156).

dommene paa Øerne vare gennemgaaende hyppigere prioriterede end de jyske. — Gældsbyrden pr. Td. Hartk. har siden 1895 været jævnt voksende, om end noget mindre stærkt end Salgsværdien for Ejendommene med Besætning og Inventar.

Ønsker man at betragte de prioriterede Ejendomme alene, lader Undersøgelsen sig ikke føre længere tilbage end til 1895. Den paa de solgte Ejendomme som Helhed hvilende Prioritetsgæld er derimod opgjort siden 1885, og i omstaaende Tabel 107 er Gældsbyrden

Tabel 106. Behæftede Ejendomme og dissers Gældsbyrde pr. Td. Hartkorn 1885—1909.

Propriétés hypothéquées. Hypothèques p. tn. de hartk. 1885—1909.

	Antal Salg af behæftede Ejendomme <i>propriétés hypothéquées vendues</i>						Af 100 solgte Ejendomme var behæftede <i>propr. hypothéquées p. 100</i>						Gældsbyrde pr. Td. Hartk. for de behæftede Ejendomme <i>hypothèques p. tn. de hartk.</i>					
	Gaarde						Gaarde						Gaarde					
	Huse med $\frac{1}{4}$ —1 Td. Hartk.	1—2 Tdr. Hartk.	2—4 Tdr. Hartk.	4—12 Tdr. Hartk.	12 Tdr. Hartk. og derover	Samtlige Gaarde	Huse med $\frac{1}{4}$ —1 Td. Hartk.	1—2 Tdr. Hartk.	2—4 Tdr. Hartk.	4—12 Tdr. Hartk.	12 Tdr. Hartk. og derover	Samtlige Gaarde	Huse med $\frac{1}{4}$ —1 Td. Hartk.	1—2 Tdr. Hartk.	2—4 Tdr. Hartk.	4—12 Tdr. Hartk.	12 Tdr. Hartk. og derover	Samtlige Gaarde
Øerne:													Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1895—99	3310	976	873	1295	95	3239	76	82	90	94	96	90	5006	4228	3859	3732	4431	3903
1900—04	4271	1160	1031	1328	103	3622	70	83	89	93	98	89	4982	4325	3896	3598	4531	3875
1905—09	5707	1580	1432	1779	159	4950	66	79	88	93	92	87	5535	4748	4253	3949	4561	4202
Jylland:																		
1895—99	6070	2382	1855	988	102	5327	70	83	86	89	93	85	5691	4465	3816	3804	4797	4065
1900—04	6999	2412	2023	1163	114	5712	67	84	88	91	95	87	6096	4648	3877	3900	4698	4134
1905—09	8737	3067	2486	1421	168	7142	62	79	85	89	92	83	7647	5696	4762	4472	4702	4819
Hele Landet:																		
1895—99	9380	3358	2728	2283	197	8566	72	83	87	92	94	87	5453	4397	3830	3762	4613	3990
1900—04	11270	3572	3054	2491	217	9334	68	84	88	92	96	88	5681	4545	3884	3734	4606	4016
1905—09	14444	4647	3918	3200	327	12092	64	79	86	91	92	84	6804	5378	4572	4176	4627	4524

Tabel 107. Gennemsnitlig Gældsbyrde pr. Td. Hartkorn for samtlige ved frit Salg solgte Ejendomme, 1885—1909.

Ventes ordinaires libres: hypothèques p. tn. de hartk., 1885—1909.

	Gældsbyrde pr. Td. Hartkorn for samtlige Ejendomme						Behæftelsens Beløb i pCt. af hele Salgssummen					
	<i>hypothèques p. tn. de hartk.</i>						<i>hypothèques en pourcent du prix</i>					
	Huse med 1/4—1 Td. Hartk.	Gaarde					Huse med 1/4—1 Td. Hartk.	Gaarde				
		1—2 Tdr. Hartk.	2—4 Tdr. Hartk.	4—12 Tdr. Hartk.	12 Tdr. Hartk. og derover	Samtlige Gaarde		1—2 Tdr. Hartk.	2—4 Tdr. Hartk.	4—12 Tdr. Hartk.	12 Tdr. Hartk. og derover	Samtlige Gaarde
Øerne:	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.
1885—89	—	4258	3714	3633	5424	4040	—	44	47	54	71	56
1890—94	—	3924	3552	3531	5476	3938	—	41	46	54	78	55
1895—99	3855	3514	3484	3515	4276	3614	37	42	51	60	72	57
1900—04	3520	3623	3492	3367	4442	3567	31	41	49	57	72	55
1905—09	3732	3765	3741	3689	4302	3820	32	38	46	53	60	50
Jylland:												
1885—89	—	3531	3127	3532	5227	3593	—	44	47	56	69	52
1890—94	—	3723	3248	3414	4040	3493	—	48	49	56	63	53
1895—99	4052	3724	3305	3421	4422	3565	40	47	50	57	68	53
1900—04	4235	3887	3407	3563	4480	3687	38	46	49	57	74	54
1905—09	4855	4492	4044	4021	4354	4170	36	44	47	53	61	50
Hele Landet:												
1885—89	—	3690	3332	3589	5344	3800	—	44	47	55	71	54
1890—94	—	3773	3356	3478	4892	3697	—	46	48	55	72	54
1895—99	3987	3664	3362	3475	4349	3587	39	46	50	58	70	55
1900—04	3971	3801	3435	3456	4449	3632	36	45	49	57	73	54
1905—09	4423	4251	3937	3837	4327	4007	34	42	47	53	60	50

pr. Td. Hartk. for denne Periode udregnet i Forhold til samtlige Salg uden Hensyn til, om Ejendommene vare behæftede eller ej, hvortil er føjet Oplysning om Gældsprocentens Størrelse i Forhold til Ejendommenes Værdi, medregnet Værdien af Besætning og Inventar (jfr. Tabel 100 Side 155 og Tabel 104 Side 161).

Bevægelsen i Gældsbyrden pr. Td. Hartk. har været nogenlunde den samme som i Hartkornspriserne, og Gaardenes Behæftelsesprocent har saaledes fra Slutningen af 1880'erne til Begyndelsen af det 20de Aarhundrede holdt sig ret konstant paa 54. I sidste Femaar, hvor Hartkornspriserne steg særlig stærkt, er Procenten dog faldet til 50¹⁾. I Jylland har Prioritetsprocenten dog gennemgaaende, bortset fra sidste Femaar, været svagt

stigende og er nu lige saa høj som paa Øerne, medens den tidligere var noget lavere. Betragter man Prioritetsprocenterne inden for de enkelte Størrelsesgrupper, vil man tilmed se, at de jydske Ejendomme (særlig de mindste Gaarde og Huse) ere højest prioriterede. At den summariske Procent dog ikke overstiger det tilsvarende Tal for Øerne skyldes, at der i Jylland sælges forholdsvis flere smaa Gaarde end paa Øerne, og disse ere betydeligt lavere prioriterede end de store. Dette har været Tilfældet gennem hele den omhandlede Periode. I 1905—09 steg Prioritetsprocenten saaledes jævnt fra 34 for Huse til 60 for Gaarde med 12 Tdr. Hartk. og derover.

Til yderligere Belysning af Gældsbyrdens Forandringer anføres omstaaende (S.164) for samtlige Gaarde i hele Landet enkelttaarsvis en Oversigt over Gældsbyrden pr. Td. Hartk. og Prioritetsprocenten, hvortil er føjet Oplysning om den gennemsnitlige Salgspris pr. Td. Hartk. og Værdien af Besætning og Inventar.

Det er vanskeligt at paavise en bestemt Tendens i Behæftelsesprocenterne, dertil ere de enkelte Aar for meget paavirkede af tilfældige Forhold. Dog synes Behæftelsen at være svagt stigende indtil Begyndelsen af 1890erne, fra 50 til 55 pCt., derefter konstant paa

¹⁾ Naar Prioritetsprocenten for Gaarde, solgte i det fri Marked, i 1905—09 er angivet til 50, maa dette naturligvis ikke tages som Norm for de solgte Ejendomme som Helhed og endnu mindre for Landets samtlige Ejendomme. For de Ejendomme, der afhændes til nærmeste Familie (Familiesalg), var Prioritetsprocenten saaledes betydelig lavere end ved frit Salg (jfr. nedenfor Side 167), og desuden vil det rimeligvis være de højest prioriterede Ejendomme, der fortrinsvis omsættes. I hvert Fald kommer Fideikommiser, Ejendomme tilhørende offentlige Stiftelser m. v., hvilke gennemgaaende ere meget lavt prioriterede, ikke frem paa Markedet.

	Salgspris pr. Td. Hartk. uden Besæt- ning og Inventar	Værdi af Besætning og Inventar pr. Td. Hartk.	I alt	Gældsbyrde pr. Td. Hartk. for samtlige solgte Ejendomme	Behæftelsen i pCt. af hele Salgssummen
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	pCt.
1885.....	6643	1156	7799	3920	50
1886.....	5989	1148	7137	3622	51
1887.....	5871	993	6864	3804	55
1888.....	5567	1043	6610	3951	60
1889.....	5730	1175	6905	3683	53
1890.....	5781	1229	7010	3729	53
1891.....	5614	1346	6960	3669	53
1892.....	5567	1263	6830	3463	51
1893.....	5550	1226	6776	3700	55
1894.....	5405	1283	6688	3932	59
1895.....	5399	1241	6640	3612	54
1896.....	5289	1261	6550	3609	55
1897.....	5173	1266	6439	3561	55
1898.....	5147	1305	6452	3568	55
1899.....	5162	1361	6523	3581	55
1900.....	5054	1330	6384	3543	55
1901.....	5033	1401	6434	3500	54
1902.....	5214	1434	6648	3670	55
1903.....	5318	1527	6845	3696	54
1904.....	5466	1637	7103	3715	52
1905.....	5596	1609	7205	3774	52
1906.....	5806	1758	7564	3932	52
1907.....	6188	1934	8122	3898	48
1908.....	6413	1946	8359	4083	49
1909.....	6588	1962	8550	4358	51

55 pCt. indtil Begyndelsen af indeværende Aarhundrede, hvorpaa følger en Nedgang intil 1907. I de sidste Par Aar er Behæftelsen atter stigende.

4. Tvangssalg.

Ventes par adjudication.

Antallet af Tvangssalg har siden Slutningen af 1880'erne, navnlig i Forhold til Salgene som Helhed, været aftagende, og i 1905—09 blev saavel af Gaarde som af Huse kun 1 pCt. solgte ved Tvangsauktion. I omstaaende Oversigt er særskilt for Øerne og Jylland angivet Antallet af Tvangssalgene for hele den Periode, for hvilken Oplysninger foreligge, hvortil er føjet en Beregning over, hvor mange pCt. Tvangssalgene udgøre i Forhold til samtlige Salg (jfr. Tabel 95 Side 146).

Opgørelsen for Tiden forud for 1895 er vist nok for Tvangssalgernes Vedkommende nogenlunde fuldstændig, men da dette langt fra er Tilfældet for de frie Salg, lader Forholdstallene for de to første Femaar sig ikke sammenligne med de efterfølgende. Nedgangen i Antallet af Tvangssalg har været særlig stærk i det

Gaarde	Antal Tvangssalg			Antal Tvangssalg i pCt. af samtlige Salg		
	Øerne	Jylland	Hele Landet	Øerne	Jylland	Hele Landet
	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.
1885—89	281	397	678	—	—	—
1890—94	168	277	445	—	—	—
1895—99	306	288	594	5,5	3,3	4,1
1900—04	227	365	592	3,7	3,9	3,8
1905—09	86	132	218	1,0	1,2	1,1
Huse						
1895—99	151	245	396	2,8	2,4	2,6
1900—04	102	293	395	1,4	2,5	2,1
1905—09	90	191	281	0,9	1,2	1,1

sidste Femaar. I 1905—09 blev der ved Tvangsauktion solgt forholdsvis flere af de jyske Ejendomme end af Ejendommene paa Øerne, i 1895—99 var det omvendte Tilfældet, særlig for Gaardene.

For de forskellige Størrelsesklasser vil for de 3 sidste Femaar Tvangssalgernes forholdsvis Hyppighed fremgaa af nedenstaaende Oversigt:

	Antal Tvangssalg i pCt. af samtlige Salg		
	1895—99	1900—04	1905—09
Huse med 1/4—1 Td. Hartk.....	2,6	2,1	1,1
Gaarde med 1—2 Tdr. Hartk.	3,2	3,2	1,1
— — 2—4 — —	3,0	3,4	1,1
— — 4—12 — —	6,0	4,1	1,0
— — 12 T. H. og derover.	11,8	15,9	3,1
Samtlige Gaarde ...	4,1	3,8	1,1

Tvangssalgernes Hyppighed er stigende med Ejendommens Størrelse; dette gælder navnlig for de to første Femaar, i 1905—09 opviser kun Gaarde med 12 Tdr. Hartk. og derover et større Procenttal end de øvrige Størrelsesgrupper.

Den gennemsnitlige Salgspris pr. Td. Hartk. vil for Tvangssalgene fremgaa af nedenstaaende Tal:

	Huse Kr.	Gaarde Kr.
1885—89	—	5315
1890—94	—	5184
1895—99	7082	4704
1900—04	6040	4033
1905—09	7840	4850

En Sammenligning med Salgspriserne ved almindeligt frit Salg vanskeliggøres imidlertid ved, at der ved Tvangssalgene mangler nøjagtige Oplysninger om, hvorvidt Besætning og Inventar medfulgte eller ej. I Almindelighed vil vel Forholdet være det, at der ved Tvangssalg medfølger, hvad der findes af Besætning

m. v., men at dette som oftest er af betydelig mindre Værdi end ved almindeligt frit Salg¹⁾. Imidlertid ere Priserne ved Tvangssalg ogsaa lavere end ved frit Salg uden Besætning og Inventar; jfr. nedenstaaende Tal, der angive, hvor mange pCt. Priserne ved Tvangssalg udgøre af de tilsvarende Priser ved frit Salg, henholdsvis med og uden Besætning m. v.

	Priserne ved Tvangssalg i Procent af Priserne ved frit Salg			
	Huse		Gaarde	
	uden Besætning m. v. pCt.	med Besætning m. v. pCt.	uden Besætning m. v. pCt.	med Besætning m. v. pCt.
1885—89	—	—	89	75
1890—94	—	—	93	75
1895—99	75	69	89	72
1900—04	70	55	77	60
1905—09	81	60	79	61

Tallene for de enkelte Femaar ere paavirkede af Tilfældigheder, men overalt er Prisen ved Tvangsauktion betydelig under Værdien ved frit Salg. Delvis staar dette naturligt i Forbindelse med, at de ved Tvangsauktion solgte Ejendomme gennemgaaende er i daarlig Drift, men Tallene tillader dog ikke nogen Slutning om dette Forholds Betydning. Priserne ved Tvangsauktion kunne undertiden være rent fiktive, nemlig i de Tilfælde, hvor Prioritetshaveren faar sig Ejendommen udlagt, saasnart Budene er naaede noget ind paa hans Prioritet.

5. Familiesalg.

Ventes à de proches parents.

For Familiesalg (Salg til Børn eller Svigerbørn), der først ere medtagne i Salgsstatistikken fra 1895, indeholder nedenstaaende Oversigt for de 3 sidste Femaar, og særskilt for Øerne og Jylland, Oplysning om det absolutte Antal (jfr. Tabel 95 Side 146), samt hvor mange pCt. disse Salg udgjorde af samtlige Salg.

	Antal Familiesalg			Antal Familiesalg i pCt. af samtlige Salg		
	Øerne	Jylland	Hele Landet	Øerne	Jylland	Hele Landet
Huse				pCt.	pCt.	pCt.
1895—99 ...	884	1124	2008	16,4	11,2	13,0
1900—04 ...	1032	1256	2288	14,2	10,5	11,9
1905—09 ...	1265	1522	2787	12,8	9,5	10,1
Gaarde						
1895—99 ...	1631	2226	3857	29,4	25,4	26,9
1900—04 ...	1852	2403	4255	30,1	25,7	27,4
1905—09 ...	2276	2498	4774	27,4	21,9	24,2

¹⁾ I Tiaaret 1885—94, for hvilken Periode Værdien af medfulgt Besætning og Inventar ved Tvangssalg er oplyst, udgjorde denne kun 3 à 4 pCt. af den hele Købesum mod henimod en Femtedel ved frit Salg.

I 1905—09 blev en Tiendedel af Husene og omtrent en Fjerdedel af Gaardene afhændede til nærmeste Familie. Siden 1895 har Antallet været jævnt voksende men ikke saa stærkt som almindelige frie Salg, og Familiesalgene ere derfor komne til at veje noget mindre til inden for samtlige Salg. Absolut var Antallet af Familiesalg højest i Jylland; i Forhold til Salgene som Helhed betød de derimod mest paa Øerne. Det er særlig de større Bøndergaarde, der overdrages til nærmeste Familie; jfr. nedenstaaende Forholdstal for de forskellige Størrelsesgrupper:

	Antal Familiesalg i pCt. af samtlige Salg		
	1895—99 pCt.	1900—04 pCt.	1905—09 pCt.
Huse med 1/4—1 Td. Hartk....	13,0	11,9	10,1
Gaarde med 1—2 Tdr. Hartk...	19,6	20,1	17,9
— — 2—4 — — — ..	29,1	28,9	26,0
— — 4—12 — — — ..	34,5	35,4	31,9
— — 12 T. H. og derover	19,4	19,1	18,8
Samtlige Gaarde...	26,9	27,4	24,2

I sidste Femaar blev i den mindste og største Gaardgruppe henimod en Femtedel afhændet til nærmeste Familie; af Gaarde med 2—4 Tdr. Hartk. var det over en Fjerdedel og af Gaarde med 4—12 Tdr. Hartk. henimod en Tredjedel. I de tidligere Femaar var Forholdet noget lignende. Familiesalgene betød paa Øerne mest paa Fyn (ca. en Tredjedel af samtlige Salg), i Jylland mest i det sydvestlige.

Prisen ved Familiesalg var betydelig lavere end ved almindelige frie Salg; jfr. nedenstaaende Oversigt, der indeholder Oplysning om de gennemsnitlige Salgspriser pr. Td. Hartk. uden Besætning og Inventar samt om, hvor mange Procent Priserne ved Familiesalg udgøre af de tilsvarende Priser ved frit Salg:

	Familiesalg					
	Pris pr. Td. Hartkorn uden Besætning og Inventar			I Forhold til Priserne ved frit Salg		
	Absolutte Tal			ved frit Salg		
	Øerne	Jyl-land	Hele Landet	Øerne	Jyl-land	Hele Landet
Huse	Kr.	Kr.	Kr.	pCt.	pCt.	pCt.
1895—99...	6104	6365	6254	70	79	75
1900—04...	6481	6824	6673	73	80	77
1905—09...	7643	8930	8370	82	90	86
Gaarde						
1895—99...	3730	3496	3615	71	66	69
1900—04...	3462	3733	3590	66	71	69
1905—09...	4163	4731	4400	69	76	72

Priserne ved Familiesalg vare overalt under de tilsvarende Priser ved frit Salg. Det er særlig paa Øerne.

hvor Familiesalgene ogsaa numerisk betyde mest, at Salgspriserne vare lavere, naar Køberen var nær beslægtet med Sælgeren, og Forholdet var langt mere udpræget for Gaarde end for Huse (28 pCt. under Gennemsnitsprisen ved frit Salg mod 14 pCt. for Huse). Iøvrigt er Forskellen mellem Priserne ved Familiesalg og frit Salg aftagende, særlig for Huse. I 1895—99 var Prisen ved Familiesalg for Huse 25 pCt. under Prisen ved frit Salg, men i 1905—09 kun 14 pCt. lavere. For de jyske Gaarde var Bevægelsen den samme (i 1895—99 34 pCt. lavere mod 24 pCt. i 1905—09), paa Øerne holdt Forskellen sig derimod nogenlunde uforandret.

For de forskellige Gaardgrupper vil det tilsvarende Forhold fremgaa af nedenstaaende Tal:

Familiesalg					
Pris pr. Td. Hartk. uden Besætning og Inventar					
1—2 Tdr. Hartk.	2—4 Tdr. Hartk.	4—12 Tdr. Hartk.	12 Tdr. Hartk. og derover	Samtlige Gaarde	
Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1895—99...	4312	3517	3343	4695	3615
1900—04...	4786	3760	3231	4055	3590
1905—09...	5960	4542	3987	4572	4400
I Forhold til Priserne ved frit Salg					
pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.
1895—99...	68	66	69	93	69
1900—04...	73	70	68	82	69
1905—09...	78	71	72	80	72

Ogsaa i denne Forbindelse er det de to mellemste Gaardgrupper, der afvige mest fra almindelige frie Salg. Priserne vare her henimod 30 pCt. lavere end ved frit Salg; for de mindste og største Gaarde var Forskellen kun 20 pCt. For alle Størrelsesgrupper undtagen for Gaarde med 12 Tdr. Hartk. og derover have Priserne ved Familiesalg efterhaanden nærmet sig til de normale; for de største Gaarde ere Tallene for smaa til at tillade sikre Slutninger.

Ved Familiesalg var det noget almindeligere end ved frie Salg, at Besætning og Inventar medfulgte, men den gennemsnitlige Værdi heraf pr. Td. Hartk. var for de to Grupper af Salg i det væsentlige ens; jfr. nedenstaaende Tal:

Antal Salg, hvor Besætning og Inventar medfulgte, i Forhold til samtlige Salg					Værdi pr. Td. Hartkorn af medfulgt Besætning og Inventar			
Familiesalg			Almindelige frie Salg		Familiesalg		Almindelige frie Salg	
	Huse pCt.	Gaarde pCt.	Huse pCt.	Gaarde pCt.	Huse Kr.	Gaarde Kr.	Huse Kr.	Gaarde Kr.
1895-99 . .	70	89	54	82	2074	1287	2028	1287
1900-04 . .	72	87	51	85	2480	1470	2440	1472
1905-09 . .	74	88	47	82	3268	1652	3318	1847

At Besætning m. v. hyppigere medfulgte ved Familiesalg end ved almindelige frie Salg skyldes i det væsentlige, at der blandt Familiesalgene fandtes forholdsvis faa ubebyggede Lodder¹⁾. Betragtes bebyggede Ejendomme særskilt, er der i denne Henseende kun ringe Forskel mellem Familiesalg og alm. frie Salg²⁾.

I nedenstaaende Oversigt er der for Familiesalg sammenlignet med alm. frie Salg meddelt Oplysning om, hvor stor en Andel af de afhændede Ejendomme der var behæftet samt den gennemsnitlige Gældsbyrde pr. Td. Hartk.

Af 100 solgte Ejendomme, vare behæftede				Gældsbyrde pr. Td. Hartk. for samtlige Ejendomme				
Familiesalg		Almindelige frie Salg		Familiesalg		Almindelige frie Salg		
Huse pCt.	Gaarde pCt.	Huse pCt.	Gaarde pCt.	Huse Kr.	Gaarde Kr.	Huse Kr.	Gaarde Kr.	
1895-99 . .	87	90	72	87	4500	2572	3987	3587
1900-04 . .	89	91	68	88	4895	2681	3971	3632
1905-09 . .	85	91	64	84	5573	3068	4423	4007

Ved Familiesalg vare Ejendommene forholdsvis hyppigere behæftede end ved alm. frie Salg, et Forhold der dog rimeligvis for Størstedelen lader sig forklare ved, at der blandt de alm. frie Salg findes forholdsvis langt flere ubebyggede Lodder, som gennemgaaende ved Salget ville være ubehæftede. Det er særlig Husene, der opvise en højere Behæftelsesprocent ved Familiesalg end ved frie Salg, og dette har medført, at Gældsbyrden pr. Td. Hartk. er størst for saadanne Huse, der afhændes til nærmeste Familie. For Gaarde er Gældsbyrden derimod ca. 1000 Kr. mindre ved Familiesalg end ved almindelige frie Salg.

En Beregning af Prioritetsprocenten ved Familiesalg vanskeliggøres ved, at man ikke her kan bygge paa Salgssummen som Maalestok for Ejendommens Værdi. De lavere Overdragelsessummer ere alene dikterede af Ønsket om at holde Ejendommen i Familiens Eje og ere saaledes ikke Udtryk for, at de til nærmeste Familie afhændede Ejendomme ere af ringere Værdi end de, der sælges i det fri Marked. Gaar man ud fra, at Ejendommene ved Familiesalg have samme Værdi som ved frit Salg, og tillægges Værdien for Besætning og Inventar, faas for de forskellige Størrelsesgrupper omstaaende Prioritetsprocenter.

¹⁾ I 1905—09 var saaledes ved alm. frie Salg 34 pCt. af Husene og 9 pCt. af Gaardene ubebyggede Lodder, ved Familiesalg kun henholdsvis 7 og 3 pCt.

²⁾ I 1905—09 medfulgte for bebyggede Ejendomme ved alm. frie Salg Besætning og Inventar ved 72 pCt. af Husene og 90 pCt. af Gaardene; for Familiesalg vare de tilsvarende Tal 79 og 91 pCt.

	Huse	Gaarde					Samt- lige Gaarde
	1/4-1 Tdr. Hartk.	1-2 Tdr. Hartk.	2-4 Tdr. Hartk.	4-12 Tdr. Hartk.	12 Tdr. Hartk. og derover	pCt.	
1895—99	43	38	36	40	58	40	
1900—04	44	39	38	42	45	40	
1905—09	43	38	39	41	43	39	

Tallene ere for Gaarde overalt betydelig lavere end de tilsvarende Tal ved alm. frie Salg. Forskellen er aftagende med Gaardenes Størrelse, og for Huse er Forholdet endog-saa omvendt. Siden 1895—99 har Forskellen dog været aftagende og dette gælder samtlige Gaardgrupper. Beregner man de tilsvarende Procenter for frie Salg og Familiesalg under eet under Hensyn til deres indbyrdes Betydning, faas for Huse og Gaarde nedenstaaende Tal:

	Huse	Gaarde
	pCt.	pCt.
1895—99	40	51
1900—04	37	50
1904—09	35	47

Prioritetsprocenterne blive herved for Gaarde 3 à 4 pCt. lavere end ved alm. frie Salg, for Huse 1 pCt. højere.

6. Salg af Fæsteejendomme.

Rachat du cens.

For Salg af Fæsteejendomme foreligger der for Gaardenes Vedkommende Oplysninger tilbage til 1845, for Huse først efter 1895. I nedenstaaende Tabel 108

er der femaarsvis meddelt en Oversigt herover, særskilt for Øerne og Jylland, hvorved der desuden er sondret mellem, om Ejendommene blev solgte til Selveje eller til Arvefæste med Ret til at sælge og pantsætte.

Sammenholder man den her meddelte Oversigt over Salget af Fæstegaarde med de foreliggende periodiske Opgørelser over Besiddelsesmaade, faas for Perioden 1860—1904 følgende Tal:

	Øerne	Jylland	Hele Landet
	Tdr. Hartk.	Tdr. Hartk.	Tdr. Hartk.
Fæstegaarde i 1860*)	63169	13979	77148
Solgte Fæstegaarde 1860—1904	41925	10134	52059
Rest...	21244	3845	25089
Fæstegaarde i 1905*)	16351	1573	17924

*) Jfr. Statistiske Meddelelser 4. Række, 24. Bd., 2. Hæfte.

Fæstehartkornet er saaledes fra 1860—1905 formindsket med over 7000 Tdr. mere, end der i denne Periode efter de foreliggende Oplysninger er solgt. Dette Forhold skyldes i det væsentlige Retten til under visse Betingelser at nedlægge Fæstegaarde (jfr. Lov af 19. Februar 1861 og Lov af 23. Marts 1872), men den hele Forskel lader sig dog ikke forklare herigennem, og det synes saaledes, som om de indsamlede Oplysninger ikke have været fuldstændige¹⁾.

¹⁾ Det maa dog erindres, at Fæstegaarde, forsaavidt de ved Salget udstykkes, falder uden for den her meddelte Opgø-

Tabel 108. Salg af Fæsteejendomme 1845—1909.

Rachat du cens 1845—1909.

Gaarde	Øerne						Jylland						Hele Landet					
	Solgte til Selveje		Solgte til Arvefæste		Tilsammen		Solgte til Selveje		Solgte til Arvefæste		Tilsammen		Solgte til Selveje		Solgte til Arvefæste		Tilsammen	
	<i>vendue comme propriété libre</i>		<i>vendue comme proprie tributaire</i>		<i>total</i>		<i>vendue comme propriété libre</i>		<i>vendue comme prop. tributaire</i>		<i>total</i>		<i>vendue comme propriété libre</i>		<i>vendue comme proprie tributaire</i>		<i>total</i>	
	Antal	Tdr. Hartk.	Antal	Tdr. Hartk.	Antal	Tdr. Hartk.	Antal	Tdr. Hartk.	Antal	Tdr. Hartk.	Antal	Tdr. Hartk.	Antal	Tdr. Hartk.	Antal	Tdr. Hartk.	Antal	Tdr. Hartk.
1845—49	77	431	254	1501	331	1932	511	2009	158	673	669	2682	588	2440	412	2174	1000	4614
1850—54	2816	16354	289	1619	3105	17973	1995	8716	40	174	2035	8890	1811	25070	329	1793	5140	26863
1855—59	946	5432	256	1505	1202	6937	873	3726	13	70	886	3796	1819	9158	269	1575	2088	10733
1860—64	477	2627	664	3890	1141	6517	444	1614	136	539	580	2153	921	4241	800	4429	1721	8670
1865—69	616	3394	1231	7091	1847	10485	426	1753	147	641	573	2394	1042	5147	1378	7732	2420	12879
1870—74	730	3889	1369	7945	2099	11834	380	1414	87	429	467	1843	1110	5303	1456	8374	2566	13677
1875—79	423	2090	629	3130	1052	5220	249	982	74	307	323	1289	672	3072	703	3437	1375	6509
1880—84	191	926	268	1344	459	2270	233	863	52	231	285	1094	424	1789	320	1575	744	3364
1885—89	105	528	185	816	290	1344	77	304	35	124	112	428	182	832	220	940	402	1772
1890—94	144	730	194	881	338	1611	82	321	19	84	101	405	226	1051	213	965	439	2016
1895—99	154	677	196	849	350	1526	42	161	21	90	63	251	196	838	217	939	413	1777
1900—04	120	552	120	566	240	1118	46	185	25	92	71	277	166	737	145	658	311	1395
1905—09	305	1425	86	403	391	1828	77	313	23	91	100	404	382	1738	109	494	491	2232
Tilsammen	7104	39055	5741	31540	12845	70595	5435	22361	830	3545	6265	25906	12539	61416	6571	35085	19110	96501
Huse																		
1895—99	357	167	128	55	485	222	63	29	7	2	70	31	420	196	135	57	555	253
1900—04	325	144	138	65	463	209	43	21	3	1	46	22	368	165	141	66	509	231
1905—09	439	197	71	34	510	231	35	17	"	"	35	17	474	214	71	34	545	248

Af de 96,000 Tdr. Hartk. Fæstegods, der efter Tabel 108 solgtes i Perioden 1845—1909, blev ca. 80,000 Tdr. eller fem Sjettedele solgt i Periodens første Halvdel; særlig stort var Salget i 1850'erne og 1865—74 (navnlig paa Øerne). Siden da har Salget været aftagende, ikke blot absolut, men ogsaa i Forhold til det samlede Antal Fæstegaarde; dog var Salgshyppigheden lige saa stor i 1905—09 som i 1880—84.

I hele Perioden blev af Gaardhartkornet henimod to Tredjedele (64 pCt.) solgt til Selveje og godt en Tredjedel (36 pCt.) solgt til Arvefæste. Det er dog alene Salgene i 1850'erne, der bringer Forholdstallet for Arvefæste saa langt ned. I Tiaaret 1850—59 blev saaledes ikke engang en Tiendedel af Hartkornet solgt til Arvefæste, medens det i den øvrige Del af den her behandlede Periode var omkring Halvdelen, i sidste Femaar dog kun godt en Femtedel; jfr. nedenstaaende Tal:

Af 100 Tdr. Hartkorn solgt Fæstegods blev solgt til Arvefæste

Gaarde	Øerne Tdr. Hartk.	Jylland Tdr. Hartk.	Hele Landet Tdr. Hartk.
1845—49.....	78	25	47
1850—54.....	9	2	7
1855—59.....	22	2	14
1860—64.....	60	25	51
1865—69.....	68	26	60
1870—74.....	67	23	61
1875—79.....	60	24	53
1880—84.....	60	21	47
1885—89.....	61	29	53
1890—94.....	55	21	48
1895—99.....	56	38	53
1900—04.....	51	33	47
1905—09.....	22	23	22
1845—1909.....	45	14	36
Huse			
1895—99.....	24	6	22
1900—04.....	31	5	29
1905—09.....	14	"	14

Paa Øerne spillede Salg til Arvefæste en langt større Rolle end i Jylland. I hele Perioden blev paa Øerne 45 pCt. og i Jylland kun 14 pCt. solgt til

relse over solgte Fæstegaarde for de Parcellers Vedkomme, der ved Udstykningen bringes ned under 1 Td. Hartk. Hvor meget dette Forhold betyder, vides imidlertid ikke, da den her meddelte Statistik forud for 1895 kun omfatter Gaarde. Paa den anden Side peger den i 1901 paa Grundlag af Arealtællingen foretagne Opgørelse af Antallet af Fæsteejendomme og disses Tilliggende hen paa, at der i 1905 har været regnet med noget for høje Tal for Fæstegaarde. I samme Grad som dette gælder, maa Salgstatistikens Ufuldstændighed naturligvis vokse.

Arvefæste. For Huse er Salg til Arvefæste af ganske underordnet Betydning.

De gennemsnitlige Salgspriser pr. Td. Fæstehartkorn for Øerne, Jylland og hele Landet vil fremgaa af nedenstaaende Oversigt, hvor Salgspriserne for hele Landet ere angivne særskilt for Salg til Selveje og til Arvefæste.¹⁾

Gennemsnitlig Salgspris pr. Td. Fæstehartkorn*)

Gaarde	Øerne Kr.	Jylland Kr.	Hele Landet		
			Kr.	Heraf solgte til Selveje Kr.	Arvefæste Kr.
1845—49.....	1500	1000	1210	1090	1370
1860—64.....	2700	1960	2520	2400	2630
1865—69.....	2850	2300	2740	2720	2760
1870—74.....	3620	2860	3520	3220	3700
1875—79.....	4760	3400	4490	4130	4810
1880—84.....	5260	3750	4770	4490	5090
1885—89.....	4950	3790	4680	4240	5070
1890—94.....	4660	4050	4550	4320	4770
1895—99.....	4460	3870	4380	4020	4700
1900—04.....	4130	4130	4130	3950	4340
1905—09.....	4540	4080	4460	4370	4820
Huse					
1895—99.....	6370	6010	6330	6090	7130
1900—04.....	6560	5490	6460	6310	6820
1905—09.....	7770	6430	7270	7020	8880

*) Forud for 1885 er Værdien af medfulgt Inventar medregnet, da der ikke foreligger særskilt Oplysning herom, men dette er af ganske underordnet Betydning (1 pCt. af den hele Salgspris). I Prisen for Ejendomme, solgte til Arvefæste, er medregnet den kapitaliserede Værdi af de paahvilende Arvefæsteafgifter og Rekognitioner.

Priserne for Fæstehartkornet ere betydelig lavere end Priserne for Selvejerjord; jfr. omstaaende Forholdstal (Side 169), hvor Salgspriserne for Selvejerjord er sat lig 100, og de tilsvarende Priser for Fæsteejendomme henholdsvis solgte til Selveje og Arvefæste ere udregnede i Forhold hertil.

Tallene ere udregnede i Forhold til Prisen for Selvejerjord uden Besætning og Inventar, idet der for Perioden forud for 1885, hvor Salgstatistikken ogsaa omfatter Værdien heraf, er foretaget et skønsmæssigt Fradrag. Som Helhed har Forskellen mellem Priserne for Selvejergaarde og Fæstegaarde i Tidens Løb været aftagende. I 1845—49 kostede Fæstegaarde ikke mere end godt det halve af Selvejergaarde, i 1880'erne var det henimod tre Fjerdedele og i 1890'erne endogsaa over fire Femtedele; i indeværende Aarhundredes første Aarti har Forholdstallet dog været lavere, idet Salgspriserne for Fæstegaarde ikke have fulgt med i den almindelige Opgang. Mellem Huse og Gaarde er der i denne Forbindelse ringe Forskel, og det samme gælder

¹⁾ For 1850—59 foreligger ingen Oplysning om Salgspriserne.

Salgsprisen pr. Td. Fæstehartkorn, naar
Salgsprisen for Selvejerjord sættes lig 100

Gaarde	Solgt til Selveje	Solgt til Arvefæste	Til- sammen
1840—45	50	63	56
1860—64	60	65	62
1865—69	63	64	64
1870—74	61	70	67
1875—79	64	74	69
1880—84	69	78	74
1885—89	72	86	72
1890—94	78	86	82
1895—99	77	90	84
1900—04	75	83	79
1905—09	71	79	73
Huse			
1895—99	73	86	76
1900—04	73	79	75
1905—09	72	92	75

ogsaa i det væsentlige Øerne og Jylland. Derimod ere Priserne for Ejendomme solgte til Selveje overalt lavere end for Ejendomme solgte til Arvefæste, hvorved en betydelig Del af Salgssummen bliver indestaaende i Ejendommen som en uopsigelig Prioritet. I Forhold til den hele Salgsværdi er dennes Størrelse ikke undergaaet synderlige Forandringer; jfr. nedenstaaende Tal:

De paahvilende Arvefæsteafgifters Kapitalværdi
i pCt. af den hele Salgsværdi

Gaarde	Øerne pCt.	Jylland pCt.	Hele Landet pCt.
1845—49	36	12	30
1860—69	43	30	42
1870—84	35	46	36
1885—94	27	39	29
1895—99	25	31	26
1900—04	26	44	29
1905—09	29	29	29
Huse			
1895—99	27	33	28
1900—04	27	—	28
1905—09	28	—	28

En væsentlig Grund til at Priserne for Fæsteejendomme ere lavere end for Selvejerjord er, at Fæsteejendommene for en stor Del sælges til Fæsteren eller dennes Børn. Da Fæsteren, foruden den aarlige Afgift, ved

Fæstets Overtagelse har udredet en ofte meget betydelig Indfæstningssum, der kan betragtes som delvis Betaling for Ejendommens Brug i Fæsterens hele Levetid, vil Prisen naturligvis blive sat efter, hvor mange Aar der sandsynligvis endnu er tilbage af Fæstetiden. Desuden har det altid været Sædvane, at fæsteledige Ejendomme sælges billigere til den sidste Fæsters Børn end til Fremmede.

Til Belysning af det her nævnte Forholds Betydning fremsættes nedenfor en Oversigt, hvor de solgte Fæsteejendomme saa vel absolut som relativt ere fordelte, eftersom Salget skete til Fæsteren selv, hans Børn eller til Fremmede.

Antal solgte Fæsteejendomme fordelt eftersom
Salget skete til

Gaarde	Fæsteren	Fæsterens Børn	Fremmede	Tilsammen	Fæsteren pCt.	Fæsterens Børn pCt.	Fremmede pCt.	Tilsammen pCt.
1845—49 ..	900			1000	90	10	100	100
1860—69 ..	3897	244	4141	4141	94	6	100	100
1870—84 ..	4458	227	4685	4685	95	5	100	100
1885—89 ..	133	214	55	402	33	53	14	100
1890—94 ..	155	235	49	439	35	53	12	100
1895—99 ..	159	195	59	413	39	47	14	100
1900—04 ..	96	162	53	311	31	52	17	100
1905—09 ..	239	177	75	491	49	36	15	100
Huse								
1895—99 ..	243	207	105	555	44	37	19	100
1900—04 ..	176	194	139	509	35	38	27	100
1905—09 ..	227	174	144	545	42	32	26	100

Salgene til Fremmede have siden Midten af 1880erne spillet en betydelig større Rolle end forud for dette Tidspunkt, og dette kan saaledes delvis forklare, at Forskellen mellem Priserne for Fæstegaarde og de ved almindelige frie Salg opnaaede Priser nu er mindre end før.

Anm. Som Følge af en noget forskellig Beregningsmaade stemmer de i nærværende Afsnit anførte Gennemsnitstal ikke i Enkeltheder fuldstændig overens med de tilsvarende Tal i de tidligere udgivne Publikationer om Salg af Landejendomme.

Fortegnelse over officielle statistiske Publikationer, vedrørende de i nærværende Bind omhandlede Emner.

I. Arealets Benyttelse og Udsæden.

Statistisk Tabelværk:

1838.	Ældste Række.	5. Hæfte.
1861.	3. Række.	5. Bind.
1866.	3. —	11. —
1871.	3. —	27. —
1876.	4. —	Litra C. Nr. 2.
1881.	4. —	— C. - 4.
1888.	4. —	— C. - 7.
1896.	5. —	— C. - 1.
1907.	5. —	— C. - 3.

Statistiske Meddelelser:

1896.	4. Række.	1. Bind.	3. Hæfte. ¹⁾
1901.	4. —	12. —	7. —
1907.	4. —	28. —	3. — ¹⁾

II. Høstudbyttet.

Statistiske Meddelelser:

1875.	}	2. Række.	13. Bind.	5. Hæfte.
1876.				
1877.	3. —	1. —	1. —	—
1878.	3. —	2. —	1. —	—
1879.	3. —	3. —	1. —	—
1880.	3. —	4. —	1. —	—
1881.	3. —	4. —	5. —	—
1882.	3. —	6. —	4. —	—
1883.	3. —	7. —	4. —	—
1884.	3. —	8. —	4. —	—
1885.	3. —	8. —	5. —	—
1886.	3. —	9. —	3. —	—
1887.	3. —	9. —	6. —	—
1888.	3. —	10. —	3. —	—
1889.	3. —	10. —	5. —	—
1890.	3. —	11. —	2. —	—
1891.	3. —	11. —	6. —	—
1892.	3. —	13. —	4. —	—
1893.	3. —	15. —	1. —	—
1894.	3. —	15. —	5. —	—
1895.	{	3. —	16. —	2. — ¹⁾
		3. —	16. —	4. —
1896.	{	3. —	17. —	4. — ¹⁾
		3. —	18. —	3. —
1897.	{	4. —	1. —	5. — ¹⁾
		4. —	3. —	1. —
1898.	{	4. —	4. —	1. — ¹⁾
		4. —	5. —	1. —
1899.	{	4. —	5. —	6. — ¹⁾
		4. —	6. —	5. —
1900.	{	4. —	7. —	6. — ¹⁾
		4. —	9. —	4. —
1901.	{	4. —	10. —	4. — ¹⁾
		4. —	11. —	6. —

1902.	{	4. Række.	12. Bind.	2. Hæfte. ¹⁾
		4. —	13. —	2. —
1903.	{	4. —	13. —	8. — ¹⁾
		4. —	16. —	2. —
1904.	{	4. —	16. —	8. — ¹⁾
		4. —	17. —	6. —
1905.	{	4. —	19. —	2. — ¹⁾
		4. —	20. —	5. —
1906.	{	4. —	22. —	3. — ¹⁾
		4. —	24. —	1. —
1907.	{	4. —	25. —	4. — ¹⁾
		4. —	26. —	5. —
1908.	{	4. —	28. —	4. — ¹⁾
		4. —	31. —	1. —
1909.	{	4. —	32. —	2. — ¹⁾
		4. —	34. —	3. —
1910.	{	4. —	35. —	3. — ¹⁾
		4. —	36. —	5. —
1875—96.	4. Række.	2. Bind.	3. Hæfte. ²⁾	
1897—1907.	4. —	29. —	1. — ²⁾	

III. Kreaturholdet.

Statistisk Tabelværk:

1838.	Ældste Række.	5. Hæfte.
1861.	3. Række.	3. Bind.
1866.	3. —	10. —
1871.	3. —	24. —
1876.	4. —	Litra C. Nr. 1.
1881.	4. —	— C. - 3.
1888.	4. —	— C. - 6.
1893.	4. —	— C. - 8.
1898.	5. —	— C. - 2.
1909.	5. —	— C. - 5. ³⁾

Statistiske Meddelelser:

1898.	4. Række.	5. Bind.	4. Hæfte. ¹⁾
1903.	4. —	16. —	6. —

IV. Landejendomssalg og Ejendomspriser.

Statistiske Meddelelser:

1845—49.	1. Række.	1. Bind.	5. Hæfte.
1860—69.	2. —	10. —	3. —
1870—84.	3. —	10. —	1. —
1885—94.	3. —	16. —	1. —
1895—99.	4. —	9. —	5. —
1900—04.	4. —	20. —	1. —
1905—09.	4. —	36. —	1. —

¹⁾ Foreløbige Redegørelser.

²⁾ Reviderede Høsttabeller.

³⁾ Under Udgivelse.